
Vergaderjaar 2020–2021

---

35 830 XIII

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Economische Zaken en Klimaat 2020

Nr. 1

JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT (XIII) 2020
Ontvangen 19 mei 2021

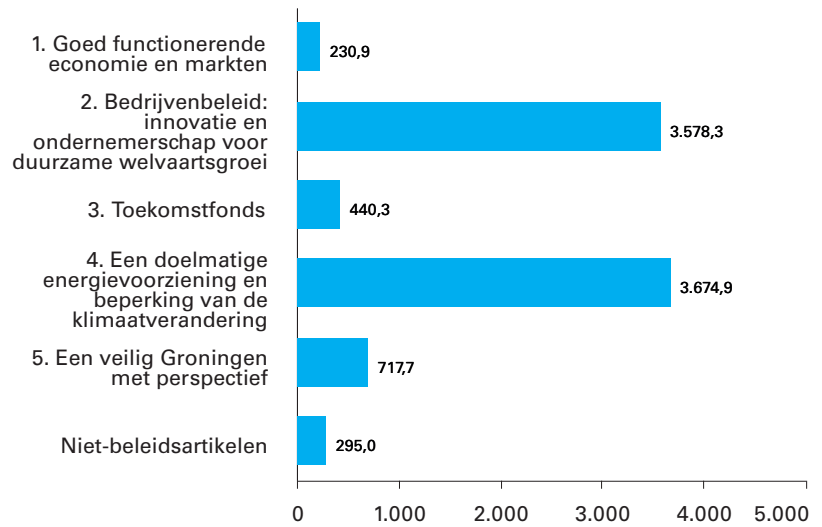
INHOUDSOPGAVE

Gerealiseerde uitgaven en ontvangsten	4
A. Algemeen	5
1. Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening	5
Dechargeverlening door de Tweede Kamer	7
Dechargeverlening door de Eerste Kamer	7
2. Leeswijzer	8
B. Beleidsverslag	12
3. Beleidsprioriteiten	12
Overzicht coronasteunmaatregelen	31
4. Beleidsartikelen	34
Beleidsartikel 1 Goed functionerende economie en markten	34
Beleidsartikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	46
Beleidsartikel 3 Toekomstfonds	66
Beleidsartikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	72
Beleidsartikel 5 Een veilig Groningen met perspectief	96
5. Niet-beleidsartikelen	104
Artikel 40 Apparaat	104
Artikel 41 Nog onverdeeld	107
6. Bedrijfsvoeringsparagraaf	108
C. Jaarrekening	114
7. Departementale verantwoordingsstaat	114
8. Samenvattende verantwoordingsstaat agentschappen	115
9. Jaarverantwoording baten-lastenagentschappen per 31 december 2020	116
Agentschap Telecom (AT)	117
Dienst ICT Uitvoering (DICTU)	125
Nederlandse Emissieautoriteit (NEa)	132
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	141
10. Saldibalans	151
11. WNT-verantwoording 2020 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	160
D. Bijlagen	164
Bijlage 1: Toezichtrelaties Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (RWT's) en Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's)	164

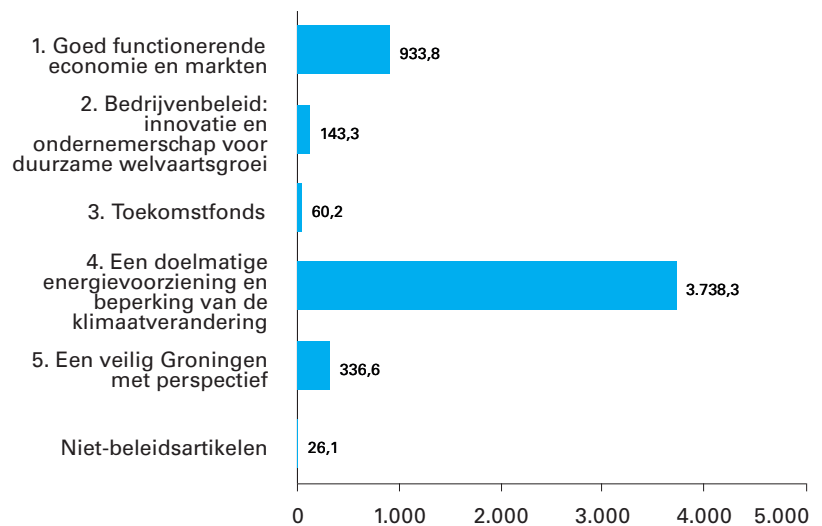
Bijlage 2: Afgerond evaluatie- en overig onderzoek	165
Bijlage 3: Inhuur externen	174
Bijlage 4: Focusonderwerp 2020, naleving CW3.1	175
Bijlage 5: Verantwoording EU-middelen in gedeeld beheer	177
Bijlage 6: Rapportage burgercorrespondentie	179
Lijst van afkortingen	181

GEREALISEERDE UITGAVEN EN ONTVANGSTEN

Figuur 1 Gerealiseerde uitgaven verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x € 1 mln). Totaal € 8.937,2

Figuur 2 Gerealiseerde ontvangsten verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x € 1 mln). Totaal € 5.238,2

A. ALGEMEEN

1. Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening

AAN de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens de Staatssecretaris van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat het departementale jaarverslag van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (XIII) over het jaar 2020 aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 2.37 en 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Economische Zaken en Klimaat decharge te verlenen over het in het jaar 2020 gevoerde financiële beheer.

Voor de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening stelt de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 7.14 van de Comptabiliteitswet 2016 een rapport op. Dit rapport wordt op grond van artikel 7.15 van de Comptabiliteitswet 2016 door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Algemene Rekenkamer over:

1. het gevoerde begrotingsbeheer, financieel beheer, materiële bedrijfsvoering en de daartoe bijgehouden administraties van het Rijk;
2. de centrale administratie van de schatkist van het Rijk van het Ministerie van Financiën;
3. de financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
4. de totstandkoming van de niet-financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
5. de financiële verantwoordingsinformatie in het Financieel jaarverslag van het Rijk.

Bij het besluit tot dechargeverlening worden verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken betrokken:

1. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2020;
2. het voorstel van de slotwet dat met het onderhavige jaarverslag samenhangt;
3. het rapport van de Algemene Rekenkamer over het onderzoek van de centrale administratie van de schatkist van het Rijk en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
4. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer over de in het Financieel jaarverslag van het Rijk, over 2020 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten over 2020, alsmede over de saldibalans over 2020 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 7.14, tweede lid, van de Comptabiliteitswet 2016.

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Economische Zaken en Klimaat,

B. van 't Wout

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar [artikel 2.40](#) van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van [artikel 2.40](#), derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar [artikel 2.40](#) van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van [artikel 2.40](#) van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

2. Leeswijzer

De leeswijzer gaat in op de volgende onderwerpen:

1. Opbouw jaarverslag;
2. Ondergrenzen toelichtingen;
3. Controlenormen financiële en niet-financiële gegevens;
4. Groeiparagraaf;
5. Grondslagen voor de vastlegging en de waardering;
6. Motie Schouw en motie Hachchi c.s..

1. Opbouw jaarverslag

Dit jaarverslag bevat het beleidsverslag, een jaarrekening, en diverse bijlagen. Deze bevatten informatie over de in 2020 gerealiseerde beleidsresultaten en de budgettaire realisatiegegevens van EZK.

Het onderdeel beleidsprioriteiten van het beleidsverslag betreft de verantwoording over de beleidsagenda uit de EZK-begroting 2020. Naast het macro-economisch beeld worden in het beleidsverslag de behaalde resultaten op de prioriteiten van EZK voor 2020 toegelicht. Dit gebeurt in de volgende blokken:

1. Economisch beeld en uitdagingen voor EZK;
2. Ondernemend Nederland (o.a. Coronabeleid, Innovatie, MKB, Regionale ontwikkeling en Europese en internationale samenwerking, Economische veiligheid, Digitalisering en Mededinging en Consumentenbeleid);
3. Duurzaam Nederland (o.a. Klimaatakkoord, Gaswinning en verduurzaming industrie).

De beleidsartikelen in dit jaarverslag hebben dezelfde opzet als de begroting 2020 (Kamerstuk [35 300 XIII, nrs. 1 en 2](#)) en zijn conform de Rijksbegrotingsvoorschriften opgesteld (<https://rbv.rijksfinancien.nl>). Elk beleidsartikel bevat een paragraaf beleidsconclusies waarin voor de belangrijkste instrumenten een oordeel wordt gegeven over de uitvoering van het beleid in het afgelopen jaar. In beleidsartikel 4 (Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering) is net als in de begroting 2020 een totaaloverzicht opgenomen van alle maatregelen van alle ministeries ten behoeve van het Energieakkoord, het Klimaatakkoord en de CO₂-reducerende maatregelen (uitvoering van het Urgenda-vonnis). De bedrijfsvoeringparagraaf doet verslag van relevante aandachtspunten in de bedrijfsvoering van het Ministerie van EZK.

De jaarrekening bestaat uit de departementale verantwoordingsstaten, de samenvattende verantwoordingsstaten inzake de agentschappen, de jaarverantwoordingen van de agentschappen, de saldibalans en de WNT-verantwoording.

De volgende bijlagen zijn opgenomen: Toezichtrelaties en Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's) en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (RWT's), Afgerond evaluatie- en overig onderzoek, Externe inhuur, Focusonderwerp 2020, naleving CW3.1, Verantwoording EU-middelen in gedeeld beheer, Rapportage burgercorrespondentie en een lijst van afkortingen.

2. Ondergrenzen toelichtingen

Voor wat betreft het toelichten van significante verschillen in de uitgaven, ontvangsten en verplichtingen in de realisatie versus de vastgestelde begroting 2020 zijn de ondergrenzen gehanteerd zoals opgenomen in de onderstaande tabel.

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

In sommige gevallen, waar politiek relevant, worden ook posten toegelicht beneden deze ondergrenzen.

Het beleidsartikel 2 (Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei) is in de huidige vorm voor het eerst verschenen in de begroting 2017 (zie ook de toelichting in de leeswijzer van de begroting 2017). Er zijn daarom alleen realisatiegegevens opgenomen met ingang van 2017.

3. Controlenormen financiële en niet-financiële gegevens

Het jaarverslag bevat zowel financiële als niet-financiële gegevens (kengetallen en indicatoren). Deze gegevens zijn aan verschillende controlenormen onderhevig. De controle van financiële informatie is gebaseerd op normen zoals deze voortvloeien uit de Comptabiliteitswet 2016 en de Rijksbegrotingsvoorschriften 2021 (RBV). De controle van beleidsinformatie en informatie over de bedrijfsvoering is gebaseerd op normen zoals deze voortvloeien uit de RBV.

4. Groeiparagraaf

Het jaar 2020 staat in hoge mate in het teken van de coronacrisis. In het EZK-jaarverslag 2020 is onder het onderdeel beleidsprioriteiten een overzicht van de steunmaatregelen voor het bedrijfsleven opgenomen. Een uitgebreid overzicht is te vinden op <https://www.rijksfinancien.nl/corona-visual>.

Naar aanleiding van de motie Weverling c.s. (Kamerstuk [34 725 XIII, nr. 10](#)) en de toezeggingen van de Minister van EZK naar aanleiding van vragen in het wetgevingsoverleg over het Jaarverslag en de Slowet 2018 (Kamerstuk [35 200 XIII, nr. 20](#)) wordt in beleidsartikel 4 meer inzicht geboden in de effecten van het energie- en klimaatbeleid door een aantal kerngegevens uit de Klimaatmonitor 2020 als prestatie-indicator toe te voegen.

In de verantwoording over 2020 is artikel 3.1 van de Comptabiliteitswet (CW3.1) het focusonderwerp. Toepassing en naleving van CW3.1 stimuleert de voorbereiding in termen van onderbouwing en evaluatie van beleidsvoorstellen die aan de Tweede Kamer worden gezonden. Zo wordt bijgedragen aan (grotere) doeltreffendheid en doelmatigheid. Ten behoeve van dit focusonderwerp is bijlage 4: Focusonderwerp 2020, naleving CW3.1 opgenomen in het Jaarverslag 2020.

In het Jaarverslag 2020 is bijlage 5: Verantwoording EU-middelen in gedeeld beheer opgenomen. De EU-bijlage is de vervanger van de Nationale Verklaring. Met deze bijlage worden de Europese middelen in gedeeld beheer verantwoord. Voor EZK gaat het om het financieel beheer van middelen uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO).

Verder is in het Jaarverslag 2020 de naam van bijlage 6: Rapportage burgerbrieven aangepast in Rapportage burgercorrespondentie omdat deze naam de inhoud van de bijlage beter omvat.

5. Grondslagen voor de vastlegging en de waardering

De verslaggevingsregels en waarderingsgrondslagen die van toepassing zijn op de in dit jaarverslag opgenomen financiële overzichten zijn ontleend aan de Comptabiliteitswet 2016 en de daaruit voortvloeiende regelgeving, waaronder de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2021 en de Regeling agentschappen. Voor de departementale begrotingsadministratie wordt het verplichtingen-kasstelsel toegepast en voor de baten-lasten agentschappen het baten-lastenstelsel.

6. Motie Schouw en motie Hachchi c.s.

Motie Schouw

In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen. Deze motie zorgt er voor dat de landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats krijgen in de departementale begrotingen.

De ambities in het missiegedreven topsectoren en innovatiebeleid sluiten aan bij de recente landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissie. De Europese Commissie stelt voor om - in het licht van de COVID-19 uitbraak – geplande publieke investeringsprojecten te vervroegen en private investeringen aan te moedigen om het economisch herstel te bevorderen. Daarbij wordt aanbevolen om de investeringen onder meer toe te spitsen op missiegedreven onderzoek en innovatie. Het kabinet onderschrijft in zijn reactie dat aandacht voor missiegedreven onderzoek en innovatie kan bijdragen aan het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen, waaronder verduurzaming en digitalisering (brief van 5 juni 2020, Kamerstuk [21 501-20, nr. 1558](#)). In het Kennis en Innovatieconvenant (KIC) 2019 hebben dertig private en publieke partijen samen hun voornemen vastgelegd om vanaf 2020 per jaar bijna € 5 mld in te zetten op de zes Kennis- en Innovatieagenda's (KIA's). Er wordt naar gestreefd om deze inzet zoveel als mogelijk doorgang te laten vinden, ondanks de COVID-19 crisis, en de indruk van de betrokken partijen is dat dit zal lukken.

In 2019 heeft de Europese Commissie in de landenspecifieke aanbevelingen voorgesteld om met budgettair en structureel beleid de investeringen in onderzoek en ontwikkeling te verhogen. In het Regeerakkoord was reeds voorzien dat het kabinet vanaf 2020 structureel € 400 mln extra in fundamenteel en toegepast onderzoek en innovatie investeert, plus incidenteel twee maal € 50 mln in 2018-2019 in de onderzoeksinfrastructuur. In 2020 heeft het kabinet het Nationaal Groeifonds opgericht om daarmee de komende vijf jaar € 20 mld aan (publieke) investeringen te doen in R&D en innovatie, infrastructuur en kennisontwikkeling. Dit fonds heeft ook als doel om via publieke investeringen op deze investeringsgebieden extra private investeringen aan te moedigen.

In de landenspecifieke aanbeveling van de Commissie in 2019 is verder het advies opgenomen dat Nederland meer dient te doen aan investeringen op hernieuwbare energie, energie-efficiëntie en het terugdringen van broeikasgassen. Van 2020 tot en met 2025 investeert de Nederlandse overheid meer dan € 27 mld in de schone en efficiënte productie van energie: onder andere via de SDE, HER en ISDE draagt EZK al € 18,5 mld bij. Over dezelfde periode is meer dan € 500 mln opzij gezet voor investeringen in systeem-integratie en conversie. € 23 mld wordt geïnvesteerd in de energieinfrastructuur die noodzakelijk is voor duurzame energie. Meer dan € 48 mln wordt in geothermie geïnvesteerd tot en met 2025. Daarnaast worden, bijvoorbeeld om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis, verschillende extra maatregelen genomen om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen, onder andere door de komende jaren het aantal draaiuren van kolencentrales fors terug te dringen.

Motie Hachchi c.s.

Ter uitvoering van de motie Hachchi c.s. (Kamerstuk [33 000 IV, nr. 28](#)) brengen departementen in kaart welke uitgaven zij doen in Caribisch Nederland, uitgesplitst per instrument. Voor het opnemen van deze uitgaven in de budgettaire tabellen geldt een ondergrens van € 1 mln. De totale uitgaven (realisatie) van EZK voor Caribisch Nederland in 2020 bedroegen € 30,1 mln. Deze uitgaven zijn verdeeld over de beleidsartikelen 1 (€ 2,5 mln), 2 (€ 13,1 mln) en 4 (€ 14,5 mln).

B. BELEIDSVERSLAG

3. Beleidsprioriteiten

Inleiding

Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) staat voor een duurzaam en ondernemend Nederland. Samen met partners in binnen- en buitenland werkt EZK aan de welvaart van alle Nederlanders, nu en later. De uitbraak van het coronavirus zet de burgers, bedrijven en overheid voor grote uitdagingen. Wij onderhouden daarom intensief contact met onze partners en spannen ons in om waar mogelijk bedrijvigheid en baanbehoud te ondersteunen door de steun- en herstelpakketten. Tegelijkertijd werken we aan de hervatting van de groei, in lijn met de Groeistrategie van het kabinet. Daarnaast werken wij aan onze ambitieuze klimaatambities, op weg naar een duurzame samenleving met schone, betrouwbare en betaalbare energie. We staan voor een open economie met een sterke internationale concurrentiepositie. We stimuleren innovatie en benutten de economische en maatschappelijke kansen van digitalisering. We geven ondernemers de ruimte en borgen de balans tussen de belangen van bedrijven en consumenten. Deze opgaven vragen dat verduurzaming en economische ontwikkeling samengaan. Er liggen steeds meer economische kansen in een voorlopersrol bij transities op het gebied van klimaat, energie en digitalisering door expertise en technologie te exporteren naar landen die vroeg of laat zullen verduurzamen en digitaliseren. Hieraan werkt EZK niet alleen, maar samen met alle betrokken partijen.

Macro-economisch beeld en uitdagingen voor EZK

De Nederlandse economie draaide voor de uitbraak van het coronavirus op volle kracht en groeide bijna zes jaar aaneengesloten. Op veel aspecten van de brede welvaart stond Nederland er goed voor: de gezondheidszorg stond op een zeer hoog peil, het vertrouwen in elkaar was groot en de overheidsfinanciën waren op orde. De uitbraak van het coronavirus heeft een enorme impact, maar met de vormgeving van de gedeeltelijke lockdown hebben de economische activiteiten ten dele doorgang kunnen vinden en hebben de steun- en herstelpakketten een groot deel van de klap opgevangen. In 2020 kromp de Nederlandse economie met 3,8% en liep de werkloosheid op naar 4,1%. De impact van de coronacrisis op de Nederlandse economie was hiermee beperkter dan in het eurogebied (-6,8%). Daarnaast daalde het welbevinden van mensen mede omdat zij onzeker zijn over hun baan en inkomen¹ en leidde de verminderde economische activiteiten tot een tijdelijk verlaagde milieudruk.²

De coronacrisis versterkt de vertraging van de productiviteitsgroei. Uitstel en afstel van investeringen en ontslagen brengen permanente schade toe aan de economie in de vorm van vernietiging van menselijk, technologisch en immaterieel kapitaal. De verwachting is dat het bbp-volume in 2025 4% lager is dan was geraamd voor de crisis.³ Het is daarom van belang om de neerwaartse trend in productiviteitsgroei te doorbreken. Niet als doel op zich, maar vanuit de wetenschap dat economische groei nodig is voor brede welvaart. Zonder groei is het niet mogelijk om de collectieve voorzieningen - van de zorg, AOW, pensioenen en defensie tot het onderwijs - op peil te

¹ Den Ridder e.a. (2020). *De sociale staat van Nederland*. SCP: Den Haag

² RIVM (27 maart 2020). *RIVM verwacht tijdelijke verbetering luchtkwaliteit door coronacrisis*

³ CPB (2020), *Novemberraming: economische vooruitzichten 2021*

houden, laat staan te verbeteren. Daarnaast is productiviteitsgroei bepalend voor loongroei, zodat huishoudens ook de economische groei terugzien in hun portemonnee.

EZK heeft daarom ook in 2020 gewerkt aan de groeistrategie voor Nederland op de lange termijn, waarin het kabinet aangeeft waar kansen liggen om het duurzame verdienvermogen van Nederland te versterken. Het kabinet geeft een belangrijke impuls aan onderzoek en innovatie door de oprichting van het Nationaal Groeifonds, waarmee de komende jaren fors wordt geïnvesteerd in het verdienvermogen van Nederland op de lange termijn. Daartoe is € 20 mld beschikbaar om te investeren op drie terreinen die het meest kunnen bijdragen aan productiviteitsgroei: infrastructuur, kennisontwikkeling, en R&D en innovatie. Een onafhankelijke beoordelingsadviescommissie zal de investeringsvoorstellen binnen deze pijlers beoordelen en daarover een advies aan het kabinet uitbrengen.⁴

Ondernemend Nederland

Nederland heeft een sterke private sector, vol met vernieuwers en toekomstbouwers, een vestigingsplaats voor het mkb, innovatieve starters en grote, internationale bedrijven. De coronacrisis brengt tegelijkertijd grote uitdagingen mee en vergt een snel aanpassingsvermogen. Het bedrijfsleven is dynamisch en komt in een rap tempo met innovatieve oplossingen door nieuwe technologieën toe te passen, effectief op te schalen, en het onbekende aan te gaan. In 2020 stond Nederland op plek vijf op de Global Innovation Index. Het EZK-beleid was erop gericht ondernemers de ruimte te geven om tot vernieuwing te komen. Zo heeft EZK beleid gevoerd om innovatie te stimuleren, digitalisering te versnellen en de juiste randvoorwaarden te creëren met bijvoorbeeld het MKB-actieplan, Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid (MTIB) en Europese en regionale samenwerking. Met de Visie op de toekomst van de (maak)industrie in Nederland geeft het kabinet de koers aan naar de duurzame en digitale toekomst van de maakindustrie in Nederland en in een strategisch Europees industriebeleid.⁵

De strijd tegen het coronavirus heeft een grote impact op ondernemers, van groot tot klein en in veel verschillende sectoren. Om het virus een halt toe te roepen, zijn gedeeltelijke lockdowns en andere contactbeperkende maatregelen nodig geweest. Dat heeft noodzakelijkerwijs tot gevolg gehad dat ondernemers geen of minder omzet konden maken, werknemers niet naar het werk konden komen en zaken doen buitengewoon moeilijk was. EZK heeft daarom vanaf het begin van de coronacrisis ingezet op zo veel mogelijk behoud van banen, bedrijvigheid en inkomen. Door intensief contact met diverse sectoren zijn knelpunten daarvoor in kaart gebracht en heeft EZK bijgedragen aan de protocollen en maatregelen die onderdeel waren van de intelligente lockdown om de impact op de economie te beperken. Ook heeft EZK in nauwe samenwerking met andere ministeries het herstel- en steunpakketten opgezet met financiële regelingen, bijvoorbeeld de Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS) die in het tweede noodpakket vervangen werd door de Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL). Aan bijna 216.000 bedrijven is een TOGS-aanvraag toegekend, circa 42 duizend bedrijven zijn ondersteund in de TVL-1 en circa 48 duizend bedrijven hebben al TVL ontvangen voor het vierde kwartaal van 2020.⁶ Om te voorzien in liquiditeit zijn de Klein Krediet Corona (KKC), BMKB-C,

⁴ Kamerstuk [35 300, nr. 83](#)

⁵ Kamerstuk [29 826, nr. 124](#)

⁶ Stand per 31-12-2020. CBS (12 februari 2021). 'Gebruik van steunmaatregelen per 31 december'

Corona-Overbruggingslening (COL), Qredits en Garantie Ondernemingsfinanciering uitbraak coronavirus (GO-C) regelingen opgericht. In totaal zijn circa 16.000 van deze leningen uitgegeven met een totaalbedrag van bijna € 1,6 mld.⁶

Innovatie

Innovatie draagt bij aan oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen, is een belangrijke driver voor productiviteitsgroei en levert een bijdrage aan de versterking van onze concurrentiekracht. In 2020 is het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid (MTIB) van start gegaan, dat 30 partijen (topsectoren, departementen, NWO, TNO en andere kennisinstellingen, regio's, universiteiten, hogescholen) bijeen brengt om missies te realiseren en economische kansen te verzilveren op kennis- en innovatieagenda's. Ook is de communicatie en informatievoorziening dit jaar sterk verbeterd door updates van diverse Rijks- en topsectorenwebsites en het uitwerken van een communicatiestrategie voor het MTIB. Verder is besloten om de mkb-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT)-regeling in 2021 ook langs de maatschappelijke thema's te organiseren om betere aansluiting van het instrumentarium op de thema's en missies te realiseren.⁷

EZK heeft in samenwerking met andere departementen en veldpartijen voorstellen voor het Nationaal Groeifonds ingediend.⁸ Daarnaast heeft het kabinet de strategie Versterken van onderzoeks- en innovatie-ecosystemen gepubliceerd. Deze strategie onderstreept het belang van samenwerking in ecosystemen en biedt onder meer handvatten aan consortia en samenwerkingsverbanden om tot kansrijke voorstellen te komen voor de pijler R&D en innovatie van het Nationaal Groeifonds.⁹

MKB-actieplan

Het mkb zorgt voor werkgelegenheid, levert nieuwe producten en diensten, en draagt bij aan oplossingen voor alledaagse en maatschappelijke uitdagingen. Om mkb'ers nog beter in staat te stellen de vruchten te plukken van de groeiende en snel veranderende economie heeft EZK in 2018 het MKB-actieplan gelanceerd.¹⁰ EZK heeft in 2020 daar verder uitvoering aan gegeven. De tweede voortgangsrapportage laat zien dat het mkb op alle fronten een sterke infrastructuur heeft staan van samenwerking, wet- en regelgeving en dienstverlening vanuit de overheid. Dat geeft het vertrouwen dat we samen met het mkb een weg uit de crisis weten te vinden.¹¹

Regionale ontwikkeling

Voor het bereiken van veel beleidsdoelstellingen van EZK is een goede samenwerking met de regio essentieel. Dit geldt ook voor het economisch herstel. Regionale Ontwikkelings Maatschappijen (ROM's) vervullen een belangrijke rol in de kracht van regionale economieën door het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen en investeringen in de regio. Voor inclusief herstel stelde het kabinet € 150 mln beschikbaar om het fondsvermogen van ROM's te versterken, waarin de regio's cofinanciering verschaffen.¹² Daarnaast heeft EZK samen met de gemeenten, provincies en ROM's in het kader van het IPO Herstelplan een aantal prioritaire thema's voor het herstel van de

⁶ Stand per 31-12-2020. CBS (12 februari 2021). 'Gebruik van steunmaatregelen per 31 december'

⁷ Kamerstuk 33 009, nr. 91

⁸ Kamerstuk 35 570 XIX, nr. H

⁹ Kamerstuk 33 009, nr. 96

¹⁰ Kamerstuk 32 637, nr. 316

¹¹ Kamerstuk 32 637, nr. 437

¹² Kamerstuk 32 420, nr. 75

regionale economieën benoemd, zoals innovatie, breed mkb, human capital en gebiedsontwikkeling waarop concrete afspraken en acties zijn geformuleerd.¹³

Europese en internationale samenwerking

Nederland staat voor veel uitdagingen die om oplossingen op Europees en wereldniveau vragen, bijvoorbeeld de transitie naar een digitale en duurzame economie, het versterken van onze concurrentiekracht en de Brexit. Op het terrein van digitalisering heeft EZK gewerkt aan de beïnvloeding en uitwerking van de Europese digitale strategie.¹⁴ Samen met een grote groep gelijkgestemde landen heeft Nederland de Commissie opgeroepen een breed pakket mededelingen aan te kondigen, met onder andere een lange termijn EU industriestrategie¹⁵, een MKB-strategie¹⁵ en een actieplan handhaving interne markt inclusief een rapport over belemmeringen op de interne markt.^{16,17} Onder Nederlands voorzitterschap van Eureka, een intergouvernementeel samenwerkingsverband tussen 45 landen en de Europese Commissie gericht op stimuleren van internationale en marktgerichte R&D-projecten, is gewerkt aan de verlenging van het Eurostarsprogramma voor innovatieve mkb's en aan de hervorming van Eureka clusters zodat deze beter aansluiten bij nationale innovatieprioriteiten en financieringsmogelijkheden binnen en buiten Europa. Verder heeft Nederland samen met Duitsland gewerkt aan de voorbereiding van totstandkoming van een innovatiepact, waaronder invulling gegeven kan worden aan strategische publiek-private samenwerking op verschillende innovatiethema's.¹⁸

Een gelijk speelveld met bedrijven uit derde landen en een goed functionerende interne markt dat klaar is voor het digitale tijdperk is een belangrijke beleidsprioriteit geweest waar EZK zich op Europees niveau voor heeft ingespannen. De Commissie heeft een witboek buitenlandse subsidies gepresenteerd over het gelijkrekken van het speelveld op de interne markt in relatie tot overheidssubsidies uit derde landen.¹⁹ Daarnaast zijn ook nieuwe voorstellen gepresenteerd om de digitale interne markt beter te laten functioneren, de zogenoemde Digital Services Act en de Digital Markets Act.

EZK heeft daarnaast in nauwe samenwerking met andere betrokken departementen, RVO.nl, VNO-NCW en brancheverenigingen het bedrijfsleven middels initiatieven als het Brexitloket geïnformeerd over de stand van zaken van de onderhandelingen en gevolgen van de Brexit en waar mogelijk contingency maatregelen getroffen.²⁰ Het akkoord tussen de EU en het Verenigd Koninkrijk heeft op de valreep een no-deal scenario voorkomen.

Binnen de EU is er nauw samengewerkt om verstoringen door de coronacrisis zo veel mogelijk te mitigeren. Op Europees niveau werden in aanvulling op de nationale inspanningen onder andere via een akkoord voor het EU Meerjarig Financieel Kader 2021-2027, een Europees herstelplan 'Next Generation EU' en het Europees Semester stappen gezet om het

¹³ Kamerstuk [35 570, nr. 75](#)

¹⁴ Kamerstuk [22 112, nr. 2859](#)

¹⁵ Kamerstuk [22 112, nr. 2862](#)

¹⁶ Kamerstuk [22 112, nr. 2865](#)

¹⁷ Kamerstuk [22112, nr. 2864](#)

¹⁸ Kamerstuk [21 501-07, nr. 1711](#)

¹⁹ Kamerstuk [22 112, nr. 2917](#)

²⁰ Kamerstuk [35 393, nr. 12](#)

economisch herstel na de coronacrisis aan te jagen en te ondersteunen.²¹ Ondertussen zijn ambtelijke inventarisaties van kansrijke maatregelen voor het Nederlandse *Recovery and Resilience Plan* (RRP) van start gegaan. Omdat het kabinet een stevig en ambitieus plan wil indienen, is ervoor gekozen dit in de formatie mee te nemen en het nieuwe kabinet het definitieve besluit over het RRP te laten nemen. Zo behoudt een volgend kabinet de ruimte om te kiezen welke additionele hervormingen en investeringen een plek krijgen in het nationale plan voor de komende jaren.

Economische veiligheid

Veiligheid en economie raken steeds meer verweven door de geopolitieke ontwikkelingen. Om ongewenste overnames in de telecomsector tegen te kunnen houden, is de Wet ongewenste zeggenschap in de telecommunicatie gepubliceerd.²² Daarnaast heeft het kabinet op basis van een nationale risicoanalyse aanvullende beschermingsmaatregelen aangekondigd om de veiligheid en integriteit van de telecomnetwerken te waarborgen.²³ Het Besluit veiligheid en integriteit telecommunicatie biedt de juridische grondslag om bij ministeriële regeling nadere technische en organisatorische maatregelen aan de telecomaandieners te stellen.²⁴ De ontwerp-regeling hiervoor is in november 2020 voorgelegd ter internetconsultatie. Verder kan het Besluit per beschikking telecomaandieners verplichten om in kritieke onderdelen van hun netwerken uitsluitend gebruik te maken van anderen dan de daarbij genoemde partijen. Tevens is voor de telecomsector een structureel proces ingericht. In samenwerking tussen de rijksoverheid en telecomaandieners worden ontwikkelingen in dreigingen en in de techniek gedeeld en in samenhang gezien. Op deze manier wordt continu gewerkt aan de weerbaarheid van telecomnetwerken. Deze maatregelen sluiten aan bij de Europese ontwikkelingen, zoals de EU Toolbox 5G van 29 januari 2020.²⁵

De Nederlandse economie is gebaat bij een sterk mondiaal handels- en investeringssysteem dat vrije handel faciliteert. In de Europese Raad is strategische autonomie met behoud van een open economie als nieuw doel aangemerkt voor de EU. EZK heeft zich in dit beleidsdebat ingespannen voor het behoud van openheid, maatwerk en proportionaliteit. Buitenlandse overnames en investeringen brengen kennis met zich mee en zorgen voor het uitwisselen van technologieën en ideeën. Geopolitieke en technologische ontwikkelingen leggen echter kwetsbaarheden bloot. In sommige gevallen kunnen buitenlandse overnames en investeringen bepaalde publieke belangen onder druk zetten. Daartoe is het Bureau Toetsing Investerings gestart met uitvoering van de investeringstoetsing op risico's voor de nationale veiligheid bij overnames en investeringen.^{26,27}

Digitalisering en digitale connectiviteit

De coronacrisis versnelt de transitie van offline naar online en maakt duidelijk dat digitalisering doorgang biedt aan onze dagelijkse activiteiten. Dankzij digitale technologieën, was het mogelijk om thuis te (blijven) werken, online aankopen te doen, elkaar digitaal te ontmoeten en konden allerlei overheidsprocessen doorgang blijven vinden. De stap van offline

²¹ Kamerstuk [21 501-20, nr. 1638](#)

²² [Stb. 2020, 165](#)

²³ Kamerstuk [30 821, nr. 92](#)

²⁴ [Stb. 2019, 457](#)

²⁵ Kamerstuk [21501-33, nr. 823](#)

²⁶ Kamerstuk [30 821, nr. 115](#)

²⁷ Kamerstuk [30 821, nr. 122](#)

naar online was een stresstest voor onze digitale infrastructuur en heeft aangetoond hoe belangrijk het is dat we onze randvoorwaarden voor digitalisering op orde hebben.

Met de Nederlandse Digitaliseringsstrategie zet het kabinet in op het verantwoord benutten van de kansen van digitalisering voor economie en samenleving. In 2020 is daar uitvoering aan gegeven door een financiële impuls te geven aan de Nederlandse AI Coalitie van € 23,5 mln voor de periode 2020-2024, de start van de Datadeelcoalitie en wordt er met meer dan 20 partijen uit verschillende sectoren gewerkt aan generieke afspraken die het delen van data tussen sectoren moet vergemakkelijken.²⁸ Het aantal smart industry fieldlabs groeide naar 45 en hebben samen € 314 mln aan investeringen gemobiliseerd.²⁸ Om de veiligheid van burgers en ondernemers in het digitale domein te waarborgen zet het kabinet onder andere in op voorlichtingscampagnes, zoals 'Eerst checken dan klikken' en 'Doe je updates'. Ook ondersteunt het Digital Trust Center (DTC) bedrijven om digitaal veilig te ondernemen.

Op het terrein van connectiviteit heeft het kabinet onder meer via de implementatie van de Telecomcode, de multibandveiling voor het gebruik van de 700-, 1400- en 2100 MHz frequenties²⁹ en de voorbereidingen voor de 3,5 Ghz veiling²⁹ gewerkt aan kwalitatief hoogwaardige connectiviteit gewerkt die een grote diversiteit aan vraag kan bedienen en altijd en overal beschikbaar is tegen concurrerende tarieven. Met de implementatie van het eerste deel van de Telecomcode heeft de ACM een aanvullende mogelijkheid om toegangsregulering op te leggen en is het overstappen naar een andere telecomaandbieder voor consumenten en kleine ondernemers beter geregeld.³⁰

Mededinging en consumentenbeleid

Digitale platforms spelen een steeds grotere rol in onze samenleving. EZK zet zich in voor het competitief houden van platformmarkten en voor het beschermen van ondernemers en consumenten die gebruik maken van digitale platforms. Om het mededingingsbeleid aan te laten sluiten bij de ontwikkelingen in de digitale economie, heeft EZK zich met succes in Europa sterk gemaakt voor aanvullende regelgeving voor platforms waar consumenten of ondernemers nauwelijks omheen kunnen.³¹ De Europese Commissie heeft een voorstel voor dergelijke regelgeving gepubliceerd waarin veel van de Nederlandse ideeën terugkomen.³² Ook is voor telemarketing een wetsvoorstel aan de Tweede Kamer aangeboden dat het opt-out-systeem vervangt door een opt-in-systeem.³³

Daarnaast is het postvolume in Nederland sinds 2005 met meer dan 60% afgenomen, waardoor de maatschappelijke functie van de postvoorziening onder druk komt te staan. Om de Postwet beter te laten aansluiten bij de huidige marktomstandigheden is een voorstel tot herziening van de Postwet ingediend bij de Tweede Kamer.³⁴ Tevens is de vergunning van EZK voor de concentratie tussen Sandd en PostNL door de rechtbank Rotterdam vernietigd. EZK is in hoger beroep gegaan tegen deze uitspraak en bereidt parallel een nieuw vergunningsbesluit voor.

²⁸ Kamerstuk [26 643, nr. 709](#)

²⁹ [Stcrt. 2020, nr. 41318](#)

³⁰ Kamerstuk [35 368, nr. 6](#)

³¹ Kamerstuk [35 134, nr. 13](#)

³² [COM\(2020\) 842, Digital Markets Act](#)

³³ Kamerstuk [35 421, nr. 14](#)

³⁴ Kamerstuk [35 423, nr. 3](#)

Duurzaam Nederland

De aarde warmt op en de gevolgen hiervan zijn steeds groter en beter merkbaar. EZK staat voor een duurzaam Nederland, waarin volgende generaties tenminste dezelfde mogelijkheden hebben als de huidige. Een transitie naar een klimaatneutrale economie is van groot belang om klimaatverandering en de impact ervan te beperken. Samen met andere departementen heeft EZK zich ingezet om te komen tot 49% broeikasgasreductie in 2030 en is er gezamenlijk met Europese partners gewerkt aan de uitwerking van de Green Deal en het akkoord op de EU broeikasgasreductiedoelstelling voor 2030 van tenminste 55%.³⁵ Dit zal ook een extra nationale opgave betekenen voor Nederland. Om op de verhoogde ambitie voorbereid te zijn heeft het kabinet een onafhankelijke ambtelijke studiegroep ingesteld onder voorzitterschap van Laura van Geest. Deze studiegroep heeft beleidsopties in kaart gebracht voor het volgende kabinet om invulling te geven aan de aangescherpte Europese doelstelling.

Klimaatakkoord

De uitvoering van het Klimaatakkoord is in 2020 begonnen en ligt op schema ondanks de grote impact van de coronacrisis op de uitvoering van meeste maatregelen. De eerste Klimaatnota is door het kabinet aan het parlement aangeboden op basis van de Klimaatwet. Deze nota bevat de appreciatie van het kabinet op de voortgang van het klimaatbeleid mede op basis van de Klimaat en Energieverkenning en schetst de prioriteiten voor het aankomende jaar.³⁶ Ook is voor de eerste keer de Monitor Klimaatbeleid aan de Kamer aangeboden. De Monitor Klimaatbeleid is een jaarlijkse bijlage bij de Klimaatnota die zowel de hoofdlijnen bevat van de voortgang over het afgelopen jaar van beleid en afspraken, als aan de hand van kernindicatoren ontwikkelingen beschrijft (rand)voorwaarden, (gedrags)veranderingen en beleidsrelevante resultaten. Tevens is het duurzaamheidskader biograndstoffen aan de Kamer aangeboden.³⁶ Dit kader geeft richting aan de inzet van duurzame biomassa in Nederland voor de verschillende toepassingen, waarbij laagwaardige toepassingen worden afgebouwd en hoogwaardige toepassingen worden gestimuleerd.

Deze grote inspanningen werden helaas nog niet gereflecteerd in de cijfers van de KEV2020, als gevolg van factoren die buiten de invloedssfeer van het Klimaatakkoord liggen. Zo waren een aantal belangrijke regelingen nog onvoldoende uitgewerkt om meegenomen te worden, zorgde de daling voor de gasprijs voor extra uitstoot en was er sprake van een statistische bijstelling.³⁷ Hierdoor blijft de prognose voor 2030 hangen op 34% emissiereductie ten opzichte van 1990, met een bandbreedte van 30-40%. Dat betekent dat nog forse stappen gezet moeten worden om invulling te geven aan de Europese 49% reductiedoelstelling.

Naast het eerste jaar van de uitvoering van Klimaatakkoord heeft het kabinet maatregelen aangekondigd die bijdragen aan de uitvoering aan het Urgenda-vonnis om op korte termijn CO₂-emissies te reduceren. Dit vonnis verplichtte Nederland om in 2020 een broeikasgasreductie van 25% ten opzichte van 1990 te realiseren.³⁸ Daartoe wordt de inzet van de drie nieuwste kolencentrales fors teruggebracht, neemt het kabinet gerichte maatregelen in de industrie op basis van vrijwilligheid en worden ondernemers en huishoudens gestimuleerd om zelf reductiemaatregelen te

³⁵ Kamerstuk [35 377, nr. 1](#)

³⁶ Kamerstuk [32 813, nr. 609](#)

³⁷ Kamerstuk [32 813, nr. 193](#) en Kamerstuk [32 813, nr. 644](#)

³⁸ Bijlagen bij Kamerstuk [32 813, nr. 268](#), Kamerstuk [32 813, nr. 321](#)

nemen die ook in hun eigen portemonnee iets opleveren.³⁹ Daarbovenop heeft het kabinet een subsidieregeling opengesteld voor de vrijwillige sluiting van één kolencentrale.⁴⁰

Verduurzaming industrie

De klimaatdoelstellingen brengen uitdagingen met zich mee, maar bieden ook kansen voor de Nederlandse industrie en ons verdienvermogen. Met de Visiebrief Verduurzaming Industrie geeft het kabinet koers aan de toekomst van de basisindustrie in Nederland.⁴¹ Daarvoor heeft Nederland al veel in huis: onder andere door de gunstige ligging aan de Noordzee als bron voor groene energie, synergievoordelen van industrieclusters, en de kennis en kunde bij bedrijven en kennisinstellingen. Door de publieke rol de komende jaren langs de assen innovatie, opschaling, infrastructuur en wet- en regelgeving te versterken en aan de private sector duidelijkheid te bieden, laten we investeringen in verduurzaming in Nederland landen en kan de Nederlandse basisindustrie koploper worden op duurzame industrietechnieken en tegelijkertijd nieuw verdienvermogen creëren in bestaande en nieuwe industriële waardeketens.

Het kabinet heeft toegezegd om invulling te geven aan het advies van de Taskforce Infrastructuur Klimaatakkoord Industrie (TIKI) door middel van het op te richten nationaal Programma Infrastructuur Duurzame Industrie (PIDI).⁴² Daarmee beoogt EZK de komende decennia een duurzame basisindustrie in Nederland te behouden en uit te breiden. Duurzaam betekent dat deze industrie kan voldoen aan de afspraken uit het Klimaatakkoord. Een tijdige realisatie van de infrastructuur voor waterstof, CO₂, elektra, warmte, gas en circulaire grondstoffen is daarbij essentieel.

Verder is een wetsvoorstel voor CO₂-heffing in de industrie ingediend, aangenomen en per 1 januari 2021 ingevoerd, zoals afgesproken in het Klimaatakkoord.⁴³ De CO₂-heffing is onderdeel van een breed maatregelenpakket voor de industrie en is erop gericht de reductiedoelstelling voor de industrie uit het Klimaatakkoord te borgen en daarmee een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van een koploperpositie in industriële verduurzaming.

Energie- en warmtewet

De energietransitie vraagt om aanpassingen in wet- en regelgeving. Daartoe is eind 2020 het wetsvoorstel Energiewet opgegeven voor internetconsultatie. In dit wetsvoorstel worden afspraken uit het Klimaatakkoord, met name van de elektriciteitstafel, in wetgeving omgezet en worden de aangekondigde maatregelen in de Kamerbrief over de Energiewet uitgevoerd.⁴⁴

Naast de Energiewet, heeft ook het wetsvoorstel Wet Collectieve Warmtevoorziening in 2020 voorgelegd ter internetconsultatie.⁴⁵ Het wetsvoorstel heeft tot doel de groei en verduurzaming van collectieve warmtesystemen in de gebouwde omgeving te faciliteren, om zo uitwerking te geven aan de klimaatdoelen en de afspraken uit het Klimaatakkoord.⁴⁵ Daarnaast bevat het wetsvoorstel ook maatregelen om verbruikers te beschermen tegen de marktmacht van warmtebedrijven. De maatregelen in dit wetsvoorstel

³⁹ Kamerstuk [32 813, nr. 496](#)

⁴⁰ Kamerstuk [32 813, nr. 568](#)

⁴¹ Kamerstuk [29 696, nr. 15](#)

⁴² Kamerstuk [29 826, nr. 123](#)

⁴³ Kamerstuk [35 575, nr. 15](#)

⁴⁴ Kamerstuk [30 196, nr. 669](#)

⁴⁵ Kamerstuk [30 196, nr. 704](#)

leiden tot meer zekerheden en een betere borging van de publieke belangen, waardoor de bereidheid tot investeringen in collectieve warmte-systemen toenemen. De consultatiereacties, uitkomsten van bestuurlijk overleggen met de medeoverheden en van de diverse uitvoeringstoetsen worden momenteel verwerkt in het wetsvoorstel alvorens het aan de Raad van State wordt aangeboden voor advies.⁴⁶

Gaswinning Groningen

De gaswinning in Groningen leidt tot schade aan woningen en gebouwen en heeft daarbij een grote maatschappelijke impact. Door het sluiten van het Norg principeakkoord met Shell en ExxonMobil wordt het mogelijk om al vanaf medio 2022 de gaswinning naar nul te brengen in een wat temperatuur betreft gemiddeld jaar. De veiligheid van de bewoners van Groningen staat daarmee op de eerste plaats. De financiële tegemoetkoming aan Shell en ExxonMobil via de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) voor de gewijzigde inzet van Norg zal worden voorgelegd aan een arbitragepanel dat de kosten zal bepalen.⁴⁷

Ten aanzien van de schadeafhandeling is het Instituut Mijnbouwschade Groningen per 1 juli 2020 bevoegd om alle verschillende soorten schade af te handelen. Bewoners en bedrijven in Groningen kunnen hun schade langs publiekrechtelijke weg afhandelen, waar de NAM op geen enkele manier bij betrokken is. Er zijn verder bestuurlijke afspraken gemaakt met de provincie Groningen en de zeven gemeenten in het aardbevingsgebied over de toepassing van de nieuwste seismische en bouwkundige inzichten bij de versterking van de gebouwen.⁴⁸ Door de toepassing van deze inzichten kan de versterking sneller worden uitgevoerd. Om te voorkomen dat er verschillen ontstaan tussen huizen die onder het oude regime zijn versterkt en huizen die onder het nieuwe regime vallen, zijn afspraken gemaakt om niet uitlegbare verschillen in het gebied te voorkomen. Bewoners kunnen gebruik maken van stimuleringsregelingen voor onder andere verduurzaming. Dit geldt voor iedereen in het aardbevingsgebied en niet alleen de bewoners die onderdeel zijn van de versterkingsoperatie.

Tot slot

De coronapandemie zet de Nederlandse economie en ondernemers voor grote uitdagingen. EZK ziet het als haar medeverantwoordelijkheid om in samenwerking met de andere ministeries herstel- en steunpakketten op te richten die de economie, ondernemers en burgers door de coronacrisis heen te loodsen. Niettemin heeft EZK met bedrijven, kennisinstellingen en medeoverheden voortgang gemaakt op verduurzaming en vernieuwing van de economie. Transitie op het gebied van klimaat, energie en digitalisering hebben impact, en dus is het belangrijk dat alle Nederlanders zich betrokken en gehoord blijven voelen. Hieraan werkt EZK in grote, complexe trajecten zoals het Klimaatakkoord en met heel concrete initiatieven, zoals bij de oprichting van MKB-werkplaatsen in diverse regio's. Dit alles doen we om onze welvaart en welzijn nu, en van toekomstige generaties, veilig te stellen.

---

⁴⁶ Kamerstuk [30 196, nr. 743](#)

⁴⁷ Kamerstuk [33 529, nr. D](#)

⁴⁸ Kamerstuk [33 529, nr. 830](#)

Realisatie beleidsdoorlichtingen

Tabel 1 Realisatie beleidsdoorlichtingen									
Art.	Naam artikel	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Geheel artikel?
1	Goed functionerende economie en markten			x					ja
2	Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei		x					x ¹	ja
3	Toekomstfonds							x ²	ja
4	Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	x				x ³			ja
5	Een veilig Groningen met perspectief								ja

1 Omdat het beleid onder artikel 2 met de taakopdracht «Innovatieve Samenleving» meeliep in de «Brede Maatschappelijke Heroverwegingen», waarin de RPE-vragen 11 t/m 14 zijn beantwoord, kwam de geplande reguliere beleidsdoorlichting in 2020 te vervallen.

2 Omdat het beleid onder artikel 3 met de taakopdracht «Innovatieve Samenleving» meeliep in de «Brede Maatschappelijke Heroverwegingen», waarin de RPE-vragen 11 t/m 14 zijn beantwoord, kwam de geplande reguliere beleidsdoorlichting in 2020 te vervallen.

3 Betreft de beleidsdoorlichting Klimaat die van lenW is overgegaan naar EZK (dit omvat slechts een deel van het oude artikel 19 van voormalig lenM).

Artikel 1: De beleidsdoorlichting van voormalig artikel 11 is in april 2016 aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstuk [30 991, nr. 31](#)).

Artikel 2: De beleidsdoorlichting van voormalige artikelen 12 en 13 is in mei 2015 aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstuk [30 991, nr. 23](#)). Omdat het beleid onder artikel 2 met de taakopdracht «Innovatieve Samenleving» meeliep in de «Brede Maatschappelijke Heroverwegingen», waarin de RPE-vragen 11 t/m 14 ook zijn beantwoord (Kamerstuk [32 359, nr. 4](#) - bijlage Innovatieve Samenleving, april 2020), kwam de geplande reguliere beleidsdoorlichting in 2020 te vervallen.

Artikel 3: Dit artikel (voormalig artikel 19) en is in 2015 aan de begroting toegevoegd. Omdat het beleid onder artikel 3 met de taakopdracht «Innovatieve Samenleving» meeliep in de «Brede Maatschappelijke Heroverwegingen», waarin de RPE-vragen 11 t/m 14 ook zijn beantwoord (Kamerstuk [32 359, nr. 4](#) - bijlage Innovatieve Samenleving, april 2020), kwam de geplande reguliere beleidsdoorlichting in 2020 te vervallen.

Artikel 4: De beleidsdoorlichting van voormalig artikel 14 is in december 2014 aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstuk [30 991, nr. 17](#)). De beleidsdoorlichting Klimaat is in december 2018 aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstuk [30 991, nr. 34](#)).

Artikel 5: Dit artikel is in 2016 aan de begroting toegevoegd. Voor artikel 5 staat in 2021 een parlementaire enquête gaswinning Groningen in de planning waarmee de geplande beleidsdoorlichting komt te vervallen.

Voor het meest recente overzicht van de programmering van beleidsdoorlichtingen, klik op [deze link](#).

Voor de realisatie van andere onderzoeken, zie bijlage 2 «Afgerond evaluatie- en overig onderzoek».

Overzicht van risicoregelingen

Tabel 2 Overzicht verstrekte garanties (bedragen x € 1.000)								
Artikel	Omschrijving	Uitstaande garanties 2019	Verleend 2020	Vervallen 2020	Uitstaande garanties 2020	Garantieplafond	Totaal plafond	Totaalstand risicovoorziening
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	BMKB	1.868.331	379.510	441.175	1.806.666	765.000		123.339
	BMKB-Corona		448.317	22.024	426.293		735.000	214.636
	Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	320.912	187.173	104.066	404.019	1.500.000		72.131
	GO-Corona		611.505	54.378	557.127		8.500.000	176.999
	Groefaciliteit	91.193	2.100	41.478	51.815	85.000		15.436
	Klein Krediet Corona		36.352		36.352		713.000	164.763
	Microkredieten	124.980	5.000		129.980		130.000	
	Garantie MKB-financiering	268.200		40.000	228.200		268.200	20.213
Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	Garantieregeling Aardwarmte	45.475		32.900	12.575	66.600		17.499
Totaal		2.719.091	1.669.957	736.021	3.653.027	2.416.600	10.346.200	805.016

Tabel 3 Overzicht uitgaven en ontvangsten garanties (bedragen x € 1.000)								
Artikel	Omschrijving	Uitgaven 2019	Ontvangsten 2019	Saldo 2019	Uitgaven 2020	Ontvangsten 2020	Saldo 2020	Totaalstand mutatie volume risicovoorziening 2020 en (2019)
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	BMKB	23.682	37.196	13.514	16.916	25.924	9.008	15.006 (16.877)
	BMKB-Corona					11.636	11.636	214.636 (0)
	Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	3.245	7.763	4.518	1.907	4.651	2.744	921 (4.098)
	GO-Corona					1.999	1.999	176.999 (0)
	Groefaciliteit	2.017	3.012	995	5.216	5.384	168	- 9.110 (1.767)
	Klein Krediet Corona					763	763	164.763 (0)
	Microkredieten		182	182		347	347	
	Garantie MKB-financiering		253	253		223	223	10.517 (435)
Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	Garantieregeling Aardwarmte		420	420	4.475		- 4.475	- 4.475 (420)
Totaal		28.944	48.826	19.882	28.514	50.927	22.413	

Een risicovoorziening is een begrotingsreserve die altijd gekoppeld is aan een risicoregeling en wordt door de verantwoordelijke ministerie op een afzonderlijke rekening-courant bij het Ministerie van Financiën aangehouden. In de tabel 'Overzicht verstrekte garanties' wordt met 'totaalstand risicovoorziening' het saldo van de betreffende begrotingsreserve ultimo 2020 bedoeld. In de tabel 'Overzicht uitgaven en ontvangsten garanties' wordt met 'mutatie risicovoorziening' de storting (+) dan wel de onttrekking (-) aan deze begrotingsreserve bedoeld. De mutaties op de begrotingsreserves worden in het betreffende beleidsartikel toegelicht.

Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaarts-groei

BMKB

De BMKB is bedoeld voor bedrijven die te weinig zekerheden (onderpand) kunnen bieden aan een bank. De bank vindt het risico dat het bedrijf zijn lening niet kan terugbetalen dan vaak te hoog. Via de BMKB staat de overheid borg voor het deel van de lening waar het bedrijf geen onderpand voor heeft. De bank kan voor dat deel dus terugvallen op de overheid. Op grond van de Regeling nationale EZK- en LNV-subsidies kunnen financiers kredieten die zij verstrekken aan MKB-ondernemers onder de werking van de regeling brengen. Hierdoor stelt de Staat zich voor 90% borg ten behoeve van de financier voor de terugbetaling van deze kredieten (de zogenaamde bedrijfsborgstellingskredieten). Eén van de voorwaarden die de regeling hieraan stelt, is dat de financier gelijktijdig met het verstrekken van een bedrijfsborgstellingskrediet, aan de MKB-ondernemer een ander krediet verstrekt, waarvoor deze borgstelling van de Staat niet geldt. Als hoofdregel geldt dat het bedrijfsborgstellingskrediet ten minste even groot moet zijn als het daarmee gelijktijdig afgesloten andere krediet. Het laatstgenoemde krediet bedraagt daarmee ten minste 100% van het bedrijfsborgstellingskrediet (verhouding 1:1). Voor starters en het innovatieve MKB gelden andere verhoudingen. Om de kredietverlening te stimuleren is per 1 november 2013 het maximum van het borgstellingskrediet verhoogd van € 1 mln naar € 1,5 mln en geldt voor bestaande bedrijven met een borgstellingskrediet tot maximaal € 200.000 de ruimere startersfaciliteit.

BMKB-Corona

Na de uitbraak van de COVID-19 pandemie heeft het Kabinet een coronaluik toegevoegd aan de BMKB. Hierbij staat de overheid voor per saldo 67,5% borg op krediet aan in de kern gezonde mkb-bedrijven. Er is in 2020 in totaal voor € 448,3 mln aan borgstellingen onder het coronaluik in de BMKB verstrekt. Er is in 2020 een bedrag van € 11,6 mln aan provisie ontvangen voor BMKB-C aanvragen. Er is voor de BMKB-Corona in 2020 geen beroep gedaan op de begrotingsreserve.

Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)

Met het instrument GO kunnen banken een 50% Staatsgarantie krijgen op (middel)grote leningen vanaf € 1,5 mln. Door de verstrekking van een Staatsgarantie wordt het risico voor de bank op de ondernemingsfinanciering gereduceerd. Dit vergroot de mogelijkheden om te voorzien in de financieringsbehoefte bij het Nederlandse bedrijfsleven. In 2013 is de GO, naast de al bestaande mogelijkheid om bankgaranties onder de GO te brengen, ook opengesteld voor alternatieve aanbieders van garanties aan bedrijven.

GO-Corona

Het kabinet steunt bedrijven die krediet nodig hebben als gevolg van de Coronacrisis met een Staatsgarantie op bankleningen via de GO-C. Het betreft 80% garantie voor het grootbedrijf en 90% voor mkb-ondernemingen op leningen van maximaal € 150 mln. Er is in 2020 in totaal € 611,5 mln aan garanties verstrekt onder de GO-C. Er is 2020 een bedrag van € 2 mln aan provisie ontvangen voor GO-C aanvragen. Er is voor de GO-Corona in 2020 geen beroep gedaan op de begrotingsreserve.

Groefaciliteit

Met de Groefaciliteit worden bedrijven geholpen bij het aantrekken van risicodragend vermogen door een 50% Staatsgarantie te verstrekken op achtergestelde leningen van banken (ten hoogste € 5 mln) en op aandelen van participatiemaatschappijen (ten hoogste € 25 mln). De Groefaciliteit kan ondernemingen in een groeifase, bij bedrijfsovernames en bij herstructureringen helpen bij het aantrekken van risicokapitaal. De regeling kent een horizonbepaling van 1 juli 2021. Het kabinet is echter voornemens de regeling te verlengen tot 1 juli 2023 (Kamerstuk [35 420, nr. 217](#)).

Klein Krediet Corona (KKC)

Om getroffen ondernemers te helpen die geen kredietrelatie hebben met een bank of maar een kleine kredietbehoefte hebben is de garantieregeling KKC gestart voor kredieten tot € 50.000, met een looptijd van 5 jaar, 95% garantie en een premie van 2%. Er is in 2020 in totaal € 36,4 mln aan garantieverplichtingen verstrekt. Er is in 2020 een bedrag van € 0,8 mln aan premie ontvangen voor KKC aanvragen. Er is voor de KKC in 2020 geen beroep op de begrotingsreserve gedaan.

Microkredieten

In het Aanvullend Actieplan MKB-financiering uit 2014 is € 100 mln beschikbaar gesteld voor Microkredieten. Hierop is een garantie van € 86,7 mln verstrekt aan de Europese Investeringsbank voor de funding van de Stichting Qredits van € 100 mln voor de verdere groei van de dienstverlening van Qredits (micro- en MKB-krediet tot € 150.000) als de nieuwe dienstverlening van Qredits (werkkapitaal en de hogere MKB kredieten tot € 250.000). In 2017 is in dit kader een garantie van € 13,3 mln verstrekt aan de Council of Europe Bank (CEB) voor de funding van Qredits. In 2019 is daarnaast een garantie verstrekt van € 25 mln aan de Bank Nederlandse Gemeenten voor de funding van Qredits. In 2020 is een aanvullende garantie verstrekt van € 5 mln aan CEB.

Garantie MKB-financiering

In het kader van het Actieplan MKB-financiering uit 2014 is in totaal € 268,2 mln aan garanties verstrekt aan alternatieve financiers van het MKB.

Artikel 4 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

Garantieregeling Aardwarmte

De garantieregeling Aardwarmte heeft als doel het afdekken van het financiële risico indien een boring van een put voor de toepassing van aardwarmte voor de borende partij minder oplevert dan verwacht. De garantieregeling dekt het risico dat een boring niet in een goede watervoevende laag uitkomt, waardoor het vermogen dat vooraf verwacht werd, niet wordt behaald. In dat geval wordt voor een deel van de gemaakte kosten een subsidie uitgekeerd, gerelateerd naar de mate waarin de aardwarmteboring mislukt is. Er wordt een premie van 7% gevraagd. De regeling richt zich zowel op gewone als diepe aardwarmte-projecten (dieper dan 3.500 meter).

Tabel 4 Overzicht verstrekte leningen (bedragen x € 1.000)

Artikel	Omschrijving	Uitstaande lening	Looptijd lening	Totaalstand risicovoorziening 2019	Totaalstand mutatie volume risicovoorziening 2020 en 2019
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	B.V. Finance Continuïteit IHC	40.000	onbepaald	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	Biopartner	13.524	1-7-2021	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	LIOF BioMedbooster	3.000	31-12-2020	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	MARIN	6.807	onbepaald	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	Microkrediet Ned (Qredits)	44.630	1-4-2045	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	Microkrediet Ned (SZW)	1.666	onbepaald	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	One Logistics	4.000	2-1-2025	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	Provincie Limburg	15.882	31-12-2023	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	Qredits	1.765	1-2-2026	nvt	nvt
Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	Stichting Qredits Microfinanciering	25.000	15-6-2030	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	BOM Bioconnection 1-3161	1.084	onbepaald	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	BOM Capital I B.V. (COL 1)	15.000	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	BOM Capital I B.V. (COL 2)	18.700	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	BOM Capital I B.V. (Smart Photonics)	10.000	31-12-2030	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	BOM Life Science & Health Fund Brabant (Pivot Park)	2.000	31-12-2022	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	Corona OverbruggingsLening Regio Utrecht B.V. (COL 2)	13.050	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	Horizon De Aanjager (COL 2)	2.900	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	Horizon De Aanjager (COL 1)	1.800	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	InnovationQuarter (COL 1)	21.200	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	InnovationQuarter namens Noord Holland (COL 2)	53.550	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	InnovationQuarter (COL 2)	40.600	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	InnovationQuarter namens Utrecht (COL 1)	9.300	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	InnovationQuarter namens Noord Holland (COL 1)	21.600	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 toekomstfonds	Innovation Quarter (Innogenetics)	5.700	ultimo 2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	Investeringsfonds Zeeland B.V. (COL 1)	1.800	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	LIOF (COL 1)	5.800	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	LIOF OverbruggingsFonds (COL 2)	7.000	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	N.V. Economische Impuls Zeeland (COL 2)	2.066	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	Nedermaas Hightech Ventures	8.542	30-6-2021	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	NOM (COL 2)	6.375	31-12-2026	nvt	nvt
Artikel 3 Toekomstfonds	NOM (COL 1)	7.800	31-12-2026	nvt	nvt

Artikel	Omschrijving	Uitstaande lening	Looptijd lening	Totaalstand risicovoorziening 2019	Totaalstand mutatie volume risicovoorziening 2020 en 2019
32 Artikel 3 Toekomstfonds	NWO (Toegepaste en Technische Wetenschappen) 2019, 2020 en 2021	5.100	31-12-2032	nvt	nvt
33 Artikel 3 Toekomstfonds	NWO (Toegepaste en Technische Wetenschappen) 2018, 2019	7.200	31-12-2030	nvt	nvt
34 Artikel 3 Toekomstfonds	Ontwikkelingsmaatschappij Oost-Nederland N.V. (COL 1)	15.700	31-12-2026	nvt	nvt
35 Artikel 3 Toekomstfonds	Ontwikkelingsmaatschappij Oost-Nederland N.V. (COL 2)	22.500	31-12-2026	nvt	nvt
36 Artikel 3 Toekomstfonds	Participatiemij Oost Nederland NV DVI-2	53.500	1-1-2035	nvt	nvt
37 Artikel 3 Toekomstfonds	Participatiemij Oost Nederland NV DVI-1	94.073	1-1-2030	nvt	nvt
38 Artikel 3 Toekomstfonds	StW 2014-2015	3.808	Onbepaald	nvt	nvt
39 Artikel 3 Toekomstfonds	StW 2016-2017	9.200	Onbepaald	nvt	nvt
40 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	Ambigo V.O.F.	4.080	31-12-2027	nvt	nvt
41 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	EBN BV	7.000	31-12-2032	nvt	nvt
42 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	ECN	40.000	31-7-2027	nvt	nvt
43 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	ECN/NRG	78.154	31-12-2026	nvt	nvt
44 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	Fibrant	2.143	31-12-2034	nvt	nvt
45 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	Fibrant	7.143	31-12-2034	nvt	nvt
46 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	Fibrant	20.714	31-12-2034	nvt	nvt
47 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	Pallas	41.702	1-1-2022	nvt	nvt

De opname van de financieringen van overbruggingsleningen inzake de coronamaatregelen heeft er toe geleid dat in de saldibalanspost vorderingen de rubricering van leningen en geconditioneerde vorderingen is herzien. Om te komen tot een meer eenduidige indeling is de regeling of verplichting tot terugbetaling nadrukkelijker het uitgangspunt. Hierdoor zijn een aantal geconditioneerde vorderingen ten opzichte van 2019 verschoven naar de leningen.

1 IHC

Dit betreft de overbruggingsfaciliteit voor Royal IHC. De looptijd kent een uitloop die afhankelijk is van het uiteindelijke moment van volledige oplevering van een omvangrijk project bij IHC.

2 Biopartner

Dit betreft een in het jaar 2000 verstrekte lening ten behoeve van een start-up participatiefonds life sciences. De lening is verlengd tot 1 juli 2021 om tot een definitieve afwikkeling te komen.

3 LIOF Biomedbooster

Dit betreft een in 2006 verstrekte lening aan LIOF ten behoeve Biomedbooster B.V. De lening zal worden verlengd tot medio 2021 ten behoeve van de afwikkeling van de leningovereenkomst.

4 MARIN

De lening van € 6,8 mln is in 2003 tussen de Staat en MARIN vastgelegd in een aangepaste overeenkomst van geldlening, in verband met de in 2003 opgerichte MARIN Stakeholders Association (MSA). In deze overeenkomst is bepaald dat MARIN is vrijgesteld van aflossingsverplichting voor zover de MSA voor ten minste het bedrag van de lening deelnemersovereenkomsten heeft gesloten.

5 Microkrediet Nederland (Qredits)

Dit betreft een achtergestelde lening aan stichting Qredits voor het verstrekken van micro- en mkbkrediet aan ondernemers

6 Microkrediet Nederland (Qredits SZW)

Dit betreft een achtergestelde lening aan stichting Qredits voor het verstrekken van microkrediet aan ondernemers

7 Onelogistics

Dit betreft een in 2018 verstrekte lening aan Onelogistics ten behoeve van de voorbereidingen van een warehouse voor de opslag, het beheer en verzending van F-35 onderdelen op het Logistiek Centrum Woensdrecht.

8 Provincie Limburg

Dit betreft een lening aan de Provincie Limburg in het kader van Industriepark Swentibold

9 Qredits (pilot achtergestelde leningen fonds)

Dit betreft een subsidie met terugbetaalverplichting in het kader van de pilot achtergestelde leningenfonds van Qredits.

10 Stichting Qredits microfinanciering

Dit betreft een lening aan Qredits ten behoeve van het verstrekken van overbruggingskredieten aan ondernemers.

11 BOM BioConnection

Dit betreft een in 2005 aan de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) verstrekte lening ten behoeve van BioConnection B.V.

12 BOM Capital I B.V. COL 1

Dit betreft een lening aan de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij B.V. ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

13 BOM Capital I B.V. COL 2

Dit betreft een lening aan de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij B.V. ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

14 BOM Capital I B.V. Smart Photonics

Dit betreft een lening aan de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) ten behoeve van de investering in Smart Photonics, een Eindhovense scale-up voor de productie van fotonische chips.

15 BOM Life Sciences & Health Fund

Dit betreft een lening aan de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij die in 2013 is verstrekt ten behoeve van de ontwikkeling van de Life Sciences & Health sector in Noord-Brabant.

16 Corona OverbruggingsLening Regio Utrecht B.V. (COL 2)

Dit betreft een lening aan COL RU ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

17 Horizon de Aanjager (COL 2)

Dit betreft een lening aan Horizon de Aanjager ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen in de provincie Flevoland.

18 Horizon de Aanjager (COL 1)

Dit betreft een lening aan Horizon de Aanjager ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen in de provincie Flevoland.

19 Innovation Quarter (COL 1)

Dit betreft een lening aan Innovation Quarter ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

20 Innovation Quarter namens Noord Holland (COL 2)

Dit betreft een lening aan Innovation Quarter ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen in de provincie Noord Holland.

21 Innovation Quarter (COL 2)

Dit betreft een lening aan Innovation Quarter ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

22 Innovation Quarter namens Utrecht (COL 1)

Dit betreft een lening aan Innovation Quarter ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen in de provincie Utrecht.

23 Innovation Quarter namens Noord Holland (COL 1)

Dit betreft een lening aan Innovation Quarter ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen in de provincie Noord Holland.

24 Innovation Quarter (Innogenics)

Dit betreft een lening aan Innovation Quarter voor de investering in Innogenics B.V. ten behoeve van de overname van de geneesmiddelen fabrikant Apotex.

25 Investeringsfonds Zeeland B.V. (COL 1)

Dit betreft een lening aan Investeringsfonds Zeeland B.V. ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

26 LIOF (COL 1)

Dit betreft een lening aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij LIOF ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

27 LIOF OverbruggingsFonds (COL 2)

Dit betreft een lening aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij LIOF ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

28 Investeringsfonds Zeeland (COL 2)

Dit betreft een lening aan Investeringsfonds Zeeland B.V. ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

29 Nedermaas Hightech Ventures

Dit betreft een in 2009 aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij LIOF verstrekte lening ten behoeve van Nedermaas Hightech Ventures, een nieuw venture-capital fonds dat zich richt op de vroege financiering van hightech start up's in de Provincie Limburg.

30 NOM (COL 2)

Dit betreft een lening aan de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM B.V.) ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

31 NOM (COL 1)

Dit betreft een lening aan de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM B.V.) ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

32 NWO (Toegepaste en Technische Wetenschappen) 2019, 2020 en 2021

Dit betreft een lening aan NWO voor het verstrekken van kredieten aan ondernemingen in het kader van regeling vroegefasefinanciering.

33 NWO (Toegepaste en Technische Wetenschappen) 2018, 2019

Dit betreft een lening aan NWO voor het verstrekken van kredieten aan ondernemingen in het kader van regeling vroegefasefinanciering.

34 Oost NL N.V. (COL 1)

Dit betreft een lening aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Oost. N.V. ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

35 Oost NL N.V. (COL 2)

Dit betreft een lening aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Oost. N.V. ten behoeve van het verstrekken van Corona overbruggingsleningen aan ondernemingen.

36 Oost NL N.V. DVI-2

Dit betreft een lening aan Oost NL N.V. ten behoeve van het Dutch Venture Initiative II

37 Oost NL N.V. DVI

Dit betreft een lening aan Oost NL N.V. ten behoeve van het Dutch Venture Initiative

38 StW 2014-2015

Dit betreft een lening aan de Stichting Technische Wetenschappen voor het vertrekken van kredieten in het kader van de regeling Vroegefasefinanciering.

39 StW 2016-2017

Dit betreft een lening aan de Stichting Technische Wetenschappen voor het vertrekken van kredieten in het kader van de regeling Vroegefase-financiering.

40 Ambigo V.O.F.

Deze lening is in 2017 verstrekt voor de ontwikkeling van een duurzame biomassavergassingsinstallatie. De lening zal naar verwachting in 2021 worden terugbetaald.

41 EBN

De achtergestelde lening tegen 0% rente van in totaal € 48 mln van EZK is bedoeld voor investeringen in geothermieprojecten in Nederland in de komende vijf jaar volgens het businessplan genaamd 'Masterplan Aardwarmte'. Er is door EZK gekozen voor verplichte deelname van EBN in deze geothermieprojecten. De lening wordt verstrekt aan EBN bv, die deze lening doorstort als agio in EBN Aardwarmte bv. Deze dochter krijgt zo een solvabiliteit van 30%. Verder zal EBN eigen overtollige kasmiddelen inzetten als een groepslening van EBN bv aan EBN Aardwarmte bv, waarmee voor 70% van de kapitaalbehoefte van de dochter EBN Aardwarmte bv gedekt wordt. EBN zal samen met professionele marktpartijen risicodragend deelnemen in projecten via haar dochter voor 20% tot 40%.

42 ECN

In 2016 is aan ECN een lening verstrekt van € 40 mln voor het verwerken en afvoeren van historisch radioactief afval in Petten.

43 NRG

Aan Stichting Nuclear Research and Consultancy Group (NRG) is een lening verstrekt voor het uitwerken en uitvoeren van een Herstelplan, in algemene zin gericht op de continuïteit van de bedrijfsvoering van NRG en in het bijzonder op het scheppen van de noodzakelijke financiële, technische, commerciële en organisatorische voorwaarden voor het in bedrijf houden van de Hoge Flux Reactor (HFR).

44 t/m 46 Fibrant

De leningen aan Fibrant zijn verstrekt voor investeringen in (de ombouw van) installaties teneinde de uitstoot van lachgas (als CO₂ equivalent) te reduceren. Hiermee worden drie projecten uitgevoerd met een totale lachgasreductie van ruim 0,6 Mton CO₂ equivalent.

47 Pallas

Aan de Stichting Voorbereiding Pallas-reactor is een lening verstrekt voor fase 1 van de totstandkoming van een nieuwe hoge fluxreactor (de Pallas-reactor), die bestemd is voor de productie van medische en industriële radio-isotopen en voor nucleair technologisch onderzoek.

Overzicht coronasteunmaatregelen

Tabel 5 Overzicht coronasteunmaatregelen (bedragen x € 1 mln)

Maatregel	Verplichtingen 2020	Uitgaven 2020	Ontvangsten 2020	Relevante Kamerstukken
Noodloket (TOGS)	870	870	2	Kamerstuk 35 420, nr. 2 , Kamerstuk 35 420, nr. 16
Tegemoetkoming vaste lasten (TVL)	1.776	1.069		Kamerstuk 35 420, nr. 38 , Kamerstuk 35 420, nr. 42 , Kamerstuk 35 420, nr. 81 , Kamerstuk 35 420, nr. 105
BMKB-Corona	448		12	Kamerstuk 35 420, nr. 1 , Kamerstuk 35 420, nr. 16
Begrotingsreserve BMKB-Corona	215	215		Veegbrief
GO-Corona	612		2	Kamerstuk 35 420, nr. 2 , Kamerstuk 35 420, nr. 16
Begrotingsreserve GO-Corona	177	177		Veegbrief
Corona Overbruggingslening (COL)	300	285	18	Kamerstuk 35 420, nr. 16 , Kamerstuk 35 420, nr. 38 , Kamerstuk 35 420, nr. 42
Klein Krediet Corona (KKC)	36		1	Kamerstuk 35 420, nr. 31
Begrotingsreserve Klein Krediet Corona (KKC)	165	165		Veegbrief
Oredits	31	31		Kamerstuk 35 420, nr. 2 , Kamerstuk 35 420, nr. 16 , Kamerstuk 35 420, nr. 105
Bedrijfssteun	157			Kamerstuk 35 420, nr. 72 , Kamerstuk 35 420, nr. 105
Verlaging netbeheertarief Caribisch Nederland	5	5		Kamerstuk 35 420, nr. 25 , Kamerstuk 35 420, nr. 105
Telecom Caribisch Nederland	2	2		Kamerstuk 35 420, nr. 25 , Kamerstuk 35 420, nr. 105
Versterken fondsvermogen Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen				Kamerstuk 35 420, nr. 105
Omscholing naar tekortsectoren				Kamerstuk 35 420, nr. 105
Bijdrage RVO.nl	24	24		Kamerstuk 35 420, nr. 2 , Kamerstuk 35 420, nr. 38 , Kamerstuk 35 420, nr. 105
Totaal	4.818	2.842	35	

Toelichting coronasteunmaatregelen

Noodloket (TOGS)

Voor ondernemingen in sectoren die het zwaarst getroffen waren door de gezondheidsmaatregelen in verband met het coronavirus was een eenmalige tegemoetkoming van € 4.000 beschikbaar. Aan 217.550 ondernemingen is dit bedrag uitgekeerd, voor een totaalbedrag van € 870,2 mln. In 2020 is voor de TOGS € 2,4 mln terugontvangen, in verband met onder meer gecorrigeerde overboekingen en terugvorderingen.

Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL)

Ter ondersteuning van ondernemingen die zijn getroffen door de coronacrisis is subsidie verleend, waarbij de hoogte afhankelijk was van het omzetverlies en het percentage vaste lasten in de betreffende sector. Om in aanmerking te komen voor de regeling gold een minimum percentage omzetverlies van 30%. In totaal is in 2020 aan circa 90.000 ondernemingen subsidie verleend, met een totaal bedrag aan betalingen van € 1,07 mld. Dit bedrag is inclusief € 9,3 mln voor de TVL Caribisch Nederland. De in 2020 verleende subsidies in het kader van de TVL worden in 2021 definitief vastgesteld.

BMKB-Corona

Na de uitbraak van de COVID-19 pandemie heeft het kabinet een coronaluk toegevoegd aan de BMKB. Hierbij staat de overheid voor per saldo 67,5% borg op krediet aan in de kern gezonde mkb-bedrijven. Er is in 2020 in totaal voor € 448,3 mln aan borgstellingen onder het coronaluk in de BMKB verstrekt. Er is in 2020 een bedrag van € 11,6 mln aan afsluitprovisie ontvangen voor BMKB-Corona aanvragen.

Begrotingsreserve BMKB-Corona

In 2020 is ca. € 215 mln afgestort in de begrotingsreserve BMKB ter afdekking van eventuele toekomstige schades op de BMKB-Corona als gevolg van faillissementen.

GO-Corona

Het kabinet steunt bedrijven die krediet nodig hebben als gevolg van de Coronacrisis met een Staatsgarantie op bankleningen via de GO-Corona. Heet betreft 80% garantie voor het grootbedrijf en 90% voor mkb-ondernemingen op leningen van maximaal € 150 mln. Er is in 2020 in totaal € 611,5 mln aan garanties verstrekt onder de GO-Corona. Er is 2020 een bedrag van € 2 mln aan provisie ontvangen voor GO-Corona aanvragen.

Begrotingsreserve GO-Corona

In 2020 is ca. € 177 mln afgestort in de begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering ter afdekking van eventuele toekomstige schades op de coronamodule van de GO als gevolg van faillissementen.

Corona Overbruggingslening (COL)

Een budget van € 300 mln is ten behoeve van de COL beschikbaar gesteld aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's). Startups, scale-ups en innovatieve MKB'ers kunnen met de COL via de ROM's Coronaoverbruggingskredieten tussen de € 50.000 en € 2 mln aanvragen. Een totaalbedrag van € 284,6 mln is in 2020 uitgekeerd aan de ROM's. Hiervan is € 17,9 mln teruggestort. Dit bedrag wordt aangewend voor de verstrekking van COL-leningen in 2021.

Klein Krediet Corona (KKC)

Om getroffen ondernemers te helpen die geen kredietrelatie hebben met een bank of maar een kleine kredietbehoefte hebben is de garantieregeling KKC gestart voor kredieten tot € 50.000, met een looptijd van 5 jaar, 95% garantie en een premie van 2%. Er is in 2020 in totaal € 36,4 mln aan garantieverplichtingen verstrekt. Er is in 2020 een bedrag van € 0,8 mln aan premie ontvangen voor KKC aanvragen.

Begrotingsreserve Klein Krediet Corona (KKC)

Het onbenutte schadebudget en de ontvangen afsluitprovisie van de KKC ter waarde van € 164,8 mln zijn volledig afgestort naar de begrotingsreserve van de KKC. De begrotingsreserve kan in de toekomst ingezet worden om schades op KKC leningen te dekken.

Qredits

Qredits heeft na de uitbraak van de COVID-19 pandemie een subsidie van € 6 mln ontvangen en volledig uitgezet om bestaande klanten uitstel van aflossing en rentekorting aan te bieden. Tevens is er in 2020 een lening van € 25 mln beschikbaar gesteld aan Qredits om nieuwe en bestaande klanten Coronaoverbruggingskredieten tot en met € 25.000 aan te bieden.

Bedrijfssteun

Reisorganisaties hebben als gevolg van de COVID-19 pandemie massaal reizen geannuleerd. Stichting Garantiefonds Reisgelden, Garantiefonds GGTO en VZR Garant hebben daarom besloten pakketreisvouchers uitgegeven tussen 16 maart 2020 en 31 december 2020 op te nemen in hun garantieregelingen. De Staat heeft de garantiefondsen leningen met een totale waarde van € 156,5 mln aangeboden om consumenten na faillissement van de aangesloten pakketreis aanbieder schadeloos te stellen.

Verlaging netbeheer Caribisch Nederland

Om de gevolgen van de coronacrisis voor de eilandbewoners van Saba, Sint-Eustatius en Bonaire te verlichten hebben de elektriciteitsbedrijven van deze eilanden in 2020 een aanvullende subsidie ontvangen van bij elkaar € 5,1 mln om de netbeheertarieven voor de bewoners naar 0 te kunnen brengen.

Telecom Caribisch Nederland

In 2020 zijn de tarieven van Internet aansluitingen in Caribisch Nederland tijdelijk verlaagd. Dit omdat internet aansluitingen essentieel zijn voor het thuiswerken en het krijgen van thuisonderwijs. Aan 5 aanbieders van vaste internetverbindingen is een bedrag van € 1,8 mln uitgekeerd.

Versterken fondsvermogen Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen

Het kabinet heeft in 2020 € 75 mln beschikbaar gesteld om het fondsvermogen van de ROM's te versterken, zodat zij startups, scale-ups en innovatieve mkb-ers van financiering kunnen voorzien. Vanwege de regionale co-financieringseis konden de middelen niet tijdig in 2020 uitgezet worden en schuiven de middelen door naar 2021.

Omscholing naar tekortsectoren

Op Prinsjesdag is bekend gemaakt dat het kabinet € 37,5 mln subsidie (inclusief uitvoeringskosten) beschikbaar stelt in 2021 om omscholingstrajecten naar krapteberoepen te mobiliseren. Verdere details over de regeling worden in 2021 bekend gemaakt.

Bijdrage RVO.nl

Betreft de uitvoeringskosten van RVO.nl voor de uitvoering van de coronamaatregelen.

4. Beleidsartikelen

Beleidsartikel 1 Goed functionerende economie en markten

A. Algemene doelstelling

Het scheppen van voorwaarden voor een goed functionerende economie en goed functionerende markten, waaronder de markt voor elektronische communicatie en de markt voor overheidsopdrachten.

Goed functionerende markten dragen bij aan de economische groei en innovatie. Digitale ontwikkelingen leiden tot ingrijpende veranderingen in sectoren en domeinen. Er is sprake van een digitale transitie die onze manier van werken en leven ingrijpend verandert, met alle kansen en bedreigingen van dien. Om het economisch verdienvermogen te versterken en maatschappelijke uitdagingen aan te pakken, zet het kabinet er op in dat Nederland digitaal koploper is en blijft in Europa, onder meer door het slim benutten van en zorgdragen voor hoogwaardige, betrouwbare en veilige digitale infrastructures en door het stimuleren van onderzoek en innovatie op digitaal terrein.

B. Rol en Verantwoordelijkheid

De Staatssecretaris van EZK is op grond van de Telecommunicatiewet verantwoordelijk voor het stellen van regels voor vaste en mobiele communicatienetwerken. De Staatssecretaris van EZK ziet het als een taak eventuele belemmeringen voor het goed functioneren van markten te verminderen of weg te nemen en innovatie te stimuleren. De Minister van EZK heeft een systeemverantwoordelijkheid voor de statistische informatievoorziening van rijkswegen.

De Staatssecretaris van EZK is samen met de bewindspersonen van J&V en BZK verantwoordelijk voor de coördinatie van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (2018; update 2019, update 2020). Dat is een kabinetsbrede agenda om de maatschappelijke en economische kansen van digitalisering te benutten en het fundament van de digitale transitie te versterken, waaronder digitale vaardigheden, cybersecurity, privacy, concurrentie en innovatie.

Hieruit vloeien de volgende verantwoordelijkheden voort:

Stimuleren

- Het stimuleren van een goede balans tussen de belangen van bedrijven en consumenten met generiek consumentenbeleid, waarbij de Wet handhaving consumentenbescherming centraal staat.
- Stimuleren van innovatie in het bedrijfsleven.

Financieren

- Het bijdragen aan het goed functioneren van markten door het financieren van een deel van de exploitatie van de Autoriteit Consument en Markt (ACM), van TenderNed (het elektronisch aanbestedingssysteem) en diverse organisaties op het gebied van metrologie, normalisatie, accreditatie en markttoezicht.
- Het financieren van een deel van de exploitatie van het Agentschap Telecom en het verrichten van uitgaven voor opdrachten inzake beleidsvoorbereiding en evaluaties voor frequentiebeleid en veiligheid.

- Het financieren van het CBS om het van overheidswege verrichten van statistisch onderzoek ten behoeve van praktijk, beleid en wetenschap en het openbaar maken van de op grond van zodanig onderzoek samengestelde statistieken mogelijk te maken.
- Het bijdragen aan een vrij, veilig en open internet door het financieren van een aantal (internationale) organisaties op het terrein van Internet Governance, waaronder het Internet Governance Forum (IGF).

(Doen) uitvoeren

- Het tegengaan van mededingingsbeperkende gedragingen met generiek mededingsbeleid, zoals opgenomen in de Mededingingswet.
- Het reguleren van de postmarkt met de Postwet 2009, waardoor een toegankelijke en betaalbare basisvoorziening voor de post is gewaarborgd (universele postdienst).
- Het opstellen van regels voor het gebruik van de ether, door afspraken te maken in internationaal verband voor harmonisatie en door – in geval van schaarste – te bepalen op welke wijze het spectrum wordt verdeeld.
- Het inzetten op het realiseren van hoogwaardige en innovatieve breedbandige mobiele communicatie en omroepoepassingen door verruiming van gebruiksmogelijkheden van het spectrum en door de uitgifte van beschikbare frequentieruimte.

Regisseren

- Het bevorderen van goed functionerende markten door het scheppen van randvoorwaarden via wet- en regelgeving.
- Het bevorderen van innovatie en digitalisering in economische sectoren en maatschappelijke domeinen, door coördinatie van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie.
- Het scheppen van de juiste voorwaarden voor concurrentie met de Waarborgwet, de Winkeltijdenwet, de Aanbestedingswet 2012, de Wet aanwijzing nationale accreditatie instantie en de Metrologiewet.
- Het moderniseren van de telecommunicatieregelgeving om deze te kunnen laten meegroeien met de ontwikkelingen in de markt en de behoeftes in de samenleving.

Om - aanvullend op het jaarverslag – de Kamer te informeren over voortgang en effecten van beleid treft u op de website www.cbs.nl/nl-nl/publicatieplanning de planning aan van de CBS-publicaties. Actuele en gedetailleerde informatie over de specifieke beleidsgebieden treft u aan op de websites van PIANOo, de ACM (o.a. over de telecommunicatiemarkt), Agentschap Telecom (Staat van de Ether, jaarberichten), TNO (Monitor Draadloze Technologie) het CBS ([Cybersecuritymonitor en DAB+ ontvangers](#)) en NCSC (cybersecurity dreigingen, incidenten en maatregelen) en tenslotte het Digital Trust Center (DTC).

Voor de hierna benoemde beleidswijzigingen zijn data en kengetallen te vinden in de [Monitor bedrijvenbeleid](#). De [Monitor van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie](#) biedt een uitgebreid overzicht van data en kengetallen betreffende een veelheid van aspecten van de digitalisering in Nederland.

Tabel 6 Prestatie-indicatoren

Prestatie-indicatoren	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ambitie 2022	Bron
1. Penetratiegraad van digitale radio ontvangers in huishoudens	4%	6%	6%	10%	12%	16%	18%	35%	CBS
2. Ranglijst digitale economie en maatschappij (DESI)	4	4	3	2	3	4	4 Koploper	DESI	
3a. Connectiviteit – Beschikbaarheid vast breedband	84%	94%	95%	98%	97%	98%	98% (minimaal 100 Mbps in 2023)	DESI	
3b. Connectiviteit – Beschikbaarheid mobiel breedband	77%	80%	85%	88%	94%	99%	99%	98% ¹	DESI

1 98 % geografische dekking in elke gemeente die minimaal 8 Mbps mogelijk maakt.

Bovenstaande prestatie-indicatoren geven het streven van EZK aan voor genoemde activiteiten.

Op de Index Digitale Economie en Samenleving 2020 staat Nederland op de 4^e plaats.

Figuur 3 Index Digitale Economie en Samenleving

Bron: [Europese commissie, Digitaal Scorebord](#)

C. Beleidsconclusies

Mededinging en consumentenrechten voor platforms

Digitale platforms spelen een steeds grotere rol in onze samenleving. EZK zet zich in voor het competitief houden van platformmarkten en voor het beschermen van ondernemers en consumenten die gebruik maken van digitale platforms. Om het mededingingsbeleid aan te laten sluiten bij de ontwikkelingen in de digitale economie, heeft EZK zich in 2020 met succes in Europa sterk gemaakt voor aanvullende regelgeving voor platforms waar

consumenten of ondernemers nauwelijks omheen kunnen (Kamerstuk [35 134, nr. 13](#)). De Europese Commissie heeft in december 2020 een voorstel voor dergelijke regelgeving gepubliceerd waarin veel van de Nederlandse ideeën terugkomen. Nederland is positief in het BNC-fiche over het voorstel en dit voorstel zorgt voor meer concurrentie op platformmarkten en beschermt ondernemers die op platforms actief zijn.

Het is belangrijk dat consumenten met vertrouwen hun aankopen online (via een platform) kunnen doen en EZK heeft daarover in 2019 en 2020 gesprekken gevoerd met Nederlandse platforms. Dit heeft geresulteerd in het document 'bouwen aan vertrouwen', gepubliceerd in juli 2020 waarin goede voorbeelden zijn verzameld en dat ter inspiratie kan dienen voor nieuwkomers op deze markt. EZK pleit verder voor meer verantwoordelijkheden voor online platforms richting de consument (Kamerstuk [27 879, nr. 76](#)), geregeld op Europees niveau. Het in december door de Europese Commissie gepubliceerde voorstel voor een Digital Services Act bevat (onder andere) hiervoor een aantal nieuwe regels.

Evaluatie Gids Proportionaliteit (Gids-P)

Eind 2020 heeft EZK de opdracht voor de evaluatie van het stelsel tot wijziging van de Gids Proportionaliteit (waar de adviescommissie onderdeel van uitmaakt) gegund aan een extern onderzoeksbureau. Het doel van dit onderzoek is om het stelsel van wijziging van de Gids-P te evalueren inclusief de werkwijze van de adviescommissie binnen de procedure. De schrijfgroep die de adviescommissie voorging valt buiten de scope van deze evaluatie. De evaluatie richt zich op de periode 23 februari 2017 tot 31 december 2020. De evaluatie is eind 2020 opgestart en zal voor de (her)benoeming van de leden in juni 2021 afgerond zijn.

Evaluatie Autoriteit Consument en Markt (ACM)

De Autoriteit Consument en Markt moet volgens artikel 39 van de kaderwet ZBO elke vijf jaar worden geëvalueerd. In 2020 heeft dit evaluatieonderzoek plaatsgevonden, met als doel de doelmatigheid en doeltreffendheid van het functioneren van de ACM over de afgelopen vijf jaar vast te stellen. De Tweede Kamer wordt in het eerste kwartaal van 2021 over de uitkomsten van de evaluatie geïnformeerd.

Het beeld dat uit de evaluatie naar voren komt over het functioneren van de ACM is overwegend positief. Onderzoeksbureau Andersson Elffers Felix (AEF) komt tot de conclusie dat de ACM een significante bijdrage heeft geleverd aan goed functionerende markten, ordentelijke marktprocessen en het beschermen van consumenten. De ACM is een goed functionerende, kundige toezichthouder waar consumenten, bedrijven, overheden en andere samenwerkingspartners over het algemeen tevreden over zijn. In de evaluatie wordt tot slot een aantal suggesties gedaan voor een verdere professionalisering van het functioneren van de ACM, zoals het beter communiceren over de gemaakte keuzes van de ACM, het oog houden voor publieke belangen en met bedrijven te kijken hoe de doelmatigheid van toezicht verder kan worden versterkt.

Postmarkt

Het postvolume in Nederland is sinds 2005 met meer dan 60% afgenomen. De voortdurende volumekrimp zet de houdbaarheid van de postvoorziening in toenemende mate onder druk. Tegelijkertijd vervult fysieke post nog altijd een belangrijke maatschappelijke functie. Ongeveer 2,5 miljoen Nederlanders vinden het moeilijk met digitale apparaten om te gaan en ongeveer 1,2 miljoen mensen hebben nog nooit internet gebruikt. In maart 2020 is

een voorstel tot herziening van de Postwet ingediend bij de Tweede Kamer, zodat de wet beter aansluit bij de huidige marktomstandigheden (Kamerstuk [35 423, nr. 2](#)). Daarnaast is in juni 2020 de vergunning van EZK voor de concentratie tussen Sandd en PostNL door de rechtbank Rotterdam vernietigd. EZK is in hoger beroep gegaan tegen deze uitspraak en bereidt parallel een nieuw vergunningsbesluit voor.

Telemarketing

Voor telemarketing geldt op dit moment een zogenaamd opt-out-systeem. In maart 2020 is een wetsvoorstel aan de Tweede Kamer aangeboden dat het opt-out-systeem vervangt door een opt-in-systeem (Kamerstuk [35 421, nr. 2](#)). En dus zijn natuurlijke personen beter beschermd tegen ongeverraagde telemarketinggesprekken. De houding van consumenten tegenover telemarketing is in 2020 twee keer gemeten door middel van flitspeilingen die uitgevoerd worden door onderzoeksbureau Kantar Public (Kamerstuk [35 421, nr. 10](#)). Deze vorm van monitoring zal in 2021 worden voortgezet. Daarbij wordt er meer inzicht gecreëerd hoe effectief de zelfregulering binnen de sector is volgens consumenten.

De Nederlandse Digitaliseringsstrategie 2018-2021

Met de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS) heeft Nederland op initiatief van EZK in 2018 een integrale, kabinetsbrede strategie op digitalisering gepresenteerd, om de kansen van digitalisering op verantwoorde wijze te benutten en (nieuwe) vraagstukken voortvarend op te pakken. In 2020 verscheen de 2e update en voortgangsrapportage van die strategie. EZK heeft in 2020 verdere resultaten geboekt met samenwerkingsverbanden zoals de Nederlandse AI-coalitie en de Datadeelcoalitie, zie hieronder. De smart industry fieldlabs voor de digitalisering van de Nederlandse industrie groeiden uit tot een landelijk dekkend netwerk van 46 fieldlabs en vijf regionale hubs die € 314 mln aan investeringen wisten te mobiliseren. Op het gebied van digitale vaardigheden is in 2020 de SLIM-regeling (SZW subsidie) in werking getreden, voor de subsidiëring van leren en ontwikkelen op de werkvloer. In de periode 2020-2022 is daarvoor € 48 mln per jaar beschikbaar. Op het domein van de digitale overheid zijn flinke stappen gezet, door niet langer de overheid centraal te stellen, maar maatschappelijke vraagstukken. De overheid investeerde middels het Innovatiebudget € 6 mln in projecten ter verbetering van haar eigen dienstverlening met digitale technologie. Met verantwoorde toepassingen van digitale technologie en in een nieuwe ronde van Startups in Residence gingen jonge bedrijven aan de slag met maatschappelijke opgaven.

Een sterke basis voor Artificiële Intelligentie (AI) onderzoek en innovatie

Nederland wil internationaal meedoen met de digitale koplopers. Het kader daarvoor vormt het Strategisch Actieplan voor AI van het kabinet o.a. gericht op een sterke kennis- en innovatiebasis en talentontwikkeling door publiek-private samenwerking. De inmiddels 400 deelnemers van de [Nederlandse AI-coalitie](#) hebben met elkaar een meerjarige, integrale aanpak ontwikkeld om alle schakels in de innovatieketen te versterken: high end onderzoek, toegepast onderzoek en de marktintroductie van AI toepassingen voor gezondheid en zorg, energie, mobiliteit, de (maak)industrie, voor veiligheid, media, publieke dienstverlening en financiële dienstverlening. Als startimpuls voor deze aanpak heeft EZK medio 2020 € 23,5 mln beschikbaar gesteld. Met dat budget zijn onder meer een zevental regionale AI kennisclusters versterkt en met elkaar verbonden en worden AI onderzoekslabs voor maatschappelijke uitdagingen en verantwoorde AI bevorderd.

Onderwijscurriculum up-to-date

Om te bewerkstelligen dat jongeren mediawijs zijn en beschikken over goede ICT-basisvaardigheden en informatievaardigheden is een curriculum voor primair en voortgezet onderwijs opgesteld met aandacht voor digitale geletterdheid en praktische vaardigheden. Om de implementatie van het curriculum te bevorderen is door EZK en OCW de digitaliseringsagenda opgesteld. Hieraan is in 2020 verder samengewerkt tussen onderwijs en bedrijfsleven om digitale vaardigheden van leerlingen en leraren te versterken onder andere door ondersteuning van docenten en meer gericht gebruik van digitale leermiddelen. Het achterliggende beleidsdoel is zorgen dat er meer ICT professionals op de markt komen.

Voldoende ICT-professionals

Al enige tijd bestaat in Nederland een tekort aan ICT'ers en digitaal geschoolden. Om ervoor te zorgen dat bedrijven voldoende, goed gekwalificeerd personeel kunnen vinden is landelijk samengewerkt aan de Human Capital Agenda ICT. De focus ligt de komende jaren op het opschalen van succesvolle regionale initiatieven en het betrekken van meer bedrijven bij het opleiden en omscholen van mensen tot ICT-professionals. In 2020 is gestart met de ontwikkeling van trainingsmodules voor AI voor maatschappelijke uitdagingen, zoals Gezondheid & Zorg. Met de Topsectoren is een arbeidsmarktonderzoek ICT uitgevoerd en is met succes een aanpak ontwikkeld voor zogenaamde learning communities, waarin bedrijven, onderwijsinstellingen en onderzoekers samen werken aan het versterken van ICT-kennis en vaardigheden. Ondanks de door corona oplopende werkloosheid nam in 2020 het aantal IT-banen toe van 477.000 tot 522.000 en zal de werkgelegenheid in het digitale domein naar verwachting groeien met 6% in 2021.

Een florerende data-economie

Om de kansen van digitalisering te benutten, is het essentieel dat data gedeeld wordt. Daarmee kunnen bijvoorbeeld startups nieuwe innovatieve toepassingen ontwikkelen, zoals beschreven in de [Nederlandse visie op datadeling tussen bedrijven](#). In 2020 heeft EZK vrijwillige datadeling gefaciliteerd door de oprichting van de Data Sharing Coalition, een coalitie van brancheverenigingen, kennisinstellingen, bedrijven en experts die met (financiële) steun van EZK werken aan een afsprakenstelsel voor cross-sectoraal datadelen. Data hergebruiken in andere sectoren kan tot verrassende nieuwe verbindingen en innovaties leiden, maar data kan niet vanzelf worden uitgewisseld tussen sectoren en bedrijven, hiervoor zijn technische standaarden, juridische afspraken en operationele afspraken nodig, zoals service levels en governance. Deze coalitie is het afgelopen jaar gegroeid tot 33 deelnemers. Op Europees niveau zijn er belangrijke ontwikkelingen op het gebied van de data-economie. Zo heeft de Europese Commissie haar data-strategie gepubliceerd met daarin de initiatieven die ze de komende jaren wil ontplooiën. Zo is de Data Governance Act in november 2020 gepubliceerd en is de Joint Declaration on Cloud Federation tot stand gekomen om cloud-initiatieven te ontplooiën en financieren. Hieraan gerelateerd is GAIA-X, een publiek-privaat initiatief dat Europese cloud- en datadiensten wil verbinden en beter toegankelijk wil maken, om zo een alternatief te bieden voor de huidige grote niet-Europese spelers. Het kabinet zet zich in om de Nederlandse belangen rond het initiatief te borgen en TNO werkt aan het opzetten van de eerste Nederlandse GAIA-X hub, waarin verder uitgewerkt gaat worden hoe de GAIA-X standaarden in de praktijk innovaties mogelijk maken.

Digitale infrastructuur van wereldklasse (connectiviteit)

De inspanningen van EZK zijn gericht op een sterke internationale positie voor Nederland op het gebied van hoogwaardige vaste en mobiele communicatienetwerken. Met de uitvoering van de acties uit het in 2018 gelanceerde Actieplan Digitale Connectiviteit werkt EZK continu aan het behoud en verder versterken van de Nederlandse positie.

Om de weg vrij te maken voor de geleidelijke introductie van de vijfde generatie (5G) mobiele telecommunicatietechnologie, heeft afgelopen jaar de multibandveiling plaatsgevonden. De winnaars zijn verplicht om in 2022 in elke gemeente een geografische dekking van ten minste 98% te hebben, een aantal uitzonderingen daargelaten. Die dekking moet een minimale snelheid van 8 Mbps mogelijk maken voor elke gebruiker en vanaf 2026 10 Mbps. Daarnaast zijn de voorbereidingen gestart voor de geplande verdeling van de 3,5 GHz banden begin 2022. Ook zijn de 3 mobiele operators vorig jaar gestart met de geleidelijke activatie van 5G en is dit inmiddels in grote delen van Nederland beschikbaar.

De beschikbaarheid van snelle vaste verbindingen is afgelopen jaar verder toegenomen en heeft erin geresulteerd dat in 2020 bijna 99% van alle huishoudens kan beschikken over een vaste internetverbinding van ten minste 100 Mbit/s (t.o.v. 96% in 2017) en circa de helft over een verbinding van 1 Gbit/s. Daarmee komt het connectiviteitsdoel voor 2023 steeds dichterbij: iedereen op ten minste 100 Mbit/s en een grote meerderheid op 1 Gbit/s.

Verder heeft EZK haar netwerk met lokale overheden versterkt door de oprichting van een taskforce digitale connectiviteit. Hierin wordt samengewerkt aan producten ter stimulering van de harmonisatie van lokaal beleid en ter bevordering van de soepele uitrol van telecomnetwerken op lokaal niveau. Ook is de informatievoorziening vanuit EZK naar gemeenten en burgers over onderwerpen als 5G en straling en gezondheid geïntensiveerd, onder meer via websites, nieuwsbrieven en sociale media. In het komende jaar zal de ingezette lijn met lokale overheden worden doorgetrokken en wordt waar relevant ook de markt betrokken. Verder zal EZK met provincies bezien welke mogelijkheden er zijn om de moeilijk te ontsluiten huishoudens ook van snel internet te voorzien.

Implementatie nieuw Europees telecomkader

Eind december 2018 is de herziening van het Europese telecomkader gepubliceerd, de Telecomcode (richtlijn EU/2018/1972). Deze richtlijn zou uiterlijk eind 2020 moeten zijn geïmplementeerd. Op 21 december 2020 is een wijziging van de Telecommunicatiewet in werking getreden waarmee drie onderdelen van de Telecomcode zijn geïmplementeerd: een aanvullende mogelijkheid voor de Autoriteit Consument en Markt (ACM) om toegangsregulering op te leggen, regels inzake overstappen en het geografisch onderzoek elektronische communicatienetwerken ([Stb. 2020, 199](#)). De rest van de Telecomcode wordt geïmplementeerd met een tweede wetsvoorstel dat meer tijd vergt vanwege onder meer het grote aantal reacties van burgers en gemeenten op de internetconsultatie. In 2020 is naar aanleiding van de internetconsultatie extra onderzoek uitgevoerd naar de impact van de Telecomcode op gemeenten. Het tweede wetsvoorstel is in december 2020 naar de Raad van State verzonden en kan naar verwachting in het tweede kwartaal van 2021 bij de Tweede Kamer worden ingediend.

Een veilige digitale samenleving

In 2020 heeft de implementatie van de Roadmap Digitaal Veilige Hard- en Software verder vorm gekregen om de digitale veiligheid van ICT-producten en diensten en het Internet of Things te bevorderen. Het wetsvoorstel Uitvoeringswet cyberbeveiligingsverordening is naar de Raad van State gestuurd voor advies. Dit wetsvoorstel creëert het nationale stelsel van cybersecurity certificering onder de Europese Cyber Security Act. In de EU worden de eerste cybersecurity certificeringschema's ontwikkeld, waaronder voor clouddiensten. In samenwerking met J&V is de voorlichtingscampagne 'Doe je Updates' uitgevoerd om consumenten voor te lichten over de noodzaak om regelmatig slimme apparaten te updaten. De derde flight van onze campagne Doejeupdates (met 'Hobbyhacker Hans') is 23 november 2020 gestart en loopt door tot het eind januari 2021. Een tussentijdse peiling toont aan dat de campagne via de branded content (ingekochte artikelen bij bv nu.nl) en social media als Facebook het bijzonder goed doet. Van 23 november 2020 tot en met 17 januari 2021 heeft de campagnepagina van Doejeupdates 177.000 unieke weergaven. Dit is zeer hoog. Er is deze flight ook specifiek aandacht voor de router als 'voorkeur naar het internet' gevraagd. De specifieke router pagina heeft 33.000 unieke weergaven. Ter vergelijking: veiliginternetten.nl heeft per jaar gemiddeld 1 miljoen unieke bezoekers. Dus dat betekent dat Doejeupdates in een kleine 2 maanden tijd 10% van het bezoek aan veilig internetten (waar de campagnepagina draait) genereert.

Het Digital Trust Center (DTC) is erop gericht om (niet vitale) bedrijven beter in staat te stellen hun eigen cyberweerbaarheid te organiseren. In 2020 is sterk ingezet op informatievoorziening via website en social media, en er is een online platform opgezet waarmee bedrijven onderling kennis, informatie en advies kunnen delen. Verder is gestart met de inrichting van een nieuwe informatiedienst om concrete dreigingsinformatie die bekend is binnen de overheid te delen met cybervolwassen bedrijven. Het aantal op het DTC aangesloten samenwerkingsverbanden van bedrijven op cybersecuritygebied is in 2020 gegroeid van 17 naar 31.

Voor de (niet-vitale) digitale dienstverleners is het Computer Security Incident Response Team (CSIRT-DSP) met ingang 1 januari 2019 als programma van start gegaan. Het CSIRT heeft in 2020 gerealiseerd dat de doelgroep wordt voorzien van wekelijkse informatie over cyberdreigingen.

Bescherming van en regie op Persoonsgegevens

De acties van EZK zijn erop gericht dat mensen erop kunnen vertrouwen dat hun privacy online goed beschermd is en grip hebben op hun persoonsgegevens. EZK zet zich in voor de totstandkoming en implementatie van een ambitieuze Europese e-privacy verordening. De onderhandelingen op het ePrivacy dossier om tot een Algemene Oriëntatie te komen in de Raad zijn nog gaande. Naar verwachting zullen de triloog onderhandelingen met het Europees Parlement in de eerste helft van 2021 starten.

Conferentie Nederland Digitaal

De Conferentie Nederland Digitaal is een jaarlijkse bijeenkomst waarin de programmering is gebaseerd op de prioriteiten van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie. De programmering komt tot stand in overleg met bedrijven, overheden, kennisinstituten, onderwijs en maatschappelijke organisaties. De editie van 2020 die in Groningen zou zijn, kon helaas geen doorgang vinden: het was gepland in de tweede week van de Intelligente Lockdown. Besloten is om de voorbereiding van de conferentie te gebruiken voor de editie van 2021, waarin een groot deel van de sprekers alsnog

optreedt en interactie heeft met de community. De opzet van deze editie was daarom meerdaags en uitgebreider, en heeft van 8-10 februari 2021 volledig digitaal plaatsgevonden.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 7 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 1 (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie				Vastgestelde begroting ¹		Vershil
	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2020
Verplichtingen	193.012	212.076	200.563	265.347	226.206	214.305	11.901
Uitgaven	194.204	208.677	201.785	251.492	230.938	215.326	15.612
Subsidies	600	488	236	517	2.769	203	2.566
Digitalisering regionale radio	600	488				0	0
Cyber security			236	517	926	203	723
Telecom Caribisch Nederland					1.843	0	1.843
Opdrachten	6.825	6.400	6.156	54.511	20.025	22.152	- 2.127
Onderzoek en Opdrachten	2.244	1.366	2.197	1.710	1.842	1.678	164
PIANOO/TenderNed	477	69			0	0	0
Beleidsvoorbereiding en evaluaties Frequenties en Veiligheid	4.104	4.965	3.795	6.204	7.528	5.844	1.684
Digital trust centre			164	125	196	1.322	- 1.126
Cyber security				901	1.387	6.515	- 5.128
ICT beleid					6.296	6.793	- 497
Terugbetaling boetes ACM				45.571	2.733	0	2.733
Nationaal Groeifonds					43	0	43
Bijdragen aan agentschappen	23.260	29.523	39.124	34.814	39.503	30.218	9.285
Agentschap Telecom	14.571	17.747	27.195	23.576	28.698	21.488	7.210
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	1.145	11.746	11.929	11.238	10.805	8.730	2.075
DICTU	7.544	30				0	0
Bijdragen aan ZBO's /RWT's	159.720	168.613	152.738	157.720	164.884	158.870	6.014
Metrologie	10.182	9.615	9.335	9.480	10.706	9.483	1.223
Raad voor Accreditatie	231	210	209	235	263	265	- 2
ACM	637	641	737	614	632	736	- 104
CBS	148.670	158.147	142.457	147.391	153.283	148.386	4.897
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	3.799	3.653	3.531	3.931	3.757	3.883	- 126
Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	1.144	1.172	1.124	1.157	1.186	1.156	30
Internationale organisaties	2.655	2.481	2.407	2.774	2.571	2.727	- 156
Ontvangsten	103.840	90.318	16.599	19.559	933.838	31.934	901.904
Ontvangsten ACM			162	162	162	162	0
High Trust	30.568	71.143	15.194	17.486	106.954	30.200	76.754
Diverse ontvangsten	73.272	19.175	1.243	1.910	826.722	1.572	825.150

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

Tabel 8 Uitsplitsing verplichtingen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie				Vastgestelde begroting ¹	Verschil	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020	
Verplichtingen	193.012	212.076	200.563	265.347	226.206	214.305	11.901
<i>waarvan</i> garantieverplichtingen	0	0	0	0	0	0	0
<i>waarvan</i> overige verplichtingen	193.012	212.076	200.563	265.347	226.206	214.305	11.901

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

Agentschap Telecom

De bijdrage aan het Agentschap Telecom was € 7,2 mln hoger dan begroot, onder meer vanwege een verhoging van de jaarlijkse opdracht aan het Agentschap van € 2,9 mln voor o.a. de kosten voor de te houden veilingen en een bijdrage van € 2,0 mln aan het Agentschap vanwege wettelijke rente die het Agentschap moest betalen in verband met een rechtszaak over een eerdere veiling. Deze verhogingen zijn opgenomen in de 1e suppletoire begroting 2020. In de 2^e suppletoire begroting 2020 is de bijdrage met € 2,3 mln verhoogd in verband met verhuiskosten, omzetzerving door de coronacrisis, kosten voor de Wet openbaarheid van Bestuur (Wob) en een opdracht voor telekwetsbaarheid en loon- en prijsbijstelling.

Uitgaven

Subsidies

Telecom Caribisch Nederland (Corona)

In 2020 zijn de tarieven van Internet aansluitingen in Caribisch Nederland tijdelijk verlaagd. Dit omdat internet aansluitingen essentieel zijn voor het thuiswerken en het krijgen van thuisonderwijs. Aan 5 aanbieders van vaste internetverbindingen is een bedrag van € 1,8 mln uitgekeerd.

Opdrachten

Kennis en Innovatie Cyber

In 2020 zijn o.a. door TNO, NWO en Cyberveilig Nederland verkenningen verricht en is advies uitgebracht door een vijftal kwartiermakers uit het veld over de vormgeving van het platform. Aangezien de inderdepartementale besluitvorming pas eind 2020 is afgerond is een aanzienlijk deel van de middelen niet benut.

Bijdragen aan Agentschappen

Agentschap Telecom

Zie toelichting onder verplichtingen.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)

De bijdrage aan RVO.nl is met € 2,0 mln verhoogd voor de jaarlijkse opdracht en toekenning van loon- en prijsbijstelling.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

CBS

Het verschil tussen de ontwerpbegroting en realisatie van het CBS betreft loon- en prijsbijstelling.

Metrologie

Er is een extra subsidie van € 1,2 mln toegekend voor o.a. voor incidentele werkzaamheden gekoppeld aan de wettelijke taak, waaronder het laten uitvoeren van onderzoeken ten behoeve van het weer operationeel krijgen van het temperatuur laboratorium.

Ontvangsten

High Trust

Dit betreft de ontvangsten uit boetes van de ACM. De ACM is onafhankelijk in de keuze al dan niet een boete op te leggen. Het bedrag aan boetes dat feitelijk wordt ontvangen kan daarom fors fluctueren en is moeilijk te ramen. Omdat het aanspannen van een gerechtelijke procedure de betalingsverplichting niet opschort is het - afhankelijk van de gerechtelijke uitspraak bij beroep of hoger beroep - mogelijk dat de ACM een deel van de in 2020 ontvangen bedragen in een komend jaar moeten terugbetalen.

De ACM kan in verband met vertrouwelijkheid geen uitspraken doen over een betaling door een partij in individuele zaken. De opgelegde boetes worden ook niet altijd openbaar gemaakt, bijvoorbeeld als een uitspraak van de rechter dit verhindert.

Overige ontvangsten

De hogere realisatie van € 825,2 mln bij de diverse ontvangsten komt onder andere door de eerste betaling van de opbrengst van de Multiband veiling ad. € 823,8 mln. In totaal is de opbrengst van de Multiband veiling € 1,2 mld. In 2021 volgt een tweede betaling van € 407,9 mln. De hogere realisatie in 2020 is verder veroorzaakt door de betaling van de veiling opbrengst (€ 0,5 mln) van FM-kavels gekoppeld aan een vergunning voor digitale radio omroep.

Beleidsartikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaarts groei

A. Algemene doelstelling

Met het bedrijvenbeleid zorgt EZK er voor dat bedrijven kunnen floreren en hun bijdrage kunnen leveren aan de brede welvaart van onze samenleving. De maatschappelijke bijdrage van bedrijven bestaat uit het bieden van: werk, inkomen, economische vooruitgang, innovatieve toepassingen die de kwaliteit van ons leven vergroten, ontplooiingsmogelijkheden voor burgers en een hoge kwaliteit van de leefomgeving. Door innovatie en ondernemerschap te bevorderen draagt het bedrijvenbeleid bij aan onze welvaarts groei door economische vooruitgang op een evenwichtige wijze te combineren met een hoge kwaliteit van onze leefsituatie zodat Nederland internationaal aantrekkelijk blijft om in te wonen, te werken en te leven.

Het coronavirus heeft een gezondheids crisis veroorzaakt met enorme economische en maatschappelijke gevolgen. Sinds begin 2020 staat het bedrijvenbeleid vooral in het teken van deze gezondheids crisis. Met de verschillende steunpakketten voor bedrijven heeft het kabinet maatregelen genomen om de directe schade zoveel mogelijk te beperken door het bieden van werkgelegenheids-, liquiditeits- en financieringsondersteuning om daarmee zoveel mogelijk de banen te kunnen behouden. Hierbij is er ook aandacht voor investeringen en toekomstig groeivermogen. En er is een sociaal pakket voor mensen die hun baan dreigen te verliezen of die hun rekeningen niet meer kunnen betalen.

Bedrijven zijn sleutelspelers in onze samenleving. Door ruimte te geven aan ondernemende geesten ontstaan kansen voor bestaande en nieuwe bedrijven. Goed functionerende bedrijven bieden ook een maatschappelijk verband waar werknemers zich gewaardeerd en betrokken voelen, zichzelf kunnen ontplooiën en waar ze naar vermogen kunnen bijdragen aan de maatschappelijke vooruitgang. Bedrijven hebben ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid om de nadelige gevolgen te beperken die economische activiteiten met zich mee kunnen brengen voor de kwaliteit van onze leefomgeving en samenleving. Zo dragen bedrijven ook bij aan onderzoek en scholing, maatschappelijk verantwoorde producten, eerlijke prijzen, goede lonen en pensioenvoorzieningen, en aan een hoogwaardige leefomgeving door met nieuwe producten, diensten en technologieën bij te dragen aan de grote maatschappelijke vraagstukken van deze tijd, zoals de energietransitie en verduurzaming van de industrie en de digitalisering.

Het speelveld strekt zich daarbij uit buiten de grenzen van de «bedrijfs-poort». Samenwerking en maatschappelijke betrokkenheid zijn cruciaal voor onze welvaarts groei. Samenwerking tussen grote internationaal opererende ondernemingen en het midden- en kleinbedrijf inclusief startups en scale-ups is essentieel voor het ondernemerssucces. Ook internationale samenwerking is onmisbaar voor een open economie als de onze. Strategische samenwerking tussen bedrijven, (hoge) scholen en wetenschap is belangrijk omdat de wetenschap en de (hoge) scholen fundamentele ideeën en ontwikkelcapaciteit bieden, en het bedrijfsleven de mogelijkheden ziet waar nieuwe technologieën kunnen worden toegepast in nieuwe producten, diensten of productieprocessen.

Nederland behoort tot de mondiale top van de meest dynamische en concurrerende kenniseconomieën in de wereld en is ook één van de landen met de hoogste arbeidsproductiviteit ter wereld. Het kabinet zet er met

het bedrijvenbeleid op in deze topositie te behouden en verder te versterken en onze welvaart duurzaam veilig te stellen voor de toekomstige generaties in een wereld die sterk in beweging is. Dat doen we met een offensieve innovatie- en ondernemersstrategie die niet alleen bijdraagt aan onze materiële welvaart maar ook aan bijvoorbeeld klimaat, duurzaamheid, veiligheid, gezondheid, voedselkwaliteit en een uitdagende werkomgeving.

Om deze topositie(s) te handhaven en te versterken zet het kabinet in op het realiseren van de volgende twee strategische doelen:

1. Het realiseren van innovaties die bijdragen aan de maatschappelijke vooruitgang, onder meer met het missiegedreven innovatiebeleid, de topsectorenaanpak en publiek-private onderzoekssamenwerking.
2. Een goed functionerend en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven door het waarborgen van goede randvoorwaarden voor ondernemerschap en innovatie.

1) Het realiseren van duurzame innovaties die bijdragen aan de maatschappelijke vooruitgang met het missiegedreven innovatiebeleid, de topsectorenaanpak en publiek-private onderzoekssamenwerking.

Innovatie is één van de belangrijkste bronnen voor economische groei, welvaart en vooruitgang op tal van maatschappelijke terreinen. Succesvolle innovaties creëren niet alleen toegevoegde waarde, maar bieden ook (deel)oplossingen voor de maatschappelijke vraagstukken, onder meer op de terreinen «Energietransitie en Duurzaamheid», «Landbouw, Water en Voedsel», «Gezondheid en Zorg» en Veiligheid. Om bedrijven aan te zetten tot innovatie, stimuleert en financiert de overheid onderzoek en ontwikkeling (R&D) bij publieke kennisinstellingen en bedrijven. Het kabinet houdt vast aan de in Europees verband vastgelegde Nederlandse ambitie om een R&D-intensiteit van 2,5% van het BBP te realiseren (Kamerstuk [33 009, nr. 63](#)). Investeren in R&D is echter geen doel in zichzelf, maar vormt één van de fundamenteën voor het innovatief vermogen van een land, naast een goed ondernemingsklimaat, een goede kennisinfrastructuur, kennisamenwerking, een goed werkende financieringsmarkt (zie verder beleidsartikel 3 van dit jaarverslag) en het beschikbaar zijn van bekwaam personeel.

De ambities in het missiegedreven topsectoren en innovatiebeleid sluiten aan bij de recente landenspecifieke aanbevelingen van de Europese Commissie. De Europese Commissie stelt voor om - in het licht van de COVID-19 uitbraak – geplande publieke investeringsprojecten te vervroegen en private investeringen aan te moedigen om het economisch herstel te bevorderen. Daarbij wordt aanbevolen om de investeringen onder meer toe te spitsen op missiegedreven onderzoek en innovatie. Het kabinet onderschrijft in zijn reactie dat aandacht voor missiegedreven onderzoek en innovatie kan bijdragen aan het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen, waaronder verduurzaming en digitalisering (brief van 5 juni 2020, Kamerstuk [21 501-20, nr. 1558](#)). In het Kennis- en Innovatieconvenant (KIC) 2019 hebben dertig private en publieke partijen samen hun voornemen vastgelegd om vanaf 2020 per jaar bijna € 5 mld in te zetten op de zes Kennis- en Innovatieagenda's (KIA's). Er wordt naar gestreefd om deze inzet zoveel als mogelijk doorgang te laten vinden, ondanks de COVID-19 crisis, en de indruk van de betrokken partijen is dat dit zal lukken. In het najaar van 2021 zal op de website Bedrijvenbeleid in beeld over de voortgang van de KIC's en het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid worden gerapporteerd.

In 2019 heeft de Europese Commissie in de landenspecifieke aanbevelingen voorgesteld om met budgettair en structureel beleid de investeringen in onderzoek en ontwikkeling te verhogen. In het regeerakkoord was reeds voorzien dat het kabinet vanaf 2020 structureel € 400 mln extra in fundamenteel en toegepast onderzoek en innovatie investeert, plus incidenteel twee maal € 50 mln in 2018-2019 in de onderzoeksinfrastructuur. In 2020 heeft het kabinet het Nationaal Groeifonds opgericht om daarmee de komende vijf jaar € 20 mld aan (publieke) investeringen te doen in R&D en innovatie, infrastructuur en kennisontwikkeling. Dit fonds heeft ook als doel om via publieke investeringen op deze investeringsgebieden extra private investeringen aan te moedigen.

Eén van de prioritaire missies van het kabinet betreft het klimaat en de verduurzaming van de industrie. Met de klimaatambities van het kabinet zal innovatie zich ook nadrukkelijk gaan richten op het realiseren van een CO₂-arme en innovatieve industrie in 2050. De nationale doelstelling in het Regeerakkoord van 49% CO₂-emissiereductie ten opzichte van 1990, vertaalt zich voor de industrie (inclusief de afvalverwerkende industrie) in additioneel 14,3 Mton reductie in 2030 (59% reductie ten opzichte van 1990). In het voorstel voor een Klimaatakkoord wordt deze transitie nader uitgewerkt (Kamerstuk [32 813, nr. H](#)). De bijdrage die EZK levert aan de circulaire maakindustrie in het kader van het interdepartementale programma Circulaire Economie draagt hier mede aan bij.

De publiek-private samenwerking in de Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI) hebben er de afgelopen jaren toe geleid dat met publieke kennisinvesteringen additionele private kennisinvesteringen en cofinanciering zijn gerealiseerd. Door deze PPS-werkwijze zijn de beschikbare publieke en private investeringen voor onderzoek en ontwikkeling toegenomen. Met de nieuwe topsectorenaanpak van het missiegedreven innovatiebeleid geeft het kabinet aan die hefboom een nieuwe impuls. In de brief van 26 april 2019 (Kamerstuk [33 009, nr. 70](#)) heeft het kabinet de aanpak van het «Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid» toegelicht. Daarin staan de economische kansen van maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën centraal.

2) Een goed functionerend en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven door het creëren van excellente randvoorwaarden voor ondernemerschap en innovatie.

EZK stimuleert langs verschillende wegen een goed functionerend bedrijfsleven dat bestaat uit zowel grootbedrijf als MKB, uiteenlopend van kennisintensieve en multinationalaal opererende ondernemers, maar ook startende bedrijven, startups, scale-ups en éénpitters. EZK helpt bij de vernieuwing met wetten en regels, zoals het beschermen van intellectueel eigendom, en het merkenrecht. Door oog te hebben voor veranderende machtsverhoudingen die vragen om een visie en regelgeving ten aanzien van het borgen van economische veiligheid en het delen van gegevens voor consumenten en bedrijven onderling. Bij het ontwikkelen van wet- en regelgeving is toetsing op werkbaarheid en uitvoerbaarheid bij MKB meer en meer de norm. EZK steunt opschaling en uitrol van nieuwe technologieën door standaardisatie en voorwaarden vast te leggen. Verder zorgt EZK ervoor dat iedereen de economische en maatschappelijke kansen kan pakken die de digitalisering van de economie biedt (zie verder beleidsartikel 1 van dit jaarverslag). EZK creëert ook de condities voor een gezond en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven. Dat is een bedrijfsleven dat in staat is om

winstgevend te zijn en zich voortdurend vernieuwt, dat werkt aan maatschappelijke acceptatie, bijvoorbeeld door de «corporate governance code» over de manier waarop ondernemingen moeten worden geleid.

Daarbij vraagt deze tijd om groter te denken: de uitdagingen vragen vaak om oplossingen op een schaal waarbij tenminste Europees moet worden gedacht. De bescherming van burgers en het bedrijfsleven bij datadeling is zo'n voorbeeld. Ook economische veiligheid, het voorkomen van ongewenste afhankelijkheid en het vrijwaren van spionage en sabotage, is zo'n thema, die nationaal en Europees moet worden aangepakt. Voor de economische kansen geldt dat net zo goed: met de grootte van de uitdagingen, de Europese interne markt, en de opkomst van mondiaal opererende bedrijven in digitale markten, geldt eens te meer dat Nederlandse ondernemers en bedrijven hun vleugels uit moeten slaan en zich moeten willen en kunnen richten op grotere markten dan Nederland alleen. Op al deze terreinen zet het bedrijvenbeleid in op een Europese aanpak.

In het MKB-actieplan (Kamerstuk [32 637, nr. 316](#)) heeft het kabinet voor het MKB een samenhangende beleidsaanpak gepresenteerd op de terreinen van menselijk kapitaal, financiering, innovatie, internationaal ondernemen, regelgeving, fiscaliteit, economische samenwerking tussen Rijk en regio en digitalisering in het MKB. Het doel daarvan is om de aanpassing van de verschillende soorten MKB-bedrijven aan de nieuwe marktcondities te versnellen en te ondersteunen.

In de aansluitende tabel staan de voornaamste kengetallen voor dit beleids-thema. EZK streeft naar een koppositie voor Nederland op de gepresenteerde ranglijsten, zoals de Global Competitiveness Index en het European Innovation Scorebord. De doelstelling voor R&D-investeringen in Nederland is 2,5% van het BBP. In de Nationale Digitaliseringsstrategie (Kamerstuk [26 643, nr. 541](#)) streeft het kabinet er naar om digitale koploper van Europa te worden. Nederland moet zich ontwikkelen als proeftuin op het gebied van digitale innovatie (zie beleidsartikel 1 van dit jaarverslag).

Tabel 9 Kengetallen								
Kengetallen	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Bron
1. Arbeidsproductiviteitsniveau (positie NL)	6	6	6	6	9	9	n.n.b.	Conference Board
2. Global Competitiveness Index (positie NL)	8	5	4	5	6	4	n.b.	World Economic Forum
3. European Innovation Scoreboard (positie NL)	5 ¹	5	4	4	4	4	n.n.b.	Europese Commissie
4. R&D intensiteit (in % van BBP)	2,17	2,15	2,15	2,18	2,14	2,16	n.n.b.	CBS
5. Omvang PPS-projecten (in mln €)	814	970	1.060	1.207	1.282	1.238 ²	n.n.b.	RVO.nl/ TKI's
6. Broeikasgasemissies voor industrie inclusief afval (Mton CO ₂ -equivalenten)	54,7	54,5	55,0	56,0	55,4	54,5	n.n.b.	Emissieregistratie
7. Kwaliteit ondernemersklimaat (positie NL)	–	–	–	–	3	2	n.n.b.	Global Entrepreneurship Monitor (GEM), National Entrepreneurship Context Index (NECI)

1 Positie in Innovation Union Scoreboard als voorganger van European Innovation Scoreboard.

2 De cijfers zijn gebaseerd op de subsidieaanvraag in 2020, maar hebben betrekking op de gerealiseerde publiek-private samenwerking in 2019. De voorlopige realisatie voor 2020 is beschikbaar in de zomer van 2021 (begroting 2022).

B. Rol en verantwoordelijkheid

Onderstaande tabel geeft een samenvattend overzicht van de rollen en verantwoordelijken die de Minister van Economische Zaken en Klimaat heeft in het Bedrijvenbeleid. In de tekst onder de tabel wordt verder toegelicht wat deze rollen en verantwoordelijkheden behelzen en op welke van de twee hierboven onderscheiden strategische doelen ze betrekking hebben.

Tabel 10 Rol en verantwoordelijkheid

	Stimuleren	Financieren	Regisseren	(Doen) uitvoeren
Het realiseren van duurzame innovaties die bijdragen aan de maatschappelijke vooruitgang met het missiegedreven innovatiebeleid, de topsectorenaanpak en publiek-private onderzoekssamenwerking.	√	√	√	
Goed functionerend en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven door goede randvoorwaarden voor ondernemerschap en innovatie	√		√	√

Het realiseren van duurzame innovaties die bijdragen aan maatschappelijke vooruitgang met onder meer het missiegedreven innovatiebeleid, de topsectorenaanpak en en publiek-private onderzoekssamenwerking.

Stimuleren

De Minister stimuleert innovaties die bijdragen aan maatschappelijke vooruitgang door private investeringen in R&D onder meer te bevorderen via de WBSO en het inrichten van een effectief en efficiënt werkend stelsel van intellectueel eigendom. Voor het stimuleren van private deelname aan publiek-private onderzoeksinitiatieven wordt onder meer de pps-toeslag ingezet vanuit de Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's).

Financieren/regisseren

De Minister van EZK en de bewindspersonen van OCW coördineren en borgen de publieke kennisinfrastructuur voor toegepast, praktijkgericht en fundamenteel onderzoek. De Minister financiert en regisseert het ontwikkelen en benutten van hoogwaardig (internationaal) publiek gefinancierd onderzoek en technologie, inclusief publiek-private samenwerking door onder meer:

- de TO2-instituten TNO (inclusief ECN per 1 april 2018), Deltares, MARIN en NLR te financieren;⁴⁹
- gezamenlijke regie met OCW op de publiek-private samenwerking via NWO, waarbij EZK specifiek NWO-TTW subsidieert;
- cofinanciering van de EFRO-programma's (Europees Fonds Regionale Ontwikkeling); voor de EFRO-programma's binnen Nederland draagt de Minister systeemverantwoordelijkheid;
- het bevorderen van innovatiegericht inkopen door overheden.

⁴⁹ Sinds de oprichting van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is de Minister van LNV verantwoordelijk voor de aansturing van het onderzoek van Wageningen Research. De Minister van LNV verleent de subsidie aan dit instituut in overleg met de Minister van EZK vanuit diens systeemverantwoordelijkheid voor toegepast onderzoek.

Een goed functionerend en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven door het creëren van excellente randvoorwaarden voor ondernemerschap en innovatie

Stimuleren

De Minister stimuleert een goed functionerend en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven door onder meer:

- het aanbieden van een pakket van fiscale ondernemersstimulering gericht op zelfstandig ondernemerschap, bedrijfsoverdrachten en bedrijfsinvesteringen; daarnaast biedt het bedrijvenbeleid een samenhangend aanbod van financieringsinstrumenten om gewenste investeringen in bedrijven en projecten mogelijk te maken die onvoldoende financiering in de markt kunnen aantrekken (zie verder in artikel 3 van deze begroting);
- het versnellen van de toepassing van digitalisering door het MKB via de programma's «versnelling digitalisering MKB», «smart industry», de «retailagenda» en het identificeren en helpen opschalen van (regionale of sectorale) best practices op het gebied van digitalisering.

Regisseren

De Minister regisseert en coördineert de condities voor een gezond en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven door onder meer:

- samenwerking met de relevante regionale netwerken en partners;
- informeren en ondersteunen van ondernemers (van het starten van een bedrijf tot het vinden van een opvolger) via de Kamer van Koophandel (KvK);
- het bevorderen van de groei van startups naar scale-ups door TechLeap;
- MKB-ondernemers beter bij wet- en regelgeving betrekken via MKB-toets en het toegankelijker maken van aanbestedingen voor het MKB;
- het regisseren en uitvoeren van het Programma «Merkbaar betere regelgeving en dienstverlening 2018–2021»;
- eerlijk en verantwoord handelsverkeer te bevorderen via afspraken, gedragscodes of regelgeving (corporate governance, franchise, betaalme.nu);
- in samenwerking met bedrijfsleven, maatschappelijk middenveld, de vakbeweging, het Ministerie van Buitenlandse Zaken en andere ministeries door Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) convenanten in te zetten op het identificeren, voorkomen en verminderen van IMVO-risico's in de waardeketens van het Nederlands bedrijfsleven.

(Doen) uitvoeren

De Minister biedt overheids- en informatiediensten aan ter ondersteuning van ondernemers op regionaal, nationaal en internationaal niveau door onder meer toegang tot overheidsdiensten (financieel en/of door middel van kennis) via:

- (a) de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland;
- (b) het aansturen van het Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA) met als oogmerk het aantrekken van buitenlandse investeerders, samen met de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking; en
- (c) het Innovatie Attaché Netwerk ter ondersteuning van topsectoren, ondernemers en kennisinstellingen uit binnen- en buitenland bij hun internationale R&D- en innovatie-ambities;

Om – aanvullend op het jaarverslag – de Kamer te informeren over voortgang en effecten van beleid treft u op de website www.bedrijvenbeleidinbeeld.nl informatie aan over de indicatoren en kengetallen. Deze website is te zien als een digitale bijlage van het EZK-jaarverslag. Deze website geeft tevens een volledig overzicht van de uitkomsten van alle op dit artikel uitgevoerde evaluaties.

C. Beleidsconclusies

Noodmaatregelen coronacrisis

Het coronavirus heeft een gezondheidscrisis veroorzaakt met enorme economische en maatschappelijke gevolgen. Sinds begin 2020 staat het bedrijvenbeleid vooral in het teken van deze gezondheidscrisis. Met de verschillende steunpakketten voor bedrijven heeft het kabinet maatregelen genomen om de directe schade zoveel mogelijk te beperken door het bieden van werkgelegenheids-, liquiditeits- en financieringsondersteuning om daarmee zoveel mogelijk de banen te kunnen behouden. Om zoveel mogelijk tijdig inzichten te vergaren in het gebruik van de maatregelen, zijn hiervoor samen met het CBS en uitvoerende organisaties monitoringsactiviteiten opgezet. De belangrijkste monitoringsactiviteiten zijn op toegankelijke wijze openbaar gemaakt en raadpleegbaar op www.bedrijvenbeleidinbeeld.nl. Vanaf het begin van de crisis geeft de Kamer van Koophandel samen met partners en op verzoek van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, invulling aan het CoronaLoket voor ondernemers. Dit loket is bedoeld voor vragen over de gevolgen van het coronavirus voor bedrijven en ondernemers. Het loket is te bereiken via www.kvk.nl/corona.

Nederland handhaaft zich als innovatieleider in het European Innovation Scoreboard

Nederland behoort in 2019 samen met Zweden, Finland en Denemarken tot de kopgroep van zogenoemde innovatieleiders in het European Innovation Scoreboard (editie 2020, betrekking hebbend op 2019). Daarmee wordt een sterke positie van Nederland in dit scoreboard, met een positie als innovatieleider sinds 2015, voortgezet. De indexscore van Nederland voor het totaal van indicatoren in het scoreboard is in 2019 met 2% gestegen ten opzichte van 2018. Het scoreboard hanteert 27 indicatoren, die zijn ingedeeld in 10 categorieën. Relatieve sterktes (meer dan 50% hoger dan het EU-gemiddelde exclusief het Verenigd Koninkrijk) van Nederland komen naar voren bij de volgende categorieën: Menselijk Kapitaal, Onderzoek-systeem, Innovatievriendelijke omgeving (breedband en ondernemerschap) en Verbindingen (publiek-private interactie en samenwerking bij innovatie door mkb-bedrijven). Op de categorieën Bedrijfsinvesteringen en Verkoopimpact scoort Nederland relatief zwak (lager dan het EU-gemiddelde). Bij de laatstgenoemde categorie gaat het vooral om het commercialiseren van kennis. Dit sluit aan op de kennisparadox: Nederland is goed in het ontwikkelen van kennis, maar presteert minder op het benutten van kennis.

R&D-intensiteit in 2019 gestegen, na daling in 2018

De R&D-uitgaven zijn volgens voorlopige cijfers van het CBS gestegen van 2,14% van het bbp in 2018 naar 2,16% van het bbp in 2019. Daarmee wordt een daling in 2018 (van 2,18% naar 2,14% van het bbp) deels gecompenseerd. De stijging in 2019 komt voor rekening van de R&D-uitgaven van bedrijven, die zijn toegenomen van 1,42% van het bbp in 2018 naar 1,46% van het bbp in 2019. Sinds 2014 zijn de R&D-uitgaven van bedrijven licht gestegen van 1,41% naar 1,46% van het bbp, terwijl de R&D-uitgaven bij

hogeronderwijsinstellingen in verhouding tot het bbp zijn gedaald van 0,63% naar 0,58% en die van overige instellingen van 0,13% naar 0,12%. Per saldo zijn de totale R&D-uitgaven in verhouding tot het bbp daarmee licht gedaald tussen 2014 en 2019, van 2,17% naar 2,16%. Het is nog niet bekend hoe de economische gevolgen van de Corona-crisis zullen doorwerken in de R&D-intensiteit in 2020. Te verwachten is dat de R&D-uitgaven van bedrijven hier negatief door worden beïnvloed. Hier staat tegenover dat het lagere bbp-niveau als gevolg van de coronacrisis een positief noemer-effect binnen de R&D-intensiteit met zich meebrengt. Nederland blijft met het huidige cijfermatige beeld nog ver verwijderd van de doelstelling om een R&D-intensiteit van 2,5% van het bbp te realiseren.

Invulling instrumentarium voor verduurzaming industrie

Volgens het CBS is in 2019 een reductie van 30 Mton CO₂-equivalenten (34%) gerealiseerd ten opzichte van 1990. In navolging van het Klimaatakkoord van 28 juni 2019 moet de industrie de uitstoot richting 2030 met additioneel 14,3 Mton reduceren. Om deze opgave te realiseren hebben de zes industrieclusters koploperprogramma's opgesteld die zij de komende jaren gaan uitvoeren. Bedrijven zullen fors moeten investeren in emissiereductie, deels met technieken die nog onvoldoende ontwikkeld of economisch rendabel zijn. Daarom zet het kabinet complementaire instrumenten in die het aanbod van schone technologie voortstuwen (o.a. met missiegedreven innovatieprogramma's). Het kabinet zorgt ook voor bevordering van de vraag ernaar, onder meer door de introductie van een nationale CO₂-heffing, met ingang van 2021. Voor demonstratie, uitrol en opschaling van emissie-reducerende technologie in de industrie heeft het kabinet de DEI- en de SDE +-regelingen verbreed (zie beleidsartikel 4). Door aldus investeringen in Nederland te stimuleren wil het kabinet van verduurzaming ook een economische kans maken. De bijdrage die EZK levert aan de circulaire maakindustrie in het kader van het Nationale Programma Circulaire Economie draagt bij aan zowel emissiereductie als de opbouw van economische kansen en meer Europese autonomie in industriële waardeketens (zie www.bedrijvenbeleidinbeeld.nl).

Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid: partners van start om missies te realiseren

In 2019 zijn er voor de maatschappelijke thema's 'Energietransitie en duurzaamheid', 'Gezondheid en zorg', 'Landbouw, water en voedsel' en 'Veiligheid', en daarnaast voor de aanpak Sleuteltechnologieën en het 'Maatschappelijk verdienvermogen' 25 missies en zes kennis- en innovatie-agenda's (KIA's) opgesteld en is het kennis- en innovatieconvenant (KIC) ondertekend. In 2020 zijn alle partners gezamenlijk van start gegaan om de missies te realiseren. Hiertoe zijn vanuit de KIA's verschillende teams samengesteld waarin het bedrijfsleven en kennisinstellingen, maar ook nieuwe partners zoals de regio's, hogescholen en vakdepartementen, samen werken aan de uitwerking van de KIA's. Om de voortgang te monitoren en effecten te kunnen meten, zijn dit jaar samen met alle partners kernprestatie-indicatoren vastgesteld.

Eerste resultaten MKB-actieplan

In het MKB-actieplan heeft het kabinet in 2018 voor het mkb een samenhangende beleidsaanpak gepresenteerd op de terreinen van menselijk kapitaal, financiering, toepassing van innovatie, internationaal ondernemen, regelgeving, fiscaliteit, economische samenwerking tussen Rijk en regio en digitalisering in het mkb. Het doel van het MKB-actieplan is om de aanpassing van de verschillende soorten mkb-bedrijven aan de nieuwe marktcondities te versnellen en te ondersteunen, onder meer bij

de digitale transitie van de economie. Op 30 oktober 2020 is de tweede voortgangsrapportage van het MKB-actieplan verschenen (Kamerstuk [32 637, nr. 437](#)). In deze rapportage is de voortgang weergegeven op alle acties en maatregelen uit het MKB-actieplan, waaronder de start van de omvangrijke Corona steun- en herstelpakketten én de opschaling van eerder gestarte initiatieven zoals MKB!dee, MKB-werkplaatsen digitalisering, MKB-deals, de MKB-toets voor nieuwe regelgeving en de implementatie van de nieuwe franchisewet. Naast de goede voortgang op de acties wordt ook geconcludeerd dat er in de afgelopen jaar gebouwd is aan een 'infrastructuur' van onder andere ministeries, uitvoeringsorganisaties, kennisinstellingen, regionale en lokale overheden en ondernemersorganisaties die zich gezamenlijk inzetten voor een ondernemersklimaat waarin ondernemers kunnen doen waar ze goed in zijn. Voor het informeren en ondersteunen van ondernemers via de Kamer van Koophandel is van belang dat volgend op de herziening van de Handelsregisterwet (2019), in 2020 gewerkt is aan de bijbehorende lagere regelgeving.

Nederlands voorzitterschap van Eureka 2019-2020 afgerond met goede resultaten

Nederland was van juli 2019 tot en met juni 2020 voorzitter van Eureka, 's werelds grootste intergouvernementeel samenwerkingsverband tussen 45 landen en de Europese Commissie gericht op het stimuleren van internationale en marktgerichte R&D-projecten. Er is gewerkt aan het verlengen van het Eurostars programma (2021-2027) voor innovatieve mkb-bedrijven, met als belangrijke resultaten een kortere doorlooptijd voor bedrijven voor de subsidieaanvragen, een betere aansluiting op mkb-programma's van de EU en lagere administratieve lasten. Verder stond de modernisering van Eureka industriële clusters op het gebied van sleuteltechnologieën zoals ICT en micro-elektronica centraal. De Eureka-clusters kunnen door een bredere programmering in de toekomst beter aansluiten op nieuwe nationale innovatieprioriteiten (incl. financieringsmogelijkheden), waardoor het Nederlandse bedrijfsleven goed kan inspringen op nieuwe kansen en ontwikkelingen binnen en buiten Europa. Tot slot zijn in 2020 twee succesvolle Global Stars-innovatiecalls (EUREKA) afgerond (budget ca € 2 mln); een call met India waarvoor Nederlandse partijen 11 projecten op het gebied van «Key Enabling Technologies for Healthcare, Agriculture and Water» indienden, en een call met Singapore, waarvoor 6 projectvoorstellen op het gebied van digitale technologieën, circulaire economie, klimaatadaptatie en agrifood zijn ingediend.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 11 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 2 (bedragen x € 1.000)¹

	Realisatie				Vastgestelde begroting ^{2,3}	Verschil
	2017	2018	2019	2020	2020	2020
Verplichtingen	1.654.654	1.555.400	1.745.131	6.249.234	2.191.632	4.057.602
Uitgaven	843.401	875.705	913.164	3.578.266	1.075.493	2.502.773
Subsidies	97.343	91.402	102.042	2.046.853	205.011	1.841.842
Lucht- en Ruimtevaart	1.587	107			0	0
MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)	15.818	14.036	15.496	16.467	39.131	- 22.664
Eurostars	13.325	15.432	16.530	16.961	18.132	- 1.171
Bevorderen Ondernemerschap	7.465	12.058	18.367	17.144	21.390	- 4.246

	Realisatie				Vastge- stelde begroting ^{2,3}	Vershil
Groene Groei en Biobased Economy	1.147	131	8	5	0	5
Cofinanciering EFRO, inclusief INTERREG	37.356	31.016	24.709	13.358	22.361	- 9.003
Bijdrage aan ROM's	5.375	4.956	5.661	6.726	6.161	565
Verduurzaming industrie		8.216	12.588	4.844	61.400	- 56.556
Startup-beleid			3.637	7.788	14.400	- 6.612
Urgendmaatregelen industrie			386	9.982	21.000	- 11.018
Noodloket (TOGS)				866.886	0	866.886
Noodloket (TOGS) Caribisch Nederland				3.290	0	3.290
Qredits (subsidie)				6.000	0	6.000
Tegemoetkoming vaste lasten				1.059.190	0	1.059.190
Tegemoetkoming vaste lasten Caribisch Nederland				9.311	0	9.311
Invest-NL			1.010	7.966	0	7.966
Overige subsidies	15.270	5.450	3.650	935	1.036	- 101
Leningen				65.000	0	65.000
Bedrijfssteun				40.000	0	40.000
Qredits (leningen)				25.000	0	25.000
Garanties	40.644	22.768	28.944	24.039	57.211	- 33.172
BMKB	34.818	22.176	23.682	16.916	36.744	- 19.828
Groeifaciliteit	4.216	483	2.017	5.216	8.722	- 3.506
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	1.610	109	3.245	1.907	11.745	- 9.838
Opdrachten	29.971	17.708	13.989	7.911	10.561	- 2.650
Onderzoek en opdrachten	4.255	4.245	3.655	3.648	4.134	- 486
Caribisch Nederland	190	2.725	976	496	1.056	- 560
ICT beleid	16.834	7.488	4.863	254	0	254
Regeldruk	735	901	1.380	582	2.206	- 1.624
Mainport Rotterdam	7.537			0	0	0
Regiekosten regionale functie	263	261	94	137	665	- 528
Invest-NL	157	1.009	381	88	0	88
Cyber security			2.209	0	0	0
Small Business Innovation Research		1.079	431	2.706	2.500	206
Bijdragen aan agentschappen	107.074	97.132	100.232	121.919	93.235	28.684
Bijdrage RVO.nl	98.351	89.754	91.771	120.156	82.448	37.708
Bijdrage Agentschap Telecom	3.240	1.880	474	549	516	33
Bijdrage Logius	2.672	706	700	0	0	0
Invest-NL	2.811	4.792	7.287	1.214	10.271	- 9.057
Bijdragen aan ZBO's /RWT's	268.831	314.877	321.274	361.869	316.624	45.245
Bijdrage aan TNO	138.926	160.517	171.636	207.782	170.860	36.922
Kamer van Koophandel	109.969	128.721	124.494	125.551	121.757	3.794
NWO TTW	19.936	25.639	25.144	28.536	24.007	4.529
Bijdragen aan medeoverheden	2.045	0	5.000	25.388	6.800	18.588
Sterke Regio's en Nota Ruimte	2.045		5.000	0	6.800	- 6.800
MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)				25.388	0	25.388
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	279.221	303.396	318.506	341.231	386.051	- 44.820
Internationaal Innoveren	36.499	40.990	35.978	36.289	40.851	- 4.562
PPS-toeslag	100.804	123.069	144.922	121.479	165.059	- 43.580
TO ₂ (exclusief TNO)	32.348	42.181	48.914	63.098	50.121	12.977

	Realisatie				Vastge- stelde begroting ^{2,3}	Verschil
	2017	2018	2019	2020		
Topsectoren overig	31.193	13.393	1.897	5.752	10.834	- 5.082
Ruimtevaart (ESA)	66.599	70.480	73.878	99.159	96.430	2.729
Bijdrage NBTC	8.694	8.860	9.036	9.750	9.536	214
Bijdragen organisaties	3.084	4.423	3.881	3.624	5.720	- 2.096
Economische ontwikkeling en technologie				2.080	7.500	- 5.420
Stortingen in begrotingsreserves	18.272	28.422	23.177	584.056	0	584.056
Storting reserve BMKB	11.147	21.676	16.877	229.642	0	229.642
Storting reserve Klein Krediet Corona				164.763	0	164.763
Storting reserve Groeifaciliteit	2.144	4.466	1.767	890	0	890
Storting reserve GO	4.940	2.060	4.098	178.244	0	178.244
Storting reserve MKB Financiering	41	220	435	10.517	0	10.517
Ontvangsten	134.101	119.980	121.961	143.256	129.867	13.389
BMKB	37.316	35.017	37.196	37.561	33.000	4.561
Klein Krediet Corona				763	0	763
Groeifaciliteit	5.510	4.099	3.012	5.384	8.000	- 2.616
Onttrekking reserve Groeifaciliteit				10.000	0	10.000
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	9.132	7.764	7.762	6.650	13.000	- 6.350
Onttrekking reserve Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)				324	0	324
Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering (GSF)	178			0	0	0
Onttrekking reserve GSF	10.136			0	0	0
MKB Financiering	41	220	435	570	0	570
Luchtvaartkredietregeling	13.507	7.052	2.879	2.227	6.116	- 3.889
Rijksoctrooiwet	40.260	40.839	46.811	48.758	36.012	12.746
Eurostars	1.629	586	7.724	5.152	5094	58
F-35	2.009	2.289	2.755	3.315	7.000	- 3.685
Noodloket (TOGS)				2.454	0	2.454
Diverse ontvangsten	14.383	22.114	13.384	20.098	21.645	- 1.547

1 Artikel 2 in deze vorm is voor het eerst verschenen in de begroting 2017.

2 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

3 NB de stand zoals gepresenteerd onder de stand vastgestelde begroting wijkt af van de stand vastgestelde begroting bij de eerste supplettoire begroting, tweede supplettoire begroting, de tweede en de derde incidentele supplettoire begrotingen en de slotwet. De reden hiervoor is dat in deze wetten de ISB's, die zijn ingediend tussen de vaststelling van de ontwerpbegroting en de vaststelling van de eerste supplettoire begroting, zijn opgeteld bij vastgestelde begroting en in het jaarverslag niet.

Tabel 12 Uitsplitsing verplichtingen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie				Vastgestelde begroting ^{1,2}	Verschil
	2017	2018	2019	2020		
Verplichtingen	1.654.654	1.555.400	1.745.131	6.249.234	2.191.632	4.057.602
waarvan garantieverplichtingen	805.621	714.964	814.748	1.669.958	1.250.000	419.958
waarvan overige verplichtingen	849.033	840.436	930.383	4.579.276	941.632	3.637.644

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

2 NB de stand zoals gepresenteerd onder de stand vastgestelde begroting wijkt af van de stand vastgestelde begroting bij de eerste supplettoire begroting, tweede supplettoire begroting, de tweede en de derde incidentele supplettoire begrotingen en de slotwet. De reden hiervoor is dat in deze wetten de ISB's, die zijn ingediend tussen de vaststelling van de ontwerpbegroting en de vaststelling van de eerste supplettoire begroting, zijn opgeteld bij vastgestelde begroting en in het jaarverslag niet.

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

Garantieplichtingen

Er is voor € 420 mln meer aan garantieplichtingen aangegaan dan aanvankelijk begroot. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de aanvullende garanties in het kader van de corona steunpakketten.

De overschrijding van € 420 mln betreft in het bijzonder de volgende regelingen: BMKB (inclusief BMKB-C) € 62,8 mln; Klein Krediet Coronaregeling € 36,4 mln; Garantie Ondernemingsfinanciering – € 212,8 mln; Garantie Ondernemingsfinanciering-Corona € 611,5 mln; Groeifaciliteit – € 82,9 mln. Daarnaast is een garantie verstrekt van € 5 mln aan de Council of Europe Bank ten behoeve van de funding van Qredits.

Naast de hogere garantieplichtingen zijn de belangrijkste mutaties ten opzichte van het geraamde verplichtingenbudget:

Overige verplichtingen

Naast de garantieplichtingen is per saldo voor ruim € 3,6 mld meer aan verplichtingen aangegaan dan de oorspronkelijke begroting. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:

- De € 1,8 mld verplichtingen voor de Tegemoetkoming Vaste Lasten. Het budget voor deze regeling is via suppletoire begrotingen aan de EZK-begroting toegevoegd in het kader van de corona steunpakketten die bij de ontwerpbegroting niet werden voorzien.
- De € 870 mln aan verplichtingen in het kader van de Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS). Het budget voor deze regeling is via suppletoire begrotingen aan de EZK-begroting toegevoegd in het kader van de corona steunpakketten die bij de ontwerpbegroting niet werden voorzien.
- De stortingen in de begrotingsreserves van de garantieregelingen voor een totaal bedrag van € 584,1 mln. Dit betrof de volgende bedragen: BMKB € 229,6 mln; Garantie Ondernemingsfinanciering (inclusief de GO-C) € 178,2 mln; Klein Krediet Corona garantieregeling € 164,8 mln; Groeifaciliteit € 0,9 mln; MKB-financiering (€ 10,5 mln). De stortingen betroffen de beschikbaar gestelde kasbuffers voor de corona gerelateerde garantieregelingen en het saldo van premie-ontvangsten en schadebetalingen.
- De hogere verplichtingen van € 196,5 mln Bedrijfssteun in het kader van onder meer de overbruggingsfaciliteit aan Royal IHC (€ 40 mln) en de leningsfaciliteit aan Stichting Garantiefonds Reisgelden (€ 150 mln).

- De € 57 mln lagere verplichtingen voor Verduurzaming Industrie. Deze zijn hoofdzakelijk te verklaren vanuit overheveling van beleidsbudget van beleidsartikel 2 naar beleidsartikel 4 van de EZK-begroting, voor openstelling van de DEI+ voor de Industrie (€ 33,1 mln), en voor de Innovatieregeling voor de Industrie onder de TSE (€ 1,9 mln) en een overheveling naar RVO.nl van de bijdrage aan de uitvoeringskosten voor het programma Verduurzaming Industrie voor beleids- en bedrijvenondersteuning en monitoring en uitvoering van de TSE regeling voor de Industrie (€ 3,7 mln). Daarnaast is een bijdrage verstrekt aan de versterking regionale aanpak Industrie cluster Zeeland, Smart Delta resources (€ 1,6 mln), een overheveling naar OCW voor GoChem programma voor MKB-projecten die bijdragen aan de klimaatopgave voor de industrie (€ 2 mln) en tot slot de bij 2e supplettoire begroting afgeboekte onderuitputting op de instrumenten voor Verduurzaming Industrie (€14,4 mln), grotendeels als gevolg van vertraging in de beschikking van twee specifieke maatwerksubsidies.
- De € 31 mln aan Qredits voor het verlenen van uitstel van aflossing, rentekorting in het kader van de kredietportefeuille en het verstrekken van Coronaoverbruggingskrediet.
- De aanvullende aan RVO.nl ter beschikkinge gestelde € 37,7 mln voor het opdrachtenpakket 2020.
- De hogere verplichtingen voor TNO van in totaal € 49,6 mln voor aanvullende opdrachten onder meer vanuit andere departementen en in het kader van investeringen in infrastructuur van laboratoria en ten behoeve van de committering van de jaarbijdrage 2021.
- De hogere verplichtingen van € 105 mln als gevolg van een verplichtingenschuif voor de committering van de optionele ESA-programma's naar aanleiding van de ministersconferentie in Sevilla 2019.
- De hogere verplichtingen van € 19,5 mln voor de regeling MKB innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT) in het bijzonder ten behoeve van het meerjarig kunnen verstrekken van een specifieke uitkering aan de provincies voor de decentrale uitvoering van de MIT.

Uitgaven

Subsidies

MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)

De lagere uitgaven (- € 22,7 mln) houden onder meer verband met een overheveling van € 25,6 mln naar de categorie medeoverheden ten behoeve van de decentrale uitvoering van de MIT. Daarnaast droeg LNV € 0,9 mln bij ten behoeve van haalbaarheidsstudies en R&D-samenwerkingsprojecten en werd het subsidieplafond van de MIT met € 1,5 mln verhoogd.

Verduurzaming Industrie

De lagere uitgaven dan begroot zijn hoofdzakelijk te verklaren vanuit de volgende posten:

- De bij Najaarsnota afgeboekte onderuitputting op de instrumenten voor verduurzaming Industrie; enerzijds als gevolg van vertraging in de beschikking van twee specifieke maatwerksubsidies en anderzijds als gevolg van een achterblijvend kasritme voor (uit)financiering van de DEI+ en de TSE-regeling voor de Industrie (€ 38,8 mln).
- Overhevelingen van beleidsbudget van beleidsartikel 2 naar beleidsartikel 4 voor openstelling van de DEI+ en de Innovatieregeling voor de Industrie onder de TSE (€ 3,6 mln).

- Een overheveling naar RVO.nl van de bijdrage aan de uitvoeringskosten van de DEI+ en TSE-regeling, beleids- en bedrijvenondersteuning en monitoring (€ 5,4 mln).
- Een overheveling naar artikel 4 als bijdrage aan EBN voor de kosten van de FEED fase van het Porthos project (€ 3,9 mln).
- Een overheveling van de bijdrage aan versterking regionale aanpak Industrie cluster Zeeland; Smart Delta resources (€ 1,6 mln).
- Een overheveling naar OCW voor GoChem programma voor MKB-projecten die bijdragen aan de klimaatopgave voor de industrie (€ 2 mln).

Urgendamaatregelen

De lagere uitgaven dan begroot zijn hoofdzakelijk te verklaren vanuit het niet in 2020 realiseren van een aantal specifieke maatregelen voor de Industrie uit zowel het eerste als het tweede Urgendapakket, onder andere in verband met een langdurende EU staatsteuntoets. Een deel van deze maatregelen of projecten wordt naar verwachting alsnog in 2021 uitgevoerd (i.c. stimulering warmteprojecten en CO₂-afvang Industrie en levering glastuinbouw). Een deel van de eerder voorziene maatregelen of projecten is komen te vervallen als het gaat om medefinanciering vanuit het Rijk. Verder zijn de lagere uitgaven te verklaren vanuit onderuitputting op de VEKI regeling vanwege een tegenvallend beroep op deze regeling, mede als gevolg van de coronaproblematiek en de korte realisatietermijn die voor het grootste deel van 2020 in het kader van Urgenda voor deze versnelde investeringen gold.

Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS)

De kasuitgaven voor de TOGS zijn € 866,9 mln waarvoor het budget via suppletore begrotingen beschikbaar is gesteld.

Qredits

De uitgaven voor Qredits betroffen een subsidie van € 6 mln voor uitstel van aflossing en rentekorting aan de klanten van Qredits in het kader van de coronacrisis.

Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL)

De kasuitgaven voor de TVL zijn € 1,06 mld waarvoor het budget via (suppletore) begrotingen beschikbaar is gesteld. De in 2020 verleende subsidies in het kader van de TVL worden in 2021 definitief vastgesteld.

Leningen

Bedrijfssteun

Dit betreft de overbruggingsfaciliteit van € 40 mln ten behoeve van Royal IHC. Daarnaast is een lening verstrekt van € 25 mln zodat Qredits Coronao-verbruggingskredieten kon aanbieden aan nieuwe en bestaande klanten.

Garanties

De schadedeclaraties voor de BMKB lagen op een lager niveau dan de raming in de begroting vanwege het lage aantal faillissementen. Voor de Garantieondernemingsfinanciering waren de schadedeclaraties ook beperkt in omvang ten opzichte van de raming. Voor de Groeifaciliteit (GF) werd in totaal € 5,2 mln aan schades gedeclareerd.

Bijdragen baten lasten diensten

RVO.nl

De bijdrage RVO.nl is in 2020 in totaal met € 37,7 mln verhoogd. Dit betrof een verhoging van € 13,7 mln in het kader van het opdrachtenpakket 2020. Daarnaast is in totaal € 24 mln beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de coronamaatregelen als de TOGS, de TVL en de coronamodules in de garantieregelingen.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

TNO

De kasuitgaven zijn € 36,9 mln hoger dan in de begroting, grotendeels vanwege opdrachten die in 2020 door diverse departementen aan TNO zijn verleend en waarvoor het budget werd toegevoegd aan de EZK-begroting, en daarnaast vanwege investeringen in infrastructuur van laboratoria. De voornaamste opdrachten zijn in de suppletore wetten en in de wijzigingen ten opzichte van de 2e suppletore begroting (Kamerstuk [35 650 XIII, nr. 3](#)) toegelicht. Daarnaast is € 5,0 mln aan loon- en prijsbijstelling aan TNO betaald.

Bijdrage aan medeoverheden

MKB innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT)

Dit betreft de bijdrage aan de medeoverheden voor de decentrale uitvoering van de MIT. Het benodigde budget is overgeheveld vanuit de categorie subsidies en is als specifieke uitkering aan de provincies ter beschikking gesteld.

Bijdragen aan (inter-)nationale organisaties

PPS-Toeslag

De uitgaven aan de PPS-Toeslag liggen op een lager niveau dan de raming. Er wordt bevoorschot op basis van de liquiditeitsbehoefte van de TKI's. De actuele inzichten in deze liquiditeitsbehoefte gaven in 2020 aanleiding tot een herijking op basis waarvan een kasschuif werd uitgevoerd waarbij budget van 2020 is verschoven naar latere jaren.

TO2 instituten

De kasuitgaven zijn € 13,0 mln hoger dan in de begroting, grotendeels vanwege opdrachten die in 2020 door diverse departementen aan NLR, MARIN en Deltares zijn verleend en waarvoor het budget is overgeheveld naar de EZK-begroting. De voornaamste opdrachten zijn in de suppletore wetten en de begrotingswijzigingen ten opzichte van de 2e suppletore begroting 2020 (Kamerstuk [35 650 XIII, nr. 3](#)) toegelicht. Daarnaast is € 1,5 mln aan loon- en prijsbijstelling aan de drie instellingen betaald.

Stortingen Begrotingsreserves

Voor de BMKB is in totaal, inclusief de kasbuffer in het kader van de coronamaatregelen, € 229,6 mln afgestort naar de begrotingsreserve BMKB. Samen met de kasbuffer in het kader van de coronamaatregelen is voor de GO en de GO-C gezamenlijk € 178,2 mln afgestort in de begrotingsreserve voor de GO. Voor de garantieregeling Klein Krediet Corona is in totaal € 164,8 mln afgestort in de begrotingsreserve. Er is € 0,9 mln afgestort in de begrotingsreserve Groeifaciliteit. Voor de garanties MKB-financiering werd € 10,5 mln gestort in de begrotingsreserve.

Kengetallen

Strategisch doel 1: Het realiseren van duurzame innovaties die bijdragen aan de maatschappelijke vooruitgang met het missiegedreven innovatiebeleid, de topsectorenaanpak en publiek-private onderzoekssamenwerking.

Tabel 13 Kengetallen behorend bij strategisch doel 1								
Kengetallen	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Bron
MIT								RVO.nl
Aantal bedrijven dat deelneemt aan MIT	662	1.206	1.287	1.434	1.407	1.692	n.n.b.	
Omvang private R&D-uitgaven ondersteund met MIT (x € 1 mln)	61	86	83	96	102	112	n.n.b.	
Eurostars								RVO.nl
Aantal Nederlandse deelnemers aan Eurostars	20	69	75	72	72	68	74	
<i>waarvan bedrijven</i>	13	50	52	49	55	43	48	
<i>waarvan hightech MKB (%)</i>	100%	96%	90%	98%	93%	88%	94%	
Door Eurostars ondersteunde private R&D-uitgaven van Nederlandse deelnemers (x € 1 mln)	7	32	28	30	36	30	33	
Horizon2020¹								RVO.nl/EC
Aantal Nederlandse deelnemers aan H2020	449	712	984	1.388	1.576	1.853	2.183	
<i>waarvan bedrijven</i>	298	500	713	1.003	1.148	1.378	1.625	
Omvang H2020-middelen voor Nederlandse deelnemers (retour in mln euro)	538	1.016	1.644	2.272	3.026	4.001	4.822	
<i>waarvan bedrijven (%)</i>	31%	28%	25%	27%	26%	25%	25%	
Retourpercentage voor Nederland (%)	8,1%	7,7%	7,5%	7,6%	7,6%	7,7%	7,6%	
WBSO								RVO.nl
Aantal bedrijven dat gebruik maakt van WBSO	22.974	22.980	22.330	21.265	20.279	20.046	20.340	
Door WBSO ondersteunde private R&D-uitgaven (toegekende S&O-loonuitgaven, x € 1 mln, inhoudingsplichtigen)	3.997	3.868	3.930	4.008	4.042	4.291	4.396	
Door WBSO ondersteunde private R&D-uitgaven (toegekende S&O- NIET-loonuitgaven, x € 1 mln, inhoudingsplichtigen)	2.587	2.426	2.787	2.686	2.746	2.831	2.857	
TO₂								
Klanttevredenheid Deltares	7,9	8,7	8,6	8,2	8,7	9,2	9,1	Deltares
Klanttevredenheid MARIN	9	8,8	8,9	8,6	8,8	8,6	9,0	Marin
Klanttevredenheid NLR	8,7	8,8	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	NLR
Klanttevredenheid TNO	8,3	8,4	8,6	8,6	8,8	8,7	8,9	TNO
Kennisbenutting Deltares		96%	97%	93%	95%	88%	82%	Deltares
Kennisbenutting Marin		97%	100%	100%	100%	97%	100%	Marin
Kennisbenutting NLR		99%	99,5%	99%	96%	97%	98%	NLR
Kennisbenutting TNO		98%	98%	98%	99%	96%	97%	TNO
Europese Ruimtevaartorganisatie (ESA)								

Kengetallen	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Bron
Aantal Nederlandse bedrijven dat deelneemt aan ruimtevaartprogramma's ESA ²	552	121	121	136	160	179	193	ESA
Ruimtevaart geo-return/ retour (%)	1,14	1,02	1,18	1,16	1,11	1,13	1,07 ³	ESA

1 De cijfers voor het jaar 2020 zijn cumulatief vanaf 2014 en de peildatum betreft december 2020.

2 Doordat ESA in 2015 is gestart met een nieuwe, opgeschoonde database valt de realisatiewaarde vanaf 2015 substantieel lager uit dan de referentiewaarde en de cumulatieve waarden tot en met 2014. De realisatiewaarde betreft een cumulatief getal op basis van databestanden van ESA vanaf 1 januari 2015.

3 De gewogen returnfactor is 1.07 – dit is lager dan in voorgaande jaren omdat met ESA medio 2020 afspraken zijn gemaakt over aanpassing van de rekenmethode met als resultaat dat de nominale contractwaarde in 2020 vergelijkbaar is met vorige jaren maar de gewogen waarde lager uitvalt; dit om de NL returnfactor reëler weer te geven.

Strategisch doel 2: Een goed functionerend en maatschappelijk verantwoord bedrijfsleven door het creëren van excellente randvoorwaarden voor ondernemerschap en innovatie.

Tabel 14								
Kengetallen	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Bron
BMKB¹								RVO.nl
Verstreckte garanties BMKB (x € 1 mln) ²	335	401	591	502	527	538	380	
Totaal aantal verstreckte garanties	1.949	2.545	3.688	3.299	3.094	2.751	1.962	
Groeifaciliteit								RVO.nl
Verstreckte garanties Groeifaciliteit (x € 1 mln)	32	19	37	21	19	10	3	
Totaal aantal verstreckte garanties	20	14	17	8	10	9	7	
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)³								RVO.nl
Verstreckte garanties GO (x € 1 mln)	82	137	58	91	56	45	6	
Totaal aantal verstreckte garanties	39	76	36	80	54	31	5	
Qredits								Qredits
Aantal verstreckte kredieten ⁴	1.192	1.373	1.750	2.238	3.557	4.245	4.984	
Innovatie Attaché Network								IAN/RVO.nl
Geformaliseerde samenwerkingsverbanden	115	78	97	60	57	37	15	
Klanttevredenheid	8,8	8,6	8,1	8,2	8	8,6	8,2	
Netherlands Foreign Investment Agency⁵								NFIA/RVO.nl
Projecten	187	207	227	224	248	268	180	
Investeringsomvang (x € 1 mln)	3.185	1.765	1.467	1.227	2.760	4.105	1.443	
Werkgelegenheid (arbeidsplaatsen)	6.304	7.779	7.570	8.158	8.475	10.866	6.397	
KvK								KvK
Waardering Kamer van Koophandel ⁶	7,1	7,1	7,2	– 10	– 10	– 5	5	

1 Voor de BMKB-C zijn in 2020 4.123 garanties verstrekt met een totaalomvang van € 448 mln. Voor de regeling Klein Krediet Corona zijn in 2020 1.117 garanties verstrekt met een omvang van in totaal € 36 mln.

2 Deze cijfers wijken af van de realisatiecijfers die de afgelopen jaren zijn gepresenteerd. De afgelopen jaren werd 100% van het gerealiseerde borgstellingskrediet gerapporteerd, terwijl de borgstelling van de Staat 90% van het borgstellingskrediet afdekt. Vanaf de begroting 2020 wordt daarom 90% van het borgstellingskrediet als realisatie gerapporteerd. Dit is met terugwerkende kracht ook voor de voorgaande jaren gecorrigeerd.

3 Voor de GO-C zijn in 2020 in totaal 155 garanties verstrekt met een omvang van in totaal € 557 mln.

4 Microkrediet, MKB-krediet, flexibele kredieten, achtergestelde leningen, lease en Carribean krediet.

5 Zowel bij werkgelegenheid als investeringsomvang gaat het om door de bedrijven bevestigde cijfers over de eerste drie jaar van het project. Bij werkgelegenheid betreft het zowel nieuwe als behoud van werkgelegenheid.

6 De waardering van KvK wordt sinds 2017 uitgedrukt als een Net Promotor Score (NPS). Een NPS score meet hoe klanten van de KvK producten of diensten aanbevelen bij collega's of zakenrelaties en wordt berekend als het verschil tussen het percentage promotors (score hoger dan 9) en criticasters (score lager dan 6). De NPS zelf wordt niet uitgedrukt als een percentage, maar als een absoluut getal. Een score van – 5 geeft aan dat een score boven 9 dus 5 procentpunt minder is gegeven dan een score onder 6. Het cijfer in 2020 en 2019 heeft betrekking op Informatie & Advies.

Ontvangsten

Er is € 10 mln onttrokken aan de begrotingsreserve Groeifaciliteit. Deze middelen zijn gestort in de begrotingsreserve voor de MKB-funding garanties ter afdekking van eventuele schadedeclaraties.

Octrooiontvangst

De octrooiontvangst in Nederland berusten voor het overgrote deel op de in Nederland gevalideerde Europese octrooien die zijn verleend door het Europees Octrooibureau (EOB). Deze octrooiontvangst op basis van Europees verleende octrooien bestaan voor 90-95% uit de jaarlijks te betalen (per jaar oplopende) instandhoudingstaksen. Het EOB heeft zijn octrooiverleningsprocessen efficiënter gemaakt en heeft de afgelopen jaren aanzienlijk méér octrooien verleend, met als gevolg ook méér Europese octrooien die hier gevalideerd zijn en in stand worden gehouden (met meer ontvangsten). Sinds 2013 is een trend waarneembaar dat octrooien via betaling van (jaarlijks hogere) instandhoudingstaksen bovendien langer (ook tussen het 15e en 20e levensjaar) in stand worden gehouden, met als gevolg méér en hogere ontvangsten (voortvloeiend uit zowel gevalideerde Europese octrooien alsook Nederlandse Rijksoctrooien).

Toelichting op de begrotingsreserves

De begrotingsreserves zijn ervoor bedoeld inkomsten uit premies en uitgaven voor schades, die over de jaren kunnen fluctueren, te verevenen. De reserve wordt aangehouden om als buffer te dienen voor uitgaven door EZK indien bedrijven niet aan hun terugbetalingsverplichtingen kunnen voldoen inzake leningen bij financieringsinstellingen waarop EZK een borgstelling heeft afgegeven. Gegeven de steunpakketten in het kader van de coronacrisis zijn de kasbuffers voor de garantieregelingen en coronamodules versterkt. De kasbuffers voor de coronamodules worden in het voorjaar van 2021 herijkt. Het saldo van enerzijds stortingen (uit inkomsten premies en/of bijdragen uit de EZK-begroting) en anderzijds onttrekkingen (schades uit borgstellingen) wordt jaarlijks aan de begrotingsreserves toegevoegd of onttrokken.

Er zijn begrotingsreserves voor de BMKB (inclusief de BMKB-C), de regeling Garantie Ondernemingsfinanciering (GO) inclusief de GO-C, de garantieregeling Klein Krediet Corona, de Groeifaciliteit (GF) en de garanties voor nieuwe aanbieders van MKB-financiering. De GO, GF en de garanties voor alternatieve aanbieders van MKB-financiering betreffen kostendekkende garanties, waarvan de te realiseren premieontvangsten toereikend zijn voor het afdekken van eventuele verliesdeclaraties. Ultimo begrotingsjaar wordt op basis van de gerealiseerde ontvangsten en uitgaven vastgesteld of een onttrekking of storting dient plaats te vinden.

**Tabel 15 Begrotingsreserve Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)
(bedragen x € 1 mln)**

Stand 1/1/2020	108,3
+ Storting	229,6
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2020	338,0

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 229,6 mln gestort in de begrotingsreserve BMKB. Hiervan is € 214,6 afkomstig van BMKB-Corona.

Tabel 16 Begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering (GO) (bedragen x € 1 mln)

Stand 1/1/2020	71,2
+ Storting	178,2
- Onttrekking	0,3
Stand per 31/12/2020	249,1

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 178,2 mln gestort in de begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering. Hiervan is € 177,0 afkomstig van GO-Corona. Daarnaast werd € 0,3 mln onttrokken voor de overdracht van de premieontvangsten in het kader van de GO-Energie-transitie financieringsfaciliteit aan Invest-NL.

Tabel 17 Begrotingsreserve Groeifaciliteit (bedragen x € 1 mln)

Stand 1/1/2020	24,5
+ Storting	0,9
- Onttrekking	10,0
Stand per 31/12/2020	15,4

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 0,9 mln gestort in de begrotingsreserve Groeifaciliteit. Tevens werd er € 10 mln aan de begrotingsreserve Groeifaciliteit onttrokken ten behoeve van de begrotingsreserve Garantie MKB-financiering.

Tabel 18 Begrotingsreserve Klein Krediet Corona (bedragen x € 1 mln)

Stand 1/1/2020	0,0
+ Storting	164,8
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2020	164,8

Op basis van de beschikbare kasbuffer en de ontvangen premies in het kader van de KKC-regeling is € 164,8 mln afgestort naar de begrotingsreserve.

Tabel 19 Begrotingsreserve Garantie MKB-financiering (bedragen x € 1 mln)

Stand 1/1/2020	9,7
+ Storting	10,5
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2020	20,2

Mede op basis van de gerealiseerde ontvangsten is in totaal € 10,5 mln gestort in de begrotingsreserve Garantie MKB-financiering. Hiervan was € 10 mln afkomstig uit de begrotingsreserve Groeifaciliteit voor de afdekking van eventuele schades op de uitstaande garantieportefeuille,

Tabel 20 Budgetflexibiliteit begrotingsreserves (bedragen x € 1.000)

Stand begrotingsreserves per 31 december 2020		Waarvan juridisch verplicht
Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)	338,0	100%
Groefaciliteit	15,4	100%
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	249,1	100%
Klein Krediet Corona	164,8	22%
Garantie MKB-financiering	20,2	100%

Het percentage juridisch verplicht is bepaald op basis van het uitstaand garantieobligo in relatie tot de omvang van de begrotingsreserve. Indien het garantieobligo hoger is dan de begrotingsreserve dan is het percentage juridisch verplicht op 100% gesteld.

Beleidsartikel 3 Toekomstfonds

A. Algemene doelstelling

Versterken van de innovatieve kracht van Nederland door het beschikbaar stellen van financiering voor innovatief en snelgroeiend MKB en voor fundamenteel en toegepast onderzoek en het behouden van vermogen voor toekomstige generaties.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van Economische Zaken en Klimaat is rijksbreed verantwoordelijk voor versterking van het innovatievermogen, in het bijzonder gericht op het bedrijfsleven en verantwoordelijk voor het scheppen van randvoorwaarden voor een excellent ondernemingsklimaat.

De Minister van EZK en de bewindslieden van OCW coördineren en borgen de publieke kennisinfrastructuur voor toegepast en fundamenteel onderzoek.

Vanuit deze verantwoordelijkheden heeft de Minister een financierende en faciliterende rol, samenhangend met de stimulerende, regisserende en faciliterende rollen zoals vermeld in artikel 2 van deze begroting:

Financieren/faciliteren

- Het mede-financieren van investeringen in R&D en innovatie;
- Het faciliteren van toegang tot en financieren van (risico)kapitaal voor bedrijven;
- Het mede-financieren van Europese en internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en innovatie.

Om – aanvullend op de begroting – de Kamer te informeren over voortgang en effecten van beleid treft u op de website <https://www.bedrijvenbeleidinbeeld.nl> informatie aan over de indicatoren en kengetallen. Deze website is te zien als een digitale bijlage van de EZK-begroting.

C. Beleidsconclusies

Start-ups en mkb-financiering

Het onderdeel start-ups en mkb-financiering van het Toekomstfonds is erop gericht om de beschikbaarheid van risicokapitaal voor startups en snelgroeiende en innovatieve bedrijfsleven in Nederland te vergroten. Een goede toegang tot financiering ondersteunt ondernemingen in hun groei-strategie en daarmee het economische groeivermogen.

Na de evaluaties van de individuele risicokapitaalinstrumenten in 2018 en de uitgebreide analyse van de financieringsmarkt door onderzoeksbureau Dialogic in 2019 heeft EZK in 2020 verdere stappen gezet om invulling te geven aan de verschillende aanbevelingen en financieringsknelpunten verder aan te pakken. Zo zijn in gezamenlijkheid met de regio stappen gezet om de regeling Vroegefasefinanciering (VFF) beter aan te laten sluiten op regionale ecosystemen door een regionale module in de regeling op te nemen. In 2021 wordt deze gewijzigde regeling opengesteld. Daarnaast is in 2020 de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) in Utrecht opgericht en wordt in 2021 de ROM Flevoland opgericht.

Het jaar 2020 stond tevens in het teken van de steunmaatregelen waarvan onder andere ook start-ups en het snelgroeiende en innovatieve bedrijfsleven gebruik kon maken. Met de Corona Overbruggingslening (COL) die wordt uitgevoerd door de ROM's wordt het bedrijfsleven geholpen om tijdelijke liquiditeitsproblemen door de Covid-19 crisis te mitigeren. Daarnaast is € 150 mln beschikbaar gesteld voor het versterken van het fondsvermogen van de ROM's om de solvabiliteitspositie van de getroffen bedrijven te kunnen verbeteren. Ook werden verschillende regelingen tijdelijk verruimd en geïntensiveerd. Zo werd bijvoorbeeld € 20 mln extra budget gepubliceerd voor de Seed Capital regeling.

Investeren in fundamenteel en toegepast onderzoek

De regelingen in het kader van investeren in fundamenteel en toegepast onderzoek zijn gericht op ondersteuning van kennisproductie, -verspreiding en -toepassing. In 2020 is de eerste tender van de Thematische Technology Transferregeling (TTT-regeling) formeel afgerond met de toekenning van € 8 mln aan ieder van de drie winnende consortia. De TTT-regeling is gericht op (thematische) samenwerking op het gebied van valorisatie tussen de bij een consortium betrokken onderzoeksinstituten en daarnaast op investeringen in kennisstarters die actief zijn op het thema waarop de kennisinstellingen samenwerken. Tevens is een tweede tender geopend en eind 2020 gesloten ([Stcrt. 2020, 34326](#)). Dit heeft vijf nieuwe aanvragen opgeleverd.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 21 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 3 (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastge- stelde begroting ^{1,2}	Verschil 2020
	2016	2017	2018	2019	2020		
Verplichtingen	166.591	198.306	117.494	132.206	510.706	142.952	367.754
Uitgaven	125.418	130.371	124.189	124.308	440.276	184.452	255.824
Subsidies	0	224	1.860	1.050	2.791	999	1.792
Smart Industry		168	324	254	172	199	- 27
Haalbaarheidsstudies STW		56	1.536	796	796	800	- 4
Thematische Technology Transfer					1.823	0	1.823
Leningen	118.571	122.593	114.442	114.532	429.134	175.147	253.987
Startups / MKB financiering							
<i>Volledig revolverend</i>							
Fund to Fund	26.000	13.500	28.500	28.000	16.500	35.733	- 19.233
ROM's	15.144	15.001	8.835		317.197	0	317.197
Co-investment venture capital instrument / EIF		10.000		5.000	0	10.154	- 10.154
Smart Industry		337			0	0	0
<i>Deels revolverend</i>							
Innovatiekrediet	39.910	44.802	41.208	40.954	50.838	55.205	- 4.367
Risicokapitaal Seed Capital	16.538	18.461	21.535	27.617	26.916	46.823	- 19.907
Vroege fase financiering / informal investors	10.555	11.676	10.303	10.736	12.657	13.702	- 1.045
Startups / MKB					0	5.186	- 5.186
Investerings in fundamenteel en toegepast onderzoek							
<i>Met vermogensbehoud</i>							
Fundamenteel en toegepast onderzoek	10.424	8.816	2.802	1.732	497	5.500	- 5.003
Onco research			615		2.323	2.500	- 177
Smart Industry			644	493	333	344	- 11
Thematische Technology Transfer					1.873	0	1.873
Bijdrage aan agentschappen	6.847	7.554	7.887	8.724	8.351	8.306	45
Bijdrage RVO.nl	6.847	7.554	7.887	8.724	8.351	8.306	45
Ontvangsten	138.847	52.632	31.440	33.448	60.150	34.600	25.550
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen	114.567	10.500	5.835		26.756	0	26.756
Fund to Fund					0	8.050	- 8.050
DVI II					0	150	- 150
Investerings in fundamenteel en toegepast onderzoek		2.840	1.846	5.981	1.183	0	1.183
Co-investment venture capital instrument / EIF					15.000	0	15.000
Innovatiekrediet	13.806	26.812	10.639	10.585	8.452	17.000	- 8.548
Seed Capital	10.467	12.413	13.028	14.156	7.542	9.400	- 1.858
Vroege fase financiering	7	67	92	2.725	1.217	0	1.217

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

2 NB de stand zoals gepresenteerd onder de stand vastgestelde begroting wijkt af van de stand vastgestelde begroting bij de eerste supplettoire begroting, tweede supplettoire begroting, de tweede en de derde incidentele supplettoire begrotingen en de slotwet. De reden hiervoor is dat in deze wetten de ISB's, die zijn ingediend tussen de vaststelling van de ontwerpbegroting en de vaststelling van de eerste supplettoire begroting, zijn opgeteld bij vastgestelde begroting en in het jaarverslag niet.

Tabel 22 Uitsplitsing verplichtingen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie				Vastgestelde begroting ^{1,2}	Verschil	
	2016	2017	2018	2019			2020
Verplichtingen	166.591	198.306	117.494	132.206	510.706	142.952	367.754
<i>waarvan</i> garantieverplichtingen	0	0	0	0	0	0	0
<i>waarvan</i> overige verplichtingen	166.591	198.306	117.494	132.206	510.706	142.952	367.754

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

2 NB de stand zoals gepresenteerd onder de stand vastgestelde begroting wijkt af van de stand vastgestelde begroting bij de eerste supplettoire begroting, tweede supplettoire begroting, de tweede en de derde incidentele supplettoire begrotingen en de slotwet. De reden hiervoor is dat in deze wetten de ISB's, die zijn ingediend tussen de vaststelling van de ontwerpbegroting en de vaststelling van de eerste supplettoire begroting, zijn opgeteld bij vastgestelde begroting en in het jaarverslag niet.

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

De verplichtingenrealisatie was € 367,8 mln hoger dan de raming. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn:

- Aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen is voor € 300 mln aan leningen verstrekt ten behoeve van de Corona Overbruggingsleningen (COL). Daarnaast is een agiostorting verricht in de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) (€ 8,9 mln), is kapitaal verstrekt aan de nieuw opgerichte ROM Utrecht (€ 8 mln), is een lening verstrekt aan de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) in het kader van Smart Photonics (€ 20 mln, zie Kamerstuk [33 009, nr 92](#)) en is een lening van € 6,7 mln verstrekt aan InnovationQuarter voor de financiering van Innogenerics B.V. (zie Kamerstuk [29 477, nr. 692](#)).
- Voor Investerings in fundamenteel en toegepast onderzoek is € 2,5 mln minder aan verplichtingen aangegaan dan geraamd. Dit betreft de niet aangewende buffer die beschikbaar is voor niet volledig revolverende investeringen in het onderzoeksdeel van het Toekomstfonds.
- Er is voor € 24 mln verplichtingen aangegaan in het kader van de eerste tender van de regeling Thematische Technology Transfer. Dit budget was oorspronkelijk geraamd in 2019 en via de eindejaarsmarge toegevoegd aan de begroting 2020.
- Voor de Seed Capital regeling is € 15,3 mln meer verplichtingen aangegaan. Dit betreft onder meer de eindejaarsmarge 2019 die aan het budget voor 2020 is toegevoegd. Deze middelen zijn benut voor een extra openstelling van de Seed in het najaar van 2020.
- De middelen Startups/MKB zijn gereserveerd voor het MKB-actieplan. Deze middelen (€ 5,2 mln) kwamen niet tot besteding omdat geplande openstellingen van de regelingen MKB!-idee en MKB-werkplaatsen vanwege de coronacrisis werden doorgeschoven naar 2021.

Uitgaven

Leningen

Startups/MKB financiering

Volledig revolverend

Fund of fund (Dutch Venture Initiative (DVI))

De omvang en het moment van de uitgaven in het kader van het Dutch Venture Initiative worden bepaald door de investeringen en terugontvangsten van de fondsen bij hun portfolio-bedrijven. Deze investeringen en

ontvangsten fluctueren in aantal en omvang. Vooraf zijn deze fluctuaties niet precies te ramen. Er was in 2020 voor een bedrag van € 19,2 mln minder gefinancierd in het kader van DVI en DVI II.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen

Door de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen is voor € 284,6 mln getrokken op de leningen in het kader van de Corona Overbruggingsleningen (COL). Daarnaast is een agiostorting verricht in de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) (€ 8,9 mln), is kapitaal verstrekt aan de nieuw opgerichte ROM Utrecht (€ 8 mln), is een lening verstrekt aan de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) in het kader van Smart Photonics (€ 10 mln) en is een lening verstrekt aan InnovationQuarter voor de financiering van Innogenerics B.V. (€ 5,7 mln)

Co-investment venture capital instrument/EIF

Conform de Machtigingswet Invest-NL is het Co-investment venture capital instrument overgedragen aan Invest-NL waardoor er geen uitgaven meer in 2020 zijn verricht.

Gedeeltelijk revolverend

Innovatiekrediet

Voor het Innovatiekrediet is € 4,4 mln minder uitgegeven dan geraamd. De kasuitgaven op het Innovatiekrediet fluctueren jaarlijks door individuele uitbetalingsafspraken met bedrijven op basis van afgesproken mijlpalen.

Seed Capital Regeling

De uitfinanciering van de verplichtingen vindt plaats op basis van liquiditeitsbehoefte van de Seedfondsen. Dit kan van jaar op jaar fluctueren. In totaal werd € 19,9 mln minder uitgegeven dan de oorspronkelijke raming.

Startups MKB

De middelen Startups/MKB zijn gereserveerd voor het MKB-actieplan. Deze middelen (€ 5,2 mln) kwamen niet tot besteding omdat geplande openstellingen van de regelingen MKB!-idee en MKB-werkplaatsen vanwege de coronacrisis werden doorgeschoven naar 2021.

Investerings in fundamenteel en toegepast onderzoek (met vermogensbehoud)

Fundamenteel en toegepast onderzoek

Voor de investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek werd de beschikbare buffer niet aangewend (- € 2,5 mln) en werd er € 2,5 mln minder uitgegeven in het kader van de regeling Toekomstfondskrediet Onderzoeksfaciliteiten (TOF) vanwege een lagere liquiditeitsbehoefte.

Tabel 23 Kengetallen								
Kengetallen	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Bron
Innovatiekrediet								RVO.nl
Aantal bedrijven dat Innovatiekrediet gebruikt	40	33	32	29	31	29	27	
Omvang private R&D-uitgaven ondersteund met een Innovatiekrediet (x € 1 mln)	123	119	136	159	173	139	167	
Seed Capital en Fund of funds¹								RVO.nl/EIF
Aantal participaties via Seed Capital en Fund of Funds	32	50	81	95	125	146	106	
Omvang gestimuleerd risicokapitaal voor innovatieve bedrijven door Seed Capital en Dutch Venture Initiative/Fund of Funds (x € 1 mln)	257	553	744	182	1.606	351	440	
Vroegefasefinanciering								RVO.nl/ NWO-TTW
Aantal ondernemers dat Vroege Fase Financiering gebruikt		40	37	41	40	33	42 ²	
Regeling Thematische Technology Transfer								RVO.nl
Het aantal nieuwe (initiële) participaties in het afgelopen kalenderjaar van TTT-fondsen							10	
Aantal startende bedrijven ten gevolgen van de valorisatieactiviteiten door een TTT-samenwerkingsverband							n.n.b.	

1 Voor DVI en DVI II betreft het de cijfers tot en met 30 september 2020.

2 Dit betreft voor het onderdeel NWO-TTW een voorlopig cijfer.

Ontvangsten

Er is per saldo € 25,6 mln meer ontvangen dan bij ontwerpbegroting geraamd. Dit komt met name door de volgende oorzaken:

Dutch Venture Initiative

De ontvangsten (€ 8,2 mln) voor het Dutch Venture Initiative (DVI) en DVI II zijn niet in 2020 gerealiseerd. Naar verwachting zullen in 2021 de eerste ontvangsten op de EZK-begroting worden gerealiseerd.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen

Er is € 8,9 mln ontvangen in het kader van de afwikkeling van het Innovatiefonds Noord Nederland. Daarnaast is € 17,9 mln ontvangen in het kader van de Corona Overbruggingslening (COL). Dit betreft middelen die in 2021 opnieuw beschikbaar komen voor de COL via de ROM's.

Co-investment venture capital instrument EIF

Op basis van de Machtigingswet Invest-NL is het Co-investment venture capital instrument overgedragen aan Invest-NL. In het kader daarvan heeft Invest-NL aan de Staat de reeds door de Staat in dit instrument geïnvesteerde middelen gecompenseerd (€ 15 mln).

Innovatiekrediet

Als gevolg van de coronacrisis is aan ondernemingen de mogelijkheid van uitstel van aflossing en rentebetaling verleend, waardoor er € 8,5 mln minder ontvangsten gerealiseerd zijn.

Beleidsartikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering

A. Algemene doelstelling

De doelstelling bij artikel 4 is om in het kader van het klimaatbeleid in internationaal verband bij te dragen aan het realiseren van de doelen van de klimaatovereenkomst van Parijs en, in Europees verband, het beperken van de uitstoot van broeikasgassen in 2030 met minstens 40% ten opzichte van 1990. Samen met andere lidstaten streven naar een ambitieuzer klimaatbeleid; klimaatneutraliteit in 2050 in de EU en daarvan afgeleid een reductiedoel van 55% voor 2030.

Nationaal worden de doelen uit de Klimaatwet nagestreefd:

- een reductie van de emissies van broeikasgassen van 49% in 2030 ten opzichte van 1990
- een reductie van de emissies van broeikasgassen met 95% in 2050 ten opzichte van 1990
- een volledige CO₂-neutrale elektriciteitsproductie in 2050.

In het kader van het energiebeleid werken we toe naar een CO₂-arme energievoorziening die veilig, betrouwbaar en betaalbaar is, op zodanige wijze dat economische kansen worden verzilverd en energie in het ruimtelijk beleid is geïntegreerd. De belangrijkste maatschappelijke uitdagingen waarop gefocust wordt zijn de klimaat- en energietransitie en de goede technische en veilige invulling van de afbouw van de gaswinning uit het Groningenveld.

Op de korte termijn stuurt het kabinet op de energiedoelstellingen, zoals overeengekomen in het Energieakkoord: 14% duurzame energie in 2020 en 16% in 2023; gemiddeld 1,5% energiebesparing per jaar en 100 PJ in 2020; creëren van ten minste 15.000 voltijdsbanen. De inzet voor 2030 en verder is gericht op de totstandkoming en uitvoering van de afspraken uit het Klimaatakkoord en het Klimaatplan, in lijn met de doelen uit de Klimaatwet. In het Klimaatplan worden de maatregelen benoemd om de doelstellingen uit de Klimaatwet te bereiken. Een belangrijk deel van deze maatregelen komt voort uit het Klimaatakkoord. De maatregelen vormen een samenhangend pakket dat door verschillende partijen in verschillende sectoren wordt uitgevoerd. De maatregelen zijn er onder andere op gericht om CO₂-reducerende technieken verder uit te rollen en rendabel te maken, knelpunten die een transitie naar een CO₂-arme economie in de weg staan op te lossen en regionale en lokale samenwerking en participatie rond de transitie te versterken.

Om deze doelstellingen te bereiken zet EZK financiële instrumenten in zoals subsidies en garanties, maar ook niet-financiële instrumenten zoals het stroomlijnen van energieregelgeving om de werking van de energiemarkt te verbeteren, de regeldruk te verminderen en efficiënter toezicht mogelijk te maken.

In de kamerbrief met betrekking tot het Lentepakket Europees Semester 2019 heeft het kabinet gereageerd op de landspecifieke aanbevelingen 2019 van de Europese Commissie (Kamerstuk [21 501-20, nr. 1467](#)). Als onderdeel van de investeringsaanbeveling beveelt de Commissie aan om het investeringsbeleid meer te focussen op investeringen in hernieuwbare energie, energie-efficiëntie en het terugdringen van de emissie van broeikasgassen. De Commissie constateert daarbij dat Nederland op koers ligt om het doel

voor broeikasgasreductie in de non-ETS sectoren in 2020 te halen. Ook stelt de Commissie dat het doel voor hernieuwbare energie in 2020 waarschijnlijk niet gehaald wordt zonder aanvullende maatregelen. Het kabinet staat voor een ambitieus klimaat- en energiebeleid. Het kabinet blijft inzetten op het realiseren van de doelen uit het Energieakkoord. Daarnaast worden maatregelen genomen om in 2030 49% broeikasgasreductie te realiseren ten opzichte van 1990. Hiervoor heeft het kabinet in het Regeerakkoord aanvullende middelen beschikbaar gesteld onder andere via de SDE+ en de Klimaatvelop. Daarnaast heeft het kabinet bij Najaarsnota 2018 nog € 500 mln beschikbaar gesteld om de klimaatdoelen voor 2030 te halen.

B. Rol en verantwoordelijkheid

Op het gebied van het klimaatbeleid regisseert de Minister van EZK, op basis van de Klimaatwet, het nationale klimaatbeleid en de inhoudelijke lijn voor de nationale inbreng in de ontwikkeling van het Europese en het mondiale klimaatbeleid.

De Minister van EZK is verder op grond van de Elektriciteitswet 1998, de Gaswet en de Mijnbouwwet verantwoordelijk voor het energiebeleid. Hieruit vloeien de volgende verantwoordelijkheden voort:

Klimaatbeleid

Regisseren

- Regisseren van het nationale klimaatbeleid op basis van de nationale doelen en de werkwijze zoals deze is vastgelegd in de Klimaatwet, met het oog op het door Nederland nakomen van de (onder andere) in United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) en EU-verband gemaakte afspraken over het reduceren van CO₂ en overige broeikasgasemissies. Hieronder valt ook het emissiehandelssysteem, waarin CO₂-emissierechten worden toegewezen en geveild.
- De regie op de internationale aspecten van het klimaatbeleid, inclusief het politieke optreden en de vertegenwoordiging in de betreffende internationale gremia. Daaronder vallen onder andere de Europese Transport- en Milieuraad en relevante VN-bijeenkomsten.

(Doen)Uitvoeren

- De coördinatie van de Nederlandse inzet in internationaal kader bij de vaststelling van normen en plafonds, de vertaling daarvan naar Nederlandse wet- en regelgeving en de verdeling van doelstellingen over sectoren en milieuthema's. De doelen en normen hebben betrekking op het reduceren van CO₂-emissies van motorvoertuigen, op brandstofkwaliteit, op de productie en de inzet van duurzame biobrandstoffen, op de mondiale uitfasering van ozonlaagafbrekende stoffen en van gefluorideerde broeikasgassen en op de handel in CO₂-emissierechten (Emissions Trading System/ETS).
- De opdracht aan de Nederlandse Emissieautoriteit (NEa) voor het handelssysteem in CO₂-emissierechten, waaronder het toewijzen en doen veilen van CO₂-emissierechten. Ook de registratie van hernieuwbare energie voor het verkeer en de rapportage hierover ter controle van de duurzaamheid en de CO₂-prestatie en het toezicht op de bijstook van duurzame biomassa bij energiecentrales zijn hier onderdeel van.

Stimuleren

Om de klimaatdoelen te behalen worden maatschappelijke partners proactief betrokken. De Minister van EZK stimuleert het in stand houden, aangaan en organiseren van allianties met en tussen bedrijven, branches, overheden, burgers en kennisorganisaties rondom de doelen uit de Overeenkomst van Parijs, het Klimaatakkoord en het Energieakkoord.

Energiebeleid

Regisseren

- Het regisseren van de realisatie van grote energie-infrastructuurprojecten die onder de Rijkscoördinatieregeling (RCR) vallen; dit betekent als projectminister, samen met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), verantwoordelijk voor de ruimtelijke inpassing van projecten en voor de coördinatie van benodigde vergunningen;
- Het versneld uitrollen van windenergie op zee richting 2030 en verder;
- Het actief participeren in Europese en internationale netwerken ten behoeve van energy governance, kennis brengen naar en leren van andere landen en instellingen;
- Het creëren van randvoorwaarden waardoor de energievoorziening internationaal kan concurreren en het verdienpotentieel van de energie-sector in relatie tot de energietransitie ten volle wordt benut;
- Het creëren van randvoorwaarden voor een doelmatige, veilige en verantwoorde winning van onze bodemschatten;
- Het bieden van mogelijkheden aan, en het faciliteren van, lokale duurzame energie-initiatieven;
- Het coördineren van het energiebesparingsbeleid via de verschillende vakministers;
- Het creëren van randvoorwaarden voor de ontwikkeling van innovatie-ecosystemen;
- Het uitvoeren van de vergunningverlening voor de mijnbouw;
- Het creëren van randvoorwaarden voor een goede nucleaire (kennis)infrastructuur en veilige uraniumverrijking, met inbegrip van de taken die hierover zijn opgenomen in internationale verdragen, met het oog op de bewaking en beveiliging van de hierbij betrokken kennis en technologie.

Financieren

Het voeren van het financieel instrumentarium op de beleidsterreinen hernieuwbare energie, energiebesparing, mijnbouwklimaat en klimaat- en energie-innovatie gericht op het realiseren van CO₂-reductie en een goed werkend energiesysteem.

Stimuleren

- Het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie (conform afspraken Energieakkoord resp. Klimaatakkoord en de Richtlijn Hernieuwbare Energie (RED));
- Het stimuleren van energiebesparing (conform afspraken Energieakkoord resp. Klimaatakkoord en de Europese Energie-Efficiency Richtlijn (EED)).
- Het stimuleren van de ontwikkeling en gebruik van klimaat- en energie-innovaties;
- Het stimuleren van de verdergaande reductie van CO₂-uitstoot van en energiebesparing bij energiebedrijven en industrie;
- Het stimuleren van een goed werkende Europese energiemarkt met een adequate infrastructuur en bijbehorende wetgeving;

- Het stimuleren van de transitie naar een duurzame en betrouwbare energievoorziening, inclusief de bijdrage aan het internationale oliecrisisbeleid.

De in dit jaarverslag opgenomen prestatie-indicatoren zijn afkomstig uit de Monitor Klimaatbeleid. Voor een totaaloverzicht verwijzen wij naar deze Monitor (Kamerstuk 32 813, nr. 609). De Monitor is een onderdeel van de borgingcyclus zoals vastgelegd in de Klimaatwet en het Klimaatplan:

- Met de Klimaatnota, de Monitor klimaatbeleid en de KEV geeft het kabinet jaarlijks een actueel inzicht in de voortgang van het klimaatbeleid en de realisatie van het doelbereik. Dit kan eventueel leiden tot bijsturen van de uitvoering van afspraken door partijen.
- Vijf jaar na vaststelling van het Klimaatplan vindt een herijking van de opgave (en daarmee een herziening van het Klimaatplan) plaats. Hiervoor zal in 2024 een integrale doorlichting van het klimaatbeleid worden uitgevoerd.

Tabel 24 Prestatie-indicatoren klimaat- en energiebeleid

	2015	2016	2017	2018	2019	2020 ¹	Ambitie 2020	Bron
Algemene Prestatie-indicator								
Emissies ETS-sectoren	94,1	93,9	91,4	87,4	83,7	n.n.b.	n.v.t.	RIVM
Emissies niet-ETS-sectoren	99,1	99,7	99,7	99,4	97,4	n.n.b.	n.v.t.	RIVM
Reductie van de emissies van broeikasgassen t.o.v. 1990	11,6%	11,7%	12,6%	15,1%	18,0%	n.n.b.	n.v.t.	RIVM, KEV2020
Aandeel hernieuwbare energie	5,70%	6,00%	6,60%	7,40%	8,70%	n.n.b.	14%	KEV2020
Prestatie-indicatoren								
Elektriciteit								
Gerealiseerde vermogen windenergie op zee in MW	357	957	957	957	957	n.n.b.	2023: 4.450 MW 2030: 11.000 MW	Klimaatmonitor 2020 ²
Gerealiseerd vermogen wind op land en zon-PV in MW	4.560	5.435	6.156	7.958	10.430	n.n.b.	2020: 6000 MW voor Wind op Land (voor Zon-PV is er geen doelstelling)	Klimaatmonitor 2020 ²
Gerealiseerd vermogen in waterstofprojecten uit elektrolyse in MW				1,1	1,1	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020 ³
Concentratiegraad in de retailsector elektriciteit - HHI	2.152	1.992	1.822	1.951	2.021	1.918	n.v.t.	ACM
Concentratiegraad in de retailsector elektriciteit -C3	79%	75%	72%	74%	75%	72%	n.v.t.	ACM
Concentratiegraad in de retailsector gas - HHI	2.052	1.895	1.821	1.949	1.949	1.941	n.v.t.	ACM
Concentratiegraad in de retailsector gas - C3	77%	74%	72%	74%	72%	73%	n.v.t.	ACM
Elektriciteitsstoringen in minuten per jaar	33	21	24	27	20	21	n.v.t.	ACM
Ontwikkeling kostprijs hernieuwbare Wind op Land EUR/MWh	91	86	79	67	68	51	59	Klimaatmonitor 2020 ⁴
Ontwikkeling kostprijs Zon-PV EUR/MWh	141	128	125	110	95	80	83	Klimaatmonitor 2020 ⁴
Prestatie-indicatoren Industrie								
Cumulatieve vermeden CO ₂ vanaf 2015 door procesefficiëntie-maatregelen uit MJA/MEE in kton)	605.983	1.007.183	1.830.466	2.560.195	3.215.997	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020 ⁵
Gerealiseerde cumulatieve energiebesparing van EIA en MJA/MEE (in PJ)	11,4	21,1	37,4	53,5	53,5	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020 ⁵

	2015	2016	2017	2018	2019	2020 ¹	Ambitie 2020	Bron
Toegekende duurzame investeringen in de industrie via EIA en MIA-Vamil (bedragen in € 1.000)	387.821	224.746	275.438	422.999	275.635	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020 ⁵
Groegasproductie in relatie tot de productie van elektriciteit en warmte uit biomassa (in PJ)	2,52	2,62	3,10	3,38	n.n.b.	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020

Prestatie-indicatoren Gebouwde Omgeving

Aandeel warmtepompen in verwarming woning (%)	geen data	geen data	2,4	2,6	3,6	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020; warmtemonitor 2019 ⁶
Gemiddelde aardgasgebruik van huishoudens en diensten (per woning, in GJ)	40,1	geen data	40,1	39,9	geen data	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020 ⁷
Verdeling geregistreerde woningen met energielabel A of B (%)	geen data	30%	31%	32%	33%	n.n.b.	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020 ⁶
Aantal gebouwen in Utiliteitsbouw met energielabel A+, A of B	geen data	geen data	23.379	geen data	geen data	66.268	n.v.t.	Klimaatmonitor 2020 ⁶

1 De realisatie in 2020 van de indicatoren die gebaseerd zijn op de Klimaatmonitor is pas in november 2021 beschikbaar (KEV2021). Ook de cijfers van het RIVM over 2020 zijn nog niet beschikbaar.

2 CBS (2020) Hernieuwbare elektriciteit: productie en vermogen (Statline).

3 RVO.nl (2020) Interne cijfers topsector Energie, Topconsortia Kennis en Innovatie (TKI) Nieuw Gas (2020) interne cijfers, Gasunie (2020) interne cijfers.

4 PBL (2020) Eindadvies basisbedragen SDE++ 2020.

5 RVO.nl (2020) interne cijfers MIA/VAMIL/EIA/SDE+ en ISDE regelingen.

6 RVO.nl (2020) Energielabelregistratie.

7 PBL (2020) Klimaat- en Energieverkenning, bewerking RVO.nl.

Tabel 25 Uitstoot broeikasgassen¹ (mld CO₂-equivalenten)

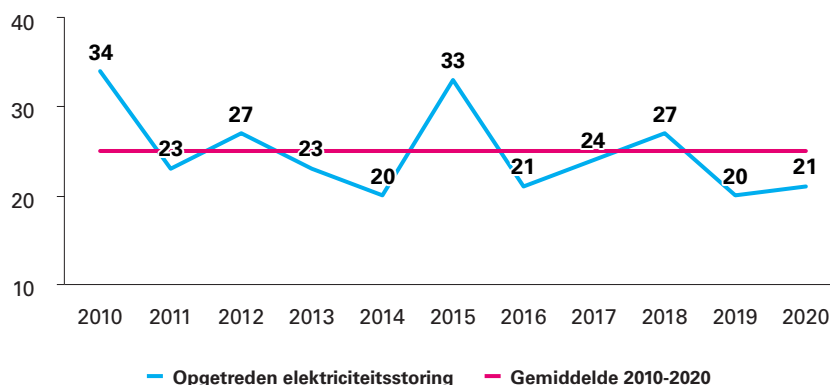
	1990	2004	2018	2019	Raming 2030
Industrie	87,0	68,9	57,2	56,7	53,1
Energiebedrijven	39,6	54,9	45,2	42,3	18,8
Verkeer en vervoer	32,3	39,6	35,6	35,2	31,6
Landbouw	32,9	26,0	26,9	26,4	24,5
Gebouwde omgeving	29,9	31,1	24,4	23,3	18,6
Totaal	221,7	220,5	189,3	183,9	146,6

1 Bron: KEV2020.

Kengetal HHI en C3

De C3 is het gezamenlijk marktaandeel van de drie grootste leveranciers. De mate van concentratie op de kleinverbruikersmarkt voor elektriciteit en gas vormt een indicatie voor de concurrentie op die markten. Een indicator hiervoor is de Herfindahl-Hirschman Index (HHI). Een markt met een HHI onder de 1.800 punten wordt gezien als een competitieve markt en een markt met een index tussen de 1.800 en 8.000 punten wordt gezien als een geconcentreerde markt. Het is vele jaren beleid van het ministerie geweest om de concentratiegraad te verlagen en dat beleid is nu geëffectueerd, zodat er geen actief beleid meer op gevoerd wordt. Wel wordt de concentratiegraad nog jaarlijks door ACM gemonitord.

Figuur 4 Kengetal: Elektriciteitsstoringen in minuten per jaar

Bron: Netbeheer Nederland

C. Beleidsconclusies

Beleidsconclusies Klimaatbeleid

In oktober 2020 bleek op basis van de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2020 dat het huidige beleid nog onvoldoende is om het doel voor 2030 van CO₂-reductie te realiseren. Het kabinet heeft zodoende, met partijen, de uitvoering van de bestaande afspraken geïntensiveerd. Tevens zijn in 2020 reeds extra uitgaven gepland of naar voren gehaald om de klimaatopgave te versnellen. Dit laat onverlet dat er extra maatregelen nodig zullen zijn. De ambtelijke studiegroep Klimaatopgave Green Deal, onder leiding van Laura van Geest, heeft hiertoe handelingsperspectieven uitgewerkt die door het volgende kabinet gebruikt kunnen worden bij de invulling van de additionele CO₂-reductieopgave.

Uitvoering Klimaatakkoord

In 2020 is de eerste Klimaatnota door het kabinet aan het parlement aangeboden op basis van de Klimaatwet. De Klimaatnota bevat de appreciatie van het kabinet op de voortgang van het klimaatbeleid en schetst de prioriteiten voor het aankomende jaar. Tevens is voor de eerste maal de monitor klimaatbeleid aan de Kamer aangeboden. De Monitor Klimaatbeleid is een (jaarlijkse) bijlage bij de Klimaatnota die (i) de hoofdlijnen bevat van de voortgang over het afgelopen jaar van beleid en afspraken, en (ii) aan de hand van kernindicatoren ontwikkelingen beschrijft omtrent (rand)voorwaarden, (gedrags)veranderingen en beleidsrelevante resultaten.

2020 was het eerste jaar van de uitvoering van het Klimaatakkoord. De cijfers van de KEV2020 geven voor 2030 een prognose van 34% emissiereductie ten opzichte van 1990, met een bandbreedte van 30-40%. Dat is ver verwijderd van het doel van – 49%. Hier is een aantal redenen voor:

- Een aantal belangrijke maatregelen was nog niet voldoende ver uitgewerkt, om al door PBL meegenomen te worden in de KEV 2020 (bijvoorbeeld industrieheffing, maatregelen gebouwde omgeving).
- De daling van de gasprijs sinds het Klimaatakkoord zorgt voor extra uitstoot in Nederland.
- Ten opzichte van het Klimaatakkoord is sprake van statistische bijstellingen, dit leidt tot een tegenvaller van 3 Mton extra uitstoot.

Urgenda

Om uitvoering te geven aan het Urgenda-vonnis heeft het kabinet op 24 april 2020 een set aanvullende maatregelen aangekondigd waarmee zowel op de korte termijn, alsook in de jaren na 2020 extra CO₂-reductie wordt gerealiseerd (Kamerstuk [32 813, nr. 496](#)). Zo kiest het kabinet, in aanvulling op de wet verbod op kolen bij elektriciteitsproductie (uitfasering kolenstroom uiterlijk in 2030), ervoor om een forse CO₂-reductie te realiseren door de komende jaren het aantal draaiuren van kolencentrales fors terug te dringen. In aanvulling daarop is een call for proposals opengesteld om één van de drie moderne kolencentrales in Nederland de mogelijkheid te geven om vrijwillig te sluiten met behulp van een subsidie (Kamerstuk [32 813, nr. 568](#)).

Daarnaast worden in de andere sectoren aanvullende maatregelen getroffen. Dit betreffen onder andere gerichte maatregelen in de industrie, op basis van vrijwilligheid, bijvoorbeeld op het gebied van lachgasreductie. Ondernemers en huishoudens worden gestimuleerd om zelf reductiemaatregelen te nemen die ook in hun eigen portemonnee iets opleveren. Bij de uitwerking van maatregelen is ook dankbaar gekeken naar de voorstellen voor aanvullende maatregelen die aangedragen zijn door Stichting Urgenda en betrokken stakeholders.

De KEV2020 laat zien dat de klimaatopgave voor 2030 is gegroeid, mede als gevolg van factoren die buiten de invloedssfeer van het kabinet liggen, met als belangrijke exogene ontwikkeling de doorwerking van de daling van de gasprijs die zorgt voor extra uitstoot in Nederland. Deze exogene ontwikkelingen hebben ook invloed op de prognose voor 2020 en de jaren erna en daarmee op de uitvoering van het Urgenda-vonnis. Daarmee blijft de onzekerheid over de bandbreedte rond de emissies de komende jaren fors (zie bij Uitvoering Klimaatakkoord) en blijft onzekerheid bestaan of de komende jaren een CO₂-emissiereductie van 25% gerealiseerd wordt. Het PBL heeft in zijn ramingen echter nog niet alle door het kabinet aangekondigde maatregelen kunnen meenemen.

Op 9 december 2020 heeft het kabinet in reactie op de resultaten uit de KEV2020 enkele aanvullende maatregelen aangekondigd die het kabinet treft (Kamerstuk [32 813, nr. 658](#)). Het kabinet vindt het van belang om deze inzet te plegen om - gezien de forse onzekerheidsbandbreedte over de emissies de komende jaren - te laten zien dat het alles op alles zet om ook de komende jaren de CO₂-emissie met 25% terug te brengen ten opzichte van 1990, voortvloeiend uit het Urgenda-vonnis.

Europese klimaatdoelen

In de Europese Raad van december 2020 heeft de Europese Unie overeenstemming bereikt over het vaststellen van een netto klimaatdoel van ten minste 55% in 2030 ten opzichte van 1990. Het Ministerie van EZK heeft zich hier succesvol voor ingezet. De Europese Unie heeft haar opgehoogde doel voor 2030 als haar National Determined Contribution in het kader van het Parijsakkoord bij UNFCCC ingediend.

Zowel het reeds eerder vastgestelde doel dat de EU in 2050 klimaatneutraal zal zijn in lijn met het Parijsakkoord als dit opgehoogde doel voor 2030 zijn in een gemeenschappelijk standpunt van de Milieuraad van december 2020 vastgelegd. Daarnaast heeft de Europese Raad van juli 2020, mede op aandringen van Nederland, afgesproken dat ten minste 30% van alle middelen uit het Europese Herstelfonds en Meerjarig Financieel Kader aan klimaat besteed dienen te worden.

Beleidsconclusies energiebeleid

Energieakkoord

In het Energieakkoord is afgesproken om in 2020 14% van onze energiebehoefte op te wekken uit duurzame energiebronnen. In 2023 moet dit 16% zijn. Om het 2020-doel voor hernieuwbare energie (14%) te behalen, is in de kabinetsreactie op de KEV2019 een aanvullend maatregelenpakket aangekondigd. Om het resterende tekort te dichten heeft het kabinet in het voorjaar van 2020, als onderdeel van de bredere energiesamenwerking met Denemarken, een overeenkomst gesloten voor statistische overdracht. Volgens de Europese Commissie is dit een goed voorbeeld van een samenwerkingsverband in de Europese energietransitie dat ook goed past bij de Europese Waterstof en Systeemintegratie Strategieën. Het kabinet houdt onverminderd vast aan het realiseren van 16% hernieuwbare energie in 2023.

Verbreding van de SDE+ (SDE++)

Op 14 januari jl. is de Tweede Kamer geïnformeerd over het verloop van de eerste openstelling van de SDE++ in 2020 (Kamerstuk [31 239, nr. 328](#)). In het Regeerakkoord van het kabinet Rutte-III is aangekondigd dat de SDE+ verbreed zou worden met als doel om naast hernieuwbare energie ook andere CO₂-reducerende technieken te ondersteunen. Hiertoe zijn verschillende nieuwe technieken aan de SDE+ toegevoegd, waaronder de afvang en opslag van CO₂, elektrische boilers en de benutting van restwarmte. Op deze wijze levert de SDE++ een belangrijke bijdrage aan het kosteneffectief realiseren van het streven van het kabinet naar 49% CO₂-reductie in 2030 ten opzichte van 1990. Van 24 november 2020 tot 17 december 2020 heeft de eerste openstelling van de SDE++ plaatsgevonden. De eerste resultaten van de SDE++ 2020 wijzen op een goed verloop van de eerste openstellingsronde. In het voorjaar van 2020 heeft nog een extra openstellingsronde van de SDE+ plaatsgevonden, dit met het oog op de stimulering van hernieuwbare energie en het realiseren van het doel van 14% hernieuwbare energie in 2020. Van het totaal aantal aanvragen zijn 7.012 projecten positief beschikt met een bijbehorend verplichtingenbudget van ca. € 3,3 mld (Kamerstuk [31 239, nr. 326](#)). Verder is de Wet Opslag Duurzame Energie en Klimaattransitie (ODEK) zowel door de Tweede als Eerste Kamer behandeld en per 1 januari 2021 in werking getreden.

Geothermie

In 2020 is verder gewerkt aan de uitvoering van de beleidsbrief geothermie (Kamerstuk [31 239, nr. 282](#)) en is een traject ingezet om in kaart te brengen wat nodig is om de groei van geothermie ook op de langere termijn te bestendigen. De aanpassing van de Mijnbouwwet en -regelgeving specifiek voor aardwarmte heeft enige vertraging opgelopen, maar zal naar verwachting 1 oktober 2021 in werking treden. Daarin wordt ook de deelname van EBN in aardwarmteprojecten wettelijk geregeld (Kamerstuk [32 239, nr. 298](#)). De in 2019 gestarte seismische campagne om de kennis van de ondergrond voor geothermie te vergroten is in 2020, ondanks de COVID-epidemie, succesvol en met goede resultaten voortgezet. De verworven seismische data zijn van hoge kwaliteit en vergroten daardoor de kennis van de ondergrond in deze gebieden aanzienlijk.

Wind op Zee

Met de bekendmaking van de winnaar van de tender voor windenergiegebied Hollandse Kust Noord op 29 juli 2020 is het vijfde en laatste windenergiegebied uit de oorspronkelijke routekaart windenergie op zee 2023 (doelstellingen Energieakkoord) vergund. Net als de voorgaande twee

tenders betrof dit een tender zonder subsidie. Dit jaar is tevens de oogsttijd van de routekaart windenergie op zee 2023 aangebroken. De eerste windenergiegebieden (Borssele 1 tot en met 5, totaal 1,4 GW) produceren sinds 2020 duurzame stroom.

Op 14 oktober 2020 is de nota van wijziging (Kamerstuk [35 092, nr. 11](#)) voor het voorstel van de Wijziging van de Wet windenergie op zee (ondersteunen opgave windenergie op zee) ingediend. Deze wijziging voegt de mogelijkheid toe om een langere vergunningsduur van maximaal 40 jaar vanaf het begin te kunnen toekennen, wat bijdraagt aan een positieve businesscase van windparken op zee.

Helaas is vanwege de uitspraak van 29 mei 2019 van de Raad van State over het Programma Aanpak Stikstof (PAS) de publicatie van het ontwerp-kavelbesluit voor Hollandse Kust (west) vertraagd. Het ontwerpbesluit is nu voorzien voor het eerste kwartaal van 2021 en het definitieve besluit voor het tweede kwartaal van 2021. Dit zal naar verwachting noch resulteren in een vertraging van de tender Hollandse Kust (west), noch in een vertraging van de verdere uitrol van wind op zee.

Tenslotte worden in de publicatie en appreciatie van de Noordzee Energie Outlook (Kamerstuk [32 813, nr. 646](#)) van 4 december 2020 concrete maatregelen en voorbereidingen uiteengezet om de verdere uitrol van wind op zee na 2030 en een extra opgave daarvoor mogelijk te maken.

Energiebesparing

2020 was het laatste jaar van de energiebesparingsconvenanten MJA3 en MEE (Meerjarenafspraken Energie-Efficiëntie). De Kamer is in 2020 geïnformeerd (Kamerstuk [30 196, nr. 734](#)) over de resultaten over monitoringsjaar 2019 en zal in 2021 geïnformeerd worden over 2020. De prognose voor het Addendum op het MEE-convenant was met 8,852 PJ in 2020 iets onder het beoogde 9 PJ doel. Vanwege corona is het Addendum een jaar verlengd tot eind 2021 (Kamerstuk [30 196, nr. 740](#)). Hiermee wordt het behalen van de 9 PJ afspraak beter binnen bereik gebracht. Bedrijven die hun besparingsopgave onvoldoende hebben ingevuld hebben een factuur ontvangen. Deze bedrijven kunnen ervoor kiezen hun betaling uit te stellen indien ze verwachten in 2021 alsnog hun besparingsopgave te halen.

Samen met brancheverenigingen en het bevoegd gezag zijn bedrijven succesvol aangezet om extra energie te besparen. Zo is in 2020 de regeling Versterkte Uitvoering Energiebesparing en Informatieplicht (VUE) van start gegaan. Voor de informatieplicht energiebesparing loopt hierdoor het aantal rapportages op. Ook is extra capaciteit voor het bevoegd gezag ingekocht, bijvoorbeeld voor bedrijfsbezoeken. Vanwege de coronacrisis is de inzet van deze capaciteit echter wel vertraagd.

Regionale Energiestrategieën (RES)

In 2020 hebben de 30 energieregio's allen volgens plan hun concept-RES opgeleverd. De RES'en zijn de regionale plannen over de manier waarop de doelen uit het Klimaatakkoord voor duurzame energie moeten worden gehaald. Het doel van de RES'en is de opwek van minimaal 35 TWh aan duurzame energie (wind, zon) op land in 2030. Uit analyses van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) blijkt dat de potentiële opwek van de concept-RES'en valt binnen een bandbreedte 31,2 tot 45,7 TWh, met een middenwaarde van 38,2 TWh. De 35 TWh lijkt dus haalbaar, maar de realisatie is uitdagend en zal nog heel wat inspanning vergen.

Ondersteuning door het Rijk vindt voornamelijk plaats via het Nationaal Programma (NP) RES. Het grootste vraagstuk is de optimalisatie tussen betaalbaarheid, draagvlak, ruimtelijke ontwikkeling en systeemefficiëntie (Kamerstuk [32 813, nr. 613](#)). Het RES-proces staat volop in het teken van het vinden van knelpunten en belemmeringen en in gezamenlijkheid tussen het Rijk, decentrale overheden, de netbeheerders, marktpartijen en coöperaties zoeken naar oplossingen en kansen. Hierdoor is het beleid continu in ontwikkeling. Op 1 juli 2021 moeten de regio's hun RES 1.0 opleveren.

CCS

In 2020 zijn er grote vorderingen gemaakt bij de verschillende CCS-projecten. De SDE++ is opengesteld voor CCS-projecten, waarvoor ook een zevental aanvragen zijn ingediend.

Gezamenlijk met de voortgang die gemaakt is in de ruimtelijke inpassing, zijn binnen het Porthos-project in de Rotterdamse haven grote stappen voorwaarts gezet. In 2020 heeft EZK aan EBN instemming verleend om onder de Mijnbouwwet het Porthos-project te ontwikkelen en uit te voeren en heeft EZK aan EBN een lening verstrekt om haar aandeel in het Porthos-project mee te kunnen financieren. Daarnaast heeft het Porthos-project ook een grote Europese subsidie uit het Connecting Europe Facility toegezegd gekregen. Ook het CCS-project bij IJmuiden, Athos, heeft subsidie ontvangen vanuit nationale en Europese subsidieregelingen voor het uitvoeren van haalbaarheidsstudies.

Waterstof

De kabinetsvisie waterstof is in het voorjaar van 2020 naar de Tweede Kamer gestuurd. Deze visie bevat een beleidsagenda voor het realiseren van de randvoorwaarden voor de introductie van waterstof als energiedrager in het energiesysteem en de economie. Op deze wijze is in 2020 een goede basis gelegd voor het ontwikkelen van beleid: dit is in lijn met het beoogde resultaat voor 2020. De belangrijkste onderwerpen in deze beleidsagenda zijn wet- en regelgeving en financieel instrumentarium. De uitvoering verloopt volgens plan.

Salderen

Het wetsvoorstel dat regelt dat de salderingsregeling stapsgewijs zal worden afgebouwd van 1 januari 2023 tot 1 januari 2031, is in 2019 ter consultatie aangeboden (Kamerstuk [31 239, nr. 305](#)). Een [verslag](#) van de reacties op de consultatie is vastgesteld op 30 september 2020. De binnengekomen reacties hebben geleid tot verbeteringen in het wetsvoorstel, dat op 8 oktober 2020 aan de Tweede Kamer is gestuurd (Kamerstuk [35 594, nr. 2](#)). Naar aanleiding van het wetsvoorstel heeft de Tweede Kamer op 23 november schriftelijke vragen gesteld (Kamerstuk [35 594, nr. 5](#)), waarop begin 2021 een antwoord komt.

Energie-innovatieregelingen

In 2020 is het energie-innovatie instrumentarium nog meer in lijn gebracht met het missiegedreven innovatiebeleid, daarmee voortbouwend op de ingeslagen weg in 2019 (Kamerstuk [33 009, nr. 70](#) en nr. [81](#) en nr. [82](#)). Concreet is de Topsector Energie subsidiemodule Missiegedreven Onderzoek en Ontwikkeling Innovatie (MOOI) breed opengesteld voor de sectoren 'Elektriciteit', 'Gebouwde omgeving' en 'Industrie'. De MOOI bundelt een groot deel van het instrumentarium van de Topsector Energie in één brede missiegedreven subsidiemodule gericht op het faciliteren van

brede interdisciplinaire consortia voor integrale oplossingen die bijdragen aan het klimaatakkoord. Om focus en massa te creëren is budget van 2021 naar 2020 gehaald en wordt de MOOI eens per twee jaar opengesteld.

De Hernieuwbare Energieregeling (HER) is in 2020 verbreed naar de regeling Hernieuwbare Energietransitie (HER+), zodat alle CO₂-reducerende categorieën uit de SDE++ ook op innovatievlak ondersteund kunnen worden in de HER+.

De Demonstratieregeling Klimaat- en Energie-innovatie (DEI+) is in 2020 in zijn geheel opengesteld voor meerjarige pilots- en demonstratieprojecten op het gebied van klimaat en energie. Hiermee zijn conform plan de benodigde stappen gezet. Ondanks de coronapandemie is 2020 tevens een zeer succesvol jaar geweest als het gaat om aantal aanvragen en kwalificerende projecten. Over de gehele breedte van het energie-innovatie instrumentarium zijn er meer kwalificerende projecten ingediend dan er aan budget beschikbaar was. Voor de HER+ en voor de MOOI (onderdeel Gebouwde omgeving dat vanuit het Ministerie van BZK wordt gefinancierd) heeft dit tot additionele publicatie van subsidiebudget geleid.

Energie Investeringsaftrek (EIA)

In 2020 is de Energielijst van de EIA conform de eerdere planning succesvol aangepast. Voor een aantal technieken zijn de eisen aangescherpt in lijn met de laatste technologische ontwikkeling. Daarnaast is er een aantal maatregelen die zich hebben doorontwikkeld tot mainstream-techniek van de lijst verwijderd. Hiermee worden, in lijn met het advies van het PBL, het welvaartsverlies en het aantal freeriders zoveel mogelijk beperkt.

Het aantal aanvragen in 2020 bedraagt naar verwachting ongeveer 16.000. Dat is circa 3.000 minder dan in 2019. Een definitief beeld is bekend na afloop van het eerste kwartaal van 2021.

Mijnbouwwet

Op 17 december 2020 heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel tot wijziging van de Mijnbouwwet (Kamerstuk [35 462, nr. 10](#)) aangenomen. De wijzigingen betreffen een aanvulling, verduidelijking en actualisering van de bepalingen over het verwijderen en hergebruiken van mijnbouwwerken en een veralgemenisering en verhoging van de investeringsaftrek tot 40% voor investeringen die ten goede komen aan de opsporing en winning van aardolie en aardgas. Nu het wetsvoorstel op 26 januari 2021 ook is aangenomen door de Eerste Kamer zal het naar verwachting op 1 juli 2021 in werking treden. De bepalingen over de investeringsaftrek treden eerder in werking, zodat deze met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2020 kunnen worden toegepast op zee.

Sinds 1 juli 2020 kunnen burgers en kleine bedrijven mogelijke schade aan gebouwen door opslag of winning van olie en gas uit kleine velden melden bij de onafhankelijke Commissie Mijnbouwschade. De Commissie Mijnbouwschade ontzorgt de schademelder door te onderzoeken wat de oorzaak en omvang van de schade is. Daarmee neemt de Commissie Mijnbouwschade de bewijslast van de schademelder over. In totaal heeft de Commissie Mijnbouwschade in 2020 38 schademeldingen in behandeling genomen. Het Ministerie van EZK is in gesprek met mijnbouwondernemingen en eventuele rechtsopvolgers hiervan om de Commissie Mijnbouwschade ook te laten adviseren over zoutwinning, aardwarmte en voormalige steenkolenwinning.

Europese Dossiers (energie)

De Europese Commissie heeft met de publicatie van de Green Deal grote ambities voor de energietransitie neergelegd. Op het terrein van waterstof en windenergie op zee heeft de Europese Raad conclusies aangenomen. Onder het Duitse voorzitterschap zijn conclusies vastgesteld over energie-systeemintegratie.

Met Denemarken is een Memorandum of Understanding (MoU) ondertekend, waarin de domeinen en wijze van samenwerking op verschillende klimaat- en energieonderwerpen vastgelegd worden. Het gaat hierbij om het vastleggen van bestaande samenwerking op bijvoorbeeld het gebied van warmte: het uitwisselen van informatie over decarbonisatie van warmtenetten, regulering en het bereiken van publieke steun voor warmteprojecten. Ook zijn nieuwe samenwerkingsgebieden zoals handel in waterstof opgenomen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 26 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 4 (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting ¹	Verschil
	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2020
Verplichtingen	17.514.501	8.618.677	11.778.791	10.752.857	9.775.219	10.797.624	- 1.022.405
Uitgaven	1.824.624	1.887.248	2.875.719	2.925.027	3.674.944	3.771.790	- 96.846
Subsidies	1.148.125	1.257.653	1.412.704	1.664.641	2.160.036	3.510.444	- 1.350.408
Missiegedriven Onderzoek Ontwikkeling en Innovatie (MOOI)	38.935	38.791	63.400	57.589	40.675	35.244	5.431
Hernieuwbare Energietransitie (HER+)	31.497	30.934	30.665	26.535	38.427	48.040	- 9.613
Energie-efficiency	16.190	7.098	7.092	3.281	3.260	2.368	892
Green Deals	2.660	4.997	3.903	118	141	500	- 359
Demonstratieregeling Klimaat- en Energie-innovatie (DEI+)	19.329	21.931	28.193	42.139	33.605	66.806	- 33.201
Subsidieregeling Duurzame Scheepsbouw (SDS)			860	1.392	2.834	4.900	- 2.066
Projecten Klimaat en Energieakkoord	562	733	3.628	1.708	1.612	0	1.612
MEP	288.426	149.960	25.492	1.515	429	0	429
SDE	443.837	552.127	615.295	559.025	587.388	699.167	- 111.779
SDE+	187.446	321.514	486.646	706.742	1.192.654	2.322.649	- 1.129.995
Bijdrage aan ECN	40.000					0	0
Aardwarmte			21.000	20.000	15.000	0	15.000
ISDE-regeling	18.018	50.927	69.864	84.368	101.383	200.000	- 98.617
Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)	45.008	53.477	36.895	40.313	110.083	105.595	4.488
Carbon Capture and Storage (CCS)	171	865	1.438	6.586	6.285	4.080	2.205
Subsidieregeling Energiebesparing en duurzame energie sportaccommodaties (EDS)	5.822	6.170	7.809	36	32	0	32
Hoge Flux Reactor		14.500	7.250	7.250	7.451	7.651	- 200
Elektrisch rijden	844	538	232	42		0	0
Caribisch Nederland	8.472	574	3.042	6.791	14.460	4.944	9.516
Overige subsidies	908	2.517	0	16.711	4.014	6.000	- 1.986
Maatregelen voor CO ₂ -reductie				82.500	303	2.500	- 2.197
Leningen	0	9.000	19.840	3.000	4.000	4.000	0
Lening Pallas		9.000	19.840			0	0

	Realisatie				Vastgestelde begroting ¹		Verschil
Lening EBN				3.000	4.000	4.000	0
Garanties	1.230	0	1.019	0	4.475	0	4.475
Verliesdeclaratie aardwarmte	1.230		1.019	0	4.475	0	4.475
Opdrachten	13.029	9.188	9.053	6.718	20.845	11.499	9.346
Onderzoek mijnbouwbodembeweging	2.614	2.123	2.410	1.937	1.938	1.916	22
SodM onderzoek			879		1.059	1.925	- 866
Joint Implementation	5	434		1.368		0	0
Uitvoeringsagenda Klimaat			373	288	203	823	- 620
Klimaat mondiaal			92	120	275	369	- 94
Onderzoek en opdrachten	10.410	6.631	5.299	3.005	17.370	6.466	10.904
Bijdrage aan agentschappen	46.026	52.877	65.341	75.957	84.148	62.421	21.727
Bijdrage aan RVO.nl	44.400	51.050	56.675	66.634	71.171	50.498	20.673
Bijdrage aan Agentschap Telecom					397	0	397
Bijdrage aan Nea			5.594	5.962	8.766	7.194	1.572
Bijdrage aan KNMI	950	1.114	1.147	1.419	1.437	1.143	294
Bijdrage aan NVWA	676	713	721	703	703	841	- 138
Bijdrage aan RIVM						1.513	- 1.513
Bijdrage aan RWS			1.204	1.239	1.674	1.232	442
Bijdrage aan ZBO's/RWT's	113.356	116.403	150.348	142.831	128.307	141.955	- 13.648
Doorsluit COVA-heffing	108.179	110.263	110.760	110.088	94.845	111.000	- 16.155
TNO kerndepartement			37.809	31.637	32.547	29.166	3.381
TNO-SodM	5.177	6.140	1.779	1.106	915	1.789	- 874
Bijdrage aan medeoverheden	0	24.380	20.988	15.978	8.971	23.602	- 14.631
Uitkoopregeling		24.380	20.988	15.978	8.971	23.602	- 14.631
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	28.785	39.095	158.686	10.800	10.446	13.169	- 2.723
Nuclear Research Group (NRG)	27.982	38.519	158.040	9.008	9.207	11.675	- 2.468
Internationale contributies	803	576	646	1.792	1.239	1.494	- 255
Stortingen begrotingsreserves	474.073	378.652	1.037.740	1.005.102	1.253.716	4.700	1.249.016
Storting in begrotingsreserve duurzame energie	473.061	377.819	537.740	993.682	1.253.716		1.253.716
Storting begrotingsreserve maatregelen voor CO ₂ -reductie			500.000	11.000			0
Storting in begrotingsreserve aardwarmte	1.012	833		420		4.700	- 4.700
Ontvangsten	2.546.908	3.202.936	3.201.275	2.390.399	3.738.266	3.487.161	251.105
Ontvangsten COVA	108.179	110.264	110.760	110.088	94.845	111.000	- 16.155
Opbrengst heffing ODE (SDE+)	421.036	626.953	1.033.046	1.631.970	2.542.250	2.411.000	131.250
Aardgasbaten	1.926.754	2.373.989	1.461.955			0	0
Ontvangsten zoutwinning	2.510	2.525	2.599	2.399	2.391	2.511	- 120
Onttrekking reserve Duurzame Energie	77.000	77.000	73.000	78.000	236.020	173.000	63.020
ETS-ontvangsten			504.215	440.136	441.408	450.000	- 8.592
Onttrekking begrotingsreserve maatregelen voor CO ₂ -reductie				115.790	395.210	324.450	70.760
Diverse ontvangsten	11.429	12.205	15.700	12.016	26.142	15.200	10.942

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

Tabel 27 Uitsplitsing verplichtingen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting ¹	Verschil
	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2020
Verplichtingen	17.514.501	8.618.677	11.778.791	10.752.857	9.775.219	10.797.624	- 1.022.405
<i>waarvan</i> garantieverplichtingen	28.900	11.050	0	0	0	66.600	- 66.600
<i>waarvan</i> overige verplichtingen	17.485.601	8.607.627	11.778.791	10.752.857	9.775.219	10.731.024	- 955.805

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

Garantieregeling aardwarmte

Voor de garantieregeling aardwarmte zijn in 2020 geen garantieverplichtingen afgegeven, zodat het garantieplafond in zijn geheel niet is benut.

Overige verplichtingen

Het lagere bedrag aan verplichtingen (- € 923,6 mln) heeft een aantal oorzaken. De belangrijkste hiervan zijn:

- Op het subsidieplafond van de SDE+ is in 2020 € 2.248 mln minder verplicht dan oorspronkelijk begroot.
- Op de ISDE is bijna € 96 mln niet verplicht, vooral doordat alle middelen voor het MKB-deel in de ISDE doorgeschoven zijn naar 2021 en 2022.
- Op het budget voor Missiegedreven Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie (MOOI) is in 2020 voor bijna € 18 mln minder verplichtingen aangegaan dan oorspronkelijk begroot.
- Ook op de HER+ is in 2020 zo'n € 19 mln minder verplicht dan oorspronkelijk begroot.
- Aan de COVA is in 2020 voor ruim € 16 mln minder COVA-heffing doorgesluisd dan begroot.
- Op de Uitkoopregeling voor woningen die loodrecht onder hoogspanningslijnen staan is bijna € 15 mln minder aan beschikkingen afgegeven dan begroot.

Naast deze verlagingen was er sprake van een aantal verhogingen:

- De ongebruikte middelen voor de MEP, SDE, SDE+, HER en ISDE zijn in de reserve duurzame energie gestort. Omdat elke storting in een reserve ook een verplichting is, is de verplichtingenrealisatie met € 1.254 mln verhoogd.
- Ten behoeve van het verstrekken van een lening aan EBN voor deelname aan het Porthos-project is het verplichtingenbudget met € 53,4 mln opgehoogd.
- Om het SCAN-programma (onderzoek naar mogelijkheden geothermie in de ondergrond) ook voor de jaren 2020 t/m 2024 voort te kunnen zetten, is het verplichtingenbudget met € 90 mln opgehoogd.

Uitgaven

Subsidies

Missiegedreven Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie (MOOI)

In de loop van 2020 zijn aan het MOOI-budget voor (per saldo) circa € 7 mln extra middelen toegevoegd door overheveling vanuit artikel 2 van de EZK-begroting en vanuit de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Uiteindelijk is hierdoor ruim € 5,4 mln meer uitgegeven dan oorspronkelijk was begroot.

Hernieuwbare Energietransitie (HER+)

Door vertraging en uitval van projecten zijn de kasuitgaven op de regeling Hernieuwbare Energietransitie (HER+) € 9,6 mln lager uitgevallen. Op de openstelling van de HER+ zijn daarnaast in 2020 voor ruim € 19 mln minder verplichtingen aangegaan dan geraamd, dit heeft bijgedragen aan deze lagere kasrealisatie. De niet-gebruikte middelen zijn in de begrotingsreserve Duurzame Energie gestort.

Demonstratieregeling Klimaat- en Energie-innovatie (DEI+)

De realisatie op de DEI+ is ruim € 33 mln lager dan begroot. Een groot deel van het vrijvallende budget is gebruikt om de laboratoriuminfrastructuur van TNO te versterken en om een bijdrage te leveren aan een tweetal calls van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en twee programma's binnen de Nationale Wetenschapsagenda (NWA). De hiermee gemoeide bedragen zijn overgeheveld naar resp. artikel 2 van de EZK-begroting en naar de begroting van het Ministerie van OCW.

SDE/ SDE+

Bij de SDE en SDE+ zijn de uitgaven € 1.242 mln lager uitgevallen dan de in de begroting beschikbare middelen. Dit is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan een tragere realisatie van de subsidiabele productie dan was voorzien bij het opstellen van de ramingen in 2013. De bij de SDE+ uitgevallen productie zal voor een groot deel in latere jaren alsnog worden gerealiseerd en gesubsidieerd via dezelfde of vervangende projecten. De niet-gebruikte middelen zijn in de begrotingsreserve Duurzame Energie gestort.

Aardwarmte

Voor een voortzetting van het SCAN-programma (Seismische Campagne Aardwarmte Nederland) van EBN was in de Ontwerpbegroting nog geen budget beschikbaar. Daarom is bij Voorjaarsnota 2020 voor de periode 2020-2025 € 90 mln vanuit het SDE+-budget overgeheveld naar het SCAN-programma. Hierop is in 2020 een eerste betaling gedaan van € 15 mln.

ISDE-regeling

De uitgaven op de Investeringsubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE) zijn bijna € 99 mln lager uitgevallen dan oorspronkelijk begroot. Deels was dit voorzien, zodat al bij Voorjaarsnota 2020 € 60 mln van de voor het MKB beschikbare € 100 mln (amendement-Mulder) naar 2021 en 2022 is geschoven. Maar ook de resterende € 40 mln van deze middelen zijn, door vertraging in de beoordeling door RVO.nl van subsidieaanvragen, niet meer in 2020 verplicht en betaald, hoewel dat wel in de planning zat. De gehele onderuitputting op de ISDE is in de reserve Duurzame energie gestort.

Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)

Voor de compensatie van de indirecte kosten bij elektriciteitsgrootgebruikers in het kader van het Europees emissiehandelssysteem (ETS) zijn er iets meer goedgekeurde aanvragen geweest dan dat er bij het openstellen van de regeling was geraamd.

Caribisch Nederland

De overschrijding van het budget voor Caribisch Nederland met € 9,5 mln heeft twee oorzaken:

- Om de gevolgen van de coronacrisis voor de eilandbewoners van Saba, Sint-Eustatius en Bonaire te verlichten hebben de elektriciteitsbedrijven van deze eilanden een aanvullende subsidie ontvangen van bij elkaar € 5,1 mln om de netbeheertarieven voor de bewoners naar 0 te kunnen brengen.
- De overige € 4,4 mln is besteed aan noodmaatregelen om de energievoorziening op Bonaire op gang te houden als de olieleverantie vanuit de (Venezolaanse) olieterminal Bopec onverhoopt zou stoppen.

Garanties

Garantieregeling aardwarmte

De overschrijding met € 4,5 mln van het budget is het gevolg van het onvoorzien uitkeren van een verliesdeclaratie aan een initiatiefnemer van een aardwarmteproject. Het hiervoor benodigde budget is aan de reserve aardwarmte onttrokken (zie bij reserves).

Opdrachten

Onderzoek en opdrachten

De hogere uitgaven (€ 10,9 mln) zijn veroorzaakt door een schikking die getroffen is met een energiemaatschappij over een procedure die deze maatschappij had aangespannen tegen het Ministerie van EZK. De procedure betrof de schade die deze energiemaatschappij had geleden als gevolg van de liberalisering van de elektriciteitsproductiemarkt.

Bijdragen aan agentschappen

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

De bijdrage aan RVO.nl is € 20,7 mln hoger uitgevallen, dit heeft verschillende oorzaken. Er is voor € 6,1 mln budget toegevoegd voor de uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de besteding van de DEI+, de Subsidieregeling Duurzame Scheepsbouw (SDS) en de SDE+-regeling. Daarnaast is de loon- en prijsbijstelling 2020 aan het budget toegevoegd en heeft een terugbetaling (€ 6,35 mln) door RVO.nl van te veel bevoorschotte uitvoeringskosten 2019 plaatsgevonden, waarmee het budget voor 2020 is opgehoogd. Ook is € 1,7 mln vanuit artikel 2 toegevoegd om de uitvoeringskosten van de industrie-tenders binnen de DEI+ en de MOOI te dekken. Het Ministerie van BZK heeft ook € 1,4 mln aan het RVO-budget toegevoegd voor de uitvoering van de overgehevelde budgetten voor de MOOI en de tenders aardgasloze wijken en gebouwde omgeving binnen de DEI+ en als bijdrage aan het programma Versterking Informatievoorziening Energietransitie (VIVET). Tenslotte is € 4,3 mln vanuit de prijsmeevaller op de SDE toegevoegd om de uitvoeringskosten van RVO.nl voor het Klimaatakkoord te dekken.

Bijdragen aan ZBO's/RWT's

Doorsluis COVA-heffing

Als gevolg van de coronacrisis is het aardolieverbruik in 2020 omlaag gegaan, waardoor er minder aan COVA-heffing is binnengekomen dan geraamd (zie bij ontvangsten). Er is dus ook minder geld € 16,2 mln) doorge-sluisd naar de Stichting Centraal Orgaan Voorraadvoering Aardoliepro-ducten (COVA) die de strategische olievoorraden in Nederland beheert.

Bijdragen aan medeoverheden

Uitkoopregeling

In 2020 zijn voor € 14,6 mln minder aanvragen ingediend dan geraamd in het kader van de uitkoopregeling voor huiseigenaren met woningen die loodrecht onder een hoogspanningsverbinding staan.

Stortingen in begrotingsreserves

Storting in begrotingsreserve duurzame energie

De hierboven genoemde onderuitputting op de HER+ (€ 9,6 mln), de SDE/SDE+ (1.242 mln) en de ISDE (€ 99 mln) is in de begrotingsreserve Duurzame Energie gestort. Het verschil met de daadwerkelijke storting van € 1.254 mln wordt verklaard doordat gedurende 2020 bijna € 36 mln aan SDE +-budget is overgeheveld naar andere overheidsdiensten en departe-menten als flankerend beleid voor de SDE+, zoals uitvoerings-, monitorings- en toezichtskosten en bijdragen om obstakels voor SDE+-projecten weg te nemen. Daarnaast heeft een verplichtingen- en kasschuif van € 60 mln plaatsgevonden op de ISDE-middelen naar 2021 en 2022. Voor een specifi- catie van deze uitgaven wordt verwezen naar tabel «Verschil tussen Ontwerpbegroting en Najaarsnota». Zie ook de toelichting bij de reserves.

Tabel 28 Begroting/realisatie instrumenten begrotingsreserve Duurzame Energie (bedragen x € 1.000)

	Ontwerpbe- grotting	Najaarsnota	Realisatie	Verschil
MEP	0	591	429	- 162
SDE	699.167	694.867	587.388	- 107.479
SDE+	2.322.649	1.098.885	1.192.654	93.769
<i>Waarvan SDE+-regeling</i>	<i>2.225.349</i>	<i>947.533</i>	<i>1.045.531</i>	<i>97.998</i>
<i>Waarvan flankerend beleid SDE+</i>	<i>300</i>	<i>46.268</i>	<i>42.039</i>	<i>- 4.229</i>
<i>Waarvan TenneT aanleg net op zee</i>	<i>97.000</i>	<i>105.084</i>	<i>105.084</i>	<i>0</i>
HER+	48.040	37.740	38.427	687
ISDE	200.000	120.000	101.383	- 18.617
Storting in reserve DE	0	1.221.914	1.253.716	31.802
Totaal	3.269.856	3.173.997	3.173.997	0

De realisatie op de instrumenten die gelinkt zijn aan de begrotingsreserve Duurzame Energie was in 2020 € 95,9 mln lager dan oorspronkelijk begroot. Dit verschil is te verklaren doordat diverse uitgaven voor het flankerende beleid SDE+ vanuit het SDE+-budget zijn overgeheveld naar andere departementen of naar uitvoerende diensten en door een kasschuif van ISDE-middelen van 2020 naar 2021 en 2022.

In onderstaande tabel is weergegeven welke uitgaven aan flankerend beleid in 2020 tot een budgetoverheveling en daarmee tot een lagere realisatie op het artikel hebben geleid. Ook wordt de kasschuif op de ISDE-middelen hier genoemd.

Tabel 29 Verschil tussen Ontwerpbegroting en Najaarsnota is € 95.859 (bedragen x € 1.000)

Overgeheveld naar Defensie: bijdrage zon op daken Defensiegebouwen	- 3.600
Overgeheveld naar lenW: kosten RWS voor Wind op zee	- 2.770
Overgeheveld naar lenW: bijdrage EZK aan kosten scheepvaartveiligheid	- 5.799
Overgeheveld naar SCAN-programma EBN	- 15.000
Overgeheveld naar NEa: dekking kosten toezicht bijstook biomassa	- 320
Overgeheveld naar lenW: kosten SDE++ PBL	- 750
Overgeheveld naar RVO.nl: extra uitvoeringskosten SDE+, ISDE, RED	- 3.320
Overgeheveld naar RVO.nl: uitvoeringskosten Klimaatakkoord	- 4.300
Kasschuif ISDE-middelen van 2020 naar 2021 en 2022	- 60.000
Totaal per saldo overgeheveld vanuit SDE+-domein	- 95.859

Storting in begrotingsreserve aardwarmte

Bij de ontwerpbegroting 2020 werd nog verwacht dat er een bedrag van € 4,7 mln aan provisies ontvangen zou worden die in de begrotingsreserve aardwarmte gestort zou worden. Omdat er in 2020 geen nieuwe garanties zijn verstrekt zijn er echter geen provisie-inkomsten, zodat de gehele storting niet is gerealiseerd.

Ontvangsten

Ontvangsten COVA

Zie voor de achtergebleven COVA-heffingen hierboven onder «Doorsluit COVA-heffing».

Opbrengst heffing ODE (SDE+)

De inkomsten uit de opslag duurzame energie- en klimaattransitie (ODE) zijn € 131,3 mln (5,4%) hoger dan geraamd. Onderliggend zijn er twee tegengestelde effecten. In 2020 is er voor het eerst een lastenverdeling van 1/3 huishoudens en 2/3 bedrijven toegepast bij de ODE. Voorheen was de verdeling 1/2 huishoudens en 1/2 bedrijven. Om deze nieuwe lastenverdeling te realiseren is de heffingskorting in de energiebelasting (op elektriciteit) opgehoogd. Bij de geraamde ODE opbrengst van € 2.411 mln is rekening gehouden met het «ODE»-deel van de heffingskorting. De heffingskorting is echter volledig ten laste van de energiebelasting (op elektriciteit) en niet gedeeltelijk ten laste van de ODE gebracht. Hierdoor zijn de ODE-ontvangsten hoger dan geraamd en valt de opbrengst van de energiebelasting over 2020 lager uit.

Daarnaast is er door de Coronapandemie naar verwachting minder elektriciteit en gas verbruikt dan geraamd, hierdoor daalt de ODE-opbrengst. Per saldo is het resultaat van deze twee tegengestelde effecten dat de gerealiseerde ODE-opbrengst € 133,9 mln hoger is dan geraamd.

Onttrekking begrotingsreserve duurzame energie

Als bijdrage aan de financiering van het Urgenda 2.0-maatregelenpakket van het kabinet is bij Voorjaarsnota een additioneel bedrag van € 63 mln aan de reserve Duurzame energie onttrokken.

ETS-Ontvangsten

De ETS-ontvangsten zijn in 2020 iets lager (€ 8,6 mln) uitgevallen dan geraamd. De raming van ETS veilingopbrengsten is intrinsiek onzeker door schommelingen in de ETS-prijs en onzekerheid over de precieze veilingvolumes. Zo heeft de ETS-prijs in 2020 een kort dieptepunt gehad van € 17 per ton in maart en lag deze eind december ruim boven de € 30 per ton. Een afwijking van € 8,6 mln ligt ruim binnen de onzekerheidsbandbreedte.

Onttrekking begrotingsreserve maatregelen CO₂-reductie

De onttrekking aan de begrotingsreserve maatregelen voor CO₂-reductie is bij Voorjaarsnota opgehoogd met de in 2019 door BZK, LNV en B&I naar EZK teruggestorte Urgenda-middelen (€ 66,2 mln). Deze middelen zijn in 2019 niet aan de reserve onttrokken, maar dit is in 2020 alsnog gedaan. De middelen zijn 1-op-1 overgeheveld naar artikel 2 van de EZK-begroting, de LNV-begroting en de BZK-begroting. Ook het hierna resterende saldo van € 4,6 mln is aan de reserve onttrokken en vloeit terug naar de algemene middelen. Zie ook hieronder bij de toelichting op de begrotingsreserves.

Diverse ontvangsten

De ontvangstenraming voor de post Diverse ontvangsten is gedurende 2020 opgehoogd omdat zowel RVO.nl als de NEa de in 2019 te veel bevoorschotte uitvoeringskosten hebben teruggestort naar het Ministerie van EZK.

Toelichting op de begrotingsreserves

Tabel 30 Stand begrotingsreserves per 31 december 2020 (bedragen x € 1.000)

		Waarvan juridisch verplicht
Begrotingsreserve Aardwarmte	17.499	100%
Begrotingsreserve Duurzame Energie	4.172.783	100%
Begrotingsreserve aan NRG verstrekte leningen	6.600	0%
Begrotingsreserve maatregelen CO ₂ -reductie	0	0%

Tabel 31 Begrotingsreserve Aardwarmte (bedragen x € 1.000)

Stand 1/1/2020	21.974
+ Storting	
- Onttrekking	- 4.475
Stand per 31/12/2020	17.499

De begrotingsreserve voor de garantieregeling Aardwarmte is bedoeld om het budget voor deze regeling meerjarig in te kunnen zetten en een eventuele mismatch in de tijd tussen inkomsten en uitgaven op te vangen. Om gebruik te kunnen maken van de garantieregeling Aardwarmte betalen marktpartijen een premie aan de uitvoerder van de regeling (RVO.nl) die wordt gestort in de begrotingsreserve. In 2020 is voor een bedrag van € 4,5 mln aan nieuwe verliesdeclaraties op basis van de garantieregeling bij RVO.nl ingediend. Omdat er geen nieuwe garanties zijn afgegeven, zijn er geen bedragen aan provisies ontvangen.

Uit het toetsingskader van de garantieregeling Aardwarmte blijkt dat, gelet op het risicoprofiel van de aardwarmtegaranties (tussen de 1,4% kans op volledige en 7,6% op gedeeltelijke mislukking), de huidige omvang van de begrotingsreserve samen met de over de verstrekte garanties te ontvangen provisies (7%) benodigd is om de komende jaren een gemiddeld

garantieplafond van € 66,6 mln per jaar mogelijk te maken. Gelet op de uitstaande garanties en het genoemde risicoprofiel is de gehele reserve benodigd om mogelijke verliesdeclaraties op te kunnen vangen en is daarmee voor 100% juridisch verplicht.

Tabel 32 Begrotingsreserve Duurzame Energie (bedragen x € 1.000)

Stand 1/1/2020	3.155.087
+ Storting	1.253.716
– Onttrekking	– 236.020
Stand per 31/12/2020	4.172.783

De begrotingsreserve Duurzame Energie is bestemd voor onbesteed gebleven middelen als gevolg van vertraging bij projecten waaraan reeds subsidie is toegekend en reeds verplichte projecten die niet tot uitvoering komen en door andere projecten moeten worden vervangen met het oog op het bereiken van de doelstelling voor duurzame energieproductie of CO₂-reductie. Het gaat hier om middelen ten behoeve van de MEP, SDE, SDE+, ISDE en de HER. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2020 is € 1.253,7 mln in de reserve gestort en € 236 mln aan de reserve onttrokken.

Tabel 33 Specificatie stortingen/onttrekkingen begrotingsreserve Duurzame Energie (bedragen x € 1 mln)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Totaal	Juridisch verplicht
MEP (algemene middelen)	23	16	2		34	– 2	0	0	73	100%
SDE (algemene middelen)	143	220	297	191	63	16	91	108	1.128	100%
Tijdelijke onttrekking (algemene middelen)			– 20	– 77	– 77	– 73	– 78	– 73	– 398	100%
Onttrekking reserve t.b.v. ophoging ISDE-MKB (amendement Mulder)								– 100	– 100	100%
Onttrekking reserve t.b.v. financiering Urgenda 2.0-pakket								– 63	– 63	100%
SDE+ (ODE gefinancierd)	59	134	204	282	281	523	903	1.146	3.532	100%
Totaal	225	370	483	396	301	464	916	1.018	4.173	100%

Eind 2020 bedraagt de stand van de reserve € 4.172,8 mln. Daarvan is 100% juridisch verplicht. Bij de huidige inzichten is de in de meerjarencijfers beschikbare uitgavenruimte voorlopig toereikend voor de kasuitloop van de afgegeven beschikkingen. Naar de huidige inzichten zal de begrotingsreserve Duurzame Energie in 2021 afnemen (indicatief: – € 1.700 mln).

Tabel 34 Ontwikkeling begrotingsreserve Duurzame Energie (bedragen x € 1 mln)

Stand 1/1/2021	4.172,8
– Geplande onttrekking 2021-2035 (ophoging budget postcoderoosregeling/motie-Sienot)	– 63,0
– Geplande onttrekking 2021 (financiering Urgenda 2.0)	– 236,7
– Geplande onttrekking 2023-2028 (toevoeging aan SDE+-budget)	– 1.700,0
+ Geplande storting 2021-2026 (terugboeken tijdelijke onttrekking 2015-2020)	398,0
Resterend voor SDE/SDE+-beschikkingen	2.571,1

Tabel 35 Begrotingsreserve aan NRG verstrekte leningen (bedragen x € 1.000)

Stand 1/1/2020	6.600
+ Storting	
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2020	6.600

De middelen in de begrotingsreserve risicopremie NRG zullen worden aangesproken als NRG – al dan niet tijdelijk – (gedeeltelijk) niet kan voldoen aan de terugbetalingsverplichtingen volgens de in 2014 afgesloten leningsovereenkomst. De lening heeft een looptijd tot 1 juli 2023.

Deze reserve betreft uitsluitend een zekerstelling binnen de rijksbegroting. Derden kunnen geen beroep op deze middelen doen en daarmee zijn de middelen op deze reserve niet juridisch verplicht.

Tabel 36 Begrotingsreserve maatregelen CO₂-reductie (bedragen x € 1.000)

Stand 1/1/2020	395.210
+ Storting	
- Onttrekking	- 395.210
Stand per 31/12/2020	0

Om tegemoet te komen aan het Urgenda-vonnis heeft het kabinet additionele maatregelen genomen om aanvullende CO₂-reductie te realiseren. Omdat de aard, omvang en timing van de aanvullende maatregelen in 2018 nog onzeker waren, heeft het kabinet besloten deze maatregelen via een tijdelijke begrotingsreserve met een omvang van € 500 mln financieel mogelijk te maken. Ook LNV, lenW en BZK kunnen een beroep doen op deze reserve voor CO₂-reducerende maatregelen. De in de begrotingsreserve beschikbare middelen zijn in 2019 met Incidentele Supplettoire Begrotingen (ISB's) aan de begrotingen van de vier betrokken departementen toegevoegd. In 2020 is hiertoe de gehele reserve leeg geboekt, zodat ultimo 2020 er geen middelen in de reserve meer beschikbaar zijn.

Tabel 37 Overzicht maatregelen¹ ten behoeve van het Energieakkoord, het Klimaatakkoord en CO₂-reducerende maatregelen (uitvoering van het Urgenda-vonnis) (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting 2020	Vershil
ENERGIEBESPARING							
MJA3 / MEE (EZK, art. 4)	4.242	3.053	3.799	3.281	3.260	2.368	892
EIA (FIN, fiscaal)	147.000	124.000	157.000	125.000 ²	137.000 ²	147.000	- 10.000
Compensatie indirecte kosten ETS (EZK, art. 4)	45.008	53.477	36.895	40.313	110.083	105.595	4.488
Subsidieregeling Energiebesparing en duurzame energie sportaccommodaties (EZK, art. 4)	5.822	6.170	7.809	36	32	0	32
Aardwarmte (SCAN-programma EBN) (EZK, art. 4)			21.000	20.000	15.000	0	15.000
Overige subsidies (Warmteronde, Expertisecentrum Warmte) (EZK, art. 4)				16.711	4.014	6.000	- 1.986
Demo Schoon en Zuinig (LNV, art. 11)	1					0	0
Innovatieagenda Energie (LNV, art. 11)	1.096	1.102	3.010	5.956	3.261 ³	15.898	- 12.637
Marktintroductie energie innovaties (MEI) (LNV, art. 11)	3.537	3.290	4.471	3.131	3.764	5.789	- 2.025

	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting 2020	Verschil
Energie-efficiency glastuinbouw (LNV, art. 11)	6.124	3.984	4.233	8.421	9.367	30.900	- 21.533
Wet Milieubeheer energiebesparing (IenW, art. 19)	1.066	2.141				0	0
Revolverend fonds EGO (BZK, art. 4)	35.000		25.000			0	0
Nationaal Energiebespaarfonds (NEF) (BZK, art. 4)				18.000		0	0
Bijdragen aan agentschappen (BZK, art. 4)	6.132	3.847	3.761	5.813	6.336	4.500	1.836
Energiebesparing huursector (BZK, art.4)		816	105.676	134.309	101.656	139.000	- 37.344
Beleidsprogramma Energiebesparing (Subsidies en opdrachten) (BZK, art. 4)	4.000	6.500	6.923			0	0
Energietransitie en duurzaamheid (Subsidies en opdrachten) (BZK, art. 4)			3.935	8.090	15.701	39.023	- 23.322
Revolverend fonds Energiebesparing verhuurders (BZK, art. 4)			2.640			0	0
Energiebesparing Koopsector (BZK, art. 4)	7.383	39.900	3.348	3.664	2.490	3.000	- 510
Fonds Duurzaam Funderingsherstel (BZK, art. 4)		20.000				0	0
Bijdrage aan andere begrotings- hoofdstukken Innovatieprogramma CO ₂ (BZK art. 4)					4	23.600	- 23.600
GF aardgasvrije wijken (PAW) (BZK, art. 4)					80.585	68.700	11.885
Regionale energiestrategie (RES) Gemeentefonds (BZK, art. 4)						2.000	- 2.000
Regionale energiestrategie (RES) Data en Monitoring (BZK, art. 4)						500	- 500
Stimuleringsregeling aardgas-vrije huurwoningen (SAH) (BZK, art. 4)					28.796	48.800	- 20.004
Ontzorging maatschappelijk vastgoed (bijdrage aan medeoverheden) (BZK, art. 4)					8.000	8.000	0
Warmtefonds (BZK, art. 4)					67.000	67.000	0
HERNIEUWBARE ENERGIE							
MEP (EZK, art. 4)	288.426	149.960	25.492	1.515	429	0	429
SDE/SDE+, incl. flankerend beleid en Net op zee (EZK, art.4)	614.493	873.641	1.101.941	1.265.767	1.780.042	3.021.816	- 1.241.774
Storting in begrotingsreserve Duurzame Energie (EZK, art. 4)	473.061	377.819	537.740	993.682	1.253.716		1.253.716
Storting in begrotingsreserve Garantieregeling Aardwarmte (EZK, art. 4)	1.012	833		420		4.700	- 4.700
InvesteringsSubsidie Duurzame Energie (EZK, art.4)	18.018	50.927	69.864	84.368	101.383	200.000	- 98.617
ENERGIE-INNOVATIE							
0							
Verduurzaming industrie (EZK, art. 2)				12.588	4.844 ⁵	61.400	- 56.556
Missiegedriven Onderzoek Ontwikkeling en Innovatie (MOOI) (EZK, art. 4)	38.915	38.791	63.400	57.589	40.675	35.244	5.431
Demonstratieregeling Klimaat- en Energie- innovatie (DEI+) (EZK, art. 4)	19.330	21.931	28.193	42.139	33.605	66.806	- 33.201
Subsidieregeling Duurzame Scheepsbouw (EZK, art. 4)			860	1.392	32	0	32
Hernieuwbare Energietransitie (HER+) (EZK, art. 4)	31.497	30.934	27.957	26.535	38.427	48.040	- 9.613
0							
MOBILITEIT							
0							
Elektrisch rijden (EZK, art. 4)	844	538	232	42		0	0
Elektrisch rijden (IenW, art. 19)			800	0		800	- 800
Elektrisch rijden (IenW, art. 21)			1.861	0			0
Elektrisch rijden (IenW, art. 14)				1.498	800		800

	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting 2020	Verschil
Lean and Green Personal Mobility (lenW, art. 14)	216		0	0			0
Meerjaren bewustwordingscampagne «Hopper» (lenW, art. 14)			35	0			0
Organisatiekosten Green Deal Autodelen (lenW, art. 14)	54	20	67	30	50	50	0
Campagne veilige, zuinige, stille banden op spanning (lenW, art. 19)	98	13	2.000	0			0
Nationale benchmark duurzame mobiliteit (lenW, art. 14)			42	42			0
Diverse beleidsonderzoeken duurzame mobiliteit (lenW, art. 14)			50	50	50	50	0
Werkgeversaanpak mobiliteit (lenW, art. 14)	36		50	54	100	100	0
Klimaatenvolpoe 2019 (lenW, art. 14)				16.823	13.700		13.700
Laadinfrastructuur - Klimaatenvolpoe 2019 (lenW, art. 14)					15.000		15.000
Duurzame energiedragers zero-emissiebusse (lenW, art. 14)					2.146	10.000	- 7.854
Duurzame energiedragers tankinfra (lenW, art. 14)					1.140	5.000	- 3.860
Duurzame logistiek (lenW, art. 14)					4.835	15.000	- 10.165
Verduurzaming personenmobiliteit (lenW, art. 14)					7.800	10.000	- 2.200
Klimaatakkoord: Elektrisch Vervoer (lenW, art. 14)					2.899		2.899
Klimaatakkoord: nieuwe elektrische auto's (lenW, art. 14)					7.261		7.261
Klimaatakkoord: 2e hands elektrische auto's (lenW, art. 14)					6.168		6.168
Klimaatakkoord: Bestel en Vracht (lenW, art. 14)					120		120
URGENDA-MAATREGELLEN							
Urgenda en industrie (EZK, art. 2)				386	9.983	21.000	- 11.017
Maatregelen CO ₂ -reductie (EZK, art. 4)				82.500	303 ⁶	2.500	- 2.197
Storting begrotingsreserve maatregelen voor CO ₂ -reductie (EZK, art. 4)				11.000		0	0
Subsidieregeling energiebesparing eigen huis (SEEH+) en Programma reductie energieverbruik (PRE) (BZK, art. 4)				3.285	146.898	148.000	- 1.102
Subsidieregeling sanering varkenshouderijen (LNV, art. 11)						60.000	- 60.000
Stimulering van Recycling en biobased kunststoffen en textiel en circulaire economie (lenW, art. 21, via DEI+)				1.409	16.033 ⁷	44.500	- 28.467
Uitvoeringkosten voor RVO.nl voor de ophoging van de MIA en de VAMIL (lenW, art. 21)					300	300	0
Maatregelen in de Grond-Weg- en Waterbouw (lenW, art. 21)				1.000	16.500 ⁸	15.500	1.000
Campagne veilige, zuinige, stille banden op spanning (lenW, art. 14)				836	464	1.000	- 536
Campagne het nieuwe rijden (lenW, art. 14)				0	200	1.400	- 1.200
Versterken overige gedragsmaatregelen, monitoring en evaluatie (lenW, art. 14)				54	1.946	1.050	896
OVERIGE							
Bijdrage RVO.nl uitvoeringslasten Energieakkoord (EZK, art. 4)	5.200	6.263	5.434	4.987	5.250	0	5.250
Bijdrage RVO.nl uitvoeringslasten MEP/SDE/SDE+/ISDE/HER (EZK, art. 4)	13.118	19.178	19.840	20.971	30.101	22.792	7.309

	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting 2020	Verschil
Uitvoeringskosten Revolverend Fonds Energiebesparing Verhuurders (RVO.nl) (BZK, art. 4)	88	61	8			0	0

- 1 De cijfers van de Ministeries van LNV, IenW, BZK en Financiën zijn afkomstig van de desbetreffende departementen.
- 2 Voorlopige cijfers van RVO.nl.
- 3 Naast deze realisatie is een deel van het budget overgeheveld naar andere begrotingsonderdelen voor bijvoorbeeld klimaatonderzoek.
- 4 Voor het innovatieprogramma zijn de middelen voor MOOI en DEI overgeboekt naar EZK.
- 5 Een belangrijk deel van de uitgaven voor verduurzaming Industrie verloopt uiteindelijk via artikel 4. van de EZK begroting (via bijvoorbeeld de DEI+ en de TSE regeling). Hiertoe zijn de middelen dus overgeheveld van artikel 2 naar artikel 4.
- 6 € 2,5 mln overgeheveld naar RWS.
- 7 Het beschikbare Urgendabudget voor de DEI+ subsidieregeling was begroot op € 44,5 mln, waarvan € 21,5 mln bestemd voor recycling en biobased kunststoffen en textiel en € 23,0 mln voor Co₂-reducerende maatregelen CE. Gedurende het jaar is het budget voor € 1,6 mln opgehoogd vanuit onderuitputting op de DEI+-regeling in 2019 en voor € 4,7 mln vanuit beschikbare MIA/VAMIL middelen. Het totale beschikbare budget op de DEI+ subsidieregeling in 2020 telde op tot € 50,8 mln. De realisatie in 2020 op de DEI+ subsidieregeling was € 17,7 mln, inclusief uitvoeringskosten. Uiteindelijk resteert een onderuitputting van € 33,1 mln, waarvan bij de tweede supplettoire begroting € 24,0 mln is aangemeld en doorgeschoven naar 2021. Dit brengt de onderuitputting bij Slotwet op € 9,1 mln.
- 8 Budget is opgehoogd met onderuitputting 2019 (€ 1,0 mln) en het totale budget is volledig tot besteding gekomen.

Beleidsartikel 5 Een veilig Groningen met perspectief

A. Algemene doelstelling

De inwoners van Groningen hebben dagelijks te maken met de gevolgen van de gaswinning. Dit brengt gevoelens van angst, frustratie en onzekerheid met zich mee. Voor het kabinet staan de veiligheid, de veiligheidsbeleving, het goed afhandelen van schade en het creëren van perspectief voor de inwoners voorop.

Hier werkt het kabinet langs drie sporen aan:

1. Op 29 maart 2018 heeft het kabinet besloten de gaswinning uit het Groningenveld op zo kort mogelijke termijn volledig te beëindigen (Kamerstuk [33 529, nr. 457](#)). Op 17 juni 2019 heeft de Minister van Economische Zaken en Klimaat aangegeven dat hij maatregelen verkent om vanaf gasjaar 2019/20 het niveau van 12 mld Nm³ te bereiken. In het afbouwplan wordt de routekaart naar nul geschetst. Door de oplevering van de stikstofinstallatie Zuidbroek kan vanaf medio 2022 de gaswinning naar nul in een wat temperatuur betreft gemiddeld jaar.
2. Het zo goed mogelijk afhandelen van de negatieve gevolgen van aardbevingen als gevolg van gaswinning door de NAM volledig op afstand te zetten.
3. Het bieden van een toekomstperspectief aan de regio met het Nationaal Programma Groningen.

B. Rol en verantwoordelijkheid

Het Rijk werkt samen met provincie en gemeenten voor een veilig Groningen met perspectief. De Minister van EZK coördineert de mijnbouwactiviteiten in Nederland en is daarmee ook verantwoordelijk voor het toestaan van de gaswinning in Nederland en het vaststellen van de hiermee samenhangende veiligheidskaders. Daarnaast regisseert de Minister van EZK als systeemverantwoordelijke de afhandeling van schade door het Instituut voor de Mijnbouwschade, een zelfstandig bestuursorgaan. De kosten voor de schade-afhandeling worden door de Minister van EZK verhaald op de NAM. De Minister van BZK is verantwoordelijk voor de uitvoering van de versterking, alsook voor het Nationaal Programma Groningen.

Versterken

In lijn met de aanpassing van de Mijnbouwwet (artikel 52g, derde lid, in werking getreden op 1 januari 2019) heeft de Minister van EZK de verantwoordelijkheid om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem geveerd kunnen worden om te voorkomen dat als gevolg van de gaswinning uit het Groningenveld de veiligheid wordt geschaad. De Minister van EZK wordt daarin geadviseerd door het Adviescollege Veiligheid Groningen (ACVG), dat in 2019 is ingesteld. Het ACVG adviseert de Minister van EZK over de technische en bouwkundige veiligheidsnormen op basis waarvan de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) de uitvoering van de versterking op zich neemt.

Sinds 1 januari 2020 wordt de versterkingsopgave uitgevoerd door de Nationaal Coördinator Groningen (NCG). De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de versterking is op 16 oktober 2019 overgedragen aan de Minister van BZK (Kamerstuk [33 529, nr. 695](#)). De NCG is sinds 1 januari 2020

een dienstonderdeel van BZK. De publieke aansturing van de versterkingsoperatie wordt wettelijk vastgelegd. Hiertoe is een wetsvoorstel in voorbereiding dat zo spoedig mogelijk naar de Kamer wordt gestuurd. Dit zal een aanvulling zijn op het wetsvoorstel Tijdelijke wet Groningen dat op 1 juli 2020 inwerking is getreden.

Ook de verantwoordelijkheid voor het Nationaal Programma Groningen is per 16 oktober 2019 overgegaan naar de Minister van BZK.

Schade

Met de inwerkingtreding van de Tijdelijke wet Groningen op 1 juli 2020 is het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG) van start gegaan.

De Staat heeft daarmee de behandeling van verzoeken tot schadevergoeding voor alle vormen van schade als gevolg van de gaswinning uit het Groningenveld en de gasopslag Norg volledig van NAM overgenomen. Via de website van het IMG (<https://www.schadedoormijnbouw.nl/cijfers>) is informatie over de schadeafhandeling beschikbaar: de site geeft een actueel overzicht van de aantallen schadeafhandelingen, schade-opnames, besluiten, het aantal meldingen acuut onveilige situaties (AOS) en de voortgang in afhandeling. Informatie over het aantal aardbevingen in Groningen en de zwaarte hiervan is te vinden op de site van het KNMI.

In het Regeerakkoord is vastgelegd dat NAM op afstand komt te staan van de afhandeling van de bovengrondse gevolgen van de gaswinning. In 2020 staat NAM op bijna alle onderdelen op afstand. Waar dat nog niet zo is, wordt dat in 2021 afgerond. De rol van NAM wordt hiermee beperkt tot enkel het betalen van de kosten. De kosten van de schadeafhandeling worden per juli 2020, bij inwerking treding van de tijdelijk wet Groningen, via een heffing op NAM verhaald.

C. Beleidsconclusies

Middelen op de aanvullende post

Op de Aanvullende Post van het Ministerie van Financiën staat een risico-reservering voor Groningen. In 2020 zijn daarvan middelen overgeheveld voor werk- en onderzoeksbudgetten, het bestuur van het IMG en de ACVG, en compensatie voor kosten die SodM maakt voor Groningen.

Schadeafhandeling en NAM op afstand

Met het inwerkingtreden van de Tijdelijke wet Groningen is de NAM definitief op afstand gekomen van alle vormen van schadeafhandeling; het IMG handelt alle schadesoorten af. Ook heeft NAM door de inwerkingtreding van de publiekrechtelijke Nieuwbouwweging op 1 juli 2020 geen rol meer bij de beoordeling van vergoeding voor aardbevingsbestendig bouwen. De beperkte rol die NAM nog had bij de uitvoering van de adviezen van de Commissie Bijzondere Situaties is na 2020 ook beëindigd. Tot slot zijn in 2020 de beleidsregels Industrie en Infrastructuur nagenoeg afgerond zodat de NAM ook hier bij aanvang van 2021 op afstand geplaatst kan worden. Hiermee is uitvoering gegeven aan de ambitie uit het Regeerakkoord dat NAM geen enkele rol meer heeft bij de afhandeling van de bovengrondse gevolgen van de gaswinning. De schade-afhandeling is mede daardoor versneld. Circa 70 procent van de schademeldingen wordt binnen de geldende termijn van zes maanden afgehandeld.

Nog snellere afbouw gaswinning

De afbouw van de gaswinning loopt voorspoedig en er blijft gezocht worden naar maatregelen om verder te versnellen, zodat de gaswinning zo snel mogelijk definitief stopt en de veiligheid in Groningen verbetert. De wet Wijziging van de Gaswet betreffende het beperken van de vraag naar laagcalorisch gas van grote afnemers is in werking getreden. Daarnaast verloopt de ombouw van grootverbruikers van laagcalorisch gas in het buitenland ondanks coronamaatregelen volgens planning. Met Shell en ExxonMobil, de aandeelhouders van de NAM is een onderhandelaarsakkoord gesloten voor het vullen van de gasopslag Norg met pseudo-Groningengas tot en met 2027. Een arbitragepanel zal een vergoeding hiervoor aan Shell en ExxonMobil vaststellen. Het kabinet is met Shell en ExxonMobil in gesprek over de balans van het Akkoord op Hoofdlijnen. Door de gewijzigde inzet van de gasopslag in Norg kon het winningsniveau voor het gasjaar 2019-2020 extra worden verlaagd en is de winning voor 2020-2021 op 8,1 miljard kuub vastgesteld. Bovendien kan door de oplevering van de stikstofinstallatie in Zuidbroek vanaf medio 2022 de gaswinning naar nul in een wat temperatuur betreft gemiddeld jaar. De sluiting en ontmanteling van productielocaties is in gang gezet, er is een plan voor de afbouw van de GasTerra onderneming vastgesteld, en het onderzoek ten behoeve van de versnelde definitieve sluiting van het Groningerveld loopt.

Versterken

Sinds 16 oktober 2019 is de Minister van BZK verantwoordelijk voor de uitvoering van de versterkingsoperatie. Het kabinet heeft naar aanleiding van het toepassen van de nieuwste inzichten op basis van de versneld afgebouwde gaswinning bestuurlijke afspraken gemaakt met de regio over de uitvoering en versnelling van de versterkingsoperatie. Deze afspraken maken het mogelijk om onuitlegbare verschillen in de versterking op te lossen. Ook zijn er tegemoetkomingen voor bewoners afgesproken, onder andere om te investeren in woningverbetering. Daarnaast zijn specifiek middelen vrijgemaakt voor schrijnende gevallen en voor een sectorale aanpak bij mkb'ers, agrariërs, erfgoed en sociaal-economische ondersteuning. De afspraken zorgen voor een versnelling van de versterkingsoperatie, waarbij meer recht wordt gedaan aan compensatie voor het leed dat bewoners hebben ervaren.

Verbod gebruik laagcalorisch Gas

In het voorjaar van 2020 is de Wet beperken van de vraag naar laagcalorisch gas van grote afnemers aangenomen. Op 20 juni 2020 is deze wet in werking getreden ([Stb. 2020, 169](#)). De kern van deze wet vormt een verbod vanaf 1 oktober 2022 op het onttrekken van laagcalorisch gas aan het gastransportnet voor de negen grootste afnemers van laagcalorisch gas. Om aan dit verbod te voldoen moeten de grootste negen afnemers hun gasaansluiting laten afsluiten of worden omgeschakeld naar gebruik van hoogcalorisch gas (ombouw). Deze maatregel betekent een significante reductie van de vraag naar laagcalorisch gas. Deze reductie draagt bij aan een zo spoedig mogelijke sluiting van het Groningenveld en de robuustheid van het gassysteem na sluiting. Vanwege de impact op de grootste negen afnemers is ook voorzien in een nadeelcompensatieregeling, uitgewerkt in de Beleidsregel nadeelcompensatie verbod laagcalorisch gas grootste afnemers ([Stcrt. 2020, nr. 36358](#)) en de Uitvoeringsregeling nadeelcompensatie verbod laagcalorisch gas grootste afnemers ([Stcrt. 2020, nr. 36363](#)) die allebei op 4 juli 2020 in werking zijn getreden. Op 16 oktober 2020 is het loket van RVO.nl voor grootste negen afnemers geopend. In 2020 heeft nog geen betaling van nadeelcompensatie plaatsgevonden.

Nationaal Programma Groningen

Het Nationaal Programma Groningen is per 16 oktober 2019 onder de verantwoordelijkheid gekomen van de Minister van BZK.

Gaswinning kleine velden

Zolang Nederland in de komende decennia nog aardgas nodig heeft en er onvoldoende duurzame alternatieven zijn, geeft het kabinet de voorkeur aan winning van aardgas uit de Nederlandse kleine velden boven de import daarvan, daar waar het veilig kan. Gelet op het afgenomen maatschappelijk draagvlak voor gaswinning op land is met de op land (waaronder de Waddenzee) actieve mijnbouwondernemingen in een convenant afgesproken dat zij geen aanspraak zullen maken op de voorziene investeringsaftrek en dat wordt bezien of en op welke wijze het maatschappelijk draagvlak voor gaswinning op land kan worden vergroot. Belangrijk onderdeel van het vergroten van het draagvlak is een transparante en eenvoudige schadeafhandeling voor mijnbouwactiviteiten buiten het Groningenveld. Op 1 juli 2020 is de Commissie Mijnbouwschade van start gegaan die schademeldingen zal beoordelen. De Commissie Mijnbouwschade ontzorgt de schademelder door te onderzoeken wat de oorzaak en omvang van de schade is. Daarmee neemt de Commissie Mijnbouwschade de bewijslast van de schademelder over.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 38 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 5 (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastge- stelde begroting ¹	Vershil
	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2020
Verplichtingen	23.005	58.215	93.427	834.537	726.384	166.077	560.307
Uitgaven	8.470	47.098	80.908	825.005	717.746	166.077	551.669
Subsidies	0	33.918	5.536	121.826	33.597	21.077	12.520
Verduurzamingsopgave uit aardgasbaten		33.916	150	314	33.517	20.976	12.541
Verduurzamingsopgave (plafond relevante uitgaven)/Geestelijke bijstand ²			4.036	111	80	101	- 21
Bijdrage aan Nationaal Programma Groningen				108.385		0	0
Instrumentarium Woningmarkt ²		2	1.350	13.016		0	0
Inkomensoverdrachten	0	0	7.710	136.572	497.231	50.000	447.231
Schadevergoedingen			7.710	136.572	317.544	50.000	267.544
Vergoeding waardedaling Groningen					179.687	0	179.687
Vergoeding immateriële schade Groningen						0	0
Opdrachten	8.320	13.132	18.540	468.679	2.418	0	2.418
Onderzoek en compensatie gemeenten en provincie ²	2.404	5.450	4.002	2.841		0	0
Werkbudget	5.916	7.682	14.538	18.783	2.418	0	2.418
Versterken ²				84.055		0	0
Interim Akkoord met Shell en Exxon				363.000		0	0
Bijdrage aan agentschappen	150	48	49.122	97.927	180.968	95.000	85.968
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	150	48	47.493	96.400	179.148	95.000	84.148
Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen/ Instituut Mijnbouwschade Groningen			1.629	1.527	1.820	0	1.820
Bijdrage aan (internationale) organisaties	0	0	0	0	3.532	0	3.532
Organisatie- en programmabudget ACVG					3.532	0	3.532
Ontvangsten	0	0	34.185	862.757	336.578	1.195.000	- 858.422
Schadevergoedingen			2.397	55.527	168.647	50.000	118.647
Uitvoeringskosten Schade			21.568	79.360	93.450	95.000	- 1.550
Aardgasbaten				577.867		1.050.000	- 1.050.000
Dividenduitkering EBN					35.910	0	35.910
Dividenduitkering GasTerra					3.600	0	3.600
Mijnbouwwet					34.812	0	34.812
Vergoeding waardedaling Groningen					159	0	159
Vergoeding immateriële schade Groningen						0	0
Ontvangsten NCG			10.220	2		0	0
Bijdrage aan Nationaal Programma Groningen				150.000		0	0

¹ Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

² De posten 'verduurzamingsopgave (plafond relevant)', 'Instrumentarium Woningmarkt', 'Versterken', en 'Onderzoek en Compensatie gemeenten en provincie' zijn bij Nota van Wijziging per 1 januari 2020 overgeheveld naar de BZK-begroting.

Tabel 39 Uitsplitsing verplichtingen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie				2020	Vastgestelde begroting ¹	Verschil 2020
	2016	2017	2018	2019			
Verplichtingen	23.005	58.215	93.427	834.537	726.384	166.077	560.307
<i>waarvan</i> garantieverplichtingen	0	0	0	0	0	0	0
<i>waarvan</i> overige verplichtingen	23.005	58.215	93.427	834.537	726.384	166.077	560.307

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

E. Toelichting op de instrumenten

Algemeen

Het instrument «verduurzamingsopgave uit de aardgasbaten» heeft een 100% eindejaarsmarge. Dit houdt in dat budget dat in een bepaald jaar niet wordt benut, kan worden meegenomen naar volgende jaren en derhalve beschikbaar blijft om in te zetten voor Groningen. Op deze wijze heeft het kabinet rekening gehouden met de complexe en deels onvoorspelbare opgave waar wij in Groningen voor staan en wordt de nodige flexibiliteit geboden zodat het budget meerjarig optimaal kan worden aangewend (Kamerstuk [33 529, nr. 256](#)).

De budgetten op de instrumenten Verduurzamingsopgave (plafond relevante uitgaven), Bijdrage aan Nationaal Programma Groningen, Instrumentarium Woningmarkt, Onderzoek en compensatie gemeenten en provincie, en Versterken, zijn per 1 januari 2020 overgheveld naar de begroting van het Ministerie van BZK.

Verplichting en uitgaven

Subsidies

Verduurzamingsopgave uit aardgasbaten

De verduurzamingsopgave uit aardgasbaten financiert de waardevermeerderingsregeling waarbij bij een schade van € 1.000 of meer een subsidie beschikbaar is tot maximaal € 4.000 voor het verduurzamen van de woning. Het Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN) voert deze regeling uit. In 2020 is zo'n € 33,5 mln aan SNN bijgedragen vanuit EZK voor zowel subsidie en uitvoeringskosten. Deze regeling is gekoppeld aan de schadeafhandelingen door het IMG. Gedupeerden kunnen één keer een subsidie ontvangen uit de waardevermeerderingsregeling, ook al hebben zij meerdere toegekende schadevergoedingen.

Inkomensoverdrachten

Schadevergoedingen

De stijging van de uitgaven aan schadevergoedingen komt voornamelijk door de versnellingen van het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG) waardoor uiteindelijk meer schades zijn afgehandeld dan oorspronkelijk gepland. Tussen 19 maart 2018 en 31 december 2020 zijn nu 64.939 schade meldingen afgehandeld voor een totaalbedrag van € 461,8 mln, waarvan € 317,5 mln in 2020. De schadevergoedingen worden gedeclareerd aan de NAM.

Vergoeding waardedaling Groningen

Het IMG is per 1 september 2020 gestart met de uitvoering van de waardedalingsregeling. In 2020 is er in totaal € 179,7 mln uitgekeerd. In dit bedrag zit € 3,8 mln aan vergoedingen die zijn uitgekeerd aan huiseigenaren wiens huis ook zodanig versterkt moet worden dat er sprake is van sloop-nieuwbouw. Dit wordt niet in rekening gebracht bij de NAM. Het overige bedrag wordt via een wettelijke heffing op de NAM verhaald. Er zijn 54.664 aanvragen afgehandeld, waarvan er zo'n 35.400 zijn toegekend.

Opdrachten

Werkbudget

Het werkbudget voor de directies Gastransitie Groningen en Groningen Bovengronds is bij Voorjaarsnota 2020 meerjarig overgeheveld. In 2020 is dit besteed aan verschillende onderzoeken voor onder andere de typologieaanpak en voorbereiding van de nadeelcompensatie van grootverbruikers laagcalorisch gas.

Bijdrage aan agentschappen

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

De hogere bijdrage aan RVO.nl is veroorzaakt door hogere uitvoeringskosten van de schadeafhandeling, vanwege het grote aantal schadeafhandelingen in 2020. In deze post is ook circa respectievelijk € 6 mln en € 1,5 mln aan uitvoeringskosten voor de waardedalingsregeling en regeling voor immateriële schade in begrepen. Deze uitvoeringskosten worden gedeclareerd bij de NAM. Daarnaast is het te weinig betaalde voorschot voor de uitvoeringskosten aan de opdracht voor 2020 toegevoegd.

Instituut Mijnbouwschade Groningen

De middelen voor het bestuur van het IMG zijn bij Voorjaarsnota 2020 overgeheveld van de Aanvullende Post en zijn aan RVO.nl bijgedragen. RVO.nl regelt de ondersteuning en bezoldiging van het bestuur van het IMG.

Organisatie en Programmabudget ACVG

De middelen voor het Adviescollege Veiligheid Groningen (ACVG) zijn bij Voorjaarsnota 2020 overgeheveld van de Aanvullende Post en zijn aan RVO.nl bijgedragen. RVO.nl regelt de ondersteuning en bezoldiging van het ACVG.

Ontvangsten

Schadevergoedingen

EZK heeft voor de schadevergoedingen voor fysieke schade € 168,7 mln ontvangen. Dit betreffen ontvangsten die samenhangen met door de TCMG uitgekeerde schadevergoedingen uit het vierde kwartaal van 2019 en het eerste en tweede kwartaal van 2020.

Uitvoeringskosten Schade

Er is in 2020 € 93,4 mln ontvangen van de NAM voor de uitvoeringskosten van schade. Dit zijn ontvangsten die in het vierde kwartaal van 2019 en het eerste en tweede kwartaal van 2020 zijn voorgesloten door EZK.

Ontvangsten waardedaling Groningen

Omdat het IMG in het laatste kwartaal van 2020 is begonnen met het uitkeren van vergoedingen voor waardedaling, zijn hiervoor nog geen ontvangsten van NAM binnen gekomen in 2020. Wel zijn er € 0,16 mln aan terugbetalingen binnengekomen van mensen wiens beschikking nog wordt gecorrigeerd.

Ontvangsten immateriële schade Groningen

Omdat het IMG in 2021 start met het uitkeren van vergoedingen voor immateriële schade, zijn er ook nog geen kosten in rekening gebracht bij de NAM.

Aardgasbaten

Gedurende het jaar is de raming voor de gasbaten voor 2020 verlaagd. Verreweg het grootste deel van de neerwaartse bijstelling hangt samen met de historisch lage gasprijs. Verder komt de lagere opbrengst onder meer door lagere inkomsten uit EBN met andere oorzaken dan de prijs (zoals operationele kosten of de bijstortingen in de voorzieningen voor de aardbevingskosten). Zoals toegelichting in de ontwerpbegroting 2021 worden de inkomsten uit de gaswinning als drie afzonderlijke posten weergegeven: dividenduitkering EBN, dividenduitkering Gasterra en de inkomsten uit de Mijnbouwwet.

Dividenduitkering EBN

In 2020 heeft EZK € 35,9 mln dividenduitkering van EBN ontvangen. Dit betreft dividend over het geconsolideerde nettoresultaat van het voorgaande jaar (2019).

Dividenduitkering Gasterra

EZK ontvangt van Gasterra een vaste dividenduitkering van € 3,6 mln per jaar.

Mijnbouwwet

Deze post bestaat uit winstaandelen van de vergunninghouders voor gaswinning, cijns (heffing van een percentage van de omzet) en oppervlakte-recht. In 2020 heeft EZK € 34,8 mln inkomsten uit de Mijnbouwwet gehad.

Tabel 40 Kengetallen aardgasbaten

Kengetallen	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1. Gewonnen volume aardgas kleine velden (in Nm3) ¹	26 mld Nm3	26 mld Nm3	24 mld Nm3	22 mld Nm3	20 mld Nm3	18 mld Nm3	16 mld Nm3	15 mld Nm3	13 mld Nm3
2. Aantal boringen exploratie onshore en offshore ¹	16	9	21	16	4	6	5	4	3
3. Aantal boringen productie onshore en offshore ¹	19	18	32	17	16	8	7	7	9
4. Gewonnen volume aardgas Groningenveld (in Nm3) ¹	48 mld Nm3	54 mld Nm3	42 mld Nm3	28 mld Nm3	28 mld Nm3	24 mld Nm3	19 mld Nm3	15 mld Nm3	8 mld Nm3
5. Gewonnen volume aardgas totaal (in Nm3) ¹	74 mld Nm3	80 mld Nm3	66 mld Nm3	50 mld Nm3	48 mld Nm3	42 mld Nm3	35 mld Nm3	30 mld Nm3	21 mld Nm3
6. Beursprijs van TTF-gas (eurocent/ m3) ²	24,0	26,0	21,3	19,8	13,6	16,6	21,5	14,9	9,1

1 Bron: TNO

2 Bron: Gasterra

5. Niet-beleidsartikelen

Artikel 40 Apparaat

Op dit artikel zijn de personele en materiële uitgaven en ontvangsten van EZK geraamd, voor zover die betrekking hebben op het kerndepartement (directoraten-generaal en stafdirecties) en de diensten van EZK (ACM⁵⁰, CPB en SodM). De uitgaven externe inhuur, de uitgaven aan ICT en bijdragen aan shared service organisaties (SSO's) zijn apart inzichtelijk gemaakt. Tevens bevat dit artikel onder SSO DICTU de realisatiegegevens voor de bijdrage aan agentschappen voor zover het opdrachten betreft ten behoeve van het kernministerie EZK.

Tabel 41 Apparaatsuitgaven Kerndepartement Budgettaire gevolgen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde	Verschil
	2016	2017	2018	2019	2020	begroting ¹	
Verplichtingen	423.578	403.194	297.577	298.069	294.990	281.785	13.205
Uitgaven	423.578	403.194	297.577	298.069	294.990	281.785	13.205
Personele uitgaven	265.798	258.940	203.759	214.956	219.736	192.079	27.657
<i>eigen personeel</i>	215.140	225.316	165.163	179.851	190.717	151.944	38.773
<i>inhuur externen</i>	10.205	11.127	20.279	19.505	15.989	13.330	2.659
<i>overige personele uitgaven</i>	40.453	22.497	18.317	15.600	13.030	26.805	- 13.775
Materiële uitgaven	157.780	144.254	93.818	83.112	75.254	89.706	- 14.452
<i>ICT²</i>	9.137	7.451	3.200	8.284	13.812	20.208	- 6.396
<i>bijdrage aan SSO's</i>	36.899	32.257	13.914	14.794	13.742	13.810	- 68
<i>DICTU</i>	55.228	60.949	55.491	32.148	25.527	25.671	- 144
<i>overige materiële uitgaven</i>	56.516	43.597	21.213	27.886	22.173	30.017	- 7.844
Ontvangsten	27.742	25.893	28.284	26.426	26.126	25.426	700

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

2 Het totaal van de ICT-uitgaven van het kerndepartement en de buitendiensten bestaat uit de ICT-uitgaven geraamd onder de post materiële uitgaven en de bijdrage aan SSO DICTU.

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven

Personeel

Eigen personeel

Bij de eerste supplettoire begroting is extra personeelsbudget toegekend voor het eigen personeel van het Ministerie van EZK. Hieronder valt onder andere een technische correctie voor met het Ministerie van LNV gedeelde onderdelen (€ 2,5 mln), extra capaciteit en ondersteuning voor juridische zaken waaronder de WOB-unit (€ 0,7 mln), reservering voor DG Groningen Bovengronds vanuit de aanvullende post (€ 3 mln) en het extra budget voor de ACM in verband met de werkzaamheden ten gunste van het Ministerie van VWS (€ 2,3 mln). Daarnaast is in de tweede supplettoire begroting het budget eenmalig verhoogd met € 11,4 mln in verband met de overgang naar het Individueel Keuzebudget (IKB). Ook is er met de tweede supplettoire begroting extra personeelsbudget overgeheveld vanuit het Ministerie van lenW voor de kosten van het toezicht dat de ACM uitoefent op de

⁵⁰ De leden van het bestuur van ACM vormen een ZBO. De uitgaven voor dit ZBO zijn geraamd op beleidsartikel 1.

vervoerssectoren spoor, loodsen, luchtvaart en personen (€ 1 mln). Tenslotte zijn de uitgaven voor eigen personeel hoger uitgevallen door de verhoging van lonen van rijksambtenaren en de uitkering van de thuiswerkvergoeding.

Inhuur externen

De uitgaven voor externe inhuur zijn in 2020 hoger dan geraamd. Dit komt voornamelijk door extra inhuur voor ICT en organisatieadvies. Daarnaast is er meer ingehuurd doordat vacatures niet direct konden worden ingevuld vanwege de krapte op de arbeidsmarkt. De uitgaven in 2020 (€ 16,0 mln) waren beperkter dan in 2019 (€ 19,5 mln).

Overige personele uitgaven

De onderuitputting bij overige personele uitgaven (€ 13,7) wordt vooral verklaard door COVID-19. Hierdoor is minder gebruik gemaakt van vergoedingen zoals werkkostenvergoedingen en reis- en verblijfkosten.

Materieel

ICT

De uitgaven voor ICT vallen (€ 6,4 mln) lager uit dan geraamd. Dit is vooral te wijten aan de vertraging van ICT projecten door COVID-19.

Overige materiële uitgaven

De overige materiële uitgaven zijn (€ 7,8 mln) lager dan geraamd. Dit komt voornamelijk door het thuiswerken. Vanaf het tweede kwartaal 2020 is er weinig tot geen gebruik gemaakt van de middelen die beschikbaar waren gesteld voor personeel.

Toelichting op de ontvangsten

De realisatie op de ontvangsten van het apparaat van EZK is € 0,7 mln hoger dan geraamd. De ontvangsten bestaan uit bijdragen uit de markt voor ACM en SodM, inkomsten vanuit werk voor tweeden door CPB en ontvangsten door detacheringen vanuit het kerndepartement.

Tabel 42 Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en Zelfstandige Bestuursorganen/Rechtspersonen met een wettelijke taak (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting ¹	Verschil
	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2020
Totaal apparaatsuitgaven Ministerie	423.578	403.194	297.577	298.069	294.989	281.785	13.204
Kerndepartement (beleid en staf)	327.705	308.055	202.092	192.549	191.904	189.193	2.711
<i>Apparaatsuitgaven diensten:</i>							
Centraal Planbureau (CPB)	17.668	15.963	16.467	17.271	17.305	16.565	740
Autoriteit Consument en Markt (ACM)	65.479	69.392	65.405	73.092	69.486	64.075	5.411
Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)	9.021	9.784	13.613	15.157	16.294	11.952	4.342
PIANOo (exclusief Programma)	3.705						
Totaal apparaatskosten agentschappen	777.510	852.895	881.774	1.019.206	1.142.480	940.629	201.851
Agentschap Telecom (AT)	40.578	47.271	43.843	48.703	54.297	48.373	5.924
Dienst ICT Uitvoering (DICTU)	235.923	258.790	256.227	271.254	285.625	263.905	21.720
Nederlandse Emissieautoriteit (NEa)		5.349	7.561	8.480	9.164	8.747	417
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl)	501.009	541.485	574.143	690.769	793.394	619.604	173.790
Totaal apparaatskosten ZBO's en RWT's	792.514	813.071	897.565	952.167	934.226	875.251	52.935
Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)	181.329	185.596	187.362	191.355 ²	191.355 ³	194.120	- 2.765 ⁴
Stichting COVA	1.402	1.314	1.375	1.410	1.435	1.647	- 212
Raad voor de Accreditatie	13.856	13.572	14.415	14.374	13.528	10.508	- 3.020
Bestuur Autoriteit Consument en Markt (ACM)	637	641	737	614	632	736	- 104
TNO	418.787	426.367	478.326 ⁵	513.504 ⁵	516.453	446.662	69.791
Kamer van Koophandel (KvK)	176.503	185.581	215.350	230.910	210.823	221.578	- 10.755

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

2 In het jaarverslag 2019 was het bedrag € 187.362 van een jaar eerder opgenomen. Deze is nu geactualiseerd.

3 Realisatie 2020 van CBS is nog niet beschikbaar. Hierdoor is het bedrag van een jaar eerder opgenomen.

4 Dit is het verschil tussen de realisatie 2019 en vastgestelde begroting 2020, omdat de realisatie 2020 nog niet bekend is.

5 In het jaarverslag 2019 was het bedrag € 426.367 opgenomen uit een jaar eerder. Deze is nu geactualiseerd.

Artikel 41 Nog onverdeeld

Dit niet-beleidsartikel bevat de posten prijsbijstelling, loonbijstelling en onvoorzien.

Tabel 43 Nominaal en onvoorzien: opbouw verplichtingen, uitgaven en ontvangsten van de vastgestelde begroting 2020, realisatie en het verschil (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting ¹	Verschil
	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2020
Verplichtingen	0	0	0	0	0	0	0
Uitgaven	0	0	0	0	0	0	0
<i>Loonbijstelling</i>	0	0	0	0	0	0	0
programma							
apparaat							
<i>Prijsbijstelling</i>	0	0	0	0	0	0	0
programma							
apparaat							
Onvoorzien	0	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

Op dit artikel is geen sprake van realisatie. Bij de 1^e supplettoire begroting 2020 is de loon- en prijsbijstellingstranche 2020 uitgekeerd. Deze bijstellingen zijn bij 2^e supplettoire begrotingswet 2020 toebedeeld naar de relevante onderdelen.

6. Bedrijfsvoeringsparagraaf

Inleiding

In de bedrijfsvoeringparagraaf (BVP) wordt verslag gedaan van relevante aandachtspunten in de bedrijfsvoering. De informatie opgenomen in de BVP is tot stand gekomen vanuit het departementale management control systeem en informatie uit audits van de Auditdienst Rijk (ADR). Deze bedrijfsvoeringparagraaf omvat drie elementen:

1. uitzonderingsrapportage voor vier onderdelen: (a) rechtmatigheid, (b) totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie, (c) begrotingsbeheer, financieel beheer en materiële bedrijfsvoering en (d) overige aspecten van de bedrijfsvoering;
2. rijksbrede bedrijfsvoeringonderwerpen en
3. belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering.

1. Uitzonderingsrapportage voor vier onderdelen

a. Rechtmatigheid

Vanuit de bij het Ministerie van EZK bekende informatie zijn er fouten en onzekerheden in de rechtmatigheid van de verantwoordingsinformatie die gerapporteerd moeten worden.

Corona steunmaatregelen

RVO.nl is als uitvoerder van regelingen in 2020 er in geslaagd de tijdelijke steunmaatregelen van EZK tijdig in productie te nemen, zoals de «Regeling subsidie financiering Vaste Lasten MKB COVID-19» (TVL) als opvolger van de «Regeling Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren» (TOGS) per 30 juni 2020. RVO.nl moest daarvoor in een kort tijdsbestek systemen inrichten, mensen beschikbaar stellen en opleiden zodat EZK de tijdelijke steunmaatregelen op een zeer korte termijn open kon stellen.

Mede namens EZK heeft het Ministerie van Financiën de Tweede Kamer met de Najaarsnota van 30 november 2020 geïnformeerd over de tijdelijke steunmaatregelen van het kabinet waarbij vanwege de snelheid waarmee die steunmaatregelen geïmplementeerd moesten worden gekozen is voor acceptatie van een verhoogd risico van misbruik en oneigenlijk gebruik van regelingen door aanvragers. Daarbij is vanuit EZK onder meer de TOGS-regeling benoemd. Bij de TOGS-regeling zijn tegemoetkomingen van € 4.000 uitgekeerd op basis van verklaringen van aanvragers die aangaven een omzetverlies van minimaal € 4.000 en ten minste € 4.000 aan vaste lasten te verwachten. Om het risico te minimaliseren zijn aanvragen vooraf geautomatiseerd getoetst en achteraf risicogericht en at random getoetst op rechtmatigheid. De risicogerichte controles waren gebaseerd op drie specifieke risico-criteria, namelijk op verwacht omzetverlies, verwachte vaste lasten en de vestigingseis. Hieruit blijkt dat het voor een bedrag van circa € 312 mln (= 36%) van het in 2020 uitbetaalde bedrag van circa € 867 mln onzeker is of aan alle criteria van de TOGS werd voldaan. Aangezien het hier een geaccepteerd M&O-risico betreft en de Kamer hierover is geïnformeerd, is dit niet als een onzekerheid gerekend bij het bepalen van de overschrijdingen van de rapporteringstoleranties. Voor de totale steekproefpopulatie (a-select, select en meldingen misbruik en oneigenlijk gebruik) geldt dat 64% van de ondernemers alle drie hierboven genoemde aspecten aannemelijk heeft kunnen maken en dat 36% van de ondernemers tenminste één aspect *achteraf* niet aannemelijk heeft kunnen maken. Deze uitkomst betekent niet dat circa 36% van de ondernemingen de regeling doelbewust heeft misbruikt. Ingeschat wordt dat ondernemingen een

andere interpretatie van de beleidsregel hadden, een andere perceptie van de voorwaarden en een onjuiste inschatting van de verwachting(en) hadden. Het Ministerie van EZK heeft de Tweede Kamer hierover per brief in maart 2021 nader geïnformeerd.

Bij de TVL-regeling als opvolger van de TOGS-regeling blijkt uit de btw-gegevens die RVO.nl ontvangt van de Belastingdienst of uit de informatie vanuit de banken dat er bepaalde doelgroepen zijn waarbij de opgegeven omzet onrealistisch hoog is. Ook hier geldt dat uitbetaalde bedragen worden teruggevorderd als uit controles blijkt dat aanvragen onrechtmatig zijn.

RVO.nl geeft via haar websites over de TOGS en de TVL-regeling voorlichting aan ondernemers over het verantwoordingstraject en de stand van zaken hiervan.

Toepassing artikel 2.27 Comptabiliteitswet

Normaliter worden (wijzigingen in) nieuwe beleidsinstrumenten door het kabinet in uitvoering genomen nadat beide Kamers der de Staten-Generaal de begrotingswetten hebben geautoriseerd. De budgettaire gevolgen van (tijdelijke) noodmaatregelen worden in Incidentele Suppletioire Begrotingswetten (ISB) aan beide Kamers voorgelegd. Als uitstel door het spoedeisende karakter niet kan wachten tot formele autorisatie van die ISB door beide Kamers, kan het kabinet de uitvoering eerder starten. Dit moet dan wel expliciet worden toegelicht in de informatie over die beleidsinstrumenten aan beide Kamers.

Zo geeft artikel 2.27, tweede lid, van de Comptabiliteitswet (CW) aan dat - zolang een voorstel van wet tot wijziging van een begrotingsstaat niet tot wet is verheven en in werking is getreden - het voorgenomen nieuw beleid niet in uitvoering wordt genomen, tenzij uitstel van de uitvoering van dit beleid naar het oordeel van de betreffende minister niet in het belang van het Rijk is en hij/zij de Staten-Generaal daarover heeft geïnformeerd. Het ministerie heeft in 2020 niet geheel voldaan aan dit artikellid, omdat EZK voor enkele noodmaatregelen de Staten-Generaal te laat met een aparte beleidsbrief heeft geïnformeerd. Dit staat los van de Incidentele Suppletioire Begrotingen die dienen ter autorisatie van de benodigde budgetten, waar de bepalingen van artikel 2.27, tweede lid, van de CW wel correct zijn gevolgd door EZK. In de onderstaande gevallen heeft EZK niet volledig voldaan aan de bepalingen van artikel 2.27, tweede lid, van de CW zoals hierboven beschreven:

- Garantie Ondernemingsfinanciering Corona (GO-C) circa € 612 mln.
- Corona Overbruggingslening (COL-faciliteit) € 100 mln.
- Regeling Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS). Caribisch Nederland circa € 3,3 mln.

Het ministerie heeft hierop maatregelen genomen door het interne toezicht op naleving van het departementale «Stappenplan voor de opstelling of wijzigingen van beleidsinstrumenten» te verscherpen.

Specifieke uitkeringen

Specifieke uitkeringen die gelet op artikel 15a lid 3 van de Financiële-verhoudingswet (Fvw) juncto artikel 28a Besluit financiële verhouding 2001 niet als een verzameluitkering zijn verstrekt zijn onrechtmatig. Bij EZK gaat het om een bedrag van circa € 10,3 mln. In het Overzicht Specifieke Uitkeringen 2015 heeft de Minister van BZK aan de Tweede Kamer aangegeven de verzameluitkering, niet langer te zullen toepassen. In navolging daarop is het schrappen van artikel 16 Fvw onderdeel van het

geconsulteerde wetsontwerp tot wijziging van de Fvw. In maart 2021 is ervoor gekozen wederom de verzameluitkeringen toe te passen, in afwachting van die wetwijziging. Het Ministerie van EZK heeft daarop niet kunnen anticiperen in 2020.

Inkopen

Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) is categoriemanager voor een aantal rijksbrede raamovereenkomsten. IenW heeft departementen in het 2^e halfjaar 2020 geïnformeerd dat de ADR een viertal overbruggings-overeenkomsten (Interim Management & Organisatieadvies, Inkoopadvies, Auditdiensten en Financiële Adviesdiensten) als «onrechtmatig» heeft beoordeeld. Als gevolg daarvan worden de verplichtingen die op deze nadere overeenkomsten onder deze overbruggingsovereenkomsten worden aangegaan als onrechtmatig bestempeld. IenW verwacht in het derde kwartaal van 2021 te kunnen voorzien in rechtmatige rijksbrede raamovereenkomsten. IenW licht dit toe in de Bedrijfsvoeringsparagraaf van haar jaarverslag. Bij EZK gaat het om circa € 33,9 mln, waarvan het grootste deel betrekking heeft op de agentschappen.

Uit onderstaande tabel blijkt een bedrag aan fouten in de verplichtingen op artikelen gerelateerd aan noodmaatregelen van in totaal € 741.058.710 (kolom 6a). Deze fouten zijn met name verklaarbaar doordat het Ministerie van EZK in 2020 artikel 2.27, tweede lid, van de CW voor enkele noodmaatregelen niet consistent heeft toegepast (zie toelichting hierboven).

Tabel 44 Overzicht overschrijdingen rapporteringstoleranties fouten en onzekerheden

(1) Rapporterings-tolerantie	(2) Verantwoord bedrag in € (omvangsbasis)	(3) Rapporteringstolerantie voor fouten en onzekerheden in €	(4) Bedrag aan fouten in €	(5) Bedrag aan onzekerheden in €	(6) Bedrag aan fouten en onzekerheden in €	(6a) Waarvan bedrag aan fouten en onzekerheden gerelateerd aan noodmaatregelen in €	(7) Percentage aan fouten en onzekerheden t.o.v. verantwoord bedrag = (6)/(2)*100%	(7a) Waarvan percentage aan fouten en onzekerheden gerelateerd aan noodmaatregelen t.o.v. verantwoord bedrag = (6a)/(2)*100%
Totaal artikelen verplichtingen	17.782.739.000	355.654.780	736.564.082	26.264.042	762.828.124	741.058.710	4,3%	4,2%
Artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei (totaal verplichtingen)	6.249.234.000	312.461.700	622.364.028	26.264.042	648.628.070	641.058.710	10,4%	10,3%
Artikel 3: Toekomstfonds (totaal verplichtingen)	510.705.755	25.535.288	100.000.000	–	100.000.000	100.000.000	19,6%	19,6%
Samenvattende staat baten-/lastenagentschappen EZK	1.214.504.000	25.000.000	36.957.402	1.400.997	38.358.399	–	3,2%	0,0%

b. Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie

Vanuit de bij EZK bekende informatie zijn er geen tekortkomingen in de totstandkoming van niet-financiële verantwoordingsinformatie die gerapporteerd moeten worden.

c. Begrotingsbeheer, financieel beheer en de materiële bedrijfsvoering

Opvolging aanbevelingen Algemene Rekenkamer

De Algemene Rekenkamer (AR) heeft in haar rapport bij het jaarverslag 2019 van 20 mei 2020 het subsidiebeheer bij het kerndepartement en RVO.nl als onvolkomenheden aangemerkt. De AR heeft deze twee onvolkomenheden uit 2018 gehandhaafd omdat ze de werking van verbetermaatregelen in 2019 nog niet heeft kunnen vaststellen. Hierop zijn in 2019 en 2020 verbeteracties uitgezet onder andere door dossiervorming te verbeteren, controlebevindingen beter vast te leggen en de uitkomsten van reviews op ontvangen accountantsverklaringen jaarlijks te evalueren.

Verantwoording EU-middelen in gedeeld beheer

Het Ministerie van EZK verantwoordt zich met een bijlage «Verantwoording EU-middelen in gedeeld beheer» over de rechtmatigheid en het functioneren van de beheer- en controlesystemen voor inzet van middelen uit het Europees Fonds voor regionale Ontwikkeling (EFRO). Op basis van audits door de ADR is er geen sprake van te rapporteren bijzonderheden.

d. Overige aspecten van de bedrijfsvoering

Informatiebeveiliging

Het Ministerie van EZK heeft, conform de richtlijnen van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, op 23 februari 2021 een «Privacy en Integraal-beveiligingsbeeld» afgegeven waar de status van de informatiebeveiliging in 2020 is omschreven. Uit dit beeld blijkt dat zowel bij het kerndepartement als bij de uitvoerende diensten en agentschappen stappen zijn gemaakt om de informatiebeveiliging te verbeteren. Zo heeft DICTU een groot programma uitgevoerd om de basisbeveiliging van de gedeelde IT-infrastructuur te verbeteren, hebben veel organisaties gewerkt aan bewustwordingscampagnes en is er steeds meer zicht in de daadwerkelijke risico's voor EZK.

2. Rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen

Beleid ter voorkoming van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies

Het Ministerie van EZK beschikt over een toereikend beleid ter voorkoming van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies. Bestaande maatregelen om subsidiefraude te bestrijden zijn onder andere: de tijdige opstelling van risicoanalyses ter bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies door begunstigden, het in voorkomende gevallen opvragen van accountantsproducten van accountants bij subsidieverantwoordingen, het bijhouden van een register van ernstige onregelmatigheden en het via de fraudecoördinator van RVO.nl melden van vermoedens van fraude bij het OM.

Grote ICT projecten

Het Ministerie van BZK informeert de Tweede Kamer periodiek over departementale grote ICT-projecten. Deze projecten worden op het Rijks ICT-dashboard openbaargemaakt en minimaal éénmaal per jaar geactualiseerd. Deze rapportageplicht geldt voor alle ICT-projecten waarvan de kosten tenminste € 5 mln bedragen. Lopende ICT-projecten zijn:

- Kern Gezond (KvK);
- MIVSP (Maritiem informatievoorzieningsplatform bij DG K&E);
- DigiAT (Zaakgerichtwerken bij AT);
- Phoenix+ (CBS).

Externe inhuur

Het kabinet heeft de norm voor externe inhuur gesteld op maximaal 10% van de personele uitgaven. Voor EZK is het inhuurpercentage 24,9% (2019: 24,2%). De overschrijding wordt veroorzaakt door inhuur bij DICTU en RVO.nl. Het inhuurpercentage voor EZK over 2020 zonder DICTU en RVO.nl komt uit op: 8,9%. Bij DICTU is de aanleiding met name de behoefte aan specifieke ICT-expertise, vooral bij ontwikkeling van nieuwe applicaties. In geval van RVO.nl is de aanleiding een flexibele schil, om in spelen op fluctuaties in het opdrachtenpakket van diverse ministeries en de afhandeling van de schadeloosstellingsdossiers Groningen. Daarnaast legt de uitvoering van de tijdelijke Corona-maatregelen extra druk op de personele capaciteit waardoor inhuur ook als gevolg van vertraging in het aannemen en inwerken van nieuwe mensen noodzakelijk is. Het halen van de Roemer-norm is voor DICTU en RVO.nl daarmee niet realistisch, gezien hun kerntaken en de fluctuerende opdrachtenportefeuilles. Maatregelen zijn onder meer het jaarlijks formuleren van een inhuurstrategie, verscherpt toezicht op de duur van inhuur, verambtelijking, gebruik Rijkstraineeprogramma's en samenwerking met hogescholen en universiteiten.

Activiteiten Audit Committee

Het Audit Committee (AC) adviseert het departementaal management over audit- en bedrijfsvoeringsaangelegenheden. Het AC is in 2020 viermaal bijeengekomen. Het AC bestond in 2020 uit de secretaris-generaal (voorzitter), de plaatsvervangend SG, twee directeuren-generaal, de Chief Economist, directeur FEZ, directeur DB, tekenend accountant ADR, de algemeen directeur van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en drie externe leden. De AR is agenda lid. Onderwerpen van overleg in 2020 waren: de auditplanning en controle-aanpak 2020 door de ADR, halfjaarlijkse toezichtrapporages van FEZ, uitkomsten van ADR- en AR-controles. Daarnaast zijn enkele strategische onderwerpen besproken waaronder de crisisorganisatie, de impact van Corona op de bedrijfsvoering en duurzaam economisch herstel.

3. Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering

Datalekken

Het Ministerie van EZK heeft ook in 2020 veel aandacht besteed aan het veilig omgaan met persoonsgegevens en het melden van datalekken. In 2020 zijn in totaal 99 datalekken genoteerd waarvan 10 zijn gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Dit betekent dat medewerkers begrijpen wat een datalek is en dat het belangrijk is dat ieder datalek wordt gemeld zodat maatregelen kunnen worden genomen om dit in de toekomst te voorkomen. Het Security Operations Center (SOC) van DICTU en het Datalek Respons Team van EZK constateren tegelijkertijd dat thuiswerken resulteert in een toename in datalekken en beveiligingsincidenten door onbewuste fouten van medewerkers. Doordat medewerkers elkaar minder gemakkelijk vragen even mee te lezen of een document of mail te controleren alvorens het verzonden wordt worden vaker fouten gemaakt. Denk hierbij aan het onrechtmatig publiceren van persoonsgegevens op het internet of het versturen van e-mails met daarin nog gevoelige informatie.

Nationaal Groeifonds

Het kabinet wil het verdienvermogen van Nederland duurzaam vergroten. Er is daarom met de begroting 2021 besloten tot oprichting van een Nationaal Groeifonds (NGF) voor investeringen in kennisontwikkeling, R&D en innovatie en infrastructuur. Het kabinet heeft € 20 mld voor de periode 2021-2025 beschikbaar gesteld. Na besluitvorming van het kabinet over

goedgekeurde projecten, worden de hiermee gemoeide middelen via suppletoire begrotingen toegedeeld aan de betrokken vakdepartementen. Deze vakdepartementen zijn verantwoordelijk voor de rechtmatige en doelmatige uitvoering van deze projecten en leggen hierover verantwoording af in het eigen jaarverslag. Een onafhankelijke advies- en beoordelingscommissie adviseert de Minister van EZK en de Minister van Financiën als fondsbeheerders over de acceptatie van voorstellen.

De fondsbeheerders werken met de vakdepartementen aan een formalisering van afspraken over de inzet en verantwoording van de middelen uit het NGF, waaronder een instellingswet voor een begrotingsfonds.

C. JAARREKENING

7. Departementale verantwoordingsstaat

Art. Omschrijving	Vastgestelde begroting (1) ^{1,2}		Realisatie (2)		Verschil realisatie en vastgestelde begroting (3) = (2) - (1)				
	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten			
Totaal	13.794.375	5.694.923	4.903.988	17.782.739	8.937.160	5.238.214	3.988.364	3.242.237	334.226
Beleidsartikelen	13.512.590	5.413.138	4.878.562	17.487.749	8.642.170	5.212.088	3.975.159	3.229.032	333.526
1 Goed functionerende economie en markten	214.305	215.326	31.934	226.206	230.938	933.838	11.901	15.612	901.904
2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaarts groei	2.191.632	1.075.493	129.867	6.249.234	3.578.266	143.256	4.057.602	2.502.773	13.389
3 Toekomstfonds	142.952	184.452	34.600	510.706	440.276	60.150	367.754	255.824	25.550
4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	10.797.624	3.771.790	3.487.161	9.775.219	3.674.944	3.738.266	- 1.022.405	- 96.846	251.105
5 Een veilig Groningen met perspectief	166.077	166.077	1.195.000	726.384	717.746	336.578	560.307	551.669	- 858.422
Niet-beleidsartikelen	281.785	281.785	25.426	294.990	294.990	26.126	13.205	13.205	700
40 Apparaat	281.785	281.785	25.426	294.990	294.990	26.126	13.205	13.205	700
41 Nog onverdeeld	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1 Stand inclusief amendementen, moties en NvW.

2 NB de stand zoals gepresenteerd onder de stand vastgestelde begroting wijkt af van de stand vastgestelde begroting bij de eerste supplettoire begroting, tweede supplettoire begroting, de tweede en de derde incidentele supplettoire begrotingen en de slotwet. De reden hiervoor is dat in deze wetten de ISB's, die zijn ingediend tussen de vaststelling van de ontwerp-begroting en de vaststelling van de eerste supplettoire begroting, zijn opgeteld bij vastgestelde begroting en in het jaarverslag niet.

8. Samenvattende verantwoordingsstaat agentschappen

Tabel 46 Samenvattende verantwoordingsstaat 2020 inzake de baten-lastenagentschappen van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (XIII) (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)	Realisatie 2019 (4)
Agentschap Telecom				
Totale baten	51.247	55.384	4.137	49.480
Totale lasten	51.247	57.208	5.961	50.700
Saldo van baten en lasten	0	- 1.824	- 1.824	- 1.220
Totale kapitaaluitgaven	8.098	6.357	- 1.741	6.043
Totale kapitaalontvangsten	4.100	2.987	- 1.113	3.535
Dienst ICT Uitvoering				
Totale baten	295.743	319.334	23.591	309.923
Totale lasten	295.743	316.017	20.274	304.591
Saldo van baten en lasten	0	3.317	3.317	5.332
Totale kapitaaluitgaven	61.313	46.741	- 14.572	43.386
Totale kapitaalontvangsten	30.000	25.086	- 4.914	15.955
Nederlandse Emissieautoriteit				
Totale baten	9.067	10.494	1.427	9.506
Totale lasten	9.067	9.600	533	9.101
Saldo van baten en lasten	0	894	894	405
Totale kapitaaluitgaven	320	2.144	1.824	140
Totale kapitaalontvangsten	0	326	326	31
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland				
Totale baten	629.683	828.947	199.264	703.665
Totale lasten	629.683	802.212	172.529	703.244
Saldo van baten en lasten	0	26.735	26.735	421
Totale kapitaaluitgaven	21.242	32.057	10.815	13.247
Totale kapitaalontvangsten	11.000	16.528	5.528	8.239

9. Jaarverantwoording baten-lastenagentschappen per 31 december 2020

Aansluiting realisatie agentschappen van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat met financiering door moederdepartement

Door een vergelijking van de «bijdrage moederdepartement (EZK)» uit tabel A met de bijdragen die vermeld zijn in de tabel B is de aansluiting te maken tussen de realisaties in de agentschapsparagraaf en de bijdragen die op de beleidsartikelen zijn gerealiseerd.

Tabel 47 A - Realisatie agentschappen 2020 (bedragen x € 1.000)

	Bijdrage moederdepartement (EZK)	Bijdrage overige departementen	Bijdrage derden	Overige baten	Totale baten
Agentschap Telecom	28.830	4.156	20.602	1.796	55.384
Dienst ICT Uitvoering	211.777	105.324	2.233	0	319.334
Nederlandse Emissieautoriteit	6.946	3.493	0	55	10.494
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	406.901	388.631	33.062	353	828.947
Totaal	654.454	501.604	55.897	2.204	1.214.159

Tabel 48 B - Bijdragen aan agentschappen per beleidsartikel (realisatie 2020) (bedragen x € 1.000)

	Realisatie
Agentschap Telecom	29.247
art. 1 Goed functionerende economie en markten	28.698
art. 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	549
Dienst ICT Uitvoering	211.777
art. 40 Apparaat	29.250
Bijdrage agentschappen en diensten	182.527
Nederlandse Emissieautoriteit	8.766
art. 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	8.766
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	398.671
art. 1 Goed functionerende economie en markten	10.805
art. 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei	120.156
art. 3 Toekomstfonds	8.351
art. 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	71.171
art. 5 Een veilig Groningen met perspectief	179.148
art. 40 Apparaat	9.040
Subtotaal	648.461
af. doorbelasting aan agentschappen door DICTU	- 182.527
Totale bijdrage EZ-begroting	465.934

Opmerkingen bij verschillen tussen realisatiestanden in tabel A en tabel B

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Het verschil tussen de omzet moederdepartement en de bijdragen aan agentschappen wordt voornamelijk veroorzaakt doordat de omzet moederdepartement RVO.nl inclusief de gealloceerde bijdrage apparaatskosten LNV (circa € 10 mln) is.

Agentschap Telecom (AT)

Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschap AT per 31 december 2020

Nederland digitaliseert en dat heeft een fundamentele impact op de samenleving, economie en overheid. Agentschap Telecom staat voor een veilig verbonden Nederland, door te waken over de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van de IT- en telecommunicatienetwerken. Het kabinet heeft de ambitie uitgesproken dat Nederland koploper moet zijn in Europa, met ruim baan voor verantwoorde digitale innovatie. Hiervoor is een vertrouwensbasis nodig voor de economie, de overheid en de maatschappij. Dit vraagt innovatie en onderzoek, bescherming van privacy, het bewaken van digitale veiligheid en het zorgvuldig toepassen van nieuwe technologie, met duidelijk afspraken voor het delen van data. Nu en in de toekomst. Het agentschap draagt met haar kernactiviteiten bij aan de doelstellingen van het kabinet.

Deze jaarverantwoording geeft u het inzicht in de financiële staat van het agentschap.

Tabel 49 Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap AT (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil (3) = (2) - (1)	Realisatie 2019 (4)
Baten				
- Omzet	51.247	53.588	2.341	47.954
<i>waarvan omzet moederdepartement</i>	25.004	28.830	3.826	23.378
<i>waarvan omzet overige departementen</i>	3.785	4.156	371	1.455
<i>waarvan omzet derden</i>	22.458	20.602	- 1.856	23.121
Rentebaten	0	0	0	2
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	1.796	1.796	1.524
Totaal baten	51.247	55.384	4.137	49.480
Lasten				
Apparaatskosten	48.373	54.297	5.924	48.703
- Personele kosten	30.779	35.481	4.702	31.270
<i>waarvan eigen personeel</i>	25.610	28.318	2.708	25.543
<i>waarvan inhuur externen</i>	2.846	6.148	3.302	3.280
<i>waarvan overige personele kosten</i>	2.323	1.015	- 1.308	2.447
- Materiële kosten	17.594	18.816	1.222	17.433
<i>waarvan apparaat ICT</i>	0	132	132	225
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	10.406	14.977	4.571	13.338
<i>waarvan overige materiële kosten</i>	7.188	3.707	- 3.481	3.870
Rentelasten	50	39	- 11	46
Afschrijvingskosten	2.749	2.508	- 241	1.935
- Materieel	1.924	1.728	- 196	1.586
<i>waarvan apparaat ICT</i>	0	650	650	435
<i>waarvan overige materiële afschrijvingskosten</i>	1.924	1.078	- 846	1.151
- Immaterieel	825	780	- 45	348
Overige lasten	75	364	289	16
<i>waarvan dotaties voorzieningen</i>	75	274	199	236
<i>waarvan bijzondere lasten</i>	0	90	90	- 220
Totaal lasten	51.247	57.208	5.961	50.700
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	0	- 1.824	- 1.824	- 1.220
Agentschapsdeel Vpb-lasten	0	0	0	0

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil (3) = (2) - (1)	Realisatie 2019 (4)
Saldo van baten en lasten	0	- 1.824	- 1.824	- 1.220

Toelichting op het saldo van baten en lasten

De effecten van Covid-19 zijn goed zichtbaar in de realisatiecijfers van het agentschap. De personele kosten eigen personeel liggen, buiten de toename in het aantal FTE, hoger door onder meer de uitbetaling van de thuiswerkvergoeding en een toename van 25% op gespaarde verlofrechten (wettelijk verlof en IKB-spaarverlof). Overige personeelskosten zijn door Covid-19 sterk gereduceerd. Door het verplicht thuiswerken en het niet kunnen reizen naar het buitenland zijn de reiskosten in 2020 erg laag geweest.

Bij de omzet derden zien we bijvoorbeeld minder opbrengsten van de Markt doordat evenementen zoals het EK-Voetbal en het Eurovisie Songfestival in Nederland geen doorgang konden vinden.

Het boekjaar 2020 is uiteindelijk afgesloten met een verlies van € 1,8 mln. Dit bedrag komt voor € 0,6 mln op rekening van Caribisch Nederland en maakt onderdeel uit van de afbouw van de post 'te verrekenen met Caribisch Nederland'. Deze post op de balans van het agentschap geeft het bedrag weer dat met de tarieven voor Caribisch Nederland moet worden verrekend.

Het resultaat AT bedraagt, na aftrek van het resultaat Caribisch Nederland, – € 1,2 mln.

Toelichting op de baten

Tabel 50 Omzet moederdepartement (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2019
Structurele bijdragen moederdepartement				
Beleidsopdrachten	6.940	7.134	195	6.120
Toezichttaken	16.384	16.026	- 358	14.143
Subtotaal structurele bijdragen	23.324	23.160	- 164	20.263
			0	
Incidentele bijdragen				
Projecten	1.680	5.670	3.990	3.115
Subtotaal projecten	1.680	5.670	3.990	3.115
			0	
Totaal omzet moederdepartement	25.004	28.830	3.826	23.378

De omzet moederdepartement bestaat uit de structurele vergoedingen die worden ontvangen van EZK voor de uitvoering van beleidsopdrachten en toezichtstaken.

De incidentele bijdragen bestaan uit projecten die worden uitgevoerd voor beleidsdirecties. In 2020 heeft het agentschap ten opzichte van de vastgestelde begroting een omvangrijk aantal projecten uitgevoerd, zoals de Multibandveiling. Overige voorbeelden van beleidsprojecten zijn: Propagatiemetingen 3,5 GHz, Onderzoek Windturbines en Cyber Security Act.

Tabel 51 Omzet overige departementen (bedragen x € 1.000)

	Vastge- stelde begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil realisatie en vastge- stelde begroting	Realisatie 2019
Ministerie van Defensie	1.495	1.411	- 84	0
Ministerie van IenW	605	807	202	0
Ministerie van J&V	416	622	206	58
Ministerie VWS	25	46	21	13
Ministerie van BZK	1.243	1.270	27	1.385
Totaal omzet overige departementen	3.785	4.156	372	1.456

Tabel 52 Omzet derden (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2019
Vergunninghouders en overige	20.664	19.765	- 899	18.930
- vaste verbindingen	0	0	0	2.084
- mobiele communicatie	0	0	0	4.988
- (openbare) (mobiele) elektronische communicatie	0	0	0	2.056
- radiodeterminatie	0	0	0	4
- radiozendamateurs	0	0	0	5
- overige/verlengingen	0	0	0	0
- examens	0	0	0	169
- randapparatuur	0	0	0	1.791
- landelijke exclusieve vergunningen (exclusief omroep)	2.669	2.645	- 24	0
- vergunningen met algemene planning met regionaal bereik	2.094	2.127	33	0
- vergunningen met individuele planning met regionaal bereik	2.730	2.959	229	0
- Vergunning regionale planning tijdelijk gebruik	193	220	27	0
- omroep	5.611	5.083	- 528	5.044
- vergunningen straalverbindingen	2.428	1.683	- 745	0
- registratie RZAM en Maritiem	2.920	2.879	- 41	2.782
- certificaten	143	360	217	0
- verklaringen, keuringen en erkenningen	0	0	0	6
- eindapparaten	1.875	1.809	- 66	0
Satellietoperators	531	486	- 45	489
Ministerie van Defensie	0	0	0	1.411
Ministerie van V&J	0	0	0	335
Ministerie van IenW	0	0	0	558
WELMEC secretariaat	0	0	0	0
Subsidie 5G	0	0	0	15
Caribisch Nederland (CN)	1.200	313	- 887	1.325
Hercontrole meetinstrumenten	50	36	- 14	59
Diversen	13	0	- 13	0
Innovatieprojecten (RUG leerstoel en Usecase 5G)	0	2	2	0
			0	
Totaal omzet derden	22.458	20.602	- 1.856	23.121

De gerealiseerde omzet derden zijn door onder meer de gevolgen van de Covid-19 pandemie lager dan begroot. Zo zijn er bijvoorbeeld minder opbrengsten op evenementen doordat activiteiten zoals het EK-Voetbal en het Eurovisie Songfestival in Nederland geen doorgang konden vinden.

De omzet CN is daarentegen bewust significant lager in realisatie door de genomen maatregelen om de post 'te verrekenen met Caribisch Nederland' te verminderen.

Het toepassen van tariefdifferentiatie per vergunningscategorie (variantie + of – 10%) bij het opstellen van de Regeling vergoedingen 2020 heeft tot gevolg dat er een aantal verschillen zijn, o.a. categorie Omroep, ontstaan ten opzichte van de agentschapsbegroting.

Bijzondere baten

De realisatie in 2020 bestaat uit de vrijval van vooruit ontvangen gelden voor de financiering van de kosten voor Digi-AT en de verkoop van auto's.

Toelichting op de lasten

Personele kosten

De personele kosten zijn € 4,7 mln hoger dan de vastgestelde begroting. In hoeveelheid (q) wordt dit vooral veroorzaakt door de uitvoering van incidentele projecten (in uren) voor de opdrachtgevers. De gerealiseerde gemiddelde bezetting in fte inclusief externe inhuur bedraagt 344,5 fte (begroot: 326,8 fte). De gerealiseerde gemiddelde loonsom (p) (intern- en extern personeel) is 15% hoger dan de begroting. Dit vanuit CAO loonbijstellingen (thuiswerkvergoeding), waardering toename saldo verlofrechten en doordat de nieuwe taken van het agentschap zeer specialistisch personeel (hogere schalen) vergen. Het percentage externe inhuur bedraagt 18%.

Materiële kosten

De materiële kosten zijn hoger dan de vastgestelde begroting. Dit door extra huisvestingskosten voor de verbouwing vestiging Amersfoort en de kosten van de voorbereidingen van de verhuizing vestiging Groningen. Doordat de uitvoering van incidentele projecten voor opdrachtgevers is toegenomen zijn ook de hieraan gerelateerde materiële kosten hoger.

De toename op de post 'waarvan bijdrage aan SSO's' komt doordat in de vastgestelde begroting de huisvestingskosten nog onder de 'overige materiële kosten' zijn opgenomen.

Rentelasten

De rentelasten zijn in overeenstemming met de begroting.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten zijn in overeenstemming met de begroting. De in 2019 voorgenomen investeringen zijn voor een groot deel gerealiseerd. De gerealiseerde (ICT)-investeringen immateriële activa zijn in 2020 lager uitgevallen.

Overige lasten

De overige lasten bestaan uit de dotaties op de voorzieningen ambtsjubileum en dubieuze debiteuren. De stijging op de post dubieuze debiteuren is een gevolg van de onzekerheid door Covid-19.

Tabel 53 Balans per 31 december 2020 (bedragen x € 1.000)

	Balans 2020	Balans 2019
Activa		
Vaste activa	12.828	11.051
Materiële vaste activa	6.102	5.577
<i>waarvan grond en gebouwen</i>	0	0
<i>waarvan installaties en inventarissen</i>	4.433	4.750
<i>waarvan projecten in uitvoering</i>	0	0
<i>waarvan overige materiële vaste activa</i>	1.669	827
Immateriële vaste activa	6.726	5.474
Uitlopende activa	14.219	19.412
Voorraden en onderhanden projecten	0	0
Debiteuren	2.445	4.270
Overige vorderingen en overlopende activa	556	1.851
Liquide middelen	11.218	13.291
Totaal activa	27.047	30.463
Passiva		
Eigen Vermogen	- 464	- 496
Exploitatiereserve	1.360	724
Onverdeeld resultaat	- 1.824	- 1.220
Voorzieningen	569	567
Langlopende schulden	10.197	10.053
Leningen bij het Ministerie van Financiën	10.197	10.053
Kortlopende schulden	16.745	20.339
Crediteuren	3.426	2.605
Belastingen en premies sociale lasten	0	0
Kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën	2.205	1.720
Overige schulden en overlopende passiva	11.114	16.014
Totaal passiva	27.047	30.463

Activa

Immateriële vaste activa

De toename in immateriële vaste activa wordt verklaard door de investeringen van het agentschap in het kader van ICT-projecten (o.a. Digi-AT).

Debiteuren

De omvang van de post debiteuren is in 2020 afgenomen. De onzekerheid op de openstaande posten daarentegen is toegenomen.

Overige vorderingen en overlopende activa

De post 'nog te factureren omzet derden' is in 2020 afgenomen.

Liquide middelen

De afname in liquide middelen wordt veroorzaakt door vrijval van vooruit ontvangen gelden voor projecten die in 2019 zijn gefinancierd waarvan de uitvoering in 2020 is gerealiseerd (o.a. Digi-AT).

Passiva

Tabel 54 Ontwikkeling eigen vermogen (bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020
Omzet, excl. rente- en bijzondere baten	43.522	47.954	53.588
Gemiddelde omzet over 3 jaar	40.759	44.049	48.355
Stand eigen vermogen na resultaatsbestemming	- 187	289	233
Eenmalige storting moederdepartement	1.103	435	1.127
Exploitatiereserve	916	724	1.360
Resultaat	119	- 1.220	- 1.824
Eigen vermogen	1.035	- 496	- 464

Het eigen vermogen van het agentschap na resultaatsbestemming 2019 bedraagt € 0,2 mln. Voor de post 'te verrekenen met Caribisch Nederland' is dat een bedrag van € 1,9 mln (op de balans onderdeel van *Overige schulden en overlopende passiva*). In 2020 heeft AT een eenmalige storting ontvangen van het moederdepartement voor de financiering van de kosten 2020 voorbereiding verhuizing vestiging Groningen en een Covid-19 compensatie voor inkomstenderving op evenementen. De exploitatiereserve heeft daarmee een omvang van € 1,4 mln.

Het resultaat 2020 van - € 1,8 mln bestaat uit een verlies op Caribisch Nederland van € 0,6 mln en een verlies van € 1,2 mln bij het agentschap. Het voornemen is om het verlies Caribisch Nederland te verrekenen met de post 'te verrekenen met Caribisch Nederland' en het verlies van het agentschap af te boeken op het eigen vermogen.

Leningen bij het Ministerie van Financiën

Voor de investeringen in vaste activa leent het agentschap bij het Ministerie van Financiën. De toename in de omvang van de leningen is vooral ontstaan door de financiering van de ICT projecten van het agentschap.

Kortlopende schulden

De post kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën bestaat uit de aflossingen op de lopende leningen bij het Ministerie van Financiën voor het boekjaar 2021.

Tabel 55 Aandeel moederdepartement, overige departementen en derden in vorderingen en schulden (bedragen x € 1.000)

	Moederdepartement	Overige departementen/agentschappen	Derden
Debiteuren	0	0	2.445
Overige vorderingen en overlopende activa	0	0	556
Liquide middelen	11.218	0	0
Totaal vorderingen	11.218	0	3.001
Crediteuren	0	0	3.426
Overige schulden en overlopende passiva	492	3.268	7.354
Totaal schulden	492	3.268	10.780

Tabel 56 Kasstroomoverzicht over 2020 (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2020 + stand depositorekeningen	10.600	13.291	2.691
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	52.909	58.509	5.600
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 50.160	- 57.212	- 7.052
2. Totaal operationele kasstroom	2.749	1.297	- 1.452
Totaal investeringen (-/-)	- 6.000	- 4.285	1.715
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 6.000	- 4.285	1.715
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 352	- 352
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	0	637	637
Aflossingen op leningen (-/-)	- 2.098	- 1.720	378
Beroep op leenfaciliteit (+)	4.100	2.350	- 1.750
4. Totaal financieringskasstroom	2.003	915	- 1.088
5. Rekening-courant RHB 31 december 2020 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4), de maximale roodstand is € 0,5 mln.	9.352	11.218	1.866

Toelichting kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht geeft een analyse van de liquiditeitsontwikkeling.

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom bestaat uit het geraamde saldo van baten en lasten, gecorrigeerd voor afschrijvingen en mutaties in de voorzieningen en het werkkapitaal.

Investeringskasstroom

In 2020 heeft het agentschap voor een bedrag van € 4,3 mln geïnvesteerd in materiële vaste activa zoals elektronische apparatuur, antennes en elektrische auto's en in immateriële vaste activa voor onder meer het project Digi-AT.

Financieringsstroom

AT heeft in 2020 een eenmalige storting ontvangen van het moederdepartement voor de financiering van de kosten 2020 voorbereiding verhuizing vestiging Groningen en een Covid-19 compensatie voor inkomstenderving op evenementen. Voor de financiering van de begrote investeringen is een beroep gedaan op de leenfaciliteit bij het Ministerie van Financiën.

Tabel 57 Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2020

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	2017	2018	2019	2020	2020
Kostprijzen per product (wijziging tarieven Regeling Vergoedingen)	- 2,33%	0,64%	1,30%	7,40%	4,00%
Tarieven/uur	- 1,86%	- 2,45%	6,91%	5,66	4,57%
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	294,3	299,2	303,8	310,7	326,8
Saldo van baten en lasten (%)	- 6%	0%	- 2%	- 3%	0%
Personeelskosten per fte	€ 77.102	€ 79.506	€ 85.912	€ 100.046	€ 87.075
Percentage declarabiliteit	73,5%	74,6%	75,2%	75,3%	70,7%
Percentage afgehandelde vergunningaanvragen binnen 8 weken	97%	98%	98%	97%	95%
Percentage eerste contact met melder storingsklachten van levensbelang < 4 uur	100%	100%	100%	97%	100%
Percentage eerste contact met melder storingsklachten van maatschappelijk belang < 12 uur	95%	100%	93%	91%	98%
Percentage eerste contact met melder storingsklachten van individueel belang < 3 werkdagen	98%	97%	97%	97%	90%
Percentage gegrond verklaarde bezwaarschriften	4%	2%	8%	1%	5%
Aantal klachten	9	7	8	4	<7
Verzuimpercentage	5,8%	3,3%	3,4%	3,9%	3,0%

Toelichting

Personeelskosten per FTE

De gerealiseerde gemiddelde personeelskosten per FTE zijn circa € 13.000 hoger dan de begroting.

Doordat de nieuwe taken van het agentschap zeer specialistisch (extern) personeel vergen stijgen de kosten per FTE. Daarnaast stijgen de kosten voor opgebouwde verlofrechten door Covid-19 en IKB-spaarverlof. Het percentage externe inhuur bedraagt 18% (begroot 10%).

Verzuimpercentage

Het agentschap blijft actief sturen op het terugdringen van het verzuim. Maandelijks wordt in het Directieteam aandacht besteed aan de analyse op het verzuim. Met name komt het hogere verzuim percentage door een aantal langdurig verzuimers, blijkt uit de analyse. Een aantal daarvan is inmiddels weer hersteld en we hopen dat mede door de acties die we als AT oppakken inzake vitaliteit, hybride werken en het extra aandacht blijven hebben voor de mens, ook en misschien wel juist in deze 'corona-tijd' bijdraagt aan het reduceren van het verzuim. De meldingsfrequentie is met 0,5 laag, de norm is 1,4.

Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschap DICTU per 31 december 2020

Tabel 58 Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap DICTU (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil (3) = (2) - (1)	Realisatie 2019 (4)
Baten				
- Omzet	295.743	319.334	23.591	309.923
<i>waarvan omzet moederdepartement</i>	<i>188.787</i>	<i>211.777</i>	<i>22.990</i>	<i>218.515</i>
<i>waarvan omzet overige departementen</i>	<i>106.732</i>	<i>105.324</i>	<i>- 1.408</i>	<i>89.925</i>
<i>waarvan omzet derden</i>	<i>224</i>	<i>2.233</i>	<i>2.009</i>	<i>1.483</i>
Rentebaten	0	0	0	0
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	0	0	0
Totaal baten	295.743	319.334	23.591	309.923
Lasten				
Apparaatskosten	263.905	285.625	21.720	271.254
- Personele kosten	170.747	197.926	27.179	178.943
<i>waarvan eigen personeel</i>	<i>79.299</i>	<i>79.101</i>	<i>- 198</i>	<i>69.174</i>
<i>waarvan inhuur externen</i>	<i>87.048</i>	<i>113.579</i>	<i>26.531</i>	<i>104.451</i>
<i>waarvan overige personele kosten</i>	<i>4.400</i>	<i>5.246</i>	<i>846</i>	<i>5.318</i>
- Materiële kosten	93.158	87.699	- 5.459	92.311
<i>waarvan apparaat ICT</i>	<i>22.369</i>	<i>18.626</i>	<i>- 3.743</i>	<i>18.216</i>
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>20.433</i>	<i>21.406</i>	<i>973</i>	<i>19.105</i>
<i>waarvan overige materiële kosten</i>	<i>50.356</i>	<i>47.667</i>	<i>- 2.689</i>	<i>54.990</i>
Rentelasten	25	4	- 21	9
Afschrijvingskosten	31.313	28.629	- 2.684	30.481
- Materieel	15.813	14.844	- 969	15.618
<i>waarvan apparaat ICT</i>	<i>15.813</i>	<i>14.844</i>	<i>- 969</i>	<i>15.618</i>
<i>waarvan overige materiële afschrijvingskosten</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
- Immaterieel	15.500	13.785	- 1.715	14.863
Overige lasten	500	1.759	1.259	2.847
<i>waarvan dotaties voorzieningen</i>	<i>500</i>	<i>1.759</i>	<i>1.259</i>	<i>2.847</i>
<i>waarvan bijzondere lasten</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Totaal lasten	295.743	316.017	20.274	304.591
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	0	3.317	3.317	5.332
Agentschapsdeel Vpb-lasten	0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	0	3.317	3.317	5.332

Toelichting op de baten

Het totaal aan baten komt € 23,6 mln hoger uit dan begroot. Deze toename is bijna geheel veroorzaakt door een toename van de omzet moederdepartement (€ 23,0 mln). Dit komt voornamelijk door een gestegen vraag naar werkplekdienstverlening, de implementatie van Rijkszaak bij verschillende onderdelen van het moederdepartement waaronder het Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG) en beheer van applicaties ten behoeve van de uitvoering van extra, corona gerelateerde, regelingen.

De verdeling per productgroep wordt in de onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 59 Omzet moederdepartement (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2019
Applicatiebeheer	78.926	81.976	3.050	27.492
Ontwikkelopdrachten	55.894	68.270	12.376	49.386
Infrabeheer	0		0	40.793
Werkplekservices	44.927	52.354	7.427	38.323
Overige omzet	2.668	2.177	- 491	17.596
Generieke eBS	6.372	6.999	627	4.933
Indirect	0		0	39.992
Totaal	188.787	211.777	22.990	218.515

Tabel 60 Omzet overige departementen (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2019
Applicatiebeheer	26.034	40.794	14.760	16.985
Ontwikkelopdrachten	33.463	33.680	217	11.763
Infrabeheer	0		0	13.288
Werkplekservices	18.041	19.643	1.602	13.825
Overige omzet	27.157	9.599	- 17.558	16.002
Generieke eBS	2.037	1.608	- 429	1.608
Indirect	0		0	16.454
Totaal	106.732	105.324	- 1.408	89.925

De verschuiving in de realisatie tussen de producten *Applicatiebeheer* en *Overige omzet* bij *Omzet overige departementen* ten opzichte van de begroting houdt verband met de implementatie van het nieuwe kostprijsmodel. Bij het opstellen van de begroting 2020 waren de gevolgen voor de omzetverdeling op individueel productniveau nog niet bekend.

Omzet derden

De omzet derden is hoger (€ 2,0 mln) dan begroot door implementatie van Rijkszaak bij de Centrale Commissie voor Mensgebonden Onderzoek (CCMO).

Toelichting op de lasten

Personele Kosten

De personele kosten zijn € 27,2 mln hoger dan de begroting. Deze stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door de post inhuur externen. DICTU is in 2020 succesvol geweest in het aantrekken van eigen personeel, maar de totale werkzaamheden van DICTU in 2020 zijn echter dermate toegenomen ten opzichte van de begroting dat daarvoor extra inhuur van externen nodig was.

In de begroting 2020 en de realisatie 2020 zijn de overige personele lasten verschoven vanuit de post *waarvan apparaat ICT* naar de post *waarvan overige personele kosten*. In de realisatie 2019 is deze verschuiving ook toegepast. Hierdoor is een goede vergelijking mogelijk tussen realisatie van beide jaren en de begroting 2020.

Materiele kosten

De materiële kosten vallen lager uit dan begroot. Dit wordt met name veroorzaakt door een daling van de post *waarvan overige materiële kosten*. Dit komt door lagere licentiekosten en lagere kosten voor hardware en software.

Afschrijvingskosten

De lagere afschrijvingskosten zijn het gevolg van minder investeringen in 2020 dan voorzien bij de begroting.

Dotaties voorzieningen

De post dotaties aan voorzieningen betreft een dotatie aan de voorziening personeel van € 0,6 mln in verband met nog uit te keren thuiswerkvergoedingen aan medewerkers en een tweetal contractovernames. Daarnaast is een dotatie gedaan aan Overige voorzieningen van € 0,1 mln vanwege een lopend geschil met een leverancier. Tot slot is er een dotatie gedaan van € 1,0 mln aan de voorziening debiteuren. Deze dotatie is gebaseerd op de nog openstaande posten, de nog te factureren positie en enkele thans nog lopende disputen.

Het resultaat van DICTU over het jaar 2020 is € 3,3 mln positief.

Tabel 61 Balans per 31 december 2020 (bedragen x € 1.000)

	Balans 2020	Balans 2019
Activa		
Vaste activa	49.851	67.758
Materiële vaste activa	35.235	34.396
<i>waarvan grond en gebouwen</i>	0	0
<i>waarvan installaties en inventarissen</i>	31.238	29.496
<i>waarvan projecten in uitvoering</i>	0	0
<i>waarvan overige materiële vaste activa</i>	3.997	4.900
Immateriële vaste activa	14.616	33.362
Viottende activa	83.921	70.218
Voorraden en onderhanden projecten	0	0
Debiteuren	30.162	17.984
Overige vorderingen en overlopende activa	29.779	33.358
Liquide middelen	23.980	18.876
Totaal activa	133.772	137.976
Passiva		
Eigen Vermogen	16.627	13.310
Exploitatiereserve	13.310	7.978
Onverdeeld resultaat	3.317	5.332
Voorzieningen	1.179	3.383
Langlopende schulden	34.786	43.716
Leningen bij het Ministerie van Financiën	34.786	43.716
Kortlopende schulden	81.180	77.567
Crediteuren	9.789	3.431
Belastingen en premies sociale lasten	0	0
Kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën	26.021	27.877
Overige schulden en overlopende passiva	45.370	46.259
Totaal passiva	133.772	137.976

Tabel 62 Specificatie Debiteuren (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Debiteuren	31.877	19.239
Voorziening debiteuren	- 1.715	- 1.255
Nog te verwerken ontvangsten	0	0
Totaal	30.162	17.984

De hogere specificatie *Debiteuren* van € 12,6 mln in 2020 wordt voornamelijk veroorzaakt door een hoge omzetvraag ultimo 2020 zowel vanuit het moederdepartement als vanuit overige departementen. De stand van de *Voorziening debiteuren* is hoger dan in 2019. Dit komt voornamelijk door openstaande posten uit voorgaande jaren.

Tabel 63 Specificatie Debiteurenrekening naar klantgroepen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Moederdepartement	17.276	11.379
Overige departementen	14.338	7.714
Derden	263	146
Totaal	31.877	19.239

Tabel 64 Specificatie Overige vorderingen en overlopende activa (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Moederdepartement	8.832	2.045
Overige departementen	2.857	2.852
Derden	18.090	28.461
Totaal	29.779	33.358

Onder de *Specificatie Overige vorderingen en overlopende activa* worden de nog te factureren omzet en de vooruitbetaalde kosten verantwoord. De hogere realisatie bij *Moederdepartement* ten opzichte van 2019 wordt veroorzaakt doordat ultimo 2020 een deel van het facturatieproces nog niet was afgerond. De lagere post *Derden* in 2020 wordt veroorzaakt door het feit dat DICTU vanuit aangetrokken beleid minder vooruitbetalingen doet aan leveranciers.

Tabel 65 Voorzieningen (bedragen x € 1.000)

	Boekwaarde 1-1-2020	Dotaties	Onttrekkingen	Vrijval	Boekwaarde 31-12-2020
Voorziening personeel	839	647	- 428	0	1.058
Overige Voorzieningen	2.544	121	- 2.544	0	121

Het volledige bedrag van de voorziening *Overige voorzieningen* onttrokken voor de afwikkeling van enkele verlieslatende contracten.

Ontwikkeling eigen vermogen

Tabel 66 Tabel vermogensontwikkeling (bedragen x € 1.000)				
	2017	2018	2019	2020
1. Eigen vermogen per 1/1	1.392	5.802	7.978	13.310
2. Saldo baten en lasten	4.410	2.176	5.332	3.317
3. Directe mutaties in het eigen vermogen	0	0	0	0
– 3a Uitkering aan moederdepartement				
– 3b Bijdrage door moederdepartement ter versterking eigen vermogen				
– 3c Overige mutaties				
4. Eigen vermogen per 31/12	5.802	7.978	13.310	16.627
Omzet	283.343	285.061	309.923	319.334
Vermogensplafond (5%)	12.957	13.704	14.639	15.239

Het eigen vermogen einde boekjaar bedraagt € 16,6 mln. Dit is 5,4% van de gemiddelde jaaromzet over de laatste drie jaar. De omvang van het eigen vermogen valt daarmee buiten de kaders die de Regeling Agentschappen hieraan stelt (maximaal 5%). Het maximaal toegestane eigen vermogen bedraagt € 15,2 mln. Het eigen vermogen is daarmee € 1,4 mln te hoog. Uiterlijk bij eerstvolgende suppletore begrotingswet wordt aangegeven hoe dit is hersteld.

Tabel 67 Specificatie Crediteuren (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Moederdepartement	2	806
Overige departementen	652	32
Derden	9.135	2.593
Totaal	9.789	3.431

De *Specificatie Crediteuren* valt € 6,4 mln hoger uit dan in 2019, omdat de laatste betaaldatum in december 2020 eerder viel dan in 2019. Hierdoor stond ultimo 2020 nog meer te betalen open aan leveranciers.

Tabel 68 Specificatie Overige verplichtingen en overlopende passiva (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Moederdepartement	20.388	17.317
Overige departementen	4.332	3.342
Derden	20.650	25.600
Totaal	45.370	46.259

Tabel 69 Kasstroomoverzicht over 2020 (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verskil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2020 + stand depositorekeningen	20.158	18.873	- 1.285
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	295.743	303.470	7.727
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 264.430	- 276.768	- 12.338
2. Totaal operationele kasstroom	31.313	26.702	- 4.611
Totaal investeringen (-/-)	- 30.000	- 18.864	11.136
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	7.995	7.995
3. Totaal investeringskasstroom	- 30.000	- 10.869	19.131
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	0	0	0
Aflossingen op leningen (-/-)	- 31.313	- 27.877	3.436
Beroep op leenfaciliteit (+)	30.000	17.091	- 12.909
4. Totaal financieringskasstroom	- 1.313	- 10.786	- 9.473
5. Rekening-courant RHB 31 december 2020 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4), de maximale roodstand is € 0,5 mln.	20.158	23.920	3.762

Toelichting kasstroomoverzicht

De liquiditeitspositie van DICTU is eind 2020 met € 3,7 mln gestegen ten opzichte van begroting. Dit is het resultaat van de volgende kasstromen:

Operationele kasstroom

De operationele kasstroom is € 4,6 mln lager dan begroot. De verhouding tussen ontvangsten en uitgaven is conform begroting.

Investeringskasstroom

Het investeringsniveau is € 19,1 mln lager dan begroot doordat er minder investeringen zijn gedaan dan voorzien. Daarnaast zijn er versnelde afschrijvingen gedaan waar nog financiering tegenover staat doordat de afschrijvingstermijnen van de activa en de aflossingstermijnen van de leningen in het verleden niet altijd synchroon liepen. Tot slot heeft impairment plaatsgevonden op ontwikkelkosten van de Cloudwerkplek van € 7,5 mln, voor € 0,4 mln op licenties en € 0,1 mln op laptops.

Financieringskasstroom

In 2020 is er voor € 27,9 mln aan leningen afgelost. Daarnaast is er voor € 17,1 mln aan nieuwe leningen afgesloten. Per saldo is de financieringskasstroom € 9,5 mln lager dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat er minder beroep op de leenfaciliteit is gedaan dan begroot.

Tabel 70 Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2020

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	2017	2018	2019	2020	2020
Kostprijzen per product (groep)					
a. Basistarief werkplek VKA	2.520	2.602			
b. Basistarief werkplek CW		3.637	3.746	3.746	3.746
Tarieven/uur ¹					
a. Senior medewerker (ontwikkeling)	96	100	101	137	137
b. Medior medewerker (bouw)	76	78	80	114	114
c. Junior medewerker (test en beheer)	65	67	69	102	102
Indicatoren					
Aantal werkplekken VKA	11.552	6.599			
Aantal werkplekken CW ²		6.868	13.343	14.929	13.000
FTE-totaal (excl. externe inhuur) ³	643	710	775	828	822
Aantal interne FTE's in percentage van het totale aantal FTE's	49,80%	52,3%	54%	54%	58,6%
Saldo van baten en lasten (%) ⁴	1,60%	0,8%	1,75%	1,04%	0,0%
Klanttevredenheid	nb	7,1	7,2	7,0	7,0
Beschikbaarheid applicaties	nb	98,1%	98,4%	99,75%	98,0%
Oplospercentage 1ste lijn helpdesk ⁵	nb	nb	67%	71%	80%

1 DICTU hanteert met ingang van 2020 een nieuw kostprijsmodel. In dit model wordt overgegaan van directe kostprijzen naar integrale kostprijzen, met als gevolg een (financieel-technische) stijging van de tarieven.

2 Aantal werkplekken ultimo jaar.

3 Gemiddeld aantal FTE over het jaar.

4 Saldo als percentage van de baten.

5 Streefwaarde in 2019 was 70%.

Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschap NEa per 31 december 2020

Tabel 71 Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap NEa (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil (3) = (2) - (1)	Realisatie 2019 (4)
Baten				
- Omzet	9.067	10.439	1.372	9.328
<i>waarvan omzet moederdepartement</i>	<i>5.664</i>	<i>6.946</i>	<i>1.282</i>	<i>5.927</i>
<i>waarvan omzet overige departementen</i>	<i>3.403</i>	<i>3.493</i>	<i>90</i>	<i>3.401</i>
<i>waarvan omzet derden</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Rentebaten	0	0	0	0
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	55	55	178
Totaal baten	9.067	10.494	1.427	9.506
Lasten				
Apparaatskosten	8.747	9.164	417	8.480
- Personele kosten	7.050	6.333	- 717	6.265
<i>waarvan eigen personeel</i>	<i>6.058</i>	<i>5.890</i>	<i>- 168</i>	<i>5.177</i>
<i>waarvan inhuur externen</i>	<i>588</i>	<i>137</i>	<i>- 451</i>	<i>461</i>
<i>waarvan overige personele kosten</i>	<i>404</i>	<i>306</i>	<i>- 98</i>	<i>627</i>
- Materiële kosten	1.697	2.831	1.134	2.215
<i>waarvan apparaat ICT</i>	<i>392</i>	<i>590</i>	<i>198</i>	<i>477</i>
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>661</i>	<i>1.338</i>	<i>677</i>	<i>865</i>
<i>waarvan overige materiële kosten</i>	<i>644</i>	<i>903</i>	<i>259</i>	<i>873</i>
Rentelasten	0	0	0	0
Afschrijvingskosten	320	434	114	618
- Materieel	0	0	0	0
<i>waarvan apparaat ICT</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>waarvan overige materiële afschrijvingskosten</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
- Immaterieel	320	434	114	618
Overige lasten	0	2	2	3
<i>waarvan dotaties voorzieningen</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>waarvan bijzondere lasten</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Totaal lasten	9.067	9.600	533	9.101
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	0	894	894	405
Agentschapsdeel Vpb-lasten	0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	0	894	894	405

Toelichting op de baten

Omzet

De opbrengsten worden verantwoord in het jaar waarin de dienstverlening en andere activiteiten van de NEa zijn gerealiseerd.

De gerealiseerde omzet komt hoger uit dan begroot: € 10,5 mln ten opzichte van € 9,1 mln begroot. Het verschil van € 1,4 mln wordt grotendeels veroorzaakt door aanvullende opdrachten van EZK, omzet moederdepartement, voor o.a. CO₂ Heffing en de vierde handelsperiode.

Verder is het opdrachtbudget voor de opdracht EV (IenW), de omzet overige departementen, aangevuld ten opzichte van de begroting.

Tabel 72 Omzet (bedragen x € 1.000)

	2020	2019
Omzet moederdepartement EZK	6.946	5.927
Omzet overige departementen	3.493	3.401
Totaal	10.439	9.328

Tabel 73 Omzet moederdepartement (bedragen x € 1.000)

	2020	2019
Opdracht CO ₂ - emissiehandel	5.653	4.718
Vierde handelsperiode	701	641
Opdracht beleidsadvies minimum CO ₂ -prijs	26	39
CO ₂ -heffing	246	209
Opdracht bijstook biomassa	320	320
Totaal omzet moederdepartement EZK	6.946	5.927

Tabel 74 Omzet overige departementen (bedragen x € 1.000)

	2020	2019
Opdrachten Energie voor Vervoer (EV)	3.493	3.191
Advies, ontwikkeling en implementatie (EV)	0	210
Totaal omzet overige departementen	3.493	3.401

Bijzondere baten

De bijzondere baten 2020 zijn het gevolg van correcties van het voorgaand boekjaar. Het bedrag van € 0,055 mln bestaat uit een correctie van het opslagpercentage ad € 0,035 mln en de subsidie China Carbon forum ad € 0,020 mln. De subsidieverlening voor het China Carbon forum heeft vanuit EZK plaatsgevonden.

Toelichting op de lasten

De totale lasten zijn € 0,5 mln hoger uitgekomen dan in de oorspronkelijke begroting over 2020 is opgenomen. Hieronder staan per categorie de belangrijkste verschillen.

Personele kosten

De personeelskosten zijn € 0,72 mln lager dan begroot. Bij de vaststelling van de begroting is gerekend met hogere p-kosten in het kader van nieuwe opdrachten.

In 2020 heeft de NEa € 0,45 mln minder uitgegeven aan externe inhuur ten opzichte van de begroting. Verder heeft de NEa in 2020 minder kosten gehad aan opleidingen en cursussen dan eerder was begroot.

Personeelsbestand

Bij de Nederlandse Emissieautoriteit waren in 2020 gemiddeld 68,7 fte's in dienst (2019: 59,3 fte's). De begroting ging uit van 64 fte.

Materiële kosten

De totale materiële kosten zijn € 1,1 mln hoger dan begroot. Onderstaand de toelichting op de belangrijkste materiële kosten.

Apparaat ICT

De ICT kosten in 2020 zijn € 0,19 mln hoger dan begroot. In de begroting voorziene projectkosten en overdrachtskosten zijn hoger dan begroot. Deze posten betreffen de contracten van een aantal ICT leveranciers (Mendix, Capgemini en Ceasar).

Bijdrage aan SSO's

De kosten van RVB en FMH zijn niet in de ontwerpbegroting opgenomen. Daarnaast zijn de kosten van SSO UDAC onder het Ministerie van IenW voor het voeren van de financiële administratie, inkoopadvies en archiefdiensten gestegen.

Overige materiële kosten

De overige algemene materiële kosten zijn € 0,26 mln hoger dan begroot. Dit komt voort uit een hogere uitbesteding van personeelsopdrachten, dit betreft de contracten met Navigant en Royal Haskoning.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingen zijn € 0,11 mln hoger dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat het in gebruik nemen van het Register Energie voor Vervoer fase 2 eerder niet was opgenomen in de begroting. Het in gebruik nemen was afhankelijk van de beslissing van de Eerste Kamer, waarvan niet bekend was wanneer deze genomen zou worden.

Resultaat

Het resultaat van de NEa over het jaar 2020 is € 0,89 mln positief.

Tabel 75 Balans per 31 december 2020 (bedragen x € 1.000)

	Balans 2020	Balans 2019
Activa		
Vaste activa	1.797	1.217
Materiële vaste activa	0	0
<i>waarvan grond en gebouwen</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>waarvan installaties en inventarissen</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>waarvan projecten in uitvoering</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>waarvan overige materiële vaste activa</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Immateriële vaste activa	1.797	1.217
Vlottende activa	2.508	5.816
Voorraden en onderhanden projecten	0	0
Debiteuren	35	73
Overige vorderingen en overlopende activa	134	530
Liquide middelen	2.339	5.213
Totaal activa	4.305	7.033
Passiva		
Eigen Vermogen	1.632	1.402
Exploitatiereserve	1.402	966
Vermogensmutatie	- 664	31
Onverdeeld resultaat	894	405
Vorzieningen	0	0
Langlopende schulden	0	0
Leningen bij het Ministerie van Financiën	0	0
Kortlopende schulden	2.673	5.631
Crediteuren	10	16
Belastingen en premies sociale lasten	0	0
Kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën	0	140
Overige schulden en overlopende passiva	2.663	5.475
Totaal passiva	4.305	7.033

Tabel 76 Immateriële activa (bedragen x € 1.000)

	Boekwaarde 1-1-2020	Afschrijving 2020	Investering 2020	Boekwaarde 31-12-2020
Zelfontwikkeld Register Energie voor Vervoer fase 1	132	132	0	0
Zelfontwikkeld Register Energie voor Vervoer fase 2	1.085	302	0	783
Immateriële vaste activa in ontwikkeling EHP	0	0	1.014	1.014
Totaal	1.217	434	1.014	1.797

Tabel 77 Specificatie Debiteuren (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Debiteuren	35	73
Totaal	35	73

Tabel 78 Specificatie Debiteurenrekening naar klantgroepen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Moederdepartement EZK	35	35
Derden	0	38
Totaal	35	73

De post Debiteuren 2020 bestaat uit een detachingscontract.

Tabel 79 Specificatie Overige vorderingen en overlopende activa (bedragen x € 1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Moederdepartement EZK	99	341
Overige departementen	0	139
Derden	11	17
Vooruitbetaalde posten	24	33
Totaal	134	530

De vordering moederdepartement bestaat uit nog te ontvangen detachingskosten van NEa medewerkers.

Derden/vooruitbetaalde posten bestaat uit schulden/vorderingen en vooruitbetaalde kosten van licenties die reeds betaald zijn voor 2021 en 2022.

Tabel 80 Tabel vermogensontwikkeling (bedragen x € 1.000)

	2017	2018	2019	2020
1. Eigen Vermogen per 1/1	1.020	973	966	1.402
2. Saldo Baten en Lasten	592	580	405	894
3. Directe mutaties in het Eigen Vermogen	- 639	- 587	31	- 664
- 3a Uitkering aan moederdepartement	- 639	0	0	- 990
- 3b Additionele bijdrage van moederdepartement	0	0	31	326
- 3c Overige Mutaties	0	- 587	0	0
4. Eigen vermogen per 31/12	973	966	1.402	1.632
Omzet	7.412	8.019	9.328	10.439
Vermogensplafond (5%)	386	392	413	463

Het eigen vermogen einde boekjaar is het totaal van de exploitatiereserve en het onverdeeld resultaat (zijnde het exploitatieresultaat) over het boekjaar.

Het eigen vermogen einde boekjaar bedraagt € 1,63 mln. Dit is 17,6% van de gemiddelde jaaromzet over de laatste drie jaar, terwijl maximaal 5% is toegestaan. Het eigen vermogen is derhalve € 1,16 mln te hoog. Dit bedrag zal in 2021 worden terugbetaald aan het moederdepartement.

Tabel 81 Specificatie Crediteuren (bedragen x €1.000)

	Realisatie 2020	Realisatie 2019
Overige departementen	4	0
Derden	6	16
Totaal	10	16

De post crediteuren 2020 bestaat uit vijf facturen die nog niet betaald waren ultimo december. De facturen zijn meegegaan in een betaalronde in januari 2021.

Tabel 82 Overige schulden en overlopende passiva (bedragen x € 1.000)

	2020	2019
Moederdepartement EZK	1.612	1.704
Departement lenW	108	2.879
Departement BZK	264	112
Derden	679	780
Totaal	2.663	5.475

Tabel 83 Specificatie overige schulden en overlopende passiva (bedragen x € 1.000)

	2020	2019
Reservering vakantiegeld en eindejaarsuitkering	8	258
Nog te betalen personeelgerelateerde kosten	52	0
Reservering verlofdagen	375	226
Nog te betalen kosten derden	244	296
Af te dragen surplus eigen vermogen aan lenW	0	587
Af te dragen bestuurlijke boetes en inleggelden EZK	1.177	1.507
Af te dragen opdrachtgelden moederdepartement EZK	202	59
Nog te betalen posten EZK	233	138
Af te dragen opdrachtgelden overige departementen	108	2.292
Nog te betalen departement BZK	264	112
Saldo per 31 december	2.663	5.475

De NEa valt met ingang van 2018 onder het Ministerie van EZK. De schuld aan het moederdepartement (EZK) en voormalig moederdepartement (lenW) bestond in 2019 onder andere uit nog af te dragen bestuurlijke boetes en inleggelden. Deze schuld is in 2020 door opschoning van de NEa administratie vereffend. Eind 2020 bestaat het bedrag uit boetegelden en legeskosten die in 2020 zijn ontvangen. De bedragen ten aanzien van lenW betreffen een afrekening opdrachtgelden 2020.

Onder de post derden zijn reserveringen voor vakantiegeld, eindejaarsuitkering opgenomen ten behoeve van het bestuur NEa. Daarnaast betreft het de verlofdagen NEa breed.

Tabel 84 Kasstroomoverzicht over 2020 (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2020 + stand depositorekeningen	986	5.212	4.226
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	9.067	10.928	1.861
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 8.667	- 11.984	- 3.317
2. Totaal operationele kasstroom	400	- 1.056	- 1.456
Totaal investeringen (-/-)	0	- 1.014	- 1.014
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	0	- 1.014	- 1.014
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 990	- 990
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	0	326	326
Aflossingen op leningen (-/-)	- 320	- 140	180
Beroep op leenfaciliteit (+)	0	0	0
4. Totaal financieringskasstroom	- 320	- 804	- 484
5. Rekening-courant RHB 31 december 2020 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4), de maximale roodstand is € 0,5 mln.	1.066	2.338	1.272

Toelichting kasstroomoverzicht

Algemene grondslagen

Het kasstroomoverzicht geeft aan hoeveel kasmiddelen in de verslagperiode beschikbaar zijn gekomen en op welke wijze gebruik is gemaakt van deze middelen. In dit model vormen posten 3a, 4a, en 4c de kapitaaluitgaven, terwijl de posten 3b, 4b en 4d de kapitaalontvangsten vormen.

Operationele kasstroom

Bij het bepalen van de operationele kasstroom is uitgegaan van het saldo van baten en lasten, dat is gecorrigeerd voor de afschrijvingen en de mutaties in de balansposten kortlopende activa en passiva.

Investeringskasstroom

In 2020 heeft de NEa € 1 mln geïnvesteerd in immateriële vaste activa. Dit betreft de zelfontwikkelde Registers Energie voor Vervoer (REV) en de, in 2020 gestarte, ontwikkeling van het Emissie Handels Portaal (EHP). Het EHP is op dit moment in ontwikkeling en nog niet in gebruik.

Financieringskasstroom

In 2020 heeft de NEa € 0,99 mln aan eigen vermogen afgedragen aan het moederdepartement. Verder heeft de NEa budget gekregen ten behoeve van de huisvestingskosten ad € 0,32 mln.

Op de leenfaciliteit is in 2020 € 0,14 mln afgelost. Dit is conform het saldobiljet 2020 vanuit de Rijkshoofdboekhouding.

Tabel 85 Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2020

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	2017	2018	2019	2020	2020
Doelmatigheidsindicatoren					
Kostprijzen per product (groep) ETS	10.439	10.436	14.281	13.924	9.516
Kostprijzen per product (groep) EV	11.294	14.529	39.547	49.541	10.704
Tarieven/uur					
Laag	69	69	68	69	69
Midden	60	90	92	93	90
Hoog	106	109	116	118	109
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	56,9	56,6	59,3	68,7	64,0
Saldo van baten en lasten (%)	8,46%	3,56%	4,26%	8,52%	0%
Omzet per productgroep (PxQ)					
Naleving ETS	4.614	4.493	5.568	6.946	5.664
CO ₂ -minimumprijs	0	0	39	0	0
Bijstook Biomassa	0	0	320	0	0
Nationale verplichtingen onder EU en VN ¹	119	115			
Naleving EV	2.361	2.479	3.191	3.493	3.403
Advies, ontwikkeling en implementatie EV	248	296	210	0	0
Projecten	0	501	0	0	0
Overige	0	415	0	0	0
Totaal	7.342	8.299	9.328	10.439	9.067
Kwaliteitsindicatoren					
Naleving ETS					
% Vergunningsaanvragen binnen wettelijke termijn afgehandeld	100%	100%	100%	83%	90%
% Meldingen binnen wettelijke termijn afgehandeld	93%	77%	92%	89%	80%
% Jaarlijks uitgevoerd toezicht programma	74%	80%	93%	69%	100%
% Vragen binnen de gestelde termijn afgerond	91%	92%	89%	84%	80%
Naleving EV					
Opleveringsdatum rapportage Naleving jaarverplichting 2019 EV en brandstoffen luchtverontreiniging	20-6-2017	4-7-2018	6-7-2019	29-6-2020	< 15 juli
% Jaarlijks toezichtprogramma is uitgevoerd	142%	120%	144%	116%	100%
% Vragen binnen de gestelde termijn afgerond	86%	85%	83%	84%	80%
Algemeen					
Aantal formele klachten	0	0	1	0	0
Gegronde bezwaarprocedures waarbij de NEa onjuist gehandeld heeft	0	0	0	0	0
Aantal fraude gevallen EU-register die NEa had kunnen voorkomen	0	0	0	0	0
Directe uren/totaal aantal gewerkte uren	64%	68%	58%	63%	>70%
Directe uren/totaal aantal gewerkte uren	64%	68%	58%	63%	>70%
Aantal fraude gevallen EU-register die NEa had kunnen voorkomen	0	0	0	0	0
Directe uren/totaal aantal gewerkte uren	64%	68%	58%	63%	>70%

1 Is vanaf 2019 opgenomen in de reguliere opdracht naleving ETS.

Kostprijs en tarieven

Bij de naleving van ETS is de totale opdracht in 2020 ongeveer € 1,2 mln boven de begroting uitgekomen. Dit is voornamelijk het gevolg van extra beslag op de capaciteit voor het opstarten van nieuwe opdrachten en advisering van beleid.

Bij de naleving van EV is er € 0,09 mln meer uitgegeven ten opzichte van vorig jaar, maar valt binnen het budget van de opdracht. Dit wordt vooral veroorzaakt door meer werk tav nieuwe wet- en regelgeving.

Kwaliteitsindicatoren

Bij de naleving ETS is de uitkomst van de indicatoren nagenoeg gelijk aan de beoogde doelstelling. Twee van de vier doelstellingen zijn in 2020 behaald. De opdracht naleving ETS is gestegen ten opzichte van de begroting, vanwege aanvullende opdrachten. Veel inzet op vierde handelsperiode, dit samen met COVID 19 heeft ervoor gezorgd dat het gepland aantal inspecties niet geheel kon worden uitgevoerd.

Bij de naleving EV zijn de gestelde doelstellingen voor 2020 ruimschoots behaald. De kosten EV per deelnemersrol zijn gestegen. In 2020 zijn er onder de opdracht EV minder deelnemersrollen, maar de werkzaamheden per deelnemersrol zijn toegenomen en daarmee ook de kosten.

Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschap RVO.nl per
31 december 2020

Tabel 86 Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap RVO.nl (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil (3) = (2) - (1)	Realisatie 2019 (4)
Baten				
- Omzet	629.683	828.594	198.911	700.364
<i>waarvan omzet moederdepartement</i>	<i>251.718</i>	<i>406.901</i>	<i>155.183</i>	<i>300.815</i>
<i>waarvan omzet overige departementen</i>	<i>346.865</i>	<i>388.631</i>	<i>41.766</i>	<i>365.040</i>
<i>waarvan omzet derden</i>	<i>31.100</i>	<i>33.062</i>	<i>1.962</i>	<i>34.508</i>
Rentebaten	0	33	33	56
Vrijval voorzieningen	0	245	245	1.344
Bijzondere baten	0	75	75	1.901
Totaal baten	629.683	828.947	199.264	703.665
Lasten				
Apparaatskosten	619.604	793.394	173.790	690.769
- Personele kosten	357.811	440.335	82.524	392.597
<i>waarvan eigen personeel</i>	<i>288.088</i>	<i>345.292</i>	<i>57.204</i>	<i>302.058</i>
<i>waarvan inhuur externen</i>	<i>48.160</i>	<i>81.762</i>	<i>33.602</i>	<i>68.847</i>
<i>waarvan overige personele kosten</i>	<i>21.563</i>	<i>13.281</i>	<i>- 8.282</i>	<i>21.692</i>
- Materiële kosten	261.793	353.059	91.266	298.172
<i>waarvan apparaat ICT</i>	<i>0</i>	<i>5.353</i>	<i>5.353</i>	<i>3.187</i>
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>149.193</i>	<i>162.004</i>	<i>12.811</i>	<i>161.294</i>
<i>waarvan overige materiële kosten</i>	<i>112.600</i>	<i>185.702</i>	<i>73.102</i>	<i>133.691</i>
Rentelasten	22	254	232	183
Afschrijvingskosten	9.357	8.483	- 874	11.220
- Materieel	613	863	250	934
<i>waarvan apparaat ICT</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>waarvan overige materiële afschrijvingskosten</i>	<i>613</i>	<i>863</i>	<i>250</i>	<i>934</i>
- Immaterieel	8.744	7.620	- 1.124	10.286
Overige lasten	700	82	- 618	1.071
<i>waarvan dotaties voorzieningen</i>	<i>700</i>	<i>7</i>	<i>- 693</i>	<i>26</i>
<i>waarvan bijzondere lasten</i>	<i>0</i>	<i>75</i>	<i>75</i>	<i>1.045</i>
Totaal lasten	629.683	802.212	172.529	703.244
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	0	26.735	26.735	421
Agentschapsdeel Vpb-lasten	0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	0	26.735	26.735	421

Toelichting op de baten*Algemeen*

De baten zijn ten opzichte van de begroting met 31,6% gestegen. Hieronder worden de baten toegelicht.

Omzet moederdepartement

De gerealiseerde omzet van het moederdepartement is ten opzichte van de oorspronkelijke begroting 61,6% hoger uitgevallen, wat grotendeels verklaard wordt door een hogere opdracht van het DG Groningen Bovengronds en de uitvoering van COVID-19 gerelateerde opdrachten.

Tabel 87 Omzet moederdepartement (bedragen x € 1.000)

	Vastge- stelde begroting 2020	Realisatie 2020	Vershil realisatie en vastge- stelde begroting	Realisatie 2019
DG Bedrijfsleven en Innovatie	90.433	124.057	33.624	103.010
DG Klimaat en Energie	48.880	67.950	19.070	58.973
DG Groningen Bovengronds	95.000	182.718	87.718	106.485
DG Groningen Bovengronds kosten commissie	2.400	3.492	1.092	1.416
Chief Economist	8.963	10.296	1.333	10.829
Overig	6.042	18.388	12.346	20.102
Totaal	251.718	406.901	155.183	300.815

De omzet vanuit het DG Bedrijfsleven & Innovatie (B&I) is in 2020 uitgekomen op ruim € 124 mln, wat hoger is dan de € 90,4 mln dat oorspronkelijk begroot was. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de COVID-19 gerelateerde maatregelen die dit jaar aan de B&I opdracht zijn toegevoegd. Onder deze maatregelen vallen de Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS), Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL), Garantie Ondernemingsfinanciering (GO-C), Borgstelling MKB-Kredieten (BMKB-c), Baangerelateerde Investeringskorting (BIK), Kleine Kredieten Corona garantieregeling (KKC). Op deze maatregelen is dit jaar € 21,9 mln aan omzet gerealiseerd. De overige mutaties zijn extra aanvullingen voor het Programma Verduurzaming Industrie (€ 3,7 mln), het MKB-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT) (€ 1,8 mln) en het Transitie Agenda Circulaire economie voor de Maakindustrie (CETAM) (€ 1,4 mln).

De omzet voor het DG Klimaat en Energie (K&E) is € 19,1 mln hoger dan de ontwerpbegroting. Dit is te verklaren door onder meer de regelingen die voortvloeien uit het klimaatakkoord, het expertisecentrum warmte, de intensivering van het duurzame energiebeleid en de oprichting van het loket mijnbouwschade.

De gerealiseerde omzet op de opdracht van het DG Groningen Bovengronds (€ 182,7 mln) is hoger dan begroot (€ 87,7 mln). In 2020 zijn echter significant meer schademeldingen afgehandeld dan was begroot. Hierdoor zijn in het jaar 2020 ook aanzienlijk meer kosten gemaakt voor onder andere de schade-experts. Daarnaast is in 2020 ook de Waardedaling regeling live gegaan.

De gerealiseerde omzet op de opdracht DG Groningen Bovengronds Kosten commissie is hoger dan begroot. Dit is te verklaren omdat in de realisatie naast de kosten van opdracht bureau Adviescollege Veiligheid Groningen (ACVG) ook de kosten van de commissie IMG opgenomen zijn. In de begroting is alleen de opdracht ACVG geraamd. De realisatie in 2020 (€ 3,5 mln) is hoger dan in 2019 (€ 1,4 mln). Dit is te verklaren doordat de omzet uit de opdrachten bureau Adviescollege Veiligheid Groningen, Transitie NAM en oprichting ZBO IMG (totaal € 1,6 mln) in 2019 onder DG Groningen Bovengronds zijn opgenomen en niet onder DG Groningen Bovengronds kosten commissie.

De omzet voor de Chief Economist is € 1,3 mln hoger dan begroot, doordat de definitieve opdracht van 2020 hoger is uitgevallen dan oorspronkelijk geraamd. RVO.nl voert een viertal opdrachten uit voor de Chief Economist. Deze opdrachten zijn CE-markering, Raad van Deskundigen voor de nationale meetstandaarden, PIANOo en TenderNed

De omzet Overig is € 12,3 mln hoger dan begroot. Dit valt grotendeels te verklaren doordat de opdracht voor het Inkoop Uitvoeringscentrum groter was dan geraamd (€ 8,0 mln). Daarnaast was de opdracht Unit omgevingskennis groter dan begroot (€ 1,1 mln). Tot slot is omzet gerealiseerd welke niet was begroot voor Concordaat/END (€ 1,8 mln) en diverse overige opdrachten (€ 1,4 mln).

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen betreft de uitvoering van opdrachten voor diverse ministeries, waarvan 55,6% afkomstig is van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Tabel 88 Omzet overige departementen (bedragen x € 1.000)

	Vastge- stelde begroting 2020	Realisatie 2020	Verschil realisatie en vastge- stelde begroting	Realisatie 2019
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	182.980	216.077	33.097	203.537
Ministerie van Buitenlandse Zaken	115.231	107.675	- 7.556	104.397
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	23.094	35.692	12.598	26.556
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	15.210	20.586	5.376	17.986
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	3.847	3.486	- 361	4.256
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid	229	82	- 147	206
Ministerie van Justitie en Veiligheid	729	686	- 43	604
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport	1.801	3.648	1.847	6.565
Overig	3.744	700	- 3.044	933
Totaal	346.865	388.631	41.766	365.040

De omzet vanuit het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit valt € 33,1 mln hoger uit dan begroot, onder andere omdat de definitieve opdracht van 2020 hoger is dan oorspronkelijk geraamd. Gedurende het jaar is er meerwerk verstrekt voor een bedrag van € 27,2 mln. Dit betrof onder andere opdrachten met betrekking tot de COVID-19 pandemie, zoals Regeling Sierteelt, particuliere opslagregeling melkpoeder, boter, kaas, rundvlees en schaap-/geitenvlees.

De omzet vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken valt in 2020 € 7,6 lager uit dan begroot. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door lagere kosten bij het Centrum ter Bevordering van Import uit ontwikkelingslanden (CBI). De COVID-19 pandemie lag hieraan (deels) ten grondslag; ook bij enkele andere op het buitenland gerichte programma's zijn door de COVID-19 pandemie vertragingen ontstaan en de kosten daarmee lager uitgevallen.

De opdracht vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties stijgt met € 12,6 mln ten opzichte van de begroting. De toename is te verklaren doordat de definitieve opdracht hoger is dan geraamd en door de diverse meerwerk opdrachten zoals E-factoreren (€ 1,4 mln), Internationale authenticatie (eIDAS) projecten (€ 2,4 mln), de Subsidie Energie Besparing Huis 2 (€ 3,1 mln) en RES (€ 2,2 mln).

De omzet vanuit het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is € 5,4 mln hoger dan begroot. Dit is veroorzaakt doordat de definitieve opdracht hoger was dan geraamd. Daarnaast was sprake van aanvullende opdrachten voor

de thema's Duurzame Mobiliteit (€ 2,4 mln), Circulaire Economie (€ 1,4 mln) en Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (€ 0,6 mln) en overige opdrachten (€ 1 mln).

De omzet vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is € 0,4 mln lager dan begroot. Deze omzet heeft betrekking op de regeling Praktijkleren.

De omzet vanuit het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport valt € 1,8 mln hoger uit dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door hogere omzet op de opdracht Stimuleringsregeling E-Health Thuis (SET) en SET COVID-19 2.0.

De omzet Overig is € 3,0 mln lager dan verwacht ten tijde van de oorspronkelijke begroting. Het grootste deel van de omzet die in de begroting onder omzet Overig was geraamd heeft betrekking op Concordaat en is gerealiseerd onder omzet Overig Moederdepartement.

Tabel 89 Omzet derden (bedragen x € 1.000)

	Vastge- stelde begroting 2020	Realisatie 2020	Vershil realisatie en vastge- stelde begroting	Realisatie 2019
Europese Unie	4.261	3.052	- 1.209	2.385
Provincies	25.059	27.423	2.364	29.111
Overig	1.780	2.587	807	3.012
Totaal	31.100	33.062	1.962	34.508

Omzet derden

De omzet derden heeft betrekking op opdrachten voor met name de Europese Unie en de provincies. Van de totale omzet derden heeft 82,9% betrekking op de opdrachten van provincies.

De omzet provincies is € 2,4 mln hoger dan begroot. Aanvullende opdrachten voor het Subsidiestelsel Natuur en Landbouw en vanuit het Plattelands Ontwikkelingsprogramma 3 zijn verstrekt.

De omzet Overig is € 0,8 mln hoger dan begroot.

Vrijval voorzieningen

De vrijval van voorzieningen van € 0,2 mln heeft betrekking op de voorziening dubieuze debiteuren en een reorganisatievoorziening.

Bijzondere baten

In 2020 zijn bijzondere baten ontvangen voor een bedrag van € 0,1 mln. Dit betreffen diverse kleine incidentele posten.

Toelichting op de lasten

Algemeen

De lasten zijn ten opzichte van de begroting met 27,4% gestegen. Hieronder worden de lasten toegelicht.

Personele kosten

De personele kosten vallen in totaal 23,1% (€ 82,5 mln) hoger uit dan begroot. Met name te verklaren door een groter werkpakket dan voorzien.

De begrote bezetting voor 2020 was 4.102 fte, waarvan 3.569 fte ambtelijk personeel en 533 fte externe inhuur. Gemiddeld in 2020 was 3.970 fte in ambtelijke dienst, per ultimo december 2020 was dit 4.084 fte. De gemiddelde bezetting externe inhuur bedroeg 644 fte in 2020, per ultimo december was dit 744 fte.

De kosten voor eigen personeel zijn € 57,2 mln hoger dan geraamd, als gevolg van een groter opdrachtenpakket. Daarnaast is doelbewust meer ingezet op verambtelijking van het personeel. De gemiddelde loonkosten per fte ambtelijk zijn gestegen van €82.300 naar € 86.975 per jaar. De stijging van de loonkosten is vooral te verklaren door een loonsverhoging ten gevolge van nieuwe CAO afspraken.

De kosten van externe inhuur zijn € 33,6 mln hoger dan begroot. Dit is voornamelijk te verklaren door een stijging van het opdrachtenpakket. Daarnaast zijn ook de gemiddelde kosten per fte externe inhuur gestegen van €120.400 naar € 126.960 per jaar.

Materiële kosten

De materiële kosten zijn in totaal 34,9% (€ 91,2 mln) hoger uitgevallen dan begroot. De stijging wordt onder meer veroorzaakt door de hogere bijdragen aan Shared Service Organisaties van € 12,8 mln. Daarnaast zijn op basis van voortschrijdend inzicht automatiseringskosten (niet zijnde DICTU kosten) die voorheen onder *bijdrage aan SSO's* vielen, nu gepresenteerd onder *apparaat ICT* voor een bedrag van € 5,3 mln.

Ook zijn er hogere overige materiële kosten (€ 73,1 mln) als gevolg van een groter opdrachtenpakket. Aanvullend werk vanuit de DG Groningen Bovengronds en COVID-19 gerelateerde opdrachten hebben kosten meegebracht die ten tijde van de begroting nog niet bekend waren.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten voor materiële vaste activa zijn € 0,9 mln lager uitgevallen dan begroot. Verder zijn de afschrijvingskosten voor de immateriële vaste activa € 1,1 mln lager uitgevallen dan begroot.

Dotaties voorzieningen

De dotaties aan voorzieningen betreffen € 0,7 mln aan de voorziening debiteuren.

Bijzondere lasten

In 2019 zijn bijzondere lasten ontstaan (€ 0,08 mln).

Saldo van baten en lasten

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland sluit het jaar met een positief resultaat van € 26,7 mln. In dit resultaat zijn éénmalige bijzondere baten en lasten verwerkt.

Tabel 90 Balans per 31 december 2020 (bedragen x € 1.000)

	Balans 2020	Balans 2019
Activa		
Vaste activa	37.366	23.626
Materiële vaste activa	824	2.287
<i>waarvan grond en gebouwen</i>	537	1.013
<i>waarvan installaties en inventarissen</i>	279	1.256
<i>waarvan projecten in uitvoering</i>	0	0
<i>waarvan overige materiële vaste activa</i>	8	18
Immateriële vaste activa	36.542	21.339
Vlottende activa	161.417	145.697
Voorraden en onderhanden projecten	0	0
Debiteuren	2.353	1.796
Overige vorderingen en overlopende activa	14.320	34.816
Liquide middelen	144.744	109.085
Totaal activa	198.783	169.323
Passiva		
Eigen Vermogen	55.594	28.299
Exploitatiereserve	28.859	27.878
Onverdeeld resultaat	26.735	421
Voorzieningen	272	400
Langlopende schulden	17.480	14.326
Leningen bij het Ministerie van Financiën	17.480	14.326
Kortlopende schulden	125.437	126.298
Crediteuren	6.946	7.600
Belastingen en premies sociale lasten	795	706
Kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën	11.746	8.766
Overige schulden en overlopende passiva	105.950	109.226
Totaal passiva	198.783	169.323

Toelichting op de balans

Debiteuren en nog te ontvangen bedragen

Onder de debiteuren en de nog te betalen bedragen zijn de volgende bedragen begrepen voor schulden aan het moederdepartement, overige departementen en derden (exclusief voorziening dubieuze debiteuren van € 0,5 mln):

Tabel 91 Debiteuren en nog te ontvangen bedragen (bedragen x € 1.000)

	2020	2019
Moederdepartement	455	4.046
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	553	12.134
Agentschap DICTU	2	0
Agentschap NVWA	51	19
Agentschap Telecom	0	0
Agentschap RVO.nl (beleidsadministratie)	172	1.355
Belastingdienst Centrum Facilitaire Dienstverlening	40	0
Belastingdienst Centrale Administratie	0	0
Bureau Inspectieraad	0	79
Centraal Planbureau	5	6
Logius	0	0
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	38	63
Ministerie van Buitenlandse Zaken	1.349	1.714
Ministerie van Defensie	57	71
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	40	34
Ministerie van Financiën	0	0
Ministerie van Justitie en Veiligheid	84	141
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	14	30
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid	33	30
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport	492	810
Immigratie en Naturalisatie Dienst	0	0
Rijksvastgoedbedrijf	41	1.767
Dienst Publiek en Communicatie	13	0
Rijkswaterstaat	92	38
Rijksacademie voor Financiën, Economie en Bedrijfsvoering	7	0
Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk (UBR)	28	0
Derden	13.586	14.787
Totaal	17.151	37.124

Eigen vermogen

Het eigen vermogen bedraagt ultimo 2020 € 55,6 mln. De maximale toegestane omvang van het eigen vermogen bedraagt € 35,4 mln, zijnde 5% van de gemiddelde omzet over 2018, 2019 en 2020. Het eigen vermogen ultimo jaar 2020 is € 20,2 mln hoger dan het toegestane maximum. Dit surplus eigen vermogen zal worden uitgekeerd aan het moederdepartement EZK. Uiterlijk bij eerstvolgende supplettoire wet zal worden aangegeven hoe dit hersteld is bij besluit van het Moederdepartement van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Onder de *Directe mutaties in het eigen vermogen* is de bijdrage van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat van € 0,6 mln voor de herinrichting apparaatsartikelen opgenomen.

Tabel 92 Vermogensontwikkeling (bedragen x € 1.000)

	2017	2018	2019	2020
1. Eigen vermogen per 1/1	18.008	18.347	26.367	28.299
2. Saldo van baten en lasten	339	8.020	421	26.735
3. Directe mutaties in het eigen vermogen	0	0	1.511	559
– 3a uitkering aan moederdepartement	0	0	0	0
– 3b bijdrage moederdepartement ter versterking eigen vermogen	0	0	1.511	559
– 3c overige mutaties	0	0	0	0
4. Eigen vermogen per 31/12	18.347	26.367	28.299	55.594

Tabel 93 Verloop en stand van de voorzieningen (bedragen x € 1.000)

	Boekwaarde 1-1-2020	Dotaties	Onttrekkingen	Vrijval	Boekwaarde 31-12-2020
Stand voorziening Herbeleggen Facilitaire Dienst (HFD)	400	0	0	128	272
Totaal voorziening HFD	400	0	0	128	272

Crediteuren en nog te betalen bedragen

Onder de crediteuren en de nog te betalen bedragen zijn de volgende bedragen begrepen voor schulden aan het moederdepartement EZK, overige departementen en derden:

Tabel 94 Crediteuren en nog te betalen bedragen (bedragen x 1.000)

	2020	2019
Moederdepartement EZK	10.591	28.730
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	0	0
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	3.939	607
Agentschap DICTU	17.329	4.431
Agentschap NVWA	234	924
Ministerie van Algemene Zaken	2	0
Ministerie van Buitenlandse Zaken	8.928	6.450
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	11.229	10.145
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	2.278	1.599
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	679	487
Ministerie van Financiën	11.824	9.255
Ministerie van Justitie en Veiligheid	273	246
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid	133	0
Belastingdienst	2.216	1.347
Rijkswaterstaat	110	194
Rijksdienst voor Wegverkeer	0	0
Dienst Publiek en Communicatie	7	460
Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI)	0	0
Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk (UBR)	234	344
Rijksvastgoedbedrijf	0	1.698
Ministerie van Defensie	0	130
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport	315	33
De Autoriteit Consument & Markt	0	0
Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), Dienst Geest. Verz. (DGV) en BBA	0	18
Centraal Justitieel Incasso Bureau	0	2
Dienst Uitvoering Onderwijs	0	21
Interdepartementale Post- en Koer.dienst IPKD	22	30
Rijksdienst voor Identiteitsgegevens	97	0
Immigratie en Naturalisatie Dienst	54	0
Algemene Rekenkamer	16	0
Derden	54.929	59.145
Totaal	125.437	126.297

Tabel 95 Kasstroomoverzicht over 2020 (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2020 + stand depositorekeningen	133.610	109.085	- 24.525
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	629.683	849.532	219.849
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 620.327	- 798.344	- 178.017
2. Totaal operationele kasstroom	9.356	51.188	41.832
Totaal investeringen (-/-)	- 11.000	- 23.291	- 12.291
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	1.069	1.069
3. Totaal investeringskasstroom	- 11.000	- 22.222	- 11.222
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	0	559	559
Aflossingen op leningen (-/-)	- 10.242	- 8.766	1.476
Beroep op leenfaciliteit (+)	11.000	14.900	3.900
4. Totaal financieringskasstroom	758	6.693	5.935
5. Rekening-courant RHB 31 december 2020 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4), de maximale roodstand is € 0,5 mln.	132.724	144.744	12.020

Toelichting kasstroomoverzicht

De gerealiseerde operationele kasstroom is € 41,8 mln hoger dan begroot. De gerealiseerde investeringskasstroom is € 11,2 mln lager dan verwacht. In 2020 is geïnvesteerd in immateriële vaste activa, dit betreft software en licenties (€ 2,7 mln) en activa in aanbouw (€ 22,8 mln). In materiële activa is geïnvesteerd in installaties en inventarissen (€ 0,5 mln) en in overige materiële vaste activa is niet geïnvesteerd.

Het beroep op de leenfaciliteit is € 3,9 mln hoger dan begroot als gevolg van een hoger investeringsniveau.

Tabel 96 Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2020

Omschrijving	Realisatie 2017	Realisatie 2018	Realisatie 2019	Realisatie 2020	Begroting 2020
Inputindicatoren					
<i>Kernindicatoren</i>					
Verhouding direct/indirect personeel	88%	89%	83%	83%	84%
Outputindicatoren					
<i>Kernindicatoren</i>					
Tariefindex in reële termen	99,90%	101%	100,1%	103,3%	100%
Totaal aantal ambtelijk fte werkzaam excl. externe inhuur	3.229	3.557	3.906	4.084	3.569
Kwaliteitsindicatoren					
<i>Kernindicatoren</i>					
Klanttevredenheid	7,2	7,3	7,4	7,5	7,3
Gehonoreerde bezwaarschriften	34%	36%	36%	41%	25%

Toelichting

Inputindicatoren

De verhouding van de gerealiseerde inzet van direct en indirect personeel (83%/17%) wijkt 1% af ten opzichte van de begroting (84%/16%).

Outputindicatoren

Het aantal ambtelijke fte ultimo 2020 is 4.084 fte, dit is hoger dan begroot. De bezetting is hoger dan begroot vanwege de toename van het opdrachtenpakket van RVO.nl. Dit is voornamelijk door meerwerk aan opdrachten vanwege de COVID-19 pandemie.

Kwaliteitsindicatoren

De klanttevredenheid wordt jaarlijks gemeten en is met een score van 7,5 hoger dan de begroting 2020.

Het percentage gehonoreerde bezwaarschriften (41%) is hoger dan de begroting 2020 (25%).

In totaal zijn in 2020, 9812 bezwaarschriften afgehandeld, waarvan 3.981 bezwaren gegrond zijn verklaard, ca. 41%. Dit percentage is iets hoger dan in 2019 (36%). Van de afgehandelde bezwaren hadden 2.732 betrekking op de nieuwe TOGS regeling (51% gegrond), 1.122 betrekking op de fosfaatregeling (64% gegrond) en 1.026 betrekking op de Basisbetalingsregeling (55% gegrond). Deze drie regelingen vertegenwoordigen een groot aandeel in het totaalbeeld.

10. Saldibalans

Tabel 97 Saldibalans per 31 december 2020 van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (XIII) (bedragen x € 1.000)

Activa	31-12-2020	31-12-2019	Passiva	31-12-2020	31-12-2019
Intra-comptabele posten			Intra-comptabele posten		
1 Uitgaven ten laste van de begroting	8.937.158	5.337.063	2 Ontvangsten ten gunste van de begroting	5.238.211	3.454.547
3 Liquide middelen	24.926	15.127			
4 Rekening-courant RHB ¹	0	0	4a Rekening-courant RHB	3.668.847	1.835.405
5 Rekening-courant RHB Begrotingsreserve	4.984.399	3.792.656	5a Begrotingsreserves	4.984.399	3.792.656
6 Vorderingen buiten begrotingsverband	30.156	37.413	7 Schulden buiten begrotingsverband	85.183	99.651
8 Kas-transverschillen					
Subtotaal intra-comptabel	13.976.640	9.182.259	Subtotaal intra-comptabel	13.976.640	9.182.259
Extra-comptabele posten			Extra-comptabele posten		
9 Openstaande rechten	0	0	9a Tegenrekening openstaande rechten	0	0
10 Vorderingen	3.191.213	2.263.455	10a Tegenrekening vorderingen	3.191.213	2.263.455
11a Tegenrekening schulden	0	0	11 Schulden	0	0
12 Voorschotten	10.267.723	7.845.293	12a Tegenrekening voorschotten	10.267.723	7.845.293
13a Tegenrekening garantieverplichtingen	4.383.502	3.467.092	13 Garantieverplichtingen	4.383.502	3.467.092
14a Tegenrekening andere verplichtingen	59.626.752	55.741.495	14 Andere verplichtingen	59.626.752	55.741.495
15 Deelnemingen	1.428.826	1.411.921	15a Tegenrekening deelnemingen	1.428.826	1.411.921
Subtotaal extra-comptabel	78.898.016	70.729.256	Subtotaal extra-comptabel	78.898.016	70.729.256
Totaal	92.874.656	79.911.515	Totaal	92.874.656	79.911.515

1 Rijkshoofdboekhouding

Toelichting op de saldibalans

Algemeen

De balansposten zijn bepaald en gewaardeerd overeenkomstig de geldende voorschriften van de Comptabiliteitswet. Indien van de geldende voorschriften is afgeweken is dit nader toegelicht.

Alle bedragen zijn opgenomen in duizenden euro's tenzij anders vermeld. In de tabel van de saldibalans zijn de bedragen overeenkomstig de voorschriften naar boven afgerond. In de tabellen van de toelichting zijn de bedragen op de standaard wijze afgerond en opgeteld. Door de verschillende wijze van afronden kan de som van de overige tabellen afwijken van de bedragen van de tabel van de saldibalans.

Saldibalanspost 8, kas-transverschillen, is niet van toepassing voor het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Balanspost 1

Uitgaven ten laste van de begroting 2020	8.937.158
--	-----------

De uitgaven over 2020 zijn gespecificeerd in het jaarverslag van EZK (hoofdstuk XIII), onderdeel uitgaven, artikelen 1 t/m 5, en 40.

Balanspost 2

Ontvangsten ten gunste van de begroting 2020	5.238.211
--	-----------

De ontvangsten over 2020 zijn gespecificeerd in het jaarverslag van EZK (hoofdstuk XIII), onderdeel ontvangsten, artikelen 1 t/m 5, en 40.

Balanspost 3

Liquide Middelen 24.926

De post liquide middelen is opgebouwd uit de saldi van banken en contante gelden.

De post liquide middelen bestaat uit de aanwezige banksaldi bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) voor de uitvoering van de regeling Borgstelling Midden en Klein Bedrijf Kredieten.

Balanspost 4

Rekening-Courant Rijkshoofdboekhouding 3.668.847

Op de rekening-courant Rijkshoofdboekhouding is de financiële verhouding tussen EZK en de Rijkschatkist van het Ministerie van Financiën geadmistreerd.

Het bedrag op de saldibalans is overeenkomstig de saldo opgave per 31 december 2020 van het Ministerie van Financiën.

Balanspost 5

Begrotingsreserves 4.984.399

Een begrotingsreserve is een meerjarige budgettaire voorziening binnen de begroting die EZK aanhoudt op een afzonderlijke rekening-courant bij het Ministerie van Financiën. De reserve blijft meerjarig beschikbaar voor het doen van uitgaven in latere jaren.

EZK maakt gebruik van de mogelijkheid om begrotingsreserves aan te houden. In het jaarverslag is er bij de betreffende begrotingsartikelen informatie opgenomen over toevoegingen aan en onttrekkingen uit de begrotingsreserves aangevuld met relevante feiten en of ontwikkelingen.

Tabel 98 Begrotingsreserves

Specificatie begrotingsreserves:	Saldo 31-12-2019	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo 31-12-2020	Artikel
Garantie Ondernemersfinanciering	71.210	178.244	324	249.130	2
Borgstelling MKB-kredieten (BBMKB)	108.333	229.642	0	337.975	2
Groeifaciliteit	24.546	890	10.000	15.436	2
Garantie MKB-financiering	9.696	10.517	0	20.213	2
Klein Krediet Corona	0	164.763	0	164.763	2
ECN verstrekte leningen	6.600	0	0	6.600	4
Aardwarmte	21.974	0	4.475	17.499	4
Duurzame Energie	3.155.088	1.253.715	236.020	4.172.783	4
Maatregelen CO ₂ reductie	395.210	0	395.210	0	4
Totaal	3.792.657	1.837.771	646.029	4.984.399	

Balanspost 6

Vorderingen buiten begrotingsverband 30.156

Onder de vorderingen buiten begrotingsverband zijn bedragen opgenomen die nog van derden moeten worden ontvangen.

Tabel 99 Vorderingen buiten begrotingsverband

De vorderingen buiten begrotingsverband zijn als volgt te specificeren:	Bedrag
Opdrachten derden	29.182
Salarisvorderingen	660
Overige vorderingen	314
Totaal	30.156

Opdrachten derden

RVO.nl voert opdrachten uit voor derden. De opdrachten worden verstrekt door publieke, particuliere en Europese organisaties. Het openstaande bedrag zal RVO.nl in rekening brengen bij de betreffende opdrachtgevers.

Salarisvorderingen

Dit betreft betalingen aan personeel inzake salarissen en diverse vergoedingen in afwachting van definitieve verrekening.

Balanspost 7

Schulden buiten begrotingsverband	85.183
-----------------------------------	--------

Onder de schulden buiten begrotingsverband zijn de bedragen opgenomen die nog ten gunste van derden moeten worden gebracht.

Tabel 100 Schulden Buiten Begrotingsverband

De schulden buiten begrotingsverband zijn als volgt te specificeren:	Bedrag
Opdrachten derden	75.117
RVO.nl af te dragen gelden aan derden	7.116
Overige schulden	2.950
Totaal	85.183

Opdrachten derden

RVO.nl voert opdrachten uit voor derden. De opdrachten worden verstrekt door publieke, particuliere en Europese organisaties. RVO.nl zal de betreffende gelden overeenkomstig opdracht of overeenkomst aan begunstigen verstrekken.

RVO.nl af te dragen gelden aan derden

Door RVO.nl geïnde bedragen voor derden. Deze dienen nog verrekend te worden, het betreft onder andere het Europees Octrooibureau (EOB).

Balanspost 9

Rechten	0
---------	---

Rechten ontstaan doordat op grond van wettelijke regelingen, in de toekomst aanspraak bestaat op gelden van derden.

Balanspost 10

Vorderingen	3.191.213
-------------	-----------

De vorderingen hebben betrekking op te ontvangen bedragen voor de begroting van EZK.

Tabel 101 Vorderingen

De vorderingen zijn als volgt te specificeren:	Bedrag
Direct opeisbare vorderingen	572.972
Op termijn opeisbare vorderingen	1.943.429
Geconditioneerde vorderingen	674.812
Totaal	3.191.213

Tabel 102 Direct opeisbare vorderingen

De direct opeisbare vorderingen zijn als volgt te specificeren:	Bedrag
Nederlandse Aardolie Maatschappij B.V.	522.407
Vorderingen inzake uitvoering beleid	40.054
Opgelegde boetes ACM	4.952
Overige vorderingen	5.559
Totaal	572.972

Nederlandse Aardolie Maatschappij B.V.

Het betreft de nog door de NAM te betalen vergoedingen over het 3^e en 4^e kwartaal 2020 die samenhangen met de uitvoeringskosten en schadevergoedingen die het IMG doet op basis van de Tijdelijke wet Groningen.

Vorderingen inzake uitvoering beleid

EZK heeft vorderingen opgelegd voortkomend uit subsidie vaststellingen van diverse regelingen en het verstrekken van vergunningen en het opleggen van heffingen voor diverse economische activiteiten.

Opgelegde boetes ACM

Voor de uitvoering van de mededingingswet heeft ACM boetes opgelegd.

Overige vorderingen

In de post overige vorderingen is € 5.387 opgenomen betreffende een overschrijding van de WNT norm die in 2021 teruggevorderd zal worden.

Tabel 103 Op termijn opeisbare vorderingen

De op termijn opeisbare vorderingen zijn als volgt te specificeren:	Bedrag
Leningen	824.157
Kredietregelingen RVO.nl	700.741
AT veilingopbrengsten	411.090
Opgelegde boetes ACM	5.744
Wettelijke rente opgelegde boetes ACM	976
Overige vorderingen	721
Totaal	1.943.429

Leningen

De opname van de financieringen van overbruggingsleningen inzake de coronamaatregelen heeft er toe geleid dat in de saldibalanspost vorderingen de rubricering van leningen en geconditioneerde vorderingen is herzien. Om te komen tot een meer eenduidige indeling is de regeling of verplichting tot terugbetaling nadrukkelijker het uitgangspunt. Hierdoor zijn een aantal geconditioneerde vorderingen ten opzichte van 2019 verschoven naar de leningen.

Tabel 104 Leningen

De leningen zijn als volgt te specificeren:	Bedrag
Corona-OverbruggingsLening (COL)	291.740
Participatie Maatschappij Oost Nederland bv	147.573
Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN)	118.154
Microkrediet Nederland	46.296
Pallas	41.702
B.V. Finance Continuïteit IHC	40.000
Fibrant	30.000
Provincie Limburg	15.882
Biopartner	13.524
BOM	13.084
Stichting voor Technische Wetenschappen (STW)	13.008
Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)	12.300
Overige leningen	40.894
Totaal	824.157

Kredietregelingen RVO.nl

RVO.nl voert een aantal regelingen uit waarbij kredieten voor diverse beleidsdoelstellingen beschikbaar worden gesteld. Het gaat hier onder andere om kredieten voor technische ontwikkeling, elektronische diensten ontwikkeling, milieugerichte productontwikkeling, technische ontwikkelingsprojecten, startende ondernemingen en vroege fase financiering. De aanvragers kunnen een vooraf overeengekomen tijd over deze kredieten beschikken en betalen de kredieten terug als bepaalde verwachte ontwikkelingen en of condities zich hebben voorgedaan zoals het behalen bepaalde omzet, winst, rendementen, aandelenverkoop, etc.

AT veilingopbrengsten

Het betreft hier de vordering op vergunninghouders inzake de multiband-veiling 2020.

Opgelegde boetes ACM

Voor de uitvoering van de mededingingswet heeft ACM boetes opgelegd. Voor deze vorderingen zijn door ACM betalingsregelingen getroffen.

Wettelijke rente opgelegde boetes ACM

Dit betreft de per 31 december 2020 verschuldigde wettelijke rente over de door ACM opgelegde boetes.

Tabel 105 Geconditioneerde vorderingen

De geconditioneerde vorderingen zijn als volgt te specificeren:	Bedrag
Nederlandse Defensie Industrie	431.716
Borgstelling MKB-kredieten	147.742
Garantieregelingen	76.247
Overige vorderingen	19.107
Totaal	674.812

Nederlandse Defensie Industrie

Deze vordering geeft weer welke bedragen de Nederlandse overheid tegoed heeft van de industrie voor deelname in de ontwikkelingsfase van de F-35.

Borgstelling MKB-kredieten

Op basis van het besluit Borgstelling Midden Kleinbedrijf (BBMKB) verstrekken deelnemende banken krediet aan een ondernemer onder garantie (borgstelling) van de Staat. Op het moment dat de bank de garantie aanspreekt betaalt RVO.nl de claim uit aan de bank. Hierdoor ontstaat er voor RVO.nl een vordering op de onderneming die wordt opgenomen in de debiteurenadministratie. De bank heeft conform de regeling een volplicht. Wanneer een ondernemer een voorstel tot afkoop bij de bank indient legt de bank dit ter beoordeling voor aan RVO.nl. Na instemming van RVO.nl zorgt de bank voor afwikkeling van de overeengekomen regeling en maakt het aan RVO.nl toekomende bedrag over.

Garantieregelingen

Met deze regelingen worden ondernemers in staat gesteld om bankleningen te verkrijgen zodat ondernemen mogelijk blijft. EZK staat garant voor de leningen waardoor het risico voor de bank op de bedrijfsfinanciering kleiner wordt. Bij aanspraak van de bank op de garantie betaalt RVO.nl de bank. Hierdoor ontstaat er voor RVO.nl een vordering op de onderneming die wordt opgenomen in de debiteurenadministratie. Wanneer een ondernemer een voorstel tot afkoop bij de bank indient legt de bank dit ter beoordeling voor aan RVO.nl. Na instemming van RVO.nl zorgt de bank voor afwikkeling van de overeengekomen regeling en maakt het aan RVO.nl toekomende bedrag over.

Balanspost 11

Schulden	0
De schulden hebben betrekking op bedragen die ten gunste van de begroting van EZK zijn ontvangen.	

Balanspost 12

Voorschotten	10.267.723
Voorschotten zijn bedragen die aan derden zijn betaald vooruitlopend op later definitief vast te stellen of af te rekenen bedragen.	

Tabel 106 Voorschotten ouderdomsoverzicht

Beleidsartikelen	2016 en eerder	2017	2018	2019	2020	Totaal
01. Goed functionerende economie en markten	55	326	1.567	9.130	183.762	194.840
02. Bedrijfsbeleid: innovatie en duurzaam ondernemen	386.252	167.753	198.477	273.572	1.790.717	2.816.771
03. Toekomstfonds	0	224	2.190	1.383	3.127	6.924
04. Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	1.526.873	906.007	1.294.464	1.395.782	1.977.985	7.101.112
05. Een veilig Groningen met perspectief	0	33.916	150	573	35.490	70.130
Buiten begrotingsverband	525	4.799	5.616	5.707	61.297	77.944
Totaal	1.913.706	1.113.026	1.502.465	1.686.148	4.052.377	10.267.722

Tabel 107 Verloopstaat voorschotten

Verloop van voorschotten gedurende het dienstjaar 2020	Bedrag
Beginstand 31 december 2019	7.845.293
Verstreckte voorschotten	4.488.685
Eindafgerekende voorschotten	- 2.066.256
Eindstand 31 december 2020	10.267.722

De mutaties buiten begrotingsverband hebben betrekking op voorschotten die namens EZK zijn verstrekt maar waarvan financiering door derden plaatsvindt. De voorschotten die EZK heeft verstrekt namens de volgende opdrachtgevers zijn niet in de openstaande voorschotten buiten begrotingsverband meegenomen:

- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties;
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat;
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;
- Ministerie van Buitenlandse Zaken;
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap;
- Ministerie van Justitie en Veiligheid;
- De provincies.

Balanspost 13

Garantieverblijven	4.383.502
--------------------	-----------

De garantieverblijven zijn voorwaardelijke financiële verplichtingen. Deze verplichtingen komen op een later moment tot uitbetaling als bij de wederpartij die de garantie heeft ontvangen zich bepaalde omstandigheden voordoen, bijvoorbeeld een bepaald risico of een onzekere gebeurtenis.

Tabel 108 Verloop van de garantieverblijven

Beleidsartikelen	Stand per 31-12-2019	In 2020 aangegaan +	Bijstellingen -/-	Uitgaven -/-	Stand per 31-12-2020
01. Goed functionerende economie en markten	0	0	0	0	0
02. Bedrijvenbeleid: innovatie en duurzaam ondernemen	2.673.616	1.669.957	679.082	24.039	3.640.451
03. Toekomstfonds	0	0	0	0	0
04. Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	793.475	0	45.950	4.475	743.050
05. Een veilig Groningen met perspectief	0	0	0	0	0
Totaal	3.467.091	1.669.957	725.032	28.515	4.383.501

Onder de post garantieverblijven zijn ook opgenomen de garantieverblijven die vallen onder het domein van het schatkistbankieren van het Ministerie van Financiën. Dit is aan de orde bij artikel 4 (COVA).

Balanspost 14

Andere verplichtingen	59.626.752
-----------------------	------------

Het gaat hier om financiële verplichtingen ten opzichte van een wederpartij die op een later moment tot betaling zal leiden. Indien de wederpartij alle gestelde voorwaarden nakomt zal de verplichting volledig tot betaling komen.

Tabel 109 Verloop van de andere verplichtingen

Beleidsartikelen	Stand per 31-12-2019	In 2020 aangegaan +	Bijstellingen -/-	Uitgaven -/-	Stand per 31-12-2020
01. Goed functionerende economie en markten	27.238	226.206	424	230.937	22.083
02. Bedrijvenbeleid: innovatie en duurzaam ondernemen	1.084.161	4.579.277	6.368	3.554.226	2.102.844
03. Toekomstfonds	439.281	510.706	39.441	440.276	470.270
04. Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering	53.896.202	9.775.219	3.041.229	3.670.468	56.959.723
05. Een veilig Groningen met perspectief	43.565	726.384	36.850	717.746	15.353
40. Apparaat EZK	0	294.989	0	294.989	0
Buiten begrotingsverband	251.046	75.627	199.060	71.135	56.478
Totaal	55.741.494	16.188.408	3.323.372	8.979.778	59.626.751

Voor het verantwoorden van de verplichtingen van apparaatsuitgaven op artikel 40 in bovenstaande tabel wordt het principe verplichtingen is gelijk aan kas toegepast. Het verplichtingsaldo wordt gelijk gesteld aan het uitgavensaldo waardoor er per saldo op 31 december geen openstaande verplichtingen worden verantwoord.

Voor de andere verplichtingen is voor wat betreft het onderdeel buiten begrotingsverband dezelfde verantwoordingswijze toegepast als bij de openstaande voorschotten.

Niet uit de balans blijvende bestuurlijke verplichtingen

Niet uit de saldbalans blijvende bestuurlijke verplichtingent zijn onder meer bestuursovereenkomsten of bestuursconvenanten die afgesloten worden tussen het Rijk en derden, bijvoorbeeld decentrale overheden, functionele overheden of belangenorganisaties. Dergelijke bestuurlijke verplichtingen worden alleen voor het deel waarvoor een juridische verplichting is aangegaan opgenomen in de saldbalans. Tot het moment waarop een juridische verplichting wordt aangegaan, zijn deze bestuurlijke verplichtingen nog niet administratief vastgelegd. Interne procedurese borgen dat de financiële gevolgen bekend zijn voordat een bestuurlijke overeenkomst wordt ondertekend. De uitgaven die het gevolg zijn van deze bestuurlijke verplichtingen kunnen op dat moment worden geraamd, en afhankelijk van het bedrag, toegelicht bij het betreffende begrotingsartikel en in kamerbrieven over het betreffende onderwerp. Op deze wijze wordt geborgd dat de financiële gevolgen van bestuurlijke afspraken niet alleen beleidsmatig, maar ook budgettair, door de Tweede Kamer kunnen worden geautoriseerd, ook al vindt de vastlegging van de verplichting pas op een later moment plaats.

Investeringsfonds Zeeland

De Staatssecretaris van EZK heeft de Tweede Kamer op 12 november 2020 geïnformeerd over een vermogensstorting in Investeringsfonds Zeeland B.V. naar aanleiding van Compensatiepakket Zeeland (Kamerstuk [33 358, nr. A 31](#)). In 2021 tekenen het Ministerie van EZK, Provincie Zeeland en Impuls Zeeland een bestuursakkoord waarin afspraken staan over de verdeling van de middelen over de fondsen van Investeringsfonds Zeeland ten behoeve van innovatiefinanciering en het verbeteren van het vestigingsklimaat. Na ondertekening van de bestuursovereenkomst worden de middelen gestort in Investeringsfonds Zeeland. Deze verplichtingen worden in de komende jaren in de financiële administratie vastgelegd.

Groefonds Flevoland

Het Ministerie van EZK heeft de Tweede Kamer op 20 februari 2020 geïnformeerd over deelname in het Groefonds Flevoland (Kamerstuk [29 697 nr. 84](#)). Na ondertekening van de bestuursovereenkomst in 2021 worden de middelen gestort in het Groefonds Flevoland. Deze verplichtingen worden in de komende jaren in de financiële administratie vastgelegd.

Balanspost 15

Deelnemingen 1.428.826

Onder de post deelnemingen worden alle deelnemingen in besloten-, naamloze-, commanditaire vennootschappen en internationale instellingen opgenomen.

Tabel 110 Deelnemingen

Naam deelneming	Nominaal		Betaald		Deelnemings percentage
	Ultimo 2019	Ultimo 2020	Ultimo 2019	Ultimo 2020	
N.V. NOM	25.950	25.950	25.950	34.856	50,0
N.V. BOM	16.587	16.587	20.501	20.501	49,9
ROM Innovation Quarter B.V.	25.000	25.000	25.000	25.000	40,2
N.V. LIOF	26.625	26.625	26.625	26.625	50,0
GasTerra B.V.	18.000	18.000	18.000	18.000	10,0
EBN N.V.	128.138	128.138	1.242.281	1.242.281	100,0
Oost N.V.	32.751	32.751	45.716	45.716	54,6
NPEX B.V.	14	14	1.347	1.347	15,7
Investeringsfonds Zeeland B.V.	2	2	6.500	6.500	47,3
ROM Regio Utrecht B.V.	0	4	0	8.000	36,4
Totaal	273.067	273.071	1.411.920	1.428.826	

11. WNT-verantwoording 2020 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

De Wet normering topinkomens (WNT) bepaalt dat de bezoldiging en eventuele ontslaguitkeringen van topfunctionarissen in de publieke en semi-publieke sector op naamsniveau vermeld moeten worden in het financieel jaarverslag. Deze publicatieplicht geldt tevens voor topfunctionarissen die bij een WNT-instelling geen - al dan niet fictieve - dienstbetrekking hebben of hadden. Daarnaast moeten van niet-topfunctionarissen de bezoldiging (zonder naamsvermelding) gepubliceerd worden indien deze het wettelijk bezoldigingsmaximum te boven gaan. Niet-topfunctionarissen zonder dienstverband vallen echter buiten de reikwijdte van de wet.

Voor dit departement heeft de publicatieplicht betrekking op onderstaande functionarissen. De bezoldigingsgegevens van de leden van de Top Management Groep zijn opgenomen in het jaarverslag van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het algemeen bezoldigingsmaximum bedraagt in 2020 € 201.000.

Naast de hieronder vermelde functionarissen, zijn er geen andere functionarissen die in 2020 een bezoldiging boven het toepasselijke WNT-maximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden. Er zijn in 2020 geen ontslaguitkeringen betaald, die op grond van de WNT dienen te worden gerapporteerd. Er zijn in 2020 geen leidinggevende topfunctionarissen die op grond van de WNT in verband met de cumulatie van dienstbetrekkingen dienen te worden gerapporteerd. Er zijn geen uitkeringen geweest wegens beëindiging dienstverband aan topfunctionarissen met of zonder dienstbetrekking alsmede degenen die op grond van hun voormalige functie nog 4 jaar als topfunctionaris worden aangemerkt.

Tabel 111 Bezoldiging van topfunctionarissen

Naam instelling	Naam topfunctionaris	Functie	Datum dienst- aanvang	Datum einde dienst- verband	Dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2019)	Op externe inhuurbasis (nee; <= kalender-mnd; > 12 kalender-mnd)	Beloning plus onkostenver- goedingen (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Totale bezoldiging in 2020 (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Individueel toepasselijk bezoldigings- maximum	Motivering en bedrag (indien overschrijding)
Nederlandse Emissieautoriteit	D. Corbey	Voorzitter		30-6-2020	0,25 (0,30)	nee	21.152 (58.120)		21.152 (58.120)	25.125	
Nederlandse Emissieautoriteit	A.B.M. Hoff	Bestuurslid		31-3-2020	0,09 (0,09)	nee	3.941 (15.688)		3.941 (15.688)	4.523	
Nederlandse Emissieautoriteit	J.C.M. Sap	Bestuurslid	1-7-2020		0,11	nee	8.894	1.161	10.055	11.055	
Nederlandse Emissieautoriteit	M.P.C. Bressers	Directeur- bestuurder	1-1-2020		1,00	nee	140.278	20.907	161.185	201.000	
Nederlandse Emissieautoriteit	J.F. de Leeuw	Bestuurslid	1-2-2020		0,10	nee	15.323		15.323	18.425	
Autoriteit Consument en Markt	F.J.H. Don	Bestuurslid		1-2-2020	0,89 (0,87)	nee	30.525 (155.398)	1.631 (18.443)	32.156 (173.841)	14.908	¹
Autoriteit Consument en Markt	Dhr. T.M. Snoep	Voorzitter			1,00 (1,00)	nee	176.969 (166.668)	21.797 (20.934)	198.766 (187.602)	201.000	
Autoriteit Consument en Markt	Mevr. C.M.L. Hijmans van den Bergh	Bestuurslid			1,00 (1,00)	nee	177.144 (170.251)	21.822 (20.957)	198.967 (191.208)	201.000	
Autoriteit Consument en Markt	Mevr. M.R. Leijten	Bestuurslid	1-3-2020		1,00	nee	140.351	18.226	158.577	167.500	
Staatstoezicht op de Mijnen	Dhr. B.D. Goense	Directeur- bestuurder			1,00 (1,00)	nee	185.180 (171.492)	21.980 (21.083)	207.159 (192.575)	201.000	²
Staatstoezicht op de Mijnen	Mevr. F. Kiewiet de Jonge- Lulofs	Directeur- bestuurder			1,00 (1,00)	nee	199.014 (134.142)	20.655 (19.808)	219.669 (153.950)	201.000	³
Instituut Mijnbouwschade Groningen	prof. mr. S.C.J.J. Kortmann	Voorzitter bestuur IMG	1-7-2020		1,00	nee	60.153		60.153	100.500	
Instituut Mijnbouwschade Groningen	mr. M.Tj. Bouwes	Bestuurslid IMG	1-7-2020		0,89	nee	53.728		53.728	89.445	
Instituut Mijnbouwschade Groningen	mr. G.M. van den Broek	Bestuurslid IMG	1-7-2020	30-9-2020	0,84	nee	38.802		38.802	42.210	⁴
Instituut Mijnbouwschade Groningen	prof. mr. P.J.J. van Buuren	Plv. voorzitter bestuur IMG	1-7-2020		0,44	nee	26.931		26.931	44.220	

Naam instelling	Naam topfunctionaris	Functie	Datum dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Dienstverband (+ tussen 2019)	Op externe inhuurbasis (nee; <= kalender-mnd; > 12 kalender-mnd)	Beloning plus onkostenvergoedingen (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Totale bezoldiging in 2020 (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering en bedrag (indien overschrijding)
Instituut Mijnbouwschade Groningen	ing. J.C. de Pagter	Bestuurslid IMG	1-7-2020		0,44	nee	49.607		49.607	44.220	5
Instituut Mijnbouwschade Groningen	prof. dr. E. Giebels	Bestuurslid IMG	1-10-2020		0,44	nee				22.110	6

1 De overschrijding bij dhr. F.J.H. Don heeft te maken met de nabetaling van vakantiegeld/vakantiedagen. Conform art. 3 lid 2 Uitvoeringsregeling WNT is het toegestaan.

2 Overschrijding van de WNT-norm bij dhr. B.D. Goense is door de invoering van IKB waarbij eenmalig in 2020 meer IKB-budget is overgemaakt. Conform art. 3 lid 2 Uitvoeringsregeling WNT is het toegestaan.

3 Mevr. F. Kiewiet de Jonge-Lulofs: foutief teveel salaris overgemaakt waardoor de WNT-norm is overschreden. Deze fout is bij constatering aangekaart en herstelactie in gang gezet in 2020. Herstel heeft plaatsgevonden in maart 2021.

4 Mr. G.M. van den Broek is gedetacheerd vanuit Universiteit en ontvangt salaris van werkgever. Heeft alléén met OV gereisd.

5 Bij dhr. J.C. de Pagter is overschrijding van de WNT norm geconstateerd. EZK zal hierover in gesprek gaan met IMG. Afhankelijk van de uitkomst van de gesprekken zullen, vervolgstappen worden genomen en zal eventueel een handhavingprocedure gestart worden.

6 Prof dr. E. Giebels heeft in 2020 geen vacatiegelden ontvangen van IMG. Reiskosten zijn pas gedeclareerd in 2021.

Tabel 112 Bezoldiging van niet-topfunctionaris boven het individueel toepasselijk drempelbedrag

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepassing)	Omvang dienst- verband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2019)	Beloning plus onkos- tenvergoe- dingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Voorzie- ningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Totale bezoldiging in 2020 (+ tussen haakjes bedrag in 2019)	Individueel toepasselijk drempel- bedrag	Motivering
Instituut Mijnbouwschade Groningen	Lid Bezwaar Advies Commissie	1-7-2020	30-11-2020	0,44	71.248		71.248	36.850	¹

¹ Overschrijding van het drempelbedrag: is het gevolg vanwege de grote hoeveelheid te verwerken schadegevallen en daarmee samenhangend meer binnenkomende bezwaarschriften, hetgeen voor meer uren heeft gezorgd dan de uren die voorzien waren.

D. BIJLAGEN

Bijlage 1: Toezichtrelaties Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (RWT's) en Zelfstandige Bestuursorganen (ZBO's)

Tabel 113 Overzichtstabel inzake RWT's en ZBO's van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (bedragen x € 1.000)

Naam ZBO/RWT	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Centraal Bureau voor de Statistiek	148.386	153.283	615	5.435	Nee
Edelmetaal Waarborg Nederland	–	–			Nee
Examinerende instanties als bedoeld in artikel 19 van de Examenregeling frequentiegebruik 2008	–	–			Nee
Kamer van Koophandel	116.980	120.648 ¹	10.121	11.332	Nee
Keuringsinstanties als bedoeld in artikel 10.3 Telecommunicatiewet	–	–			Nee
Nederlandse Emissieautoriteit	80	232			Nee
Raad voor de Accreditatie	265	263	–	47	Nee
Bestuur Autoriteit Consument en Markt	736	632	650	645	Nee
Instituut Mijnbouwschade Groningen	–	723 ²			Nee
Stichting COVA	111.000	94.845			Nee
TNO	201.815	241.244	–	984	Nee
VSL	9.483	10.706			Nee
De in het kader van de Metrologiewet art. 11 en 12 aangewezen instanties en erkende keurders	–	–			Nee
WaarborgHolland	–	–			Nee

1 Betreft Rijksbijdrage 2020. Dit bedrag is exclusief de budgetfinanciering van het Handelsregister groot € 4.903.000.

2 De kosten van het bestuur TCMG/IMG in 2020 waren in totaal € 1.811.249. Hiervan viel 1.038.436 in de periode tot en met 1 juli, toen de voorloper van het IMG, de TCMG nog operationeel was. De kosten vanaf 1 juli 2020, toen het IMG werd opgericht bedroegen € 722.813.

Bijlage 2: Afgerond evaluatie- en overig onderzoek

Tabel 114 Artikel 1 Goed functionerende economie en markten			
Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Jaar van afronding	Vindplaats
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Goed functionerende economie en markten	2021	
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Commissie van Aanbestedingsexperts	2019	Kamerstuk 34 252, nr. 13
	Evaluatie van de aangewezen instanties metrologiewet	2019	Kamerstuk 33 159, nr. 3
	Evaluatie van de instellingen onder de waarborgwet	2022	Evaluatie is uitgesteld tot de nieuwe Waarborgwet 2019 twee jaar in werking is. (deze is op 1 juli 2020 in werking getreden).
	Raad voor de Accreditatie	2021	Evaluatie is uitgesteld naar 2021.
	Autoriteit Consument en Markt (ACM)	2020	Kamerstuk 25 268, nr. 195
	Adviesgroep Gids Proportionaliteit	2021	Evaluatie is gestart en wordt in 2021 afgerond.
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			
	Agentschap Telecom	2020	Doorlichting Agentschap Telecom
	Cyberweerbaarheid	2020	Cyberweerbaarheid onder zzp'ers

Samenvatting afgeronde evaluaties 2020 artikel 1

Evaluatie Autoriteit Consument en Markt (ACM)

Andersson Elffers Felix heeft de ACM over de periode 2015-2020 geëvalueerd. Daarbij is het functioneren van de ACM getoetst op doeltreffendheid, doelmatigheid en toekomstbestendigheid. Het algemene beeld is overwegend positief: de ACM heeft in een complex en dynamisch speelveld een belangrijke bijdrage geleverd aan goed functionerende markten, ordenelijke marktprocessen en de bescherming van consumenten.

AEF geeft zes specifieke aanbevelingen voor de ACM, te weten:

1. Blijf binnen het wettelijk kader oog houden voor publieke belangen;
2. Communiceer duidelijk over de redenering achter gemaakte keuzes en verschillende rollen;
3. Breng outcome en output beter in beeld;
4. Werk verder aan zelfreflectie en het zelflerend vermogen van de organisatie;
5. Stel een integrale langetermijnplanning op;
6. Kijk met bedrijven hoe de doelmatigheid van het toezicht verder kan worden versterkt.

Het kabinet onderschrijft de aanbevelingen. De ACM en EZK gaan hiermee aan de slag, zoals omschreven in de kabinetsreactie op de evaluatie (Kamerstuk [25 268, nr. 195](#)).

Doorlichting Agentschap Telecom

Over het algemeen heeft AT succesvol invulling gegeven aan de aanbevelingen uit de doorlichting van 2013. Ten aanzien van de governance zijn er stappen gezet om deze meer in lijn met het voorkeursmodel uit de Regeling Agentschappen te brengen en de rollen verder te formaliseren. AT is doelmatiger gaan werken door actieve sturing op kostendekkendheid van producten/diensten. Tevens is de transparantie van tarieven verbeterd. Daarnaast zijn er ook enkele aandachtspunten. Het is onder andere wenselijk dat AT onderzoek naar de kwaliteit van de dienstverlening een integraal onderdeel van de processen binnen AT maakt. Daarnaast wordt ook aanbevolen om in samenspraak met de opdrachtgever(s) en eigenaar, binnen de mogelijkheden van de begrotingsregels, te onderzoeken op welke wijze er meer financieringszekerheid kan worden geboden. AT zal een implementatieplan opstellen, zodat de aanbevelingen die voortkomen uit het rapport ook opvolging krijgen.

Cyberweerbaarheid

Het CBS heeft in opdracht van EZK/DTC de cyberweerbaarheid van zzp'ers onderzocht door een secundaire analyse van een vijftal bestaande statistieken. Deze verkenning is gedaan aan de hand van vier pijlers: 1) werk gerelateerd ICT gebruik, 2) kennis over internetveiligheid 3) gedrag en 4) slachtofferschap van hacken. Uit deze verkenning bleek dat werk gerelateerd ICT gebruik bij zzp'ers hoog is: 96% van de zzp'ers maakt gebruik van computers of mobiele telefoons en ruim de helft van de zzp'ers gebruikt online kanalen om klanten te werven. De verkenning heeft tevens uitgewezen dat de basis voor veilig digitaal ondernemen niet altijd op orde is. De verkenning maakte tevens duidelijk dat bedrijfsactiviteiten en de daarbij behorende digitale werkwijze bij zzp-ers niet aansluiten bij gewone burgers zonder bedrijf en niet bij bedrijven die wel personeel in dienst hebben. Om de cyberweerbaarheid van zzp'ers goed in kaart te brengen is het advies van het CBS om gebruik te maken van een nieuw onderzoek waarbij gerichte vragen gesteld kunnen worden. Naast afzonderlijk onderzoek ziet de verkenning mogelijkheden om goede kwaliteit gegevens over zzp'ers te verkrijgen door aan te sluiten bij, en uitbreiden van, een aantal bestaande onderzoeken.

Tabel 115 Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Jaar van afronding	Vindplaats
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Doorlichting artikel 2 Bedrijvenbeleid: Innovatief en duurzaam ondernemen ¹	2020	Kamerstuk 32 359, nr. 4 - bijlage Innovatieve Samenleving
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Eureka / Eurostars / JTI's	2020	Kamerstuk 33 009, nr. 1711
	Garantie Ondernemingsfinanciering	2020	Kamerstuk 35 420, nr. 154
	Groene Groei	2020	Kamerstuk 33 043, nr. 103
	Toerisme / NBTC	2019	Kamerstuk 26 419, nr. 75
	WBSO/RDA	2019	Kamerstuk 32 637, nr. 358
	Evaluatie NFIA	2020	Kamerstuk 32 637, nr. 415
	NWO-TTW	2020	Kamerstuk 29 338, nr. 221
	Fiscale regelingen startups	2021	Is verzet naar 2021
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

¹ De beleidsdoorlichting van artikel 2 liep mee in de taakopdracht «Innovatieve Samenleving» van de «Brede Maatschappelijke Heroverwegingen», waarin de RPE-vragen 11 t/m 14 ook zijn beantwoord. Hierdoor kwam de geplande reguliere beleidsdoorlichting in 2020 te vervallen.

Samenvatting afgeronde evaluaties 2020 artikel 2

Doorlichting artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei en artikel 3 Toekomstfonds

In 2020 zijn de financiële interventies van het bedrijvenbeleid zoals opgenomen in de artikelen 2 («Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaartsgroei») en 3 («Toekomstfonds») van de EZK-begroting doorgelicht. Hiertoe zijn alle uitgevoerde evaluaties van instrumenten in de periode 2014-2019 op een rij gezet in welke mate deze instrumenten doeltreffend en doelmatig zijn. Het uitgevoerde onderzoek is onderworpen aan een externe toetsing en validering. Deze «second opinion» is uitgevoerd door prof. dr. Carl Koopmans, Hoogleraar Beleids-evaluatie van de Vrije Universiteit van Amsterdam. Twee derde deel van de instrumenten van het bedrijvenbeleid blijkt doeltreffend. Vooral voor de fiscale innovatiestimulering (WBSO) en ook voor de Innovatiekredieten zijn substantiële additionele effecten van het beleid vastgesteld. Ook van de innovatiemaatregelen die zich richten op kennisoverdracht tussen onderzoeksinstellingen en bedrijven en op publiek-private onderzoeksamenwerking, een kerndoel van het beleid en een belangrijk middel om innovaties tot stand te laten komen, is het aannemelijk dat ze in meer of mindere mate additionaliteit realiseren. Op het terrein van ondernemerschapsbevordering is relatief weinig bekend over de additionaliteit van met name het fiscale beleid. Uit de evaluaties blijkt dat bij ongeveer één derde van de instrumenten (veelal de grote instrumenten zoals de WBSO, het Innovatiekrediet, de TKI's, de MIT en de wet-KvK) ook de doelmatigheid kon worden aangetoond. Enkele instrumenten (SIS, GSF en Actal) bleken ondoelmatig en zijn ondertussen gestopt. Voor de overige instrumenten (grote helft) kon op basis van de uitgevoerde evaluaties en

beschikbare informatie de (macro)doelmatigheid niet worden vastgesteld. Vaak zijn daar methodologische of datatechnische achtergronden de reden van.

Evaluatie Eureka/Eurostars/JTI's

Op 9 juli 2020 is de evaluatie van de Nederlandse deelname aan Eurostars, Eureka Clusters en JTI's naar de Tweede Kamer gestuurd, voorzien van een beleidsreactie. De evaluatie is uitgevoerd door SEO Economisch Onderzoek. Er is gebruikgemaakt van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden. Uit enquêteonderzoek komt een positief beeld naar voren over de doeltreffendheid van de drie onderzochte regelingen. Bedrijven met een toegewezen projectaanvraag hebben aangegeven dat deelname aan de regelingen vooral bevorderlijk is voor meer en betere internationale R&D-samenwerking, het verwerven van nieuwe technologische kennis en een snellere doorlooptijd van innovaties. De enquête-uitkomsten duiden er ook op dat de regelingen projecten mogelijk maken die zonder subsidie niet of in een kleinere omvang tot stand zouden komen. In het geval van Eurostars waren er voldoende data beschikbaar voor het uitvoeren van een econometrische analyse met behandel- en controlegroepen. In deze analyse zijn significante positieve effecten van de regeling gevonden als het gaat om investeringen in R&D. Er zijn geen significante effecten gevonden op productiviteit en andere bedrijfsprestaties. Effecten daarop liggen waarschijnlijk verder in de tijd en vallen zo mogelijk buiten de evaluatieperiode. Naar het oordeel van de onderzoekers is de doelmatigheid van de regelingen vergelijkbaar met die bij andere subsidieregelingen. De positieve uitkomsten van de evaluatie geven onderbouwing om de Nederlandse inzet op deze instrumenten te continueren.

Evaluatie Garantie Ondernemingsfinanciering

Het primaire doel van de Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)-regeling is het stimuleren van additionele kredietverlening door het verkleinen van het risico voor banken. De GO-regeling is in 2020 geëvalueerd door Dialogic. Bij het onderzoek is gebruik gemaakt van zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden, bestaande uit: deskstudie, portfolio-analyse, microdata-analyse en interviews. Het evaluatierapport is op 28 oktober 2020 met een brief aan de Tweede Kamer aangeboden. Uit de evaluatie is gebleken dat de GO, vooral in tijden van crisis, ondernemingen met goede plannen aan financiering heeft geholpen die anders niet of in onvoldoende mate aan financiering zouden zijn gekomen. Per saldo is de beschikbaarheid van financiering voor ondernemingen met een financieringsbehoefte toegenomen en is het aannemelijk dat de GO positief heeft uitgewerkt op bedrijfsprestaties.

De GO-regeling wordt steeds doelmatiger uitgevoerd; de uitvoeringskosten dalen harder dan het aantal aanvragen. De GO-regeling is kostendekkend. De inkomsten (provisie) zijn structureel hoger dan de uitgaven (uitvoeringskosten en verliesdeclaraties).

Evaluatie Programma Groene Groei

Op 30 maart 2020 is de evaluatie van het programma Groene Groei naar de Tweede Kamer gestuurd. Het programma Groene Groei was een interdepartementaal programma met een inzet van ongeveer € 1 mln per jaar. Het programma liep van 2013 tot en met 2018 en kende meerdere doelen waaronder 1) het aanleggen van normen voor groene groei; 2) Het creëren van draagvlak voor groene groei en 3) Afstemming tussen departementen met betrekking tot het groene groei beleid. De evaluatie is uitgevoerd door RVO.nl. Om de kwaliteit en onafhankelijkheid te garanderen is een 'second opinion' uitgevoerd door prof. dr. Carl Koopmans (VU). De conclusies van

het evaluatieonderzoek zijn grotendeels gebaseerd op interviews met betrokken beleidsmedewerkers bij diverse departementen, aangezien er weinig documentatie was om op terug te vallen. Het programma was in beperkte mate effectief. Het bood een platform wat beleidsmedewerkers van diverse departementen in staat heeft gesteld kennis te nemen van elkaars beleidsvoornemens (en dus een afname van het overheidsfalen). Ook heeft het programma enkele studies opgeleverd die bijgedragen hebben aan het denken over groene groei. Het programma is beperkt effectief geweest doordat het gecreëerde platform geen vervolg heeft gekregen, dat concrete voorbeelden van onderlinge beleidsafstemming tussen departementen ontbreken en dat 'groene groei' als begrip geen ingang heeft gevonden in het maatschappelijk debat. Het programma was efficiënt in de zin dat met deze bescheiden inzet van fte's en budgettaire middelen niet meer verwacht mocht worden dan de resultaten zoals beschreven.

Evaluatie NFIA

De NFIA (Netherlands Foreign Investment Agency) is een uitvoeringsorganisatie van het Ministerie van EZK en wordt gezamenlijk aangestuurd door de Minister voor BHOS en de Minister van EZK. De NFIA heeft als belangrijkste taak om buitenlandse bedrijven aan te trekken. Hierbij werkt de nationale NFIA nauw samen met haar regionale partners, waaronder de regionale ontwikkelingsmaatschappijen, via het Invest in Holland netwerk. Deze evaluatie van de NFIA is de eerste en betreft de periode 2010-2018. De evaluatie is uitgevoerd door een consortium van MIR, SEOR, Erasmus School of Economics en KU Leuven. De evaluatie is op 17 april 2020 naar de Tweede Kamer gestuurd als onderdeel van de brief over de uitwerking van het nieuwe acquisitiebeleid en het Nederlandse vestigingsklimaat. Voor de evaluatie is gebruik gemaakt van onder meer statistische en econometrische analyses en enquêtes onder bedrijven. Het onderzoek consortium concludeert dat er voor de overheid meerdere legitieme argumenten zijn voor de werkzaamheden van de NFIA. Uit de analyses blijkt dat de NFIA leidt tot extra investeringen van buitenlandse bedrijven in Nederland en dat deze bedrijven even goed of beter presteren dan Nederlandse bedrijven. Daarom stelt het onderzoek consortium dat het aannemelijk is dat de NFIA grotendeels doeltreffend is. De doelmatigheid van de NFIA is niet echt goed te beoordelen, mede gezien de complexiteit om alle maatschappelijke kosten en baten die raken aan de activiteiten van NFIA mee te nemen. Wel kan de kostenefficiëntie van de NFIA internationaal de vergelijking met andere investeringsagentschappen doorstaan.

Evaluatie NWO

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is een evaluatie uitgevoerd van NWO als organisatie in totaliteit. De evaluatie heeft betrekking op de periode 2013-2019 en is in oktober 2020 naar de Tweede Kamer gestuurd (Kamerstuk [29 338, nr. 221](#)). De evaluatie is uitgevoerd door een evaluatiecommissie onder voorzitterschap van prof. dr. A.H.G. Rinnooy Kan. Er is gebruikgemaakt van kwalitatieve methoden, waaronder gesprekken met vertegenwoordigers van NWO en stakeholders en een enquête onder contactpersonen van NWO, voor een groot deel bestaande uit onderzoekers. Wat betreft doeltreffendheid is aantoonbaar voortgang geboekt op veel terreinen waarop NWO maatregelen en concrete acties had aangekondigd, zoals de inrichting van het NWA-programma, het opstellen van een strategie voor grootschalige wetenschappelijke infrastructuur en de versnelling van het Open Access-beleid. De evaluatiecommissie heeft niet de indruk dat er sprake is van ondoelmatigheden, maar NWO zou er in de visie van de commissie naar moeten streven om de

doelmatigheid beter te volgen en instrumenten te ontwikkelen om die systematisch in kaart te brengen. Er is een breed gedeelde perceptie dat het rendement op de uitgaven van NWO hoog is. De hoge kwaliteit en omvang (ook in internationaal verband) van de wetenschappelijke output laten zien dat de investeringen lonen. De organisatorische transitie die de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden, heeft zichtbaar geleid tot minder verkokering en gelaagdheid binnen NWO.

In het evaluatierapport wordt NWO-TTW niet afzonderlijk in beschouwing genomen. Voor de financiering die via de EZK-begroting wordt verstrekt aan NWO-TTW, wordt in 2021 een afzonderlijke evaluatie uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Tabel 116 Artikel 3 Toekomstfonds

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Jaar van afronding	Vindplaats
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Doorlichting artikel 3 Toekomstfonds ¹	2020	Kamerstuk 32 359, nr. 4 - bijlage Innovatieve Samenleving
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Meta-evaluatie financieringsinstrumenten	2019	Kamerstuk 32 637, nr. 386
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

¹ De beleidsdoorlichting van artikel 3 liep mee in de taakopdracht «Innovatieve Samenleving» van de «Brede Maatschappelijke Heroverwegingen», waarin de RPE-vragen 11 t/m 14 ook zijn beantwoord. Hierdoor kwam de geplande reguliere beleidsdoorlichting in 2020 te vervallen.

Samenvatting afgeronde evaluaties 2020 artikel 3

Doorlichting artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatie en ondernemerschap voor duurzame welvaarts groei en artikel 3 Toekomstfonds

De samenvatting van de gezamenlijke doorlichting is opgenomen bij artikel 2.

Tabel 117 Artikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Jaar van afronding	Vindplaats
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering ¹	2024	
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Proeftuinen Smart Grids	2019	Kamerstuk 31 530, nr. 2
	Subsidieregeling energiebesparing en duurzame energie sportaccommodaties (EDS)	2019	Kamerstuk 30 234, nr. 240
	Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE)	2019	Kamerstuk 31 239, nr. 306
	Evaluatie Regeling Gebiedsaanwijzing Gasaansluitplicht	2020	Kamerstuk 34 627, nr. 51
	Fiscale regelingen Energiebelasting	2021	Is verzet naar 2021
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Studiegroeprapport Invulling Klimaatopgave Green Deal	2021	Kamerstuk 32 813, nr. 664
3. Overig onderzoek			
	IBO Grondvergoedingen	2019	Kamerstuk 32 813, nr. 403
	Derde structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEV III)	2020	Kamerstuk 31 239, nr. 317
	Tussenevaluatie Regeling Duurzame Scheepsbouw	2019	Kamerstuk 35 000 XIII, nr. 83
	Evaluatie Besluit experiment afwijken van de Elektriciteitswet 1998 voor decentrale opwekking van duurzame elektriciteit	2021	Evaluatie is gestart en wordt in 2021 afgerond.
	Voortzetting gaswinning uit kleine velden op zee en op land	2020	Kamerstuk 35 462, nr. 3
	Evaluatie Rekenmeesterfunctie en Socio-economisch Energieonderzoek	2020	Evaluatie Rekenmeesterfunctie en Socio-economisch Energieonderzoek
	MKB-impacttoets	2020	Kamerstuk 32 637, nr. 423

¹ De opzet van een evaluatiestructuur voor het (nationaal) klimaatbeleid in het kader van de Operatie Inzicht in Kwaliteit komt in de plaats van de geplande beleidsdoorlichting van artikel 4 in 2021 (zie: Kamerstuk [31 865, nr. 126](#)).

Samenvatting afgeronde evaluaties 2020 artikel 4

Evaluatie Regeling Gebiedsaanwijzing Gasaansluitplicht

Nieuwbouw wordt sinds de inwerkingtreding van de wet Voortgang Energietransitie (Wet VET, 1 juli 2018) in principe niet meer aangesloten op aardgas. De Wet VET geeft een gemeente de mogelijkheid om een gebied aan te wijzen dat wel wordt aangesloten op het gasnet. De regeling die nadere eisen aan deze mogelijkheid stelt, is geëvalueerd door KPMG. De belangrijkste conclusies zijn dat dit instrument aansluit bij het beleid van veel gemeenten en dat daarom door gemeenten niet veel gebruik wordt gemaakt van de uitzonderingen in de regeling. De registratie brengt weinig complexiteit met zich mee en is laagdrempelig voor gemeenten. KPMG raadt aan om een zichtbare verwijzing te maken op relevante websites en meer informatie te geven over groen gas. Aan beide aanbevelingen wordt invulling gegeven.

Studiegroeprapport Invulling Klimaatopgave Green Deal

In juni 2020 heeft het kabinet de studiegroep Invulling Klimaatopgave Green Deal ingesteld onder leiding van een onafhankelijk voorzitter, Laura van Geest. Deze studiegroep heeft een analyse uitgevoerd naar de gevolgen van de ophoging van het Europese reductiedoel naar 55% voor het nationale

klimaatbeleid en bouwstenen uitgewerkt voor de invulling van de aanvullende reductieopgave. Dit rapport is op 29 januari 2021 gepubliceerd en is opgesteld ten behoeve van besluitvorming door een volgend kabinet. Het rapport geeft inzicht in de mogelijke aanvullende reductie-opgave die voortvloeit uit de Europese ophoging en welke politieke keuzes bepalend zijn voor onze nationale opgave richting 2030 en 2050. Het rapport hanteert als uitgangspunt dat de invulling van het klimaatbeleid dient te worden gezien in samenhang met de doelstelling van klimaatneutraliteit in 2050 en de beperkingen in het huidige beleid die sinds het Klimaatakkoord naar voren zijn gekomen. Het rapport schetst 10 centrale beleidsvraagstukken waar een volgend kabinet in ieder geval mee aan de slag moet als antwoord op de huidige beperkingen in het klimaatbeleid en de implicaties van klimaatneutraliteit. Tot slot schetst het rapport verschillende illustratieve varianten van maatregelenpakketten, waarmee een volgend kabinet invulling kan geven aan het klimaatbeleid. Deze varianten geven de belangrijkste effecten weer van de verschillende (politieke) keuzes, die aansluiten bij richtingen in het politieke spectrum.

Evaluatie subsidieregeling energiebesparing en duurzame energie sportaccommodaties (EDS)

Eind 2019 is de evaluatie EDS-regeling afgerond. Deze evaluatie is uitgevoerd door RVO.nl in opdracht van VWS als beleidsverantwoordelijk departement. De evaluatie laat zien dat de EDS-regeling een relevant en in ruime mate doeltreffend beleidsmiddel is geweest. De EDS-regeling lijkt gemiddeld doelmatig. De regeling kan nog efficiënter, en dus doelmatiger, worden ingericht door het subsidiepercentage dat sportaccommodaties ontvangen te verlagen. Er moet hierbij wel rekening gehouden worden dat dit niet ten koste gaat van het doelbereik (het aantal investeringen). Daarnaast zijn er aanbevelingen gedaan om de regeling doeltreffender en doelmatiger te maken. Deze aanbevelingen zijn vooral gericht op het verbeteren van de BOSA, de opvolger van de EDS-regeling.

Voortzetting gaswinning uit kleine velden op zee en op land

Ten behoeve van de voortzetting van gaswinning uit kleine velden op zee en op land is EBN, in samenwerking met TNO, gevraagd om een herijking van de gasvoorraden (aangetoonde en verwachte reserves) op land en op zee te maken. Deze herijking heeft ter onderbouwing van de investeringsaftrek op zee en het convenant op land gediend dat is opgenomen in hoofdstuk 4 van de Memorie van toelichting bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Mijnbouwwet (Kamerstuk [35 462, nr. 3](#)).

Evaluatie Rekenmeesterfunctie en Socio-economisch Energieonderzoek

Met ingang van 2018 zijn de rekenmeesteractiviteiten van ECN Beleidsstudies overgedragen aan PBL; de overige taken en werkzaamheden zijn ondergebracht bij TNO Energietransitie Studies. De afspraken hierover zijn vastgelegd in convenanten voor de periode 2018-2020. Hierin is ook opgenomen dat er voor 1 september 2020 een evaluatie dient plaats te vinden. In 2020 is deze evaluatie uitgevoerd door KWINKgroep. De algemene conclusie van deze evaluatie is dat de beoogde doelen van de overdracht van taken van ECN Beleidsstudies naar PBL en TNO op hoofdlijnen is bereikt. Meer specifiek kan worden gezegd dat:

- de taken van de rekenmeesterfunctie naar tevredenheid worden vervuld en gebaat zijn bij de onafhankelijke positionering van PBL;
- er daarnaast een breed gedragen beeld bestaat dat er veel kennis en expertise bij TNO aanwezig is en dat er synergie wordt gerealiseerd met de technische units van TNO;

- de samenwerking tussen PBL en TNO in het kader van de rekenmeesterfunctie en gezamenlijke projecten door beide partijen als positief worden ervaren.

Er is geen reden voor een fundamentele herziening. Wel zijn er een aantal verbeterpunten die zijn verwerkt in de nieuwe afspraken over een duurzaam vervolg van de invulling van taken en samenwerking na 2020. Deze zijn vastgelegd in convenanten met PBL en TNO voor de periode 2021-2025. Het convenant met PBL is afgerond en gepubliceerd in de Staatscourant (zie: [Stcrt. 2020, nr. 61180](#)); het convenant met TNO zal binnenkort worden getekend.

MKB-impacttoets

In de MKB-impacttoets heeft KPMG de gevolgen van het Klimaatakkoord op het mkb in kaart gebracht. Ook worden aanbevelingen gedaan om het handelingsperspectief van verschillende soorten mkb bedrijven in de klimaat- en energietransitie te vergroten. De financiële gevolgen verschillen per sector en type mkb-bedrijf, waarbij het grootste deel van de opgave zit in het aardgasvrij maken van de bedrijfspanden en/of (verplichte) energiebesparing in bepaalde sectoren. Er zijn daarbij zorgen onder ondernemers over de financierbaarheid van de investeringen. Aan de andere kant leidt de transitie tot ondernemingskansen. Verder vragen ondernemers meer duidelijkheid en informatievoorziening over (de maatregelen uit) het Klimaatakkoord.

Tabel 118 Artikel 5 Een veilig Groningen met perspectief

Soort onderzoek	Titel/onderwerp	Jaar van afronding	Vindplaats
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
1a. Beleidsdoorlichtingen			
	Doorlichting artikel 5 ¹	2021	
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
	Evaluatie scholenprogramma	n.v.t	Oktober 2019 overgeheveld naar BZK (uitvoering loopt nog).
	Waardevermeerderingsregeling	2022	Regeling loopt nog; evaluatie is doorgeschoven naar 2022.
	Regeling energiebesparing woningen bouwkundig versterkingsprogramma Groningenveld	n.v.t	Oktober 2019 overgeheveld naar BZK (uitvoering net gestart).
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid			
2a. MKBA's			
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid			
3. Overig onderzoek			

¹ Voor artikel 5 staat in 2021 een parlementaire enquête gaswinning Groningen in de planning waarmee de geplande beleidsdoorlichting komt te vervallen.

Bijlage 3: Inhuur externen

**Tabel 119 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat verslagjaar 2020
(bedragen x € 1.000)**

Programma- en apparaatskosten	
1. Interim-management	8.785
2. Organisatie- en Formatieadvies	198
3. Beleidsadvies	1.371
4. Communicatieadvisering	3.068
Beleidsgevoelig (som 1 t/m 4)	13.422
5. Juridisch Advies	2.300
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	115.868
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	8.710
(Beleids)ondersteunend (som 5 t/m 7)	126.878
8. Uitzendkrachten (formatie & piek)	84.568
Ondersteuning bedrijfsvoering	84.568
Totaal uitgaven inhuur externen	224.868

Toelichting op het inhuurpercentage 2020

Het kabinet hanteert, naar aanleiding van de motie Roemer, een norm voor externe inhuur van 10% van de totale personeelskosten. Evenals over voorgaande jaren wordt ook dit jaar deze norm overschreden. Het inhuurpercentage voor EZK komt over de periode 1 januari 2020 tot en met 31 december 2020 uit op 24,9%. De overschrijding van de norm voor inhuur van extern personeel is vooral veroorzaakt door DICTU en RVO.nl. Het inhuurpercentage voor EZK over de periode 1 januari 2020 tot en met 31 december 2020 zonder DICTU en RVO.nl komt uit op: 8,9%.

Bij DICTU wordt de overschrijding van de norm veroorzaakt door de behoefte aan specifieke (ICT-)expertise. Zelf alle kennis in huis hebben is dikwijls niet mogelijk en ook lang niet altijd zinvol is, mede gezien de snelle ontwikkelingen op ICT-gebied en de wisselende expertise die dit vraagt. Daarnaast bemoeilijkt de krappe arbeidsmarkt voor ICT-ers de werving van eigen ICT-personeel.

Bij RVO.nl is de aanleiding met name de «flexibeleschil», waarmee ingespeeld wordt op fluctuaties in het gevarieerde opdrachtenpakket en waarvoor gespecialiseerde kennis nodig is zoals de afhandeling van de schadeloosstellingsdossiers Groningen. Daarnaast legt de uitvoering van de tijdelijke coronamaatregelen extra druk op de personele capaciteit waardoor inhuur ook als gevolg van vertraging in het aannemen en inwerken van nieuwe mensen noodzakelijk is. Het halen van de Roemer-norm is voor DICTU en RVO.nl daarmee niet realistisch, gezien hun kerntaken en de fluctuerende opdrachtenportefeuilles.

Rapportage overschrijding maximumtarief externe inhuur buiten mantelcontracten

In onderstaande tabel wordt weergegeven in hoeveel gevallen in 2020 door het ministerie buiten de mantelcontracten om externe krachten zijn ingehuurd boven het voor de organisaties van het rijk afgesproken maximumtarief van € 225 (exclusief BTW).

Tabel 120 Inhuur externen buiten raamovereenkomsten

Inhuur externen buiten raamovereenkomsten	2020
Aantal overschrijdingen maximumtarief	0
Toelichting	

Bijlage 4: Focusonderwerp 2020, naleving CW3.1

In de Comptabiliteitswet artikel 3.1 (CW 3.1) is opgenomen dat voorstellen, voornemens en toezeggingen een toelichting moeten bevatten waarin wordt ingegaan op:

- a. *de doelstellingen, de doeltreffendheid en de doelmatigheid die worden nagestreefd;*
- b. *de beleidsinstrumenten die worden ingezet;*
- c. *de financiële gevolgen voor het Rijk en, waar mogelijk, de financiële gevolgen voor maatschappelijke sectoren.*

Bij voorstellen die tot een substantiële beleidswijziging leiden dient ook een evaluatieparagraaf opgenomen te worden (aangenomen motie Weyenberg en Dijkgraaf: Kamerstuk [34 725, nr. 8](#)). Vakministers zijn verantwoordelijk voor de naleving. Deze elementen behoren terug te komen in kamerbrieven waarin beleidsvoorstellen met financiële impact worden toegelicht.

In het kader van een interdepartementale pilot van de operatie Inzicht in Kwaliteit (van 1 juni 2020 tot 12 februari 2021) is het sinds 1 juni 2020 verplicht om een afzonderlijke bijlage 'Onderbouwing en evaluatie (CW3.1)' op te nemen bij kamerbrieven met beleidsvoorstellen met een financieel-significante impact (indicatie meer dan € 20 mln per jaar). In de periode 1 juni tot en met 31 december 2020 zijn drie kamerbrieven door EZK met een CW3.1-bijlage verstuurd. Deze staan vermeld in onderstaande tabel.

Tabel 121 Overzichtstabel voorstellen pilot CW3.1 (met CW3.1-bijlage)

Vindplaats	Naam voorstel
Kamerstuk 35 420, nr. 87	Regeling Subsidie financiering Vaste Lasten MKB COVID-19
Kamerstuk 32 813, nr. 568	Openstelling subsidieregeling vrijwillige sluiting kolencentrale
Kamerstuk 29 826, nr. 123	Kabinetsreactie op het advies van de Taskforce Infrastructuur Klimaatakkoord Industrie (TIKI)

Sinds de inwerkingtreding van CW3.1 per 1 januari 2018 was er binnen EZK al extra aandacht voor het toepassen van CW3.1 en de evaluatieparagraaf. Bij beleidsvoorstellen worden de vragen uit het Integraal Afwegingskader als leidraad aangehouden en hier wordt ook intern op getoetst via de Monitorcommissie. Bovendien toetst FEZ (en ook FIN/IRF) bij voorstellen met financieel-significante impact vooraf. Dit geeft voldoende input om de elementen van CW3.1 in kamerbrieven op te nemen. Sinds de pilot met een specifieke bijlage CW3.1 zijn deze elementen uiteraard wel meer zichtbaar geworden. De processen intern zijn sinds de pilot niet wezenlijk veranderd, behalve dat er door de pilot extra aandacht voor is. Bij de kabinetsreactie op het TIKI-rapport bleek het lastig om de CW3.1-bijlage al volledig in te vullen aangezien de voorstellen in dat stadium nog niet al te concreet waren.

Vanwege de politieke en maatschappelijke druk om snel met maatregelen te komen ter bestrijding van de gevolgen van de coronapandemie, bleek het afgelopen jaar moeilijk om voor deze maatregelen een CW3.1-bijlage mee te sturen en doelstellingen goed te specificeren. Bij de Regeling Subsidie financiering Vaste Lasten MKB COVID-19 (TVL) is nog een CW3.1-bijlage meegestuurd. Overige maatregelen en snel opeenvolgende aanpassingen werden later in samenhangende steun- en herstelpakketten met SZW, FIN en andere departementen aan de Kamer aangeboden waardoor

dit buiten de pilot kwam te vallen. Er bestond een grote druk om snel te handelen. Zo maakten coronamaatregelen bij de ministeries van SZW en FIN ook geen onderdeel uit van de pilot. Alles was erop gericht om banen en bedrijven te behouden en economische schade te beperken.

EZK is overigens direct gestart met tussentijdse monitoring (zie: [Monitor Coronamaatregelen](#)) en regelmatige informatieverstrekking aan de Kamer over deze steun- en herstelpakketten. Gaandeweg is dit uitgebreid. Bovendien is op verzoek van de Kamer en samen met FIN en SZW eind december 2020 de beoogde aanpak van de evaluatie en monitoring van de sociaaleconomische steunpakketten met de Kamer gedeeld (zie: Kamerstuk [35 420, nr. 227](#)).

Bijlage 5: Verantwoording EU-middelen in gedeeld beheer

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Op basis van de informatie uit de verklaringen en rapporten van de managementautoriteiten, certificeringsautoriteit en auditautoriteit en alle overige informatie en met inachtneming van hetgeen na punt 3 vermeld wordt, wordt geconstateerd dat inzake het EFRO over de periode 1 juli 2019 tot en met 30 juni 2020:

1. de door Nederland opgezette systemen en daarin vervatte maatregelen voor het beheer en de controle van de gelden naar behoren hebben gefunctioneerd;
2. de jaarrekening van de Certificeringsautoriteit, in de context van bovengenoemde informatie volledig, nauwkeurig en waarachtig is;
3. de uitgaven die ter vergoeding bij de Europese Commissie zijn ingediend over de bovenvermelde periode (per saldo € 149.995.146,20, aandeel overheidsuitgaven € 83.588.731,83, aandeel Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling € 56.711.713,91) in alle materiële opzichten wettig en regelmatig zijn.

Bovenstaande constatering en eventuele punten van voorbehoud zijn beperkt tot zaken van materieel belang en vloeien direct voort uit audits en laten onverlet inherente interpretatie van Europese regelgeving. De bekende onderzoeken en/of correctievoorstellen in verband met de goedkeuring van de ingediende rekeningen door de Europese Commissie zijn opgenomen in de toelichting.

Toelichting

Verklaring Certificeringsautoriteit

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland heeft, in de functie van Certificeringsautoriteit, verklaard dat de jaarrekening volledig, nauwkeurig en waarachtig is, dat de in de jaarrekening opgenomen uitgaven in overeenstemming zijn met het toepasselijke recht en zijn gedaan voor concrete acties die zijn geselecteerd aan de hand van de voor het operationeel programma geldende criteria en dat de bepalingen van de fondsspecifieke verordeningen in acht zijn genomen.

Rapportages Auditautoriteit

De Auditdienst Rijk heeft, in de functie van Auditautoriteit, geoordeeld dat het toegepaste beheers- en controlesysteem naar behoren functioneert, de jaarrekening een getrouw beeld geeft, en de uitgaven in de jaarrekening wettig en regelmatig zijn. Tevens worden de beweringen in de beheersverklaring van de managementautoriteit door de uitgevoerde auditwerkzaamheden niet in twijfel worden getrokken.

Beheersverklaring Managementautoriteit

De Managementautoriteiten Noord, Zuid, Oost en West (EFRO) hebben verklaard dat de informatie in de jaarrekening 2019 naar behoren wordt weergegeven. Dit betekent dat de uitgaven die in de jaarrekening zijn opgenomen, zijn gebruikt voor het beoogde doel, zoals gedefinieerd in onderhevige verordening en overeenkomstig zijn met het beginsel van goed financieel beheer en het beheers- en controlesysteem de nodige garanties biedt met betrekking tot de wettigheid en regelmatigheid van de onderliggende verrichtingen, in overeenstemming met het toepasselijke recht.

Bekende lopende onderzoeken en/of correctievoorstellen (Europese Commissie, Europese Rekenkamer, OLAF)

De Europese Commissie bepaalt uiteindelijk de EU-conformiteit van de nationale implementatie en uitvoering van EU-regelgeving. De Europese Commissie kan financiële correcties opleggen als zij concludeert dat EU-regelgeving niet op de juiste wijze door de lidstaat is geïnterpreteerd en/of uitgevoerd. Het antifraude-DG van de Europese Commissie (OLAF) kan onderzoeken starten naar onregelmatigheden, waaronder vermoedens van fraude met EU subsidies.

Er zijn ons geen lopende onderzoeken bekend.

Bijlage 6: Rapportage burgercorrespondentie

1. Inleiding

Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) rapporteert hierbij over de correspondentie van het kerndepartement, het Agentschap Telecom (AT) en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland⁵¹ (RVO.nl) met burgers voor het kalenderjaar 2020. In deze rapportage wordt een beeld geschetst van de omvang van de correspondentie tussen burgers en EZK en binnen welke termijn deze correspondentie wordt behandeld.

Onder de term «burgerbrief» wordt volgens de definitie van de Nationale ombudsman verstaan: elk schriftelijk stuk dat een overheidsinstantie van een burger ontvangt. Het medium (brief, fax of e-mail) maakt daarbij niet uit. Ook het begrip burger is breed. Hieronder worden niet alleen individuele burgers begrepen, maar ook groepen en organisaties.

Specifiek betreft het bezwaarschriften, klaagschriften, Wob-verzoeken en overige brieven & e-mails. Deze laatsten voor zover zij worden afgehandeld door het kerndepartement. Ook via Rijksoverheid.nl (verzorgd door het Ministerie van Algemene Zaken) zijn er vele contacten met burgers over de EZK-beleidsterreinen.

2. Aantallen

Tabel 122 Aantal burgerbrieven

Categorie	2019	2020
a. Bezwaarschriften (als bedoeld in de AwB)	2.298	7.299
b. Klaagschriften	61	379
c. Overige brieven en e-mails	2.470	4.598
d. Wob-verzoeken	359	232

NB: Als gevolg van de coronacrisis en de steunmaatregelen waar zeer veel partijen gebruik van hebben gemaakt, is het aantal bezwaarschriften, klachten etc. dat door RVO.nl is behandeld over de gehele linie toegenomen.

a. Bezwaarschriften

Het kerndepartement, Agentschap Telecom en RVO.nl ontvingen in 2020 het volgende aantal bezwaarschriften:

Tabel 123 Aantal bezwaarschriften

	Aantal bezwaarschriften		Afgehandeld binnen verdaagde (wettelijke) termijn	
	2019	2020	2019	2020
Kerndepartement EZK	141	47	85%	81%
RVO.nl	1.908	6.911	91%	97%
AT	249	341	94%	89%

⁵¹ Dit betreft enkel de aantallen die betrekking hebben op EZK.

b. Klaagschriften

Het kenndepartement, Agentschap Telecom en RVO.nl ontvingen in 2020 het volgende aantal klaagschriften:

Tabel 124 Aantal klaagschriften				
	Aantal klaagschriften		Afgehandeld binnen de (verdaagde) wettelijke termijn	
	2019	2020	2019	2020
Kerndepartement EZK	15	9	80%	70%
RVO.nl	38	366	93%	86%
AT	8	4	100%	100%

c. Overige brieven en e-mails

Het kenndepartement, Agentschap Telecom en RVO.nl ontvingen in 2020 het volgende aantal overige brieven en e-mails. Overige brieven en e-mails worden bij RVO.nl niet apart geregistreerd:

Tabel 125 Aantal «overige brieven» en e-mails				
	Aantal overige brieven en e-mails		Tijdig afgehandeld	
	2019	2020	2019	2020
Kerndepartement EZK	2.470	4.598	83%	92%
AT	1	2	–	–

1 Overige burgerbrieven zijn in 2019 niet apart geregistreerd.

2 Overige burgerbrieven zijn in 2020 niet apart geregistreerd.

Wel registreert RVO.nl de eerstelijns berichten, dit zijn de mails en brieven die via de klantcontactcentra binnenkomen. RVO.nl ontving in 2020 ruim 80.000 e-mails en brieven; ruim 25.000 hiervan betrof EZK-onderwerpen. In 2019 ging het om een kleine 10.000 brieven en e-mails. De enorme toename in 2020 komt door de uitvoering van het coronasteunpakket.

d. Wob-verzoeken

Het kenndepartement, Agentschap Telecom en RVO.nl ontvingen in 2020 het volgende aantal Wob-verzoeken:

Tabel 126 Aantal Wob-verzoeken						
	Aantal Wob-verzoeken		Afgehandeld binnen de (verdaagde) wettelijke termijn		Ingebrekestellingen	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Kerndepartement EZK	106	110	66%	37%	8	7
RVO.nl	81	86	100%	86%	0	0
AT	172	36	9%	42%	2	0

Lijst van afkortingen

Tabel 127 Lijst van afkortingen

ACM	Autoriteit Consument en Markt
AMvBs	Algemene maatregel van bestuur
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
BBP	Bruto Binnenlands Product
BEE	Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie
BES	Bonaire, Sint Eustatius, Saba
BMKB	Borgstellingsregeling Midden- en Kleinbedrijf
BMKB-C	Borgstellingsregeling Midden- en Kleinbedrijf Corona
BNP	Bruto Nationaal Product
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCS	Carbon Capture Storage
CEPT	Europese Commissie en de Europese Conferentie van administraties voor Post en Telecommunicatie
CIP	Concurrentiekracht en Innovatieprogramma
COL	Corona Overbruggingslening
COVA	Centraal Orgaan Voorraadvorming Aardolieproducten
CPB	Centraal Plan Bureau
CVaE	Commissie van Aanbestedingsexperts
DAB	Digital Audio Broadcasting+B20
DGB&I	Directoraat-Generaal Bedrijfsleven en Innovatie
DICTU	Dienst ICT Uitvoering
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
ECN	Energieonderzoek Centrum Nederland
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EIA	Energie- Investeringsaftrek
EIF	Europees Investeringsfonds
ESA	European Space Agency
ESTEC	European Space Research and Technology Centre
ETS	Emission Trading Scheme
EU	Europese Unie
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
GO	Garantie Ondernemingsfinanciering
GO-C	Garantie Ondernemingsfinanciering Corona
GSF	Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HHI	Herfindahl Hirschman Index
HTSM	HighTech Systems & Materials
I&W	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
IAEA	International Atomic Energy Agency
ICT	Informatie Communicatie Technologie
IEA	International Energy Agency
IPC	Innovatieprestatiecontract
IPO	Interprovinciaal Overleg
ISB	Incidentele Supplettoire Begroting
JTI	Joint Technology Initiatives
J&V	Ministerie van Justitie & Veiligheid
KKC	Garantieregeling Klein Krediet Corona
KP7	Zevende kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling
KvK	Kamer van Koophandel

LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MEP	Milieukwaliteit Elektriciteitsproductie
MEV	Macro-Economische Verkenning
MIP	Meerjaren Investerings Programma
MIT	MKB innovatiestimulering Topsectoren
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
Mton	Megaton
MVO	Maatschappelijk verantwoord ondernemen
NAM	Nederlandse Aardolie Maatschappij
NBTC	Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NEN	Nederlands Normalisatieinstituut
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NIPO	Nederlands Instituut voor Publieke Opinie
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NRG	Nuclear Research Group
NSO	Netherlands Space Office
NSFO	Nederlandse Schapen- en geitenfokkers Organisatie
NURG	Nadere Uitwerking Riviereengebied
NVWA	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
NWO-TTW	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek-Toegepaste en Technische Wetenschappen
O&O	Onderzoek en Ontwikkeling
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OPTA	Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PBL	Plan Bureau voor de Leefomgeving
PBO	Publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie
PIANOo	Professioneel en Innovatief Aanbesteden Netwerk voor Overheidsopdrachtgevers
PJ	Petajoule
PPS	Publiek-Private Samenwerking
R&D	Research and Development
RDA	Research & Development Aftrek
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
ROAD	Rotterdam Opslag en Afvang Demonstratieproject
ROM	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RVO.nl	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RWT	Rechtspersoon met Wettelijke Taak
SBB	Staatsbosbeheer
SDa	Stichting Diergeneesmiddelen autoriteit
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie
SER	Sociaal-Economisch Raad
SNN	Samenwerkingsverband Noord Nederland
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SSO	Shared Service Organisatie
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TCMG	Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen
TIVO	Tijdelijk Instituut Versterkingsopgave
TKI	Topconsortia voor Kennis en Innovatie
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek

TOGS	Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren
TOP	Technische Ontwikkelprojecten
TSE	Transmissible Spongiform Encephalopathies
TTF	Title Transfer Facility
TTI	Technologisch Topinstituut
TVL	Tegemoetkoming Vaste Lasten
TWh	Terawattuur
UNWTO	United Nations World Tourism Organization
UPD	Universele Postdienst
VMBO	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VSL	Van Swinden Laboratorium
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WBSO	Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk
Wbni	Wet beveiliging netwerk- en informatiesystemen
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan
ZZP	Zelfstandige Zonder personeel